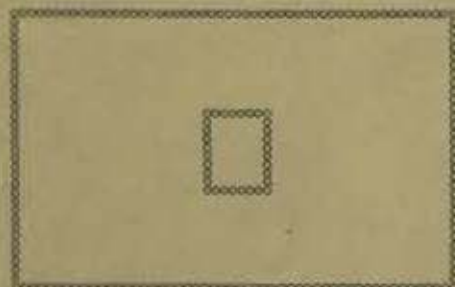

Б/III-125

СРПКИЊА

ЊЕЗИН ЖИВОТ И РАД,
ЊЕЗИН КУЛТУРНИ РАЗ-
ВИТАК И ЊЕЗИНА НА-
РОДНА УМЈЕТНОСТ ДО
ooo ДАНАС. ooo

УРЕДИЛЕ: _____
СРПСКЕ КЊИЖЕВНИЦЕ.

НАКЛАДА: _____
ДОБРОТВОРНЕ ЗАДРУГЕ
СРПКИЊА У ИРИГУ.

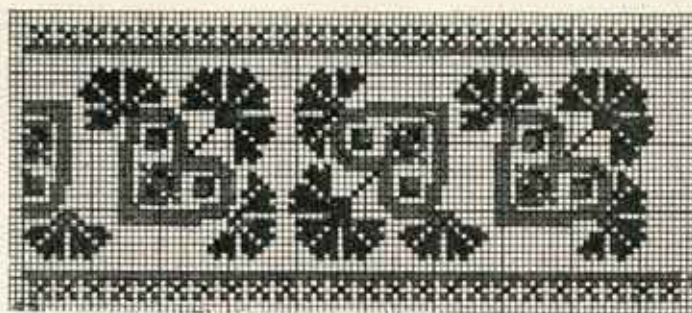
ШТАМПАРИЈА ПИЈУКОВИЋ И ДРУГ,
САРАЈЕВО. — 1913. _____

Б/III-125

135
396

Бр. инвентаря 43030/55-

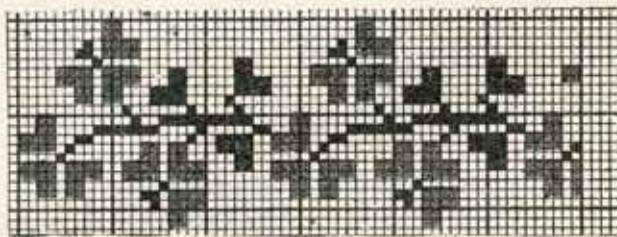
Сл. 1. Крстачки вез из Славоније. Ори.: Карамфил и срцета.

Одличној госпођи

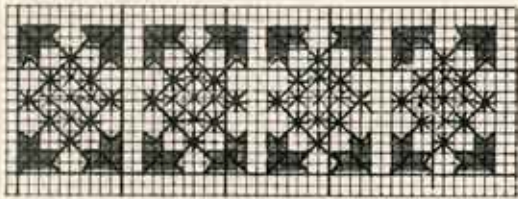
Савки Субошићки

посвећују

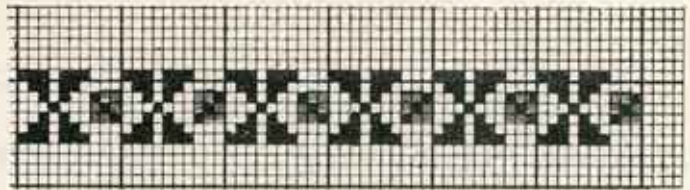
СРПКИЊЕ.

Сл. 2. Крстачки вез из Србије. Ори.: Лишњак, дјетелина.

Сл. 3. Двоструки кретац. Ори.: Амајлице.

Сл. 4. Обични кретац. Ори.: Цијеташ. Из Славоније.

ПРЕДГОВОР.

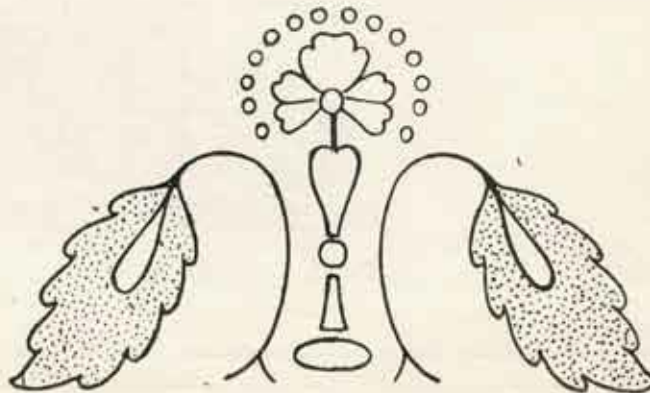
Ово је први пут, да Сркиња овако ступа у јавност. Тај њезин корак нека води срећи и напретку српског народа. Други народи одавна имаду таквих књига, у којима се приказује засебно културни рад жена, ми таквих књига до данас немамо. А јер желимо, да и ми у свему, што је добро, пођемо за примјером већих културних народа, настојали смо, да нам ова књига буде вјеран приказ рада српске жене, жене из свих крајева и из свих кругова Српства.

Кад је године 1910. „Српска жена“ на изложби у Прагу славила ванредну славу, родила се и мисао о издавању овакве књиге, па кад су Сркиње године 1912. подигле споменик својој првој пјесникињи, увидјела се поново потреба овакве књиге, увидјело се, да Сркиња сестра у читавом Српству прије свега треба да упозна сестру своју, и тако да поведу сложено велико коло за заједнички културни рад.

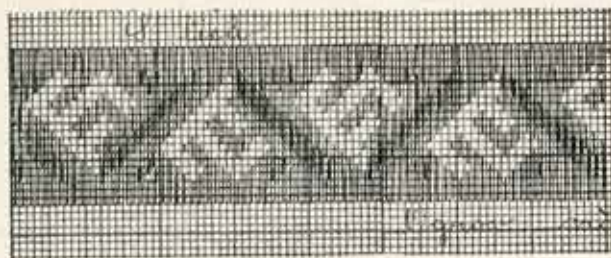
И као да је дух одличне Сркиње, пјесникиње Милице, својом неумрлошћу загријао понајјаче жене у оном крају, гдје се је она родила и гдје је живјела! Јер ето и за изложбу у Прагу радило се најпожртвовније у Срему, споменик Милици ту је никао и засјао, а ето и ова књига има да захвали једној сремској задрузи, — задрузи одличних госпођа Пришких, што је угледала свијета, јер то је први пут, да која од наших женских задруга издаје књижевно дјело о свом трошку.

Ми смо књигу искитили са оним, што Сркиња има најдрагоцјеније: са народним текстилним орнаментима и са народним ношњама, па тако дајемо у руке српској публици уједно први српски албум, какав наша књижевност одавна треба. Тиме испуњујемо празнину, која се је у нас већ одавно осјећала, али како су такве слике ванредно скупе, ниједан се доселе издавач није могао наћанити, да изда дјело са оволиким бројем крених слика, као што их ето ми доносимо.

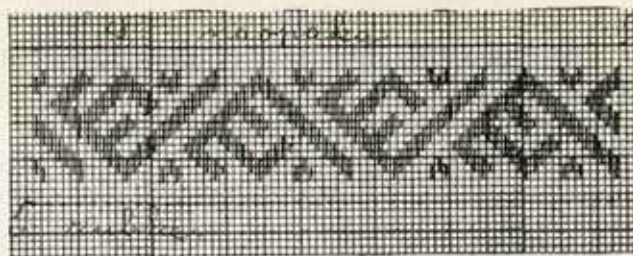
У овој књизи држали смо за потребно донијети животописе од свих српских књижевница. И то се износи код нас први пут. Књижевнице су у неку руку водилце женске интелигенције, па треба да су то и код нас. Настојали смо, да сазнамо за живот и рад заслужних српских жена, па да вјерно и искрено прикажемо у каквим приликама која ради, јер су те прилике уједно слика читавог културног развитака српске жене до данас, а потребно је да о томе будемо на чисту, и да знамо, гдје и на чему треба да се даље гради. Требало је ванредно много дописивати, док се је толика грађа скупила, коју ми ето предајемо у јавност са жељом, да буде онако лијено примљена, како то заслужује.

Сл. 5. Вез по шему из Босне. Ори.: Селам. Поздрав.

Сл. 6. Измет, конавоски огров, с лица; бр. 7. с наонака.

Сл. 7. Вез као број 6, с наонака. Ори.: куке.

САВКА СУБОТИЋ:

„СРПСКА ЖЕНА“ У ПРАГУ.

МОТО:

„Српске народне тканине и везови — то је поезија женске руке, златом исписана танком иглом по танкој ћеркелији.“

Српски ћилимони, ви убави иртони! Цветићи су вам уткани осећаји српскога народа! Јутром вас роси суза сретне невесте, а вечером заливају сузе Косовке Девејке — то неувео цвеће . . .“

Док је наша домаћа индустрија цветала, развијали су се у српској жени естетички и етички осећаји, који су благотворно утицали на породични и друштвени живот, а својом сугестивном снагом и на морал и карактер. Симболички значај орнаментике у нашим тканинама и везовима, то је историја, историја српскога народа, чији се црни и ведри дани и у бојама огледају. Све су се те слике слиле у душу српске жене, и она их је испредала и откивала крвљу свога срца, и то је њезин рад подигло до уметности, и дало му индивидуалистички карактер. Отуда оно богатство и разноврсност облика у нашим класичним рукотворинама, које су се, нажалост изгубиле — богатство коме, ваљда, не беше равна у свету.

У зимским вечерима купила су се деца око своје мајке, и она им је, уз преслицу, причала о српским јунацима и о српској слави. Српски народ је успео хероизам са мајчиним млеком.

Добротворне Задруге Српкиња позване су, на првом месту, да буде бујну машту и стваралачку снагу српске жене из народа, да јој пружи средства за остварење њених идеала, што јој из срца извиру, и да њеним рукотворинама отворе путеве, који воде на светско тржиште. А све друго оставите њој самој, њена ће машта спојити нове облике са старима, и произвешће препорођај у нашој домаћој индустрији. Српске госпође морају се сложити са српском женом из народа, и то социјализацијом у мишљењу и осећању, и тако покренути удвојеном снагом духа и воље нов живот — живот љубави, слоге и рада.

У старо време су српске сељанке садиле лан и кудељу, а вуну су гребенале и бојадисале биљним бојама, које су саме готовиле. Све што је било потребно за кућу, оне су преле, ткале и шиле, па и женско и мушко одело; речју, све осим опанака, шубара, шешира и кожуха. Нарочито се обраћала велика пажња на израду стајаћег руха. Човек ствара главом, а жена срцем, и од њихове равнотеже зависи снага и културни напредак човечанства и народа.

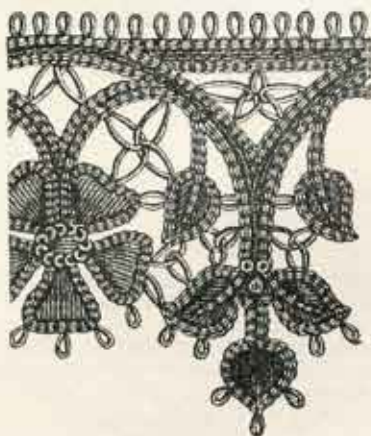
Године 1867. била је етнографска изложба у Москви. Тада је руски народ позвао српску и сву словенску браћу да му дођу у госте. То беше први свесловенски скуп, на којем су њихови изасланици положили камен темељац духовној заједници словенских народа. Године 1910. пак, чешка жена позива своју српску сестру у госте, и приређује њој у почит, изложбу.

Бр. 8. Кретачки вез из Србије. Ори.: Колачи и урочица.

Свака је светска изложба арена, у којој се просвећени народи боре о првенство за културни напредак.

Изложбе имају задаћу: да покажу, да се свака материја даје оплеменити; да је материја оно градиво, на коме се умни и проналазачки дух са успехом вежба; да покажу какав етички значај лежи у изради материје; да покажу шта која материја вреди са реалног и материјалног гледишта; да покажу у колико та материја одговара практичним потребама живота. Маса су тешке у мишљењу; зато им изложба мора пружити видљиве и конкретне примере.

Сл. 9. Гађанани вез из Славоније.

Сиромаш народ — као и сиромаш човек. Кад сиромашан народ изложи своју имовину поред имовине богата народа — изгледаће она још сиромашнија. Али, кад тај народ оно, што има разреди и намести тако, да се на тој имовини огледају особине његова карактера, његова интелектуална и морална снага по културни напредак, — онда не долази више у обзир његова материјална сиротиња, него његова животна снага и стваралачки дух народног генија. Тада свако мора рећи: „Капу доле пред тим народом!“

На последњој париској изложби сâм је француски народ скинуо капу пред српским народом, и то не само из конвенционалне учтивости домаћина према своме госту.

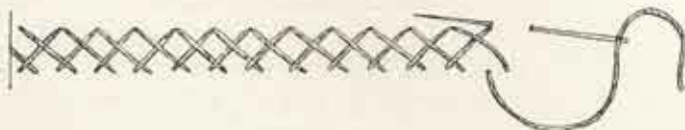
На изложби Српске Жене у Прагу говорила је сестра сестри, срце срцу.

Остварењем ове изложбе подигла је госпођа Ховоркова, рођена Калић, споменик, себи на дику, а млађем нараштају на углед. Нека је слава и хвала и свима онима, који су користили томе предузећу!

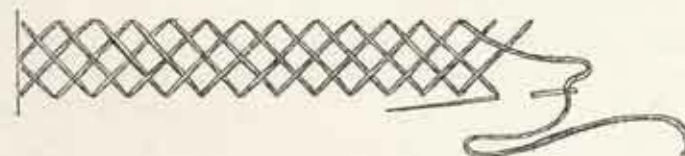
Др. Тројановић, директор етнографског музеја у Београду писао је о овој изложби у „Срп. Књиж. Гласнику“ опширно, па међу осталим каже и ово:

Ово је први пут, од како се зна, да је остварена у опште једна изложба, која је обухватила све српске крајеве, како слободну Србију и Приу Гору тако и наше земље под Турском и Аустријом. Занимљиво је и то да су све српске области самостално, о своме трошку, учествовале.

Као најбољи познавалац технике и орнамената у радовима српске жене јесте, без поговора, и иначе за српску књигу заслужна Госпођа Бернаджиковска. И Друштву Чешких Жена срећно је успело што ју је позвао, да им и она буде на помоћи при сређивању ствари. Она је поред читаве поворке правилних опажања прва запазила да је Јефимијин покров с живота Кнез-Лазарева рађен везом укрсницом, који се у Босни зове и прекрштеница, за коју врсту рада до скоро западњаци нису ни знали. У Србији су овим везом везле сељанке колире враном рудицом до пре двадесет година, на пример одмах код Београда у селу Кумодражи, а на Косову и сад нису престале девојке да сребреном жицом тако гиздају рукаве на невестинској кошуљи, званој ђурђевајци. Ове укрснице се тако испречају, да свака жица пресече два, па и три пута жицу до себе, а прост крстачки бод ону жицу до себе само један пут по средини захвати. (Види сл. 10. и 11.).

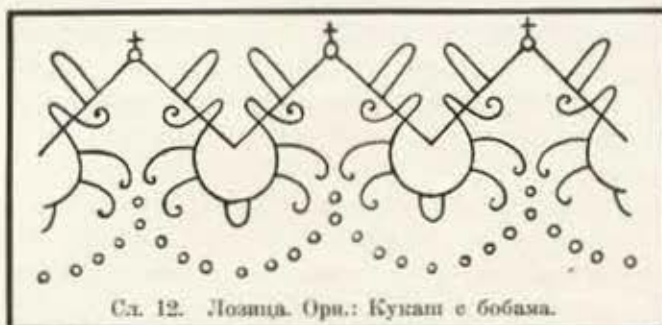

Сл. 10. Прекрштенице једноставне.

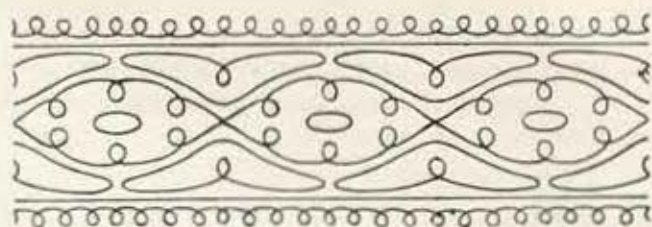

Сл. 11. Прекрштенице двоеструке.

Чак и очита декаденција у везу, (као што је на једном ћилимџету из Војводине представљен Милош Обилић, кнез Лазар и Хајдук Вељко), има своју дубоку побуду у славној старој историји, са задатком: да је стално младеж има пред очима, а коју им је светињу мати иглицом везла. У мени је и ова иначе опала везиљска вештина изазвала читаво узбуђење, јер су исти ови изгинули јунаци и по црквама нашли места као свеци на зиду, на пример у Матејевачкој цркви у Нишу, која је пре ослобођења живописана. За пијетет се не тражи никакво савршенство, него само осећање. На пример на поменутој слици већ неће ништа узбудити, и наћи ће се с правом да укуса нема. Ми ћемо опет као и код гусала превидети несавршенство, па ћемо се бацити у прошлост, и много о њој узети размисљати.... Али од другог народа ову топлину немамо право да тражимо.

Сл. 12. Лазика. Ори.: Кукал с бобана.

Сл. 13. Прошвић. Ориамент: Амајлице.

СТЕВАН РАДИЋ: О МИЛИЦИ СТОЈАДИНОВИЋ — СРПКИЊИ.

Милица се родила у Буковцу, у Срему 1834. год. Када јој беше годину дана, буде јој отац — свештеник — премештен у Врђник, где се и она даље развијала у крилу красне Фрушке Горе, а на догледу старе Врђничке куле и манастира Раванице, која скрива тело честитог цара Лазе и сву ону трагику са тужног поља Косова, сада тако сјајно освећенога.

Научила је читати и писати у дому оца свога. После је родитељи послаше у Варадин, у немачку школу, где је научила немачки и свирати у гитар. После се вратила у родитељски дом.

Једнога дана се шетала долом поред Врђничке куле и наједном осети неки тајанствени шапат око себе, срце јој брже закуца, у грудма јој се распростре дотле непознати осећај и она пропева...

Од тога часа није имала мира до гроба. У души јој навреше мисли лепше од лепших. Преставе, стечене читањем народних песама у дому српског свештеника о прошлости нашој и лепој и пуној патње, прелевају се, као оно сунчани зраци кроз призму, кроз њено чисто срце, бистру душу и бисер песмице, писма, приче, пуне лепих мисли, јадања, уздаха на црну судбу народа свога. Постаде Песник - Српкиња.

Сл. 14. Босанка и босански сељак.

Критичари додуше веле,

да јој песме не одговарају свима правилима, теорији песништва, али признају, да је она пружала, ма и у нешто недотераној кутији, чиста бисер-зрица, драго камење...

Узела је себи надимак: Српкиња. Ваљда зато, да когод не посумња, да те, надахнуте српским духом, песме, не пише права, правцата Српкиња. Заиста, она је била таква од главе до пете, како народ наш каже. Њена душа беше ризница љубави и оданости народу своме. У њој су биле смештене све патње и сузе народа српског, чиме га је судбина усрећила. Она је јадала јаде, напрезала се, довијала, како би му и на који начин помогла, она, слаба женскиња.

Године 1848., као четрнаестогодишње девојче, када нам се народ нађе у оном вртлогу, да брани своја човечанска права, хтеде да узме свој гитар, да уз његову пратњу пева српским војницима јуначке песме, да пред њима иде у бој, као оно францускиња девојка Орлеанка! Отац је једва одврати.

Заиста, Милица беше ретка Српкиња. Али откуда и како да се у њеној души развије у тако ванредној мери осећај за свој напаћени род?

Сл. 15. Жена из Фоче.

... После страшне Косовске погибљи, где жртвоваше животе хиљаде Срба, да би сачували потомству своје слободна поља, њиве, слободу душе и вере, јер су били потпуно свесни, шта их чека, ако падну под чалму свиреног Турчина, Генију српском би жао за пропаст рода свога, те занали буктињу из сјајних зрака пламене душе своје и прелете тужне српске крајеве. Са буктиње врцаху искре, које улетаху у душе клонулог Српства и распламтеше песнички дар његове душе и народ запева песме тужалке о страшној погибљи Косовској и потоње борбе и патње. Овенча венцем непролазне славе цара Лазу, Милоша, Рељу, Југовиће, Бановића и друге, да се са делима њиховим, љубављу њиховом за своју отаџбину, своје Српство загревају поколења, те да и под најсвиренијом владавином дивљег Азијата не изчезне српски осећај... И није изчезнуо!

Још се коју годину одржа српски народ у некој полуслободи, али му би суђено, да чашу жучи испије најпре до дна, а после ће окусити и мало меда.

И врати султан последњем носиоцу српске полунезависности, деспоту Ђурђу Бранковићу у град Смедерево два, као две румене јабукe сина, али — ослепљена... И скоро препуче родитељско срце и задрхта цео заостали народ.

И покри га тама... За дуго време ни гласка да је давао од себе; само се у густим шумама и гудурама чуо из колеба шанап и слаби плашљиви звуци гусала, које одаваху тек неке знаке живота као у боника, када му још само мало срце куца. Једино је још међу врлетима црногорским царевала слобода, али страшна, крвава...

И зајеца тужно струња на гуслама: „Србни роди, а Турчин одводи. Србни ради, а Турчин се слади. Српске земље турски спахилуци. Српске токе на турским грудима. Турска сабља, српску главу сече.“ И тада поново Геније српски, немогавши више гледати ове муке и патње, надахну неколико српских соколова ванредиом моралном и физичком снагом, те кликнуше крвнику: „Сабља ми, сабља ти! Око за око, зуб за зуб!“

И отпоче дивовска борба на живот и смрт. Србин је падао и дизао се, али је најзад и победио. И ту је победу дочекала и Милица Српкиња.

Сва ова тужна прошлост наша, уткана у српске народне песме, које је Милица читала у дому оца свога, постала је део душе, део бића њена.

Она је с дана на дан мислила о тадашњици и будућности народа свога, те су јој и прве песме готово све посвећене појединим српским јунацима, у којима одсијава њена радост, што се такви родине српству, а и зебња, да им дело ослобођења ради зависти и злобе других народа и међусобне неслоге неће успети.

Малу јој сестру, која је тек почела проговарати, учила је овој прошлости и тадашњици и о српским витезовима, те пише једној својој пријатељици: „Сестрица ми се зна Богу молити. Зна да је Српкиња? Карађорђа зове „Велики чича“. Чичу с Јарка, „чича туче“. Турке зове „Неваљане чиче“ и „Живио цар Никола!“

Када је била у Бечу састала се код фотографа са једним Немцем и његовом госпођом, који су требали одселити у Србију, те су о Србији и Србима ружно говорили, како су дивљаци, убијају

Сл. 16. Милица Стојадиновић — Српкиња.

људе и т. д. То је Милицу ужасно расердило, те нише пријатељици: „Добро ме знаш, да имам срце као у јагњета добро, ал' у онај ма, тако сам била љута, да би бечку даму сву рашчупати могла“.

Како јој тешко падају српске патње на Балкану, види се из овога писма пријатељици: „Ја ти сада блажено живим. Душом својом узвисила сам се над свим гоњењем, које због свога књижевног рада трпим од ниског света и још велим, не упиши им Боже у грех! Књига, перо, гитар, мала сестрица, то су ми моји судружници и тако мили, да покрај њих заборавим, да ван ових брегова има још света. Лена ова природа зове ме на све стране и пружа ми рајска уживања. Само када ми се поглед Балкану отисне, онда ми се пред очима замагли и црна судба рода притисне ми срце као сињи камен.“ Када је дознала за бомбардовање Београда, оде други дан, да од жеље види српске војнике и у писму Рајковићу Ђорђу не може, да их се нахвали.

Али, Милица није била само Српкиња у слављењу српских јунака, била је она Српкиња и као образована девојана и песникиња и у другим правцима.

Српски је народ пре Косовске погибије стајао за оно доба на доста високом степену културе. Сведоче то и толике св. задужбине — цркве — из онога доба. Па Душанов законик, једини — то доба — писани устав. За глупаке се он не би писао, стварао. Други и главни сведок је Вуков речник са хиљадама израза за ствари и појмове, које сад сведоче, да је народ српски поред ратова, ширења својих граница, неговао и културу.

Када је потпао под Турке, који му уништите део културе, односно оно видно, што је руком створио, није имао после ни времена, ни смелости, да гради и зида, јер: „Марко — српски народ — гради, Турци разграђују“. Али, чим се довинуо мало слободице, ено рађа људе, који ће га прославити и на културном пољу. Појављују се Доситије, Вук и други, појављују се и школе.

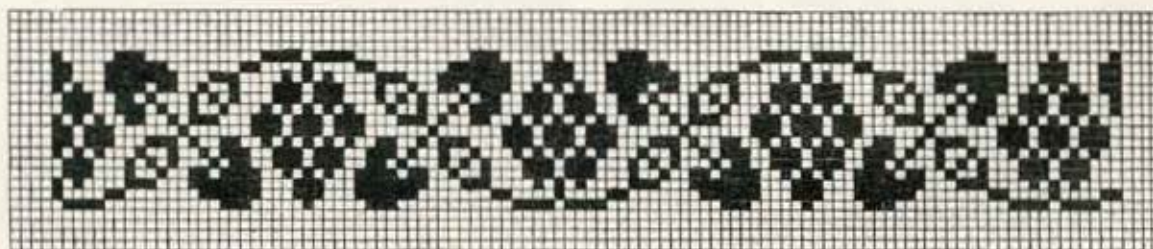
Људи, носиоци великих идеја, какав беше Вук, нису тражили помагање у људима троним и уживелим се у стари живот и навике, него су тражили у онима, који у остварењу какве напредне идеје не ће малаксати и код којих нема: „Е, па знате, та не може се...“

Вук је велики реформатор — препородитељ српског правописа, српске књиге. Он је створио начело: Писаи како народ говори. Купио је народне песме, приче, пословице, чиме нас је прославио пред великим културним народима. Помагача ученог, нашао је у Ђури Даничићу, а за скупљаче учитеље и друге. Када је прочитао прве Миличине песме, видео је, стара орлушина, да ће и у њојзи добити вредну помагачицу, те полети из Беча у Врдин, Милицу у госте. И данас су у животу она два бреста на брежуљку, скога се силази у Врдин, међу којима беше даска, на којој су они седели и погледали преко равнога Срема на Балкан и синовали начине, како ће помоћи своме народу, да се просветно-културно подигне. Заволео је као своју рођену кћерку. Повео ју је у Беч, где се упознала са ондашњим знаменитим књижевницима немачким, који не могу да се нахвале њене лепоте и образованог духа.

Један се отмен Немац заљуби у Милицу и запроси је. Али се она не хтеде удати, ма да исти беше и богат и леп. Рече: „Нема

Сл. 17. Прела са Зец планине у Босни.

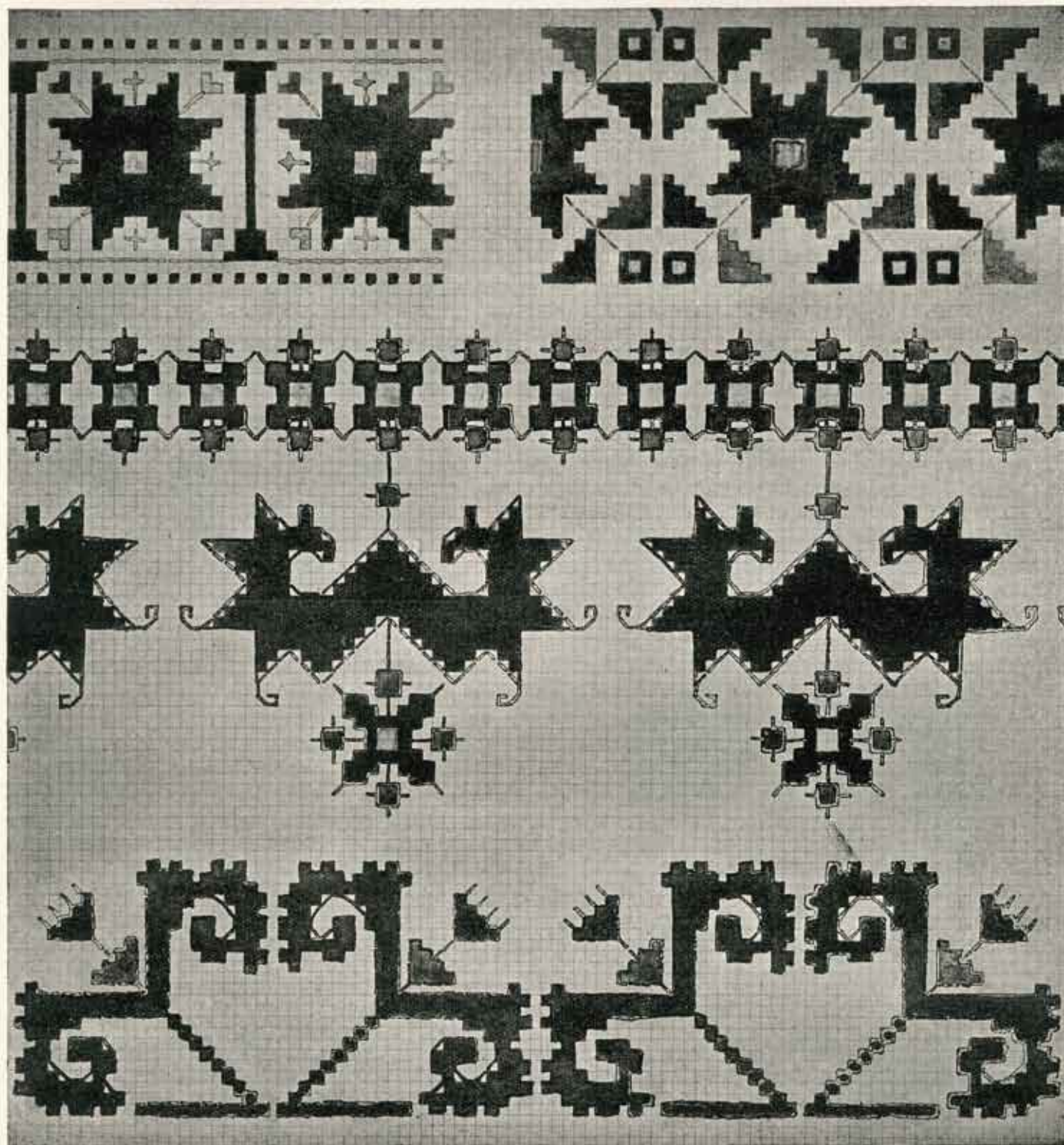

Сл. 18. Крстачни вез из Србије. Ори.: Гроздони.

овај свет те титуле ни блага, за које би ја отпадница мога рода била, па ма моја будућност тако суморна била, као што ће и бити.

Боравак у Бечу јој је врло добро дошао, јер је и очима видела напредак Немаца и других и уверила се, каквог и коликог прегалачког рада треба у народу нашем од стране његових учених

синова и кћери, па да се опрости хрђавих навика, да се препороди. Она је доста песама и народних приповедака послала Вуку, а неке и сама штампала. Ја сам неке читао и ево сам једну изабрао, јер је из њеног мјеста рођења, а из нашег Срема: Много година, вели, владала је глад у селу Буковцу, те су људи изгледали као сенке и хранили се са нешто проје и кромпира. Од пшенице ни — помена. Једне — после осам година — роди пшеница белица и завлада радост, што ће народ имати хлеба. О црквеној слави држали су благодарење

Сл. 19.—22. Кретачки вез из Далмације. Орнам.: Амајлице, крилаче с цијенцама, крилаче велике, колачићи.

Богу, што је нестало глади. Направили су у порти сеницу. На сред стола умешен и испечен хлебцац, у једној чинији проја, у другој кромпир. Када се осветила водица, узео кнез хлебцац, пољуби га и стаде беседити: „Мили хлебу, слатки брате наш! Ти си био своју браћу оставио, а ми смо за тобом горко цвилили и плакали, да се до Бога чуло. А видиш сад, како смо се развеселили и како Богу благодаримо, што си нам се повратио, па немој више, брате, да одеш од нас, када је сам Бог одредио, да се брат са братом

не растаје!“ Затим стаде пред проју и рече: „Пројо, мила сестро! Ти си наша сестра и док није било хлеба, нашла си се браћи на невољи. Хвала ти, сестро! Али, сада иди, јер је тако Бог наредио, да се сестра мора удати и од браће отићи, а браћа да остану заједно до века“. Изљубише проју и један је однесе. Затим стаде пред кромпир и рече: „Кромпире, шванска храно! Ми те више не јели, да Бог да! Бела пшеница, то је српска храна. Када си чуо, да сленац пева: „Бела кромпира и рујнога вина!“ Него: „Бела хлеба и рујнога вина“. Зато иди од нас!...“

Да, она је скупила Вуку неколико народних песама и оваквих прича, а он је замоли, да му пошаље и неколико поскочица. Из одговора Миличиног види се, да је наша младеж у оно доба била јако раскалашна као по богу и данас у неким крајевима. Ево шта му пише:

„Са поскочицама Вас нећу моћи послужити из узрока, што их има свакојаким, па нити би који сеоски момак исте предамном изговорио, нити би га ја на то ободрила. Али, ако ми која до пера дође, а не вређа чувство стида, ја ћу је послати. Остале би требало искорењивати, а не још купити и у књизи чувати, јер оне не носе на себи печат народног карактера, него развратности, у коју наш народ суноврат пада. У народној песми стоји: „Зазор ми је у те погледати, а камо ли с тобом беседити!“ А српски момак брбља у колу разне поскочице и не обзире се ни на кога.“

Казао сам напред, како је Милица желела, да се наш народ отресе својих мана и злих навика, те да почне живети уреднијим, бољим животом, односно да се унапреди у сваком погледу. Како ли ју је болела пустош, која је у оно време владала међу Врдничанима, а вероватно и у целом крају.

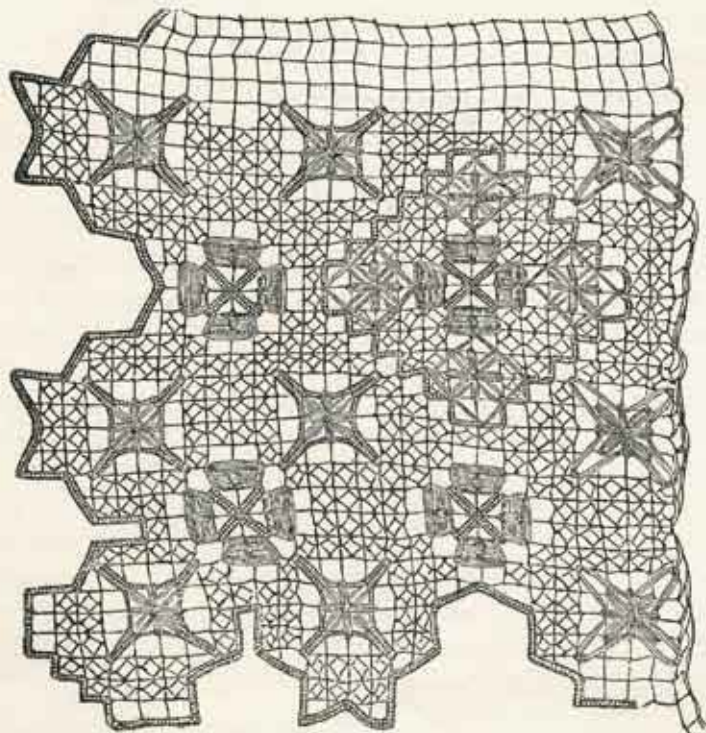
Она нам приповеда, да пре њенога оца, није било тридесет година свештеника у Врдику, јер су неки Тицанови војници зауставили кола митрополита Стратимировића и после пуцали за њим. Митрополит ради тога баца анатему на Врдин и не добише дуго свештеника. Када је њен отац дошао, изађу кметови пред њега и на његово питање, каквих порока имају, искрено одговореше: „У цркву никако не идемо. Има их који никада ни завили нису. Децу у школу не шаљемо. Нерадени смо. Жене су нам праве Куће не чисте и т. д. Гледајте, да нас од тих порока излечите.“ Кроз две недеље прва служба. У цркви две-три старешине, женске ни једне. На сокаку чопорима седе и пуше, а пред крчком прави логор. . . На Ђурђев-дан прве водине. Они нису знали шта треба да спреме, те је црквењак ишао код свечара, да им каже, да спреме босиљак, воду и — свећу. „А шта ће му свећа дању? — говораху — ваљда није ђорав!“ По кућама је владала ужасна нечистоћа. Жене, које нису биле редуше, лежале су по цео дан у прљавим креветима, у давно неветреној соби“.

Ово сам морао навести, да узмогнемо правилно оценити рад Миличин, у смеру, да се ове мане уклоне из народа, које су га немилице таманиле, а и данас у неким крајевима тамане. Својим радом дала је пример нашим Женским Добротворним Задругама и српском женскињу, како да раде у простом народу.

Хтела је најпре да за своје смерове придобије неке госпође са мајдана и када се тамо једном искупили, изнесе Милица свој план, те им напомену, како би и оне требале да залазе по

Сл. 23. Дјевојка из Конавља. (Далмација).

Сл. 24. Читма мрешка из Бачке.

кућама и уче жене: реду, раду, чистоћи, кувању и т. д. Али је — вели — ни једна није слушала, него су оговарале друге. Милица се удаљи из друштва и то вече певала је песму,² која се свршавала:

„Будућност, она пред нама стоји,
И нама звоном зорице звони.
Пробудимо се! Хајд'мо на рад,
Време је за нас већ крајне сад.

Да Милица данас види Врдику и Врдничане, видела би, да јој посао није био узалудан.

Милице су били добро познати списи и учених странаца о васпитању подмлатка, понаособ женскиња. Знала је за истинитост наше мудре пословице: Не стоји кућа на земљи, него на жени, а видела је у Врдику и околини наше ондашње матере. Па зар те, које по цео дан леже у оној нечистоћи, да препороде своју децу, узјуде своје људе, да те одваспитају боље своју децу?! Зар из таквих домова да изађе девојка: чистењка, уредна, вредна, паметна и добра Српкиња?! И Милица се са оцем устремила против страшног непријатеља, разних злих мана и навика у својих сељана. Купила је девојке око себе, те им читала лепе приче, песме. Учила их разним радовима, домазлуку. Ишла је од куће до куће, те говорила о чистоћи, уредности, неумешности њиховој и као ађео савијала се око српских девојака и матера. И кроз неколико година радовала се и она, радовале се и српске матере своје препороду. Она је, дакле, са својим оцем видела и успеха у своје раду за опште добро. А зашто? Зато, што је она љубила свој народ, своје сељане, ма и овако запуштене. Народ је и кроз ону маглу незнања, запуштености на души својој, и кроз копрену ту на душевним очима осећао њену љубав, те је вољно ишао за њом, слушао њене савете, особито женскиње, те су лаганим, али сигурним кораком ступале своје препороду.

Она је осећала болове своје браће, сестара. Умрла једна девојка. Милица била у кући, слушала плач родбине и родитеља, што је на њену душу јако утецало, те је певала ову песму, за коју вредни г. Скерлић вели, да је понајбоља.

„Твоје се друге купе,
Ој лепа дево ти,
Рузмарин цвеће сваку.
Кити зелени.

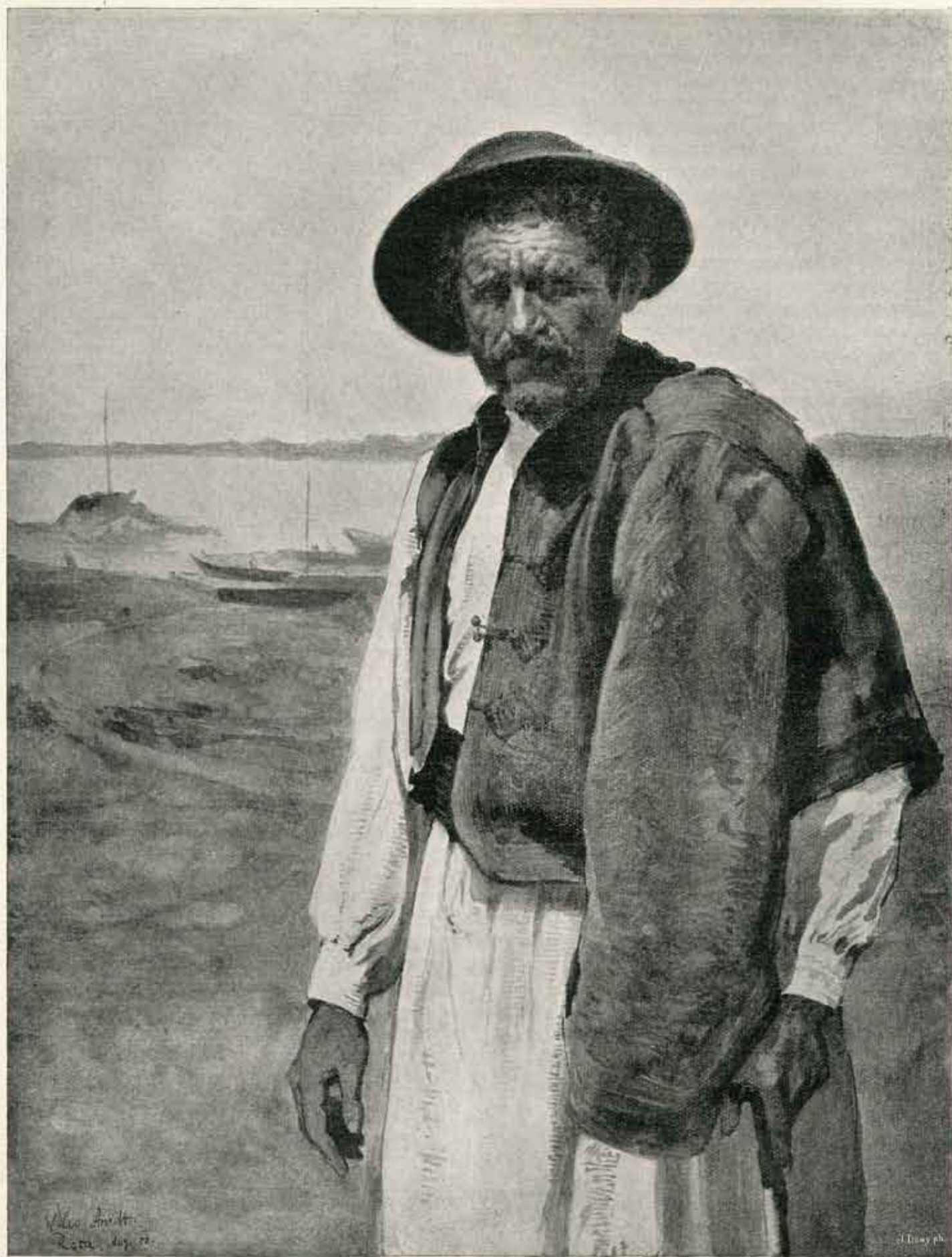
Под венцем и ти млада
Дочека данас све,
Али не као дева,
Свате кићене.

А сваки сузе рони,
На какав идеш пут,
Кад с звона гласи роје,
И мајка бије груд.

Свенуо ти је цветак,
У мају века свог,
Смрти га ледна рука,
Са света скиде тог.

Сузе га свију прате,
Јер лепа душа би,
Па се и Богу самом
На небу омили.

Сл. 26. Жена из околине Зенице у Босни. Певајући песме о српским јунацима, природи, вечерњој звезди, просјацињи, опевајући своју Фрушку Гору, водећи свој дневник, дописујући се са нашим књижевним првацима, купећи народне песме, приче, препорађајући своје сељане, проводила је Милица свој живот у кући свога оца, у своје царству, царству својих идеала, које је гајила у души својој и који се могу свести на један главни: **Љубав и оданост роду своме.** Да ли јој је тај идејал и докле био нада све? Да ли је који потајно хранила у срцу своме, који се није могао остварити? Јер, како савременици приповедају, била је она лепа девојана и вредна кућеница. Дивили су јој се осим Владике Његуша и странци у Бечу. Да није крила у срцу његов лик, знајући, да он не може основати породицу? Да није то био лик кнеза мученика? У једноме своме писму вели: „Многи мисле, да у грудима носим камичак место срца... Али није тако... Из овога се јасно види, да је она некоме поклањала своју љубав, али тај неко не може бити њен муж. Када је већ зашла у године, дописивала се са пок. Рајковићем, те неки изводе, да би била спремна уз њега, млада удовца са децом, свити породично гнездиште. Али, ко ће то знати? Ко може завирити у чије срце, душу? Било како му драго, у томе смеру, ако их је имала, не остварише јој се снови, т. ј. није постигла да постане богодани огањ на огњишту породичне среће. А каква би била васпитачица својих она, која је тако љубила цео свој народ?!...

Ст. 27. Старый рыбак из Рачы.

Мно јој беше зефир и лахор који изазиваху шапат лишћа на столетним храстовима Фрушке Горе. Мно јој беху сваког јутра топли сунчани зраци, када се помаљали иза Врђничких брегова. Мно јој беше вечерњи сутон, кроз који се у доловима пружала беличаста свиона пруга од прозирне паре, као вео иза планинских вила. Од миља је узимала свој гитар и свима овим лепотама мајске природе певала и певала...

И наједном исчезнуше све ове чари испред њених духовних очију и указа се страшна збиља — остављена од целог света... Беше преко тридесетшест година када се старо родитељско гњездо почело рушити, из кога су јој родитељи већ били отишли у бољи, вечни свет, и у коме је она, као у каквој палачи, провела своју младост и певала роду свом.

Остала је саморана...

Али она не остављаше то гњездо све дотле док не поче прокисавати. Како се патила, доказује њено писмо, нађено у архиви манастира Раванице, у коме моли једну форинту и мало брашна да на Божић не умре од глади.

И тада јој сијну мисао у души, да оде у Београд, потражи пријатеље књижевнике, ваљда у нади, да ће међу њима довијнути се душевна полета, те ће са њене песничке лире још једном одјекнути сребрни звуци, који ће је хранити хлебом, или ће наћи добрих људи, који ће јој притећи у помоћ, имајући у обзиру њене заслуге за Српство... И у једном и у другом се преварила. Није имала на уму, да су и до ње сви наши књижевници умрели у забитним собицима, готово од глади...

Доба гвозђа и паре истиснуло је код оних, који би могли помоћи, идеале, а с њима и осећај милосрђа. Једино се је са малом потпором сетио кнез Михајло. У највећој беди проводила је последње дане, просећи у оним деловима вароши, у којима становаше сиротиња, јер ова је још имала срца... Али оно, што је ова могла дати, беше само изазив суза...

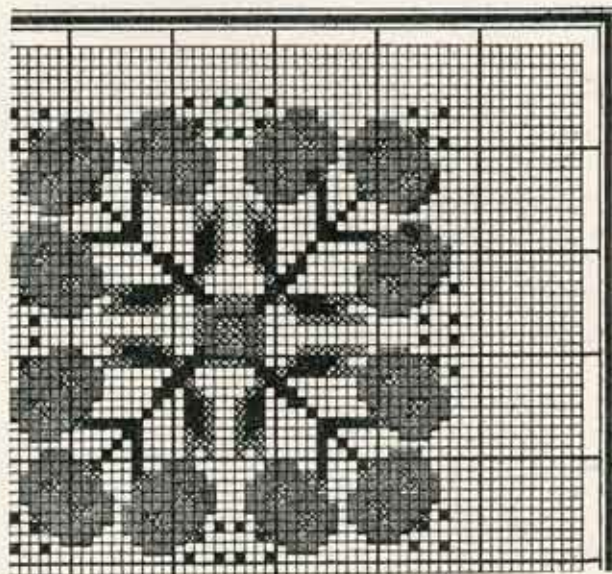
Полудела је...

Јединога је дана нађоше мртву са расплетеном косом, усплахиририм погледом... На београдском гробљу се и данас види скрхан крет, са натписом:

МИЛИЦА СРПКИЊА...

За оно доба Милица је као образована Српкиња и као песникиња доста дуго испуњавала празнину са осталим књижевницима на нашем књижевном пољу. Да су јој песме, па њена писма, приче, у оно доба читане радо и цењене, сведоче писма, као и песме, посвећене њој од стране наших најбољих књижевника: Љубе Ненадовића, Шапчанина, Рајковића и других и наших и страних. Она је своме народу доста учинила и одужила му се као права Српкиња.

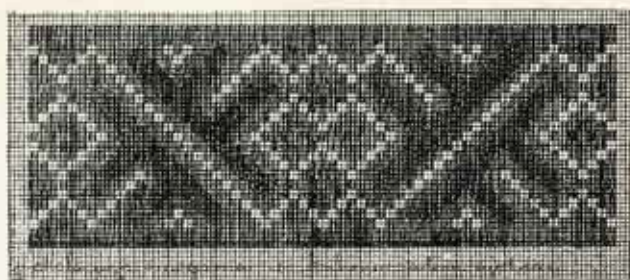
Многа и многа је сјајна звезда прелетела преко српског књижевног неба. Засјала, сјала и угасила се. Али је са својим сјајем у срцу и уму многومه Србину и Српкињи загрејала осећај за свој род, разагнала таму, те већ сигурним кораком корачамо својој лепшој будућности. Данас већ не ћемо пропасти, јер су и на нашем небу, ако још и не свуда, запаљена кандила, народне школе, које ће у културном и просветном смеру, ма и кроз дуже време, довршити дело, које нам књижевни великани у прошлости отпочеше за препоред народа српског. Једна од тих звезда у прошлости, ма да и не најсјајнијих, беше и наша Милица, па нека јој је хвала и слава.

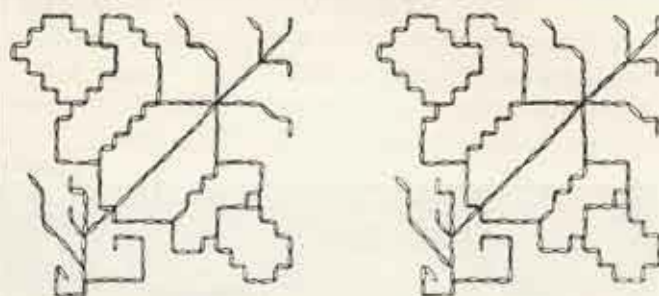
Сл. 28. Пуши крстачки вез из Херцеговине. Ори.: Јабуче.

Сл. 29. Вез по писму из Босне. Ори.: Пијевац.

Сл. 30. Поповани вез из Коначла.

Сл. 31. Писпаса из Босне. Ори.: Ленирови.

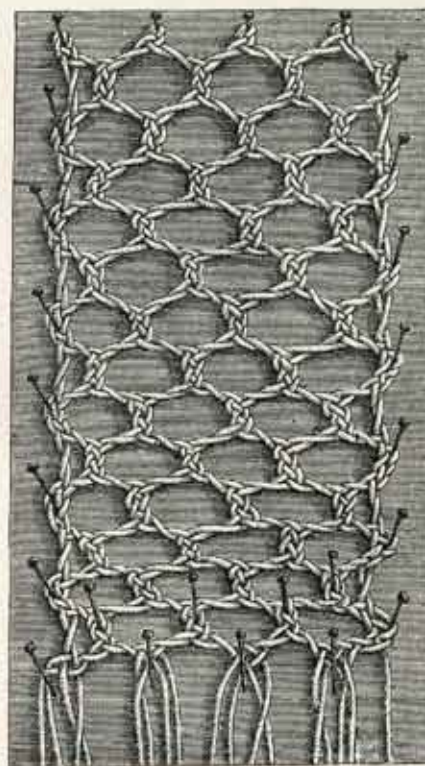
ЖЕНЕ И КЊИЖЕВНОСТ.

Ми смо настојали да у овој књизи прикажемо „Српкињу“ каква је била и каква је данас душом и телом. Ма да се код нас доста пише и доста штампа, такве књиге досада нисмо имали. Тек овда онда, да се ко дотакне српске жене, па да о њој напише две три речи, и то или одвише песимистично (као нпр. оно из пера дра Т. Ђорђевића, види „Срп. Књиж. Гласник“) или одвише оптимистично (као нпр. разне биографије по календарима). Српкиња се је од увек разликовала од жене на западу, она је живела својим засебним животом, коме су народни обичаји давали тон. Она је била чуварица богате српске народне традиције и фолклора, чуварица народне уметности текстилне, којом је надкрилила многе и напредније народе (види радње „Српска марамица“ у истој књизи П. део и „Изложба С. Ж.“). Српкиња је била мати, верна љуба и сјајна патриоткиња, а то је и данас (види радње: „Српска мајка“ и „Српкиња у рату“, П. део).

У Српкиње је богата душа, бистар ум, бујна фантазија, јака љубав за све што је добро и лепо и пријатан дар разговора и причања, певања и инвенције. Крај свих тих лепих дарова нема у нас много жена, које много на перу раде. Ако их потражимо по свим земљама, у којима Срби живе, нећемо их много искупити, ако у такве бројимо само оне, које истрајно кроз дуљи низ година раде и које су написале по више оригиналних, самосталних књига. Имамо већ и леп број професорица, докторица, дакле академски образованих жена, али књижевница немамо. Крај тако великог броја мушкараца, који књижевно раде (по пописима има их око 400—500), ово је једна појава вредна пажње.

О овом треба једном говорити искрено и отворено.

Код нас жене немају ниједнога листа, око којег би се све радо окупиле, па кад узмеш тај лист у руке, да можеш рећи: ето ту су српске књижевнице. „Женски свет“ (Нови Сад) уређује мушкарац и има за сараднике и мушкарце, то давно није с а свим женски лист, и ако је кроз 28 година био и јест једини лист, који са љубављу и весељем настоји да донесе све, што Српкиње раде... „Жена“ (Нови Сад) је лист само једне политичке странке, те се ту купе само жене овог политичког програма уз своје мужеве. Старији је лист „Домаћица“ (Београд), којему наслов већ каже, да се бави више кућним пословима, него душевном страном женског живота, ма да и овај врло лепо помаже, купећи око себе понајвише Српкиње из слободне Србије. Уредник је и ту мушкарац. „Српска жена“ (Сарајево) најновији женски лист, формом и садржајем одвише скроман, а да је тај лист могао да ухвати у своје коло све српске књижевнице. (Уредник је био г. Светозар Зрнић, управитељ српског нар. позоришта). Лист је престао излазити са 4. бројем. — Један, за све српске крајеве, велик и формом елегантан, са програмом и хоризонтом широк женски лист био би врло потребан, али да то буде збиља п р а в и женски лист, морао би стајати под уредништвом једне душевно јаке жене и имати за сараднице само жене. Но какве су у нас прилике, чини се, да ће наше жене још дуго чекати на такав женски лист.

Сл. 32. Кашића једноставни.

Казаће ми се, да Српкиње књижевнице могу да раде за све српске листове и да им се то не брани. Јест — могу — некад се деси и да их зову на сарадњу, особито за омање листове и за календаре, који немају доста сарадника, — али све је то посао незнатан и бесплатан. Поред тога и кореспонденцију и поштарину, која је с таквим радом у свези и која више пута није малена, мора да плаћа сама књижевница, ако ће да ради. Такав је књижевни рад, како рече једна одлична, академски образована српска књижевница, др. Зора Прица, прави луксуз, који у данашња скупа времена подноси тек богати џеп. А књижевнице код нас обично нису богаташице. Док код наших политичких и белетристичких листова нађе места и лепе плаће на стотине мушкараца са једнаком или често са мањом спремом, него што ју имаду наше жене књижевнице, од којих се тражи бесплатна сарадња, дотле ја знам за неколико врло образованих Српкиња, у којих имаде сјајан дар за новинарство, велики занос и красна фантазија, али које те дарове не могу употребити или уновчити, него мора да негде далеко у коме забитном селу у осами нађу хлеба код поште или какове мање банке — у раду, који убија прије времена душевну снагу и у служби, коју мушкарац са исто тако великим образовањем неби никада примио. Ово је жалосно! И док ово траје, не може се код нас говорити о том, да наши мушкарци помажу и унапређују српску жену и њезин душевни живот. Ми смо у томе погледу још далеко од културно напреднијих народа, од Француза, Њемаца, Шведа, Пољака, Чеха и Руса. (Види радњу гђе Зорке Јанковић у „Женском свету“: Жена и женско питање). Жена српског конзула у Лондону, гђа Груићка, писала је недавно у енглеске листове врло лепо о Српкињи као даровитој жени, али и она није зашутила ту жалосну чињеницу, коју и ми сматрамо за потребно да овде особито нагласимо.

Сл. 33. Босанка. (Гђа Јулка Срдич-Поповић, књижевница).

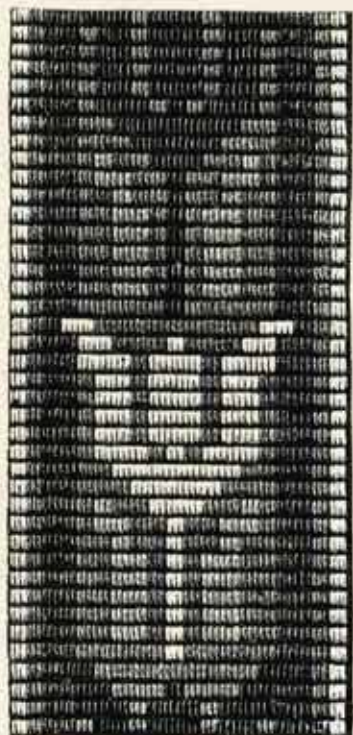
прими и плаћа, види се по том, што су од некојих радова примљени и хонорирани од наших првих књижевних друштава. Дела гђе Савке Суботићке, гђе Јелице Беловић-Бернадјиковске и гђе Даре Буље штампала је „Матица Српска“ а књигу гђе Јелене Димитријевићке „Српска Књижевна Задруга“ у Београду. Али те три-четири књиге, које су имале добру прођу, то је уједно и све, што им се је плаћало, то је све за читавих (последњих) десет година. То је мало! То је премало, кад узмемо у рачун још и то, да је нпр. гђа Јелица Беловић-Бернадјиковска већ шест великих студија написала за последњих шест година у њемачки званствени лист „Anthropophyteia“, да је она умољена од уредништва великих њемачких светских листова, као што су Frankfurter Zeitung и Elsass-Lothringische Frauenzeitung за сарадњу, а од сарајевског Frauen- und Modenwelt-a за редакцију тога листа, и да сви ти туђински листови њезин рад управо сјајно хонорирају, не питајући: је ли мушко или женско онај ко ради и ко ће да прими плату, као

Сл. 34. Подизакио из Босне. II у Коначљу исто везу. Ори: Кукаш.

што се на жалост још увек код нас пита. А сви ти листови тражили су њу сами, нигде није требала да се нуди, ни да моли и куми, као што то траже наши уредници често пута крај свег бесплатног рада. Што је била кадра Беловићка, биле би можда и многе друге, да имаду свеза и прилике за рад. Карактеристично је, да је више српских књижевница почело свој књижевни рад у немачким листовима (Милица Томић, Зорка Јанковић, Савка Суботић и др.) Кад далеки туђи листови умију да цене рад Српкиње, за што да Срби Српкињу не припознаду као равноправну на пољу душевног рада? То смијемо тражити без икаквих даљих претензија феминистичких или надриеманципираних.

За успешан књижевни рад треба свеза. Треба живети у саобраћају с истомишљеницима, сљудима и женама образованим, па у близини веће библиотеке. И ово све је лако за мушкарце, али није за наше женске. Мушкарци се састају како је познато у кафанама, у гостионама — уз чашицу, па се ту праве основе и нуди сарадња. Жене то не могу. Код нас се не гледа радо ни то

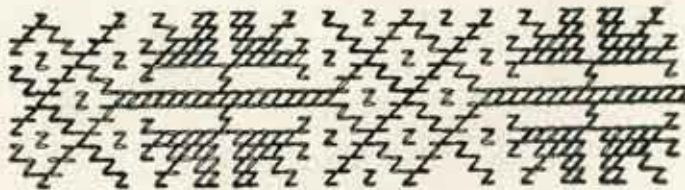
Сл. 36. Вез на дашчици. О.: Лале.

да жене одлазе у кафане саме, а камо ли у гостиону. Има их додуше доста, које то раде, јер је то у моду ушло, али већина од тих баш и нису књижевнице. Од ових не знам, да ли има која то ради и да се о њој говори „да се скита“ (види радњу дра Тихомира Ђорђевића „О српским женама“). Па где да се онда састане са мушким и женским једномишљеницима? Могло би то бити љети на шетњи, али и то би дало повода разговору, од кога као да се међутим данас више боје мушки, него паметне жене. Без да има код тога каквог свог узгредног интереса (а знамо, какви су то интереси!) мало ће се код нас наћи мушкараца, који ће тражити друштво паметне жене, нарочито ако ова није ни особито одлична рода, ни особито лепа, млада и весела. Преостаје још кореспонденција, која је врло потребан помоћник за књижевни рад, по готову код нас, гдје нема јавних библиотека ни у већим градовима, а камо ли у мањим.

Донисивати се мора. Али како је у нашим приликама тешко доћи до дописивања, мислим да не треба рећи. Распитивајући код српских књижевница о томе, ево што сам сазнала. Има и код нас мушкараца, који ће радо почети дописивање са паметном женом, са књижевницом. Али као у свему тако и ту они траже пре свега и поврх свега своју личну забаву и корист. Ако им што затреба од које жене, они ће писати и лепо и често и учтиво. Но кад треба вратити услугу, — онда нису тако брзи на перу. Ту онда имају стотину изговора и исприка: и посао, и служба, и политика и т. д., а многи и не одговоре никако, ако их женска књижевница што умоли (нпр. какву потребну књигу, информацију и т. д.) Наше жене могу да доживе врло непријатних ствари у свом књижевном дописивању и о том се могу редовито чути приповести, које код других напреднијих народа не би биле никакo могуће или тек изнимно. Спрам жене као да је код нас на том пољу дозвољен сваки „лоповлук“, просто само за то, јер она нема где да се тужи и да се брани и јер с њом нико не рачуна као са једним политичко-странчарским бирачем. Она може бити једна од образованијих дама, њезин углед ипак је зато вазда испод онога, који се даје мушкарцу, једва изашлом из аналфabetизма. Код нас има врло мало књижевница, које су 20 година и више провеле у непрестаном (бесплатном) књижевном раду, а ипак и тај мали број пожртвовних жена нема ни толико угледа као што га имају нпр. глумице наших позоришта, а о каквим одликовањима нема ни говора. А зашто немају угледа? Јер им се рад не плаћа, а новац је краљ, којему се

Сл. 35. Сремца, прије 100 година.
Зорка Јанковић, књижевница.

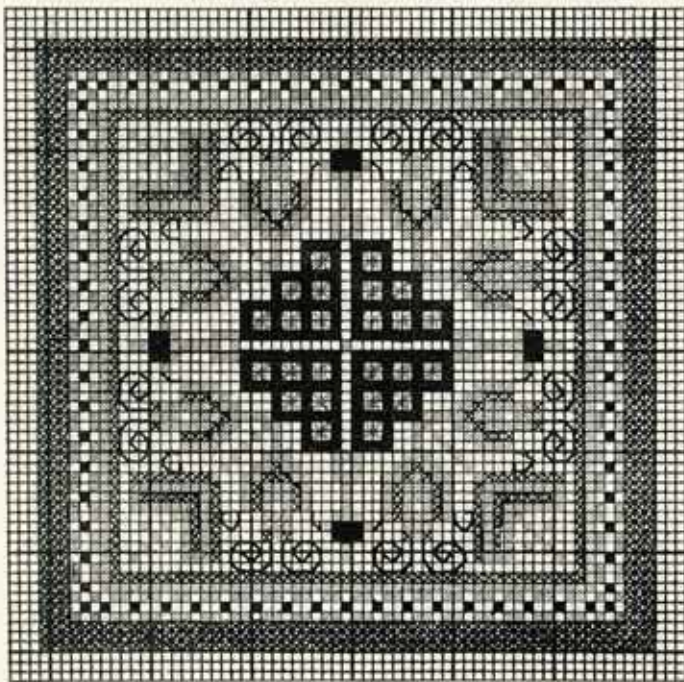
Сл. 37. Веревија из Босне. Ори.: Катмер.

данас све klaња. Nađe se ovdа onda koje pošteno pero, koje ће писати лепо и са припознањем о њихову раду. То се чита у ужим круговима и опет заборави. И то је све. Велика јавност, шира публика о томе често ништа и не сазна — ако књижевница није уз то и говорница, па нађе прилике, да сјајним говорима занесе публику. У таквим приликама књижевно радити није пријатно. И за то наше жене не раде. За то је наша публицистика посве једнострана, јер је готово сва у мушким рукама. И док се међу мушкарцима сваке године нађе њих десет, двадесет, који у „властитој наклади“ издаду своје лоше пјесме или рђаву прозу, дотле наше жене шуте. Оне као жене добра укуса на тај начин неће да улазе у јавност. О њима се не може рећи, да се силом турају у редове књижевничке. Напротив оне као да веле: „Није Вам стало за тим, да и ми радимо, па добро — и нећемо!“ По нашим листовима наилазимо додуше и женска имена, али сразмјерно врло мало, спорадички. Многе, које лепо почну радити, престану врло брзо, па се никад више и не јаве. Доживиле су нешто, што им је у почетку већ сваку вољу за даљи рад убило. Друге раде годину, двије, па ушуте. Треће раде уз брата и пријатеља, уз оца или мужа, али и те раде, ако и у бољим

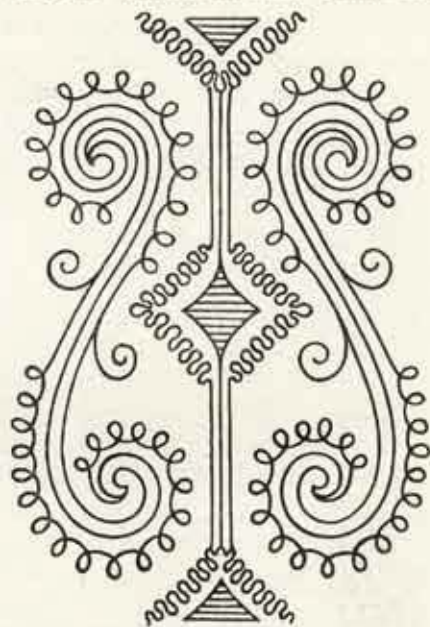
Сл. 38. Граничарка пре 50. г. Из Хрватске.

приликама ипак изоловано у осами душевној, без друштва женскога, које би им било душевно равно. Наше женске задруге, то су хуманитарна друштва, која доселе у свој делокруг нису могле узети помагање женскога књижевног рада, ма да би то било потребно. У том је учинила почетак пришка женска задруга, која је омогућила да ова књига изађе на божји дан, која је подигла споменик једној српској пјесникињи и која је највише урадила, да је дошло до српске женске изложбе у Прагу, која

Сл. 40. Кретац. Орнам.: Лалета „склопљена“. Из Славоније.

почам од Евстатије пл. Арсића — у јавности јављала. Неке су се женирале дати нам своја дата, неке су можда и у разумљивој зловољи због незавидних наших прилика шутеле на наш позив за сарадњу, али ми нисмо жалили труда и трошка, док смо и о њима сазнале све, што је требало да сазнамо. Тако

Сл. 39. Звркување. Ори.: Словаци.

је прва показала, да је потребно, да српска жена упозна рад српске књижевнице. (Сл. 91., стр. 50.).

Све ово што смо овде изнијели о Српкињи као књижевници није ни врло добро ни врло лепо, али се је једанпут и о том морало говорити, јер се то тиче срећније будућности српске културе, која треба да је свима на срцу, и у којој и жене једнако као и мушкарци морају да раде свој женски део. Никако није право, да душевно пропадну талентиране жене и да њихов рад остане изгубљен за српску просвету, док на њихову месту раде толики мушкарци без талента и без вишег образовања, а само за то, јер су случајно изврени политички „викачи“ ове или оне странке, која их помаже. И таквих људи треба, али нипошто не смију они заузети сва места оних, које би више и корисније радити могле, да им се за то даде прилика.

Све ово, што смо овде изнели, није узето из живота и рада једне или двију књижевница, него смо пишући то имали на оку све наше жене, сваку која год се је икада —

смо тај приказ могли донијети потпун, ако и у доста мрким бојама. Будућност ће бити боља — да Бог да! Један пут сам само чула лене речи о српским књижевницама, а то је било пригодно откривања споменика песникиње Милице. Говорила их је одлична гђа Олга Костићка из Шида. Те речи нека прочитају све наше жене на перу, кад им тешко буде ступати преко камења, које им непријазни људи бацају под ноге. Ево их: „Разумели смо те, Милице. Разумели смо те доцкан, али ипак! Опрости, што си тако дуго чекала на нас! Ми нисмо знали, ни кога смо имали, ни шта смо изгубили. Ми ти се нисмо одужили до данас, а ти си била она, која си дала име српској жени.

Ти си била заиста она, која је умрла за свој род! То је највећа и најстрашнија поезија. Опрости за тај бол!

Српска је жена коракнула напред. Српска је мати свесна своје дужности и положаја у друштву. Она зна, да треба што више да љуби и чува свој дом и своје лепе обичаје, да одбацује све, што ремети мир и благостање у њеној породици; своју децу да образује тако, да их никоја навала не може одбити од њихова српског имена, и чини ми се, да је дошло време, да баш ми матере можемо, а и треба да покажемо својој деци стазу, којом треба да иду кроз живот! Буди спокојна, Милице, јер српску жену у данашње време руководи све више љубав за истину и правду, за дужност и наша права. Ми схваћамо, да си нам ти још онда хтела казати исто оно, што је годину дана послје твоје смрти рекао наш велики песник Змај Јован Јовановић у својим „Светлим гробовима“:

„Где ја стадох — ти ћеш поћи!“
 „Што не могах — ти ћеш моћи!“
 „Куд ја нисам — ти ћеш доћи!“
 „Што ја почех — ти продужи!“
 „Још смо дужни — ти одужи!“

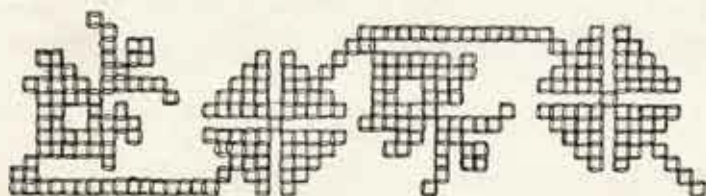
То су ријечи, што спајају век са веком и човека са човеком.

Зато и ми, драге Српкиње, хоћемо, као и све просвећене жене и матере, да будемо толико интелигентне, да испуњавамо услове опстанку културна народа. Ми смо вољне, узајамно се поштовати, бољима од себе веровати, а нарочито смо вољне удружене упливисати на развој здравога тела и душе нашега народа. Ми хоћемо моралну снагу најширих слојева нашега друштва. Ми хоћемо, да их подигнемо, да их просвећујемо, ваљаним примерима да им служимо и да их приближимо књизи. Наш народ, на жалост, још увек мисли, да је читање беспослица, да је књига написана за то, да се прода, а не да се чита, а то је, драге моје Српкиње, велика заблуда. Знајте, да је књига најлепша и најплеменитија забава, да се кроз њу човек вазда учи и образује. Па вас ево овде у овом часу молим, да после свог свршеног домаћег посла нађете толико времена, колико треба, да вас добра књига разоноди, учи и оплемени.

Тако образоване девојке биће образоване матере, па ће образовати децу, која не ће морати умирати, него живети за свој народ. Свака добра књига је од неоцењиве вредности и ја сам чисто увређена и у поносу и у љубави према нашој Милици, када чујем, да Вас је још врло много, које ни малу њену споменицу нисте прочитале.

Сл. 41. Сремска пошпа. — Гђа Цвета Бингуша, књижевница.

Сл. 42. Четварац из Херцеговине. Орнам.: Вијенац.

Не умирати, него живити за свој народ, то тражи наше доба, доба у ком има тако мало сентименталности. У раду је живот — дозволити Српкињи да ради, то је све што тражимо!

О Српкињама књижевницама није се доселе много писало. Једном у календару „Српкиња“ прије 15 година, у Божићном броју „Зоре“ у Мостару, — послѣје тога и у календару „Женски свет“ прије неколико година, и у календару „Жена“. — То је све, али ни у једном од тих издања није било говора о свима српским књижевницама, као што је у нашој књизи. А и о првој српској песникињи није се много писало до недавно. Ми имамо у првом реду да захвалимо г. дру Јовану Скерлићу, професору универзитета у Београду, што нам је у Летопису Матице Српске, а доцније и у „Споменици“ Милице Стојадиновићеве приказао Милицу као одушевљену, родољубиву Српкињу, као песникињу и патницу онога доба, те што нам је скренуо пажњу на то, да Миличине преморене кости леже на забачену месту старог гробља у Београду и да је њезино име скоро већ и заборављено било. Хвала пријатељима женских пера!

Сл. 43. Босанка, грађанка.

Извештај о српској вишој девојачкој школи у Новоме Саду за школску 1895.-6. годину донео је из пера г. дра Илије Огњановића кратак опис живота и рада прве српске списатељице, Евстатије пл. Арсића рођ. Цинцићеве (р. 1776. — † 1843.). На завршетку свога описа наводи г. др. Огњановић по већи број Српкиња, које су некада радиле, и које још и данас раде на књижевном пољу. У претпоставци, да ће поменути извештај у врло малом броју доспети до руку нашим Српкињама, те да би могле у самом њему прочитати тај по њих веома занимљиви опис као и имена српских књижевница у опште, нашли смо се побуђеним, да бар та имена у овој књизи изнесемо.

Ми доносимо цео именик (по „Српкињи“ од год. 1897.) ради лакшег прегледа, по азбучном реду, стављајући презиме на прво место. То, кажу, није српски, али је врло практично. Ево тих имена:

Анка Ј. Обреновићева, краљица Наталија, талијанска престолонаследница Јелена, кнегиња од Црне Горе, Агатановићка Р. Даница-Лада, Ардалића Љубица, Арсенијевићева Јулка, Аћимовића С. Анђелија рођ. Кузмановићева (Београд). Бандића Даница рођ. Телечкова (Кикинда), Белићева Надежда, Бијелићева П., Бингулчева Цвета (Вуковар), Бичанска Марија (Нови Сад), Борјановићева Зорка (Срп. Неузина), Бугарска Вера Белина, Валентинова Даница (Београд), Василића Цвета, Васиљевићева Славка (Београд), Васиљевићева Славка, Васићева В. Зора, Видаковића Љубица, Вицковићева Јелена, Вујића Софија (Арад), Вукадиновићева Ј. Љубица (Земун), Вукајловића Сара-Нада (Вуковар), † Вукомановића Мина рођ. Караџићева (Беч), Вуловића Свет. Милева (Београд), др. Вучетић-Прита Марија (Беч), Вучетићева Зора (Нови Сад), Гавриловића Анђа, Гавриловића Анђелија, Гавриловићева Драга (Српска Црња), Гргурова Милка (Београд), Гердец Ленка (Вршац), Грујића Илка (Арад). † Деановића Драга рођ. Димитријевићева (Мохол), Делићева Јелена, Деметровићева Даница, Деспотовићева Јелена (Пожаревац), Димитријевића Јелена (Ниш), Димитрићева Марија рођ. Барићева (Будимпешта), Довијанићева Тилија (Београд), Дудварска Марија рођ. Савићева (Темнишвар), Ђорђевића Марија рођ. Јеремићева (Нови Сад), Ђурђевићева Катарина, Ђурићева Драга, Ђурићева Катарина, Ђурићева Тана-Станислава, Завишића Марина (Нови Сад), Иванића Милица (Солун), Иванишевић В., Иванићка Софија (Београд), Исаковићева Анђелина (Београд); Јегдића Катарина (Кикинда), Јовановић Љ., Јовановића Марија, Јовића М., Јовица Јулка рођ. пл. Стратимировићева (Будимпешта), † Југа Јелена (Темнишвар); Калићева Даринка (Нови Сад), Квекић Аделаида (Котор), Кики-Ристићева Христина, Клесић Олга рођ. Пелешева, Кнежевићева Маца (Петриња), Кондићева Софија, † Константиновићева Десанка (Панчево), Косировићева Ана, удата Петрикова (Нови Сад), Краљевића Јованка, Кршића Зорка, Кујунџићева Јелена, жена министра Ст. Новаковића (Београд); Лазич Емилија,

Сл. 44. Подилакно из Босне. У Коњављу исто везу. Ори.: Кукаш!

Јовановић Ј., Јовановића Марија, Јовића М., Јовица Јулка рођ. пл. Стратимировићева (Будимпешта), † Југа Јелена (Темнишвар); Калићева Даринка (Нови Сад), Квекић Аделаида (Котор), Кики-Ристићева Христина, Клесић Олга рођ. Пелешева, Кнежевићева Маца (Петриња), Кондићева Софија, † Константиновићева Десанка (Панчево), Косировићева Ана, удата Петрикова (Нови Сад), Краљевића Јованка, Кршића Зорка, Кујунџићева Јелена, жена министра Ст. Новаковића (Београд); Лазич Емилија,

Лебедева Марија (С. Андрија), Луковићка С. Љубица; др. Љочић Драга (Београд), Љотића Љубица рођ. Станојевићева; Максимовићева Катица, Максимчев-Путникова Даница (Перлез), Манојловићева Меланија, Марковићева Ана (Дубровник), Маринковићева Јулка (Орловат), Марковићева Драга и Зорка, Марковићка Н. Јелена (Београд), Мартиновића Марија, Матићева Јелена и Матићева Перка, обе кћери † министра М. Матића (Београд), Медаковићева Милева (Петриња), Мијатовић Ч. Елодија (Лондон), Милијевићева Јулка, † Миловук Катарина (Београд), Милићевића Ст. Живана (Загреб), Михајловићева Јелена, Мишића Вукосава рођ. Бичанскова (Беч); Наичићева Љ. (Вршац), Настићева Видосава (Сентомаш), Неранџића Даринка рођ. Брашованова (Нови Бечеј), Николићева Даница (Томашевац), Николићева Олга (Баја); Одавићева Мара (Београд); Павловићева Цвета, Павловићева Јелена и Пава, Павловићка Ст. Катарина, Пајићева Сиде, Петковић Катарина (Панчево), Петровића Ј. † Пинтеровићева Персида, Плавшићева Милева (Сомбор), Подхрадскова Албина (Книн), Поповића Ђ. Марија рођ. Цветковићева (Београд), † Поповића Милица рођ. Тапавица (Петрово Село), Поповићева Анђелија (Будимпешта), Поповићева Лепосава и Мица, Поповићка С. Ђурђина (Београд), Поповићка Јелена (Нови Сад), Поповићка Катарина-Мицина, Пухор Каменка; Равићева Стана (Варварин), † Радичевићева Савка, Радовановићева Јелена, Радојчићка С. Јелисавета, Рашковићева Зорка (Панчево), Рувићићка Анђелина (Београд); Сарајлићева Милева (Сарајево), Секулићева Исидора (Земун), Секулићева Јелена-Белманка, Симића Ђ. Јелена (Беч), Симићева Милева (Нови Сад), Симићка Милева, Сладојевићева Љубица (Београд), Спајићева Анђелија, Спасићка Јела рођ. Поповићева (Крушевац), † Станишићева Милева (Нови Сад), Станковићева М. Марија, Степановића Драга, † Стефановићева Софија-Владимира (Каћ), † Стојадиновићева Милица (Врдник), Стојановићева Љубица (Бела Црква), Стратимировићева пл. Ана и Мара, Суботићка Савка (Београд); † Тарањска Ана (Сомбор), † Тодоровића П. Милица, Токина Мила (Београд), † Томановићева Петрислава (Херцег-Нови), Трпковић Милица; Ховорка пл. Зорка рођ. Калићева (Праг), Холецова Катарина; Цветковићева Косара (Београд); Чакловић Даница рођ. Николићева (Панчево); Шушкало-вић А. Христина.*)

Сл. 45. Девочица из Прозора у Босни.

Ми желимо да нам ова књига буде као неки инвентарски преглед о културном раду и свестраном развоју и напретку Српкиња. Ова књига ће да учврсти први степен културе српске жене. Све до сад је Српкиња била тек почетница, она све до данас није душевно ослобођена од старих предрасуда, нити је стигла ниво образованијих жена на западу. И баш за то, ако хоћемо да у будуће узимамо

Сл. 46. Лозница (Stielstich). Без по писму.

већи број великих женских интелигенција, морамо сада средити наше скромне прилике, па да свака јавна раденица у будуће добије своје место, на коме треба да се одржи и да даље ради. Ми живимо у данима већег женског напретка, у нашим књижевним листовима, у нашим женским заводима јављају се прве докторке и професорке

у много већем броју. Одсад нека оне воде женски душевни живот Српкиње, њихова је то дужност, по оној: noblesse oblige. Оно, што им ми, по своје школском одгоју са мање среће, предајемо у

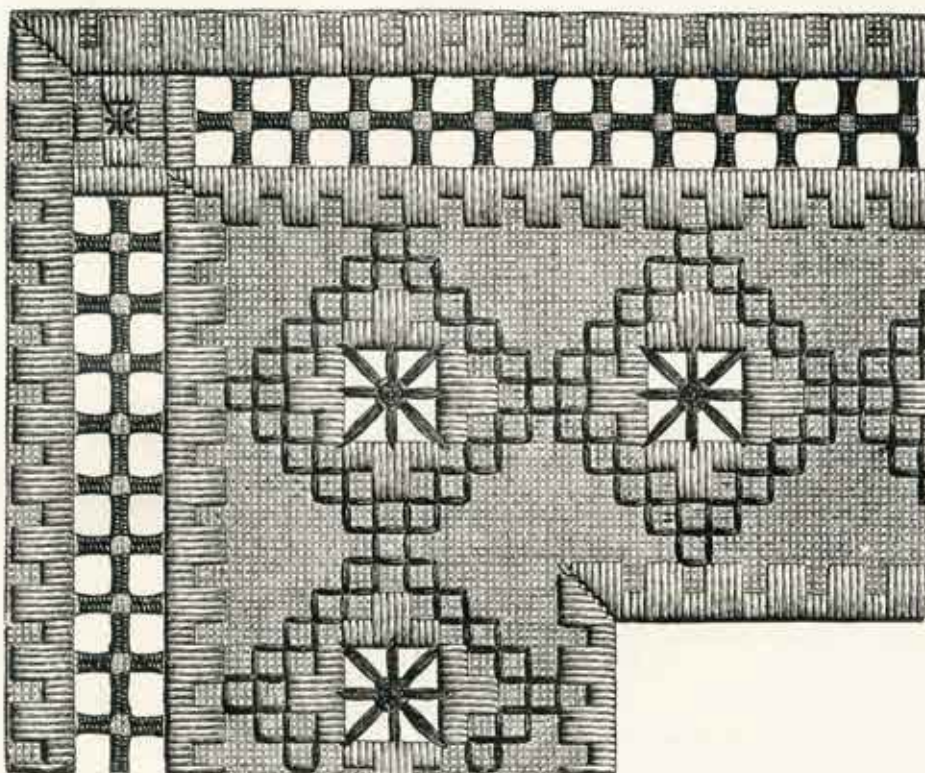
*) У овај именик узета су очевидно не само имена правих књижевница, него и имена свих жена или учитељица, које су икад перо умочиле, да неколико редака напишу или да можда само потпишу оно, што је неко други место њих написао. Одатле оволики број, који се не подудара са тадашњим а и данашњим немаром наших жена за књигу. Ми у овој књизи додајемо само имена од жена, које збиља саме пишу и то барем кроз неко време истрајно а не можда тек један пут или два пут у животу.

Истакнута су имена оних жена, које су се више од осталих јављале на књижевном пољу, те од којих многе и данас раде.

баштину није много, али није ни мало. Ми у овој књизи одступамо од шаблоне све хвалити, све узимати са добре и лепе стране, ми отворено приказујемо наше прилике. У душевном напретку Српкиње опажамо врло лепи континуитет, то се мора рећи. Кад прелистамо први српски женски календар „Српкиња“ издан године 1875. (Милош Грабовачки, Вел. Кикинда), па онда други од године 1897. (Јован Поповић, Земун), о п а з и њ е м о у тим старијим издањима готово исте наслове и предмете, о којима се говори и у најновијим издањима ове врсте. Српкиња се није развијала на прескок, није лутала сад овим, за сад за оним идејалима, него је имала већ из првих почетака једне те исте тежње, које ето и ми у овој књизи опет износимо проширене према данашњим приликама. Тачно се може

прегледати колико је када Српкиња напредовала. Ево неколико примјера. У календару „Српкиња“ од 1875. године међу песмама, које је Српкиња онда певала читамо некад у Славонији и Срему тако познату српску (!) песму „Велх’ аји рајзен, страшно то је! (стр. 40.), данас би таква песма изазвала свеопшти смеј. Где смо ми данас од таквих песама!

У календару од г. 1897. пише књижевница Живана Ст. Милићевићева у чланку „Српске народне рукотворине“ (стр. 67.). „Чини се, као да и српске народне рукотворине чекају свога Вука, да их скупи по српским крајевима, изнесе и растури по широком свету, као што је Вук Караџић урадио са српским народним умотвори-нама“. Да госпођа Живана

Сл. 47. Крбез и расплит из Славоније.

Милићевићка добије у руке ову нашу књигу, била би задовољна с нама — с те стране.

Старији (из година осамдесетих) женски лист „Српкиња“ (из Паичева) стоји посве на висини свога времена (уредник Јован Поповић), а неки би се чланци из њега могли и данас са коришћу читати. Штета, да је тај лист (два пут) престао, но „Женски Свет“ почиње да излази у исто време и са истим смером, па за оно доба два женска листа бијаху очевидно — превише.

Занимљиво је, што на крају календара „Српкиња“ за годину 1897. каже њезин уредник о дијаметрални између оцене и одзива за женски лист истог имена: „Српкиња“ је требала да постане неким органом нашег целокупног интелигентног женскиња, те је било очекивати, да ће се за њу заузети у првоме реду наше Женске Задруге; а међу тим испало је тако, да неке од њих, и то од већих и највећих, нису ни једнога комада узеле.“ Тако је било пре 16 година, а како ће проћи ова наша најновија „Српкиња“? Има ли ту напретка?

Сл. 48. Старохришћански печат из Комушине, нађен 1877. год. Многа слова са овог печата налазимо као орнаменте (шаре) употребљене на везовима, па такве шаре везила зове „словаша“.

Сл. 49. Зирковање из Примитива. Оријентал: Грбови.

ПРИЈАТЕЉИ ЖЕНСКОГ ОБРАЗОВАЊА.

АРКАДИЈЕ ВАРАЂАНИН.

Родно се у Вел. Кикинди (у Банату) 20. децембра 1843. (1. јануара 1844. г.). Свршио четир разреда основне народне школе и нижу немачку реалку у Вел. Кикинди, затим трговачку школу у Будимпешти за годину дана. После пређе у Сомбор у српску учитељску школу (1864. г.). Горње школе је све довршио, које с добрим које с врло добрим успехом, а учитељску школу с одликом и особитом препоруком, јер се је већ за рана видело, да је млади Аркадије рођени педагог. По довршеној учитељској школи постао је учитељем године 1864. у месту рођења и прошао ту све фазе школских разреда, од првог до четвртог, мешовите (мушке и женске деце) дворазредне и засебне разреде. Тако је већ у почетку свога рада заволео девојчице и њихов занос за књигу. Године 1870. изаслао га је Школски Савет на основу избора српског народног црквеног Сабора у Немачку и то у Готу, да проучава просветни рад тамошњих напреднијих народа. Ту је слушао годину дана славног педагога и методичара Др. Карла Кера (Kehr). Оженно се је из Вел. Кикинде 1868. године с Бетом (Варваром) Стефановићевом, школованом девојком, те је и она провела с њиме у Готи годину дана и изучила тамо код познатог стручњака и књижевника Аугуста Келера (Köhler) забавишни курс. Тако је она постала прва Српкиња као изучена забавиља. По у праксу није никад ступала, осим код рођеног детета, јер није било у нашега народа за оно доба земљишта за такве школе. По повратку из Немачке продужио је госн. Варађанин школски рад у своме месту рођења. Године 1872. и 1874. био је позиван од тадашњих српских министара просвете Стојана Новаковића и дра Матића на крагујевачку учитељску школу за професора педагогије и методике, али се нису господа могла погодити због неких ствари. Кад је 1874. године с јесени отворена први пут у Новом Саду српска виша девојачка школа, буде г. Варађанин једногласно изабрат за учитеља и одмах и за управитеља постављен, те је као такав делао на тој школи пуних 31 годину дана. Ту је упознао Српкињу, њезин темперамент и карактер, њезину даровитост и занос за све што је лепо и добро. На основној школи радио је 10 година, свега дакле 41 годину и онда га је Школски Савет на властиту молбу ставио у мир. (1905. године).

Како је заузето и са одличним успехом као учитељ и управитељ делао показује та околност, што му је Школски Савет по умировљењу издао диплому признања свога. Но још пре тога одликовао

Сл. 50. Вез по писму из Босне. Златовез. Ори.: Грана.

га је Краљ Србије, Александар Обреновић, таковским орденом IV. степена, а „Црвени Крст“ београдски за учињене услуге приликом српско-бугарског рата, дипломом и Крстом.

Уз свој школски рад, радио је г. Варађанин увек и на јавним народним пословима и на књижевном пољу, особито на просветној струци и струци за народно просвећивање. Писао је чланке и расправе у „Школском Листу“, „Учитељу“, „Новом Васпитачу“, „Школском Веснику“, „Школском Гласнику“, у „Домаћини“, „Бранику“, „Застави“, Летопису Матице Српске, календарима и т. д.

Основао је у Нов. Саду 1880. г. „Добротворну Задругу Српкиња“ а 1884. отворио је с њом у Новом Саду, као њен секретар, прву и значајну изложбу народних рукотворина Српкиња, која је трајала 6 недеља. Године 1886. покренуо је лист „Женски Свет“, који и данас издаје и уређује, ево 28 година, и који је постао потребна лектира наших интелегентнијих женскиња. Какву важну улогу имаде тај доскора једини српски женски лист по душевни живот Српкиње, види се по његовој великој проширености. Велика већина српских књижевница, почела је радити у „Женском Свету“, многе спо-

мињу госп. Аркадија Варађанина као свог првог пријатеља на пољу књижевности. Да њега није било, српско женско образовање не би било ни толико напредно, како је данас.

Госп. Варађанин написао је и издао Споменицу Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња, приликом њене 25-годишњице, а тако и радњу о историјском развоју српске више девојачке школе новосадске, приликом њене 25-годишњице, којом га је приликом новосадска српска православна цркв. општина одликовала посебним поздравом и лепим поклоном, па је тиме показала, да уме поштовати одличног пријатеља женске просвете. Издао је у три године календаре: великиндски „Женски Свет“, и лане и овогодишњег „Св. Саву“. Године 1910.—1911. замењивао је оболелог матичиног секретара, дра Милана Савића и као такав уредио је десет свезака Летописа, 4 књиге за народ и 1 књигу Матице Српске. Замењивао је у две године и епархијског школског референта бачке жупаније (Чика Стеву В. Поповића). Поред своје управе школске вршио је кроз 8 година и управу над новосадским српским основним нар. школама, а толико је година био и перовођа српске прав. цркв. општине новосадске. Пуних 20 година је члан управе највећег српског (новосадског) новчаног завода у Угарској „Централног Кредитног Завода“, више година је вршио дуж-

Сл. 51. Аркадије Варађанин, књижевник.

ности као члан управног одбора и књижевног одбора Матице Српске и као члан управе Српског Народног Позоришта у Новом Саду. Ово је све управо огроман рад, који сваког задивљује! Па кад човек овако великог душевног мара, жели и тражи, да и Српкиња послужи своме народу умом и пером, онда је он без сумње увидио потребу за таквом женску сарадњу у нашим јавним пословима. Ако ико, то је он имао често и много прилике упознати способности српске жене и њезин ванредни патриотизам.

Године 1890. основао је с месним и околним српским народним учитељима у Новом Саду интернат „Српски Учитељски Конвикт“, који је отворен 1895. На челу тог завода стоји као председник ево већ пуних 22 године. Подигао је са народним и његовим прилозима палату у вредности од преко 100.000 круна и у њему имају своје пренитање 80 мушке и 35 женске деце, која се уче овде на средњим и стручним школама, учитељска деца са 30 К месечне пристојбе, а не-учитељска деца за 40 К месечно, што би за данас у приватним кућама дванут толико плаћала. Уз ту гомилу

има и троје деце сироте бесплатно, а троје по 15 К месечно. Заслуге госп. Варађанина по српску просвету су ванредне. Можемо тврдити, да је највећи број данашњих добротворних задруга основан и подигнут његовом иницијативом и његовим личним наговарањем и писањем. Он је вазда подржавао пријатну кореспонденцију са својим бившим ученицама и познатим учитељима. Господин Варађанин ванредно је даровит човек, његов је таленат многостран, а баш то је добро дошло нама Српкињама, које му толико захвалности дугујемо.

Живот и рад госп. Варађанина показује, да таленат није једино једино душевно својство човека, он је зброј душевних способности, и само поради разлике у ступњевима јакости појединих способности има талената разних. У једином превлађује фантазија, у другом снага просуђивања, у трећем дар посматрања и т. д. Наравски, да при том разноликост не може бити тако велика, да би

била оправдана строга разлика, коју чинимо између талента трговачког, техничког, уметничког итд. У кога има право талента, то јест, извесна мера свих главних душевних способности, тај није рођен само за једно звање, он се уме снаћи као ето господин Варађанин бар у половини свих врста знања, па ако је к томе још добро одгојен и ако је у њега потребне снаге значаја, то ће бити мало које подручје, на ком он не би могао са успехом деловати, претпостављајући, да је за то већ прибавио потребно знање. Тако је то било и код госп. Варађанина. Само спољашњи моменти обично присиле који таленат у тесно ограничени делокруг, или га из овог изведу. А како

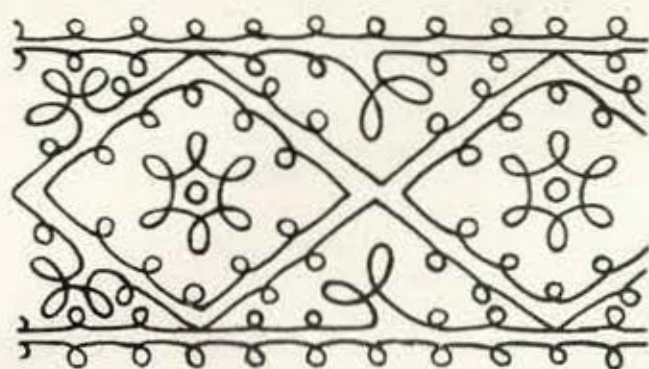
Сл. 52. Зорка Ховорка, књижевница.

Сл. 53. Персида Пантеронићева, књиж.

спољашњи моменти у том донеста одлучују, зато налазимо драстичан пример, ако душевне струје различитих културних епоха међу собом успоредимо. Није случајно, да је Италија у шеснаестом веку дала толике велике сликаре, да је у другој половини прошлог века у Француској било толико социјалних реформатора, да је од Клопштока и Лесинга па до Шилера, Гетеа и романтичара у Немачкој било толико знаменитих песника, нит је случајно, да је код Срба народна поезија тако дивна, као ни то, да се данас таленат највише показује на подручју технике, истраживања природе, индустрије и шпекулације. Но, ухватимо ли на око коју год од ових епоха — онамамо, да се велики таленти многобројно увек јављају на оним подручјима, којима се особито скреће душевна струја дотичне

епохе, наклоност савременика. Таленат додуше понекад може до неке мере прегорети звучну плаћу, али не душевну атмосферу, признавање, осећај деловања, одјек. Госп. Варађанин створио је сам око себе пријатну душевну атмосферу. Један од наших најсрећнијих плутократа изразио ми је у поузданом разговору сажаљење, што није живио пре сто година. Тада би био постао песник! „Па зашто нисте то постали?“ упитах га. „У прошлом веку“, одврати ми он сетно смењајући се, „беше песник божанство. Он беше више биће, у кога су гледали са особитим поштовањем. Данас га гледају с висине, а поштују само онога, коме његови душевни производи доносе много новца, т. ј. данданаас поштују само новац. У стиху се песник уопће више не сме ни јавити, он се мора завући у прозу, ако хоће, да се свиди. А погледајте кога од наших знаменитих прозаика или новинара. Какав он положај заузима, колико он заслужује у испоређењу с оним, што много незнатнији таленти и много слабији радници

Сл. 54. Зврковање. Вез по писму из Призрена. О.: Запис.

заслужују на другим подручјима јавног рада?“ — Тај је човек имао право. Није тек цуки случај, да имамо само мали број књижевница, па да и ове култивирају понајвише прозу, новелу и новинско чланке. На све то узимао је госп. Варађанин обзира као уредник „Женског Света“ и — добро је урадио. Он је био увек модеран, увек савремен.

За 33 године његова рада на јавном послу успех је, по свеопштем мишљењу, сјајан, особито кад се узме, да он на том пољу није скоро имао никаква помагача. Познато је, како је наш свет прије мислио о потреби школа за женске. У кругу добротворних задруга имамо сад, хвала Богу, и три женска Савеза, и то: у Србији, Босни и Херцеговини и у Хрватској (у тако званој Митрополији Карловачкој). Господин Аркадије Варађанин задужио је Српкиње као мало ко. У историји о културном

Сл. 55. Милица пл. Прерадовић, музичарка.

развитку нашег женскиња, њега иде одлично место. Са ових и оваких радова на јавном пољу, који захтевају дурашину и издржљиву вољу и снагу, он је сјајан пример, шта може велика марљивост уз природени дар. Ми Српкиње са заносом смо прихватиле прилику, да у књизи овој изјавимо своју највећу захвалност овоме нашем тако заузетом и таком добром пријатељу и вођи.

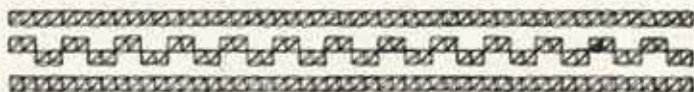
Неке задруге одликовале су господина Варађанина са избором са свог почасног члана и то: Нови Сад, Вршац, Тур, Бечеј, Митровица, Карловци, Осек, Вуковар и Голубинци. То је дакако тек мало и незнатно одликовање за све оно и онолико, чиме је он Српкињу задужио. Његово име нека је међу првим именима, кад Српкиња захвалио помене свој лепи данашњи напредак. Слава и хвала господину Аркадију Варађанину!

Уз име господина Варађанина захвалио помињемо и име уредника најстаријег женског листа „Српкиња“ г. Јована Поповића, који је уредио и два календара, врло лепа и са пуно заузетости за женску просвету, али са премало одзива, па име једнога од данас највећих српских песника г. Јована Дучића, који је као уредник мостарске „Зоре“ дошло године 1910. у божјињем броју ликове тада најпопуларнијих жена на перу, уз њихове радове. Овако нежне пажње спрам савремених жена после није ниједан наш књижевни лист показао. Увек пријазан и готов несебично помоћи женске душевне дарове, још је од истакнутијих Срба др. Милан Савић, секретар Матице Српске, и управитељ школе у Иригу г. Стеван Радић, познати књижевник. Има још наших угледних људи, који се занимају за оно, што жене раде, али их нема велики број. На том пољу још расту старе неискорењиве предрасуде. Лепо се од њих отеше писци од ова два дела: „Образовање женскиња и женско питање у Србији“ од научењака др. Чеде Марјановића, Београд 1907., и „Жена у нас и у другим земљама“ од Вукашина Петровића, бившег министра финансија и реформатора многих корисних установа, Београд 1912.

Б. Б. (Сарајево).

СТЕВАН РАДИЋ.

Међу данашњим млађим српским народним учитељством Митрополије Карловачке заузео Стеван Радић, учитељ и управитељ општинске народне школе у Иригу, једно од првих места. Агилан, одушевљен, ванредно образован радник како у својој школи тако и у општини и широј маси народној, а сваки му посао смера само на поправку и напредак свога милог народа. Гдегод нађе прилику, да се што добро и паметно каже народу, он устаје први и својом елаткоречивошћу и логичном убедљивошћу покушава, да исправи, поучи, упути околину своју на боље и напредније стазе. И као што је у речи добар, тако је и у писму убедљив. Његови савети, што их по народним календарима растурује под насловом: „Из моје пописне праксе“, тако су поучни за ширу масу, да би их ваљало при-
брати у једну књигу и као књигу за народ у хиљадама примерака растуривати, јер свака реченица учи, свака страна по један добар савет даје, како треба да се влада, да ради, да свој посао управља. Колико је пријатан, модеран и поучан у својој „Пописној Пракси“, још је занимљивији у својим Путописима. Он редовно у школском одмору, обилази поједине крајеве српске, да их упозна и проучава и то после износи у нашим листовима: „Србобрану“ и „Бранику“, који се врло радо читају. У млађе доба између 1883. и 1898. излазиле су у „Стармладом“ његове хумореске, козерије и шале, а у „Србобрану“ под уредништвом пок. Паје

Сл. 56. Правац и кривац, урмећа из Скопља. О.: Вијуга.

Јовановића, па онда и у „Застави“, „Јавору“ и „Стражилову“ излазиле су његове приповетке из живота Срба у Барањи и у Срему. Године 1898. издао је у засебној књижици своје приповетке под насловом: „Барањчице“. Прошле 1912. године излазио је дуги низ његових чланака у „Школском Гласнику“ под насловом: „Наш народ и његова просвета“. У свим овим радовима г. Радић упозорјева на важност женског образовања, без кога ниједном народу нема правог напретка.

И на друштвеном пољу развио је Стеван Радић живу делатност. У месту Трпињи (близу Вуковара), где је почео свој учитељски рад 1882. год., основао је певачко друштво и руководио га је као коровођа скоро десет година, а учинио је то и у Иригу, чим је тамо изабран за учитеља и управитеља 1893. године и био му је и ту са својом јаком музичком спремом седам година бесплатан коровођа. Кад се 1903. године стварала у Иригу Добротворна Задруга Српкиња, био је и он у томе колу стваралаца и већ 1905. године и тајник томе друштву, у коме и данас живо и родољубиво ради.

Основао је са том задругом забавиште и крајцарско друштво, које је врло лепе успехе показало, ма да је услед политичких прилика, које су овладале у Хрватској и Славонији последњих година, имао доста запрека у томе корисном раду. Па кад се приредила у Прагу 1910. године изложба „Српске Жене“, живо се заузео за ту мисао, образовао у Руми коло Српкиња, које су својим предметима знатно подигли углед те изложбе. Радио много на томе, да се створи Савез Српкиња у Аустро-Угарској, и речима и делом учествовао 1910. године у Митровици на првом састанку околних Добротворних Задруга Српкиња, кад се статут за то доносио и Савез му је на својој лањској првој скупштини у Загребу из признања дао почасно чланство у надзорном одбору тога Савеза, а то су учиниле и многе Женске Задруге. Кад је пре шест година покренута мисао међу Српкињама, да се првој српској песникињи и књижевници на овој страни Милици Стојадиновић—Српкињи подигне трајан споменик, заузео се свом енергијом за ту идеју и отпоче на овој страни скупљање прилога, а у Београду издавање књиге „Споменице“ од тамошњег Дјевојачког кола. Прошлог лета (1912. год.) и оствари се идеја, те видесмо у манастиру Раваници, како о Видову дну својим поздравним говором открива Стеван Радић у присуству хиљадама испуљеног Српства из свију крајева, први споменик Српкиње Милице Стојадиновићеве.

Господин Радић се радо дописује са српским књижевницама и ако им лично није познат, па је већ многа корисна идеја на тај начин у живот приведена. Сад му је још жеља, да са својом вредном задругом подигне достојан споменик Чика-Јови Змају на највишем месту Фрушке Горе, на вису Венцу, те да се отуда сени Бранка и Змаја са Стражилова и Венца грле и Српство благосиљају.

Само човек ванредно великог образовања, човек тако културан и модеран као што је господин Радић, може овако искрено заволети идеју о просвети српске жене и за њу се заложити. Нарочито млађи наши мушкарци могли би од њега много да уче. Стеван Радић се родио у Моачу у барањској жупанији у историјској вароши. Тамо је изучио основну и вишу народну школу и кад му је требало поћи на страну, на више науке, родитељи му пострадаше и немогоше га потпомоћи; а он жељан науке и просвете отисне се сам у Гор. Карловац и тамо уз малу народну потпору од 16 круна месечно, и учећи туђу децу, доврши српску учитељску школу с одликом. Чим је довршио школу, добије учитељско

Сл. 57. Стеван Радић, књижевник.

место у селу Трпшњи, које га и данас благосиља, те отпоче 1883. године свој јавни просветни рад пуном вољом и родољубивим заносом. Ево га, после 30 година рада видимо ведро лица, где погледа на своју лепу прошлост с пуно воље и љубави, да настави своје родољубиво дело сад на оном пољу, које је највише запарљено, на пољу нашег женског питања, које је тек на прве степеннице културног развоја доспело. Ово је дело прва сведожба културног стања нашег женскиња у слици и речи, и оно је угледало света тек његовом иницијативом и пристанком Добротворне Задруге Српкиња Пришкиња, које његова рука води. Господина Радића изабрале су у знак захвалности многе наше женске Задруге за почасног члана, а он је дописни члан и Савеза чешких учитељских друштава, па је у преписци не само са нашим првацима на перу, него и са словенским, чешким и другим. Наша је жеља, да га преблаг и Бог још дуго тако пуна и вољна поживи на славу, срећу и напредак народа, коме се сав посветио.

А. В., (Нови Сад).

Сл. 58. Златонез из Херцеговине. Орнам.: Вијенац.

ЗАСЛУЖНЕ ЖЕНЕ НА ПЕРУ.

1. САРАДНИЦЕ НЊИЖЕВНИХ ДРУШТАВА.

Савка Суботић. Међу интелигентнијим Српкињама искочила је још пре 50 година, гђа Савка дра Јована Суботића, на прво место у редове јавних раденица. О њој се говори и пише више од 50 година, а у последње доба, како је у опште јаван живот извео женскиње, па и Српкиње, на бедме културне борбе, још више се и говори и пише о тој пионерки многих наших установа, које су поникле у њеном уму, а које данас цветају и пред образованим светом диче име српско. Тако се

Сл. 59. Савка Суботић.

зна, да је Савка Суботићка у нас први покретач за подизање српских виших девојачких школа, први усталац, да се међу нама оснивају женске задруге, први путујући учитељ, што је заглазно у српске домове и давао поуке женскињу у хигијенским и економским односима; она је прва изнела нашу женску народну рукотворину пред ширу публику и образован свет на светским изложбама и прва покушала, да ту рукотворину прилагоди модерном укусу и тиме приказала Српску жену, као културну раденицу, која је традиционално преносила у рукотворинама својим културу и вештину из старог и средњег века. Њени списи у IV., V. и VI. свесци Летописа Матице Српске од 1904. године, а исти и засебно штампани, потврђују, колико је труда и пожртвовања уложила ова одлична Српкиња, да нашу женску народну рукотворину извуче из уског оквира домаће употребе и пренесе је на шире поље јавне утакмице. Њени су радови и подвизи за културни и привредни подстак у народу много познати, и од васколиког народа признати. Госпођа Савка Суботићка је за своје јавне заслуге стекла признања од српског и руског двора, од многих корпорација и чувених књижевника чешког, немачког, француског, енглеског и америчког света, а скоро од свију постојећих Добротворних Задруга Српкиња одликована је избором за почасну чланицу. Њен старачки драги

лик украсно је многе стране илустроване часописе, па нисмо могли пропустити ни ми, да у овој првој нашој књизи не изнесемо лик њезин. Госпођа Савка Суботићка рођена је у Новом Саду 11. октобра 1834. г. у одличној породици Полит-Десанчићевој, те је већ скоро навршила своју 80. годину живота. Госпођа Суботићка је позната и по мужу дру Јовану Суботићу и као сестра дра Михајла Полита-

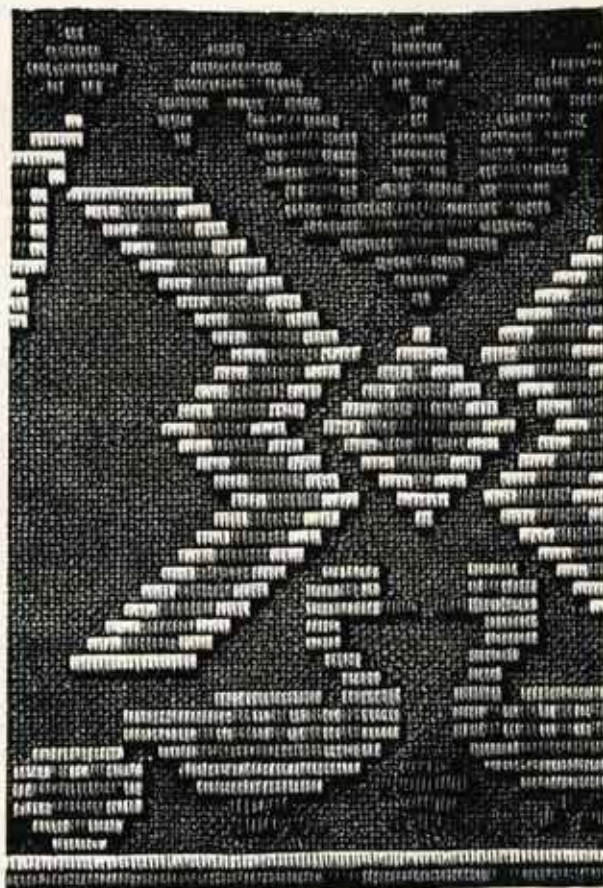
Десанчиња и као мати одличних синова. Сви су они радо гледали, радо помагали душевни рад паметне госпође Савке, а баш ово је редак пример код нас, где најближи рођаци обично „попреко“ гледају ако се „женскиње“ бави јавним пословима. Госпођа Савка своје лепо знање није стекла у школама, него живећи и крећући се поред мужа и брата у најотменијим нашим и страним круговима. Да није у браће и мужа њезина било онако праведно и високо поштовање спрема сјајних дарова те одличне жене, колико би код нас остало и до данас неурђено од великих послова, које је она посвршавала.

Па нека је и ова наша књига један мали знак поштовања на осамдесетгодишњицу њеноу, на крају које ћемо се помолити драгом Богу, да је још коју десетину година одржи снажну телом и духом, као до данас! *)

Сам живот и рад одличне госпође Савке Суботићке леп је пример за наше жене из виших социјалних кругова, где се обично мисли, да је беспосличарење једино привилегија господства. Живот је само онда леп, ако је испуњен радом.

А. В. (Нови Сад).

Јелена Димитријевићка. Једнога врло променљивог мартовског дана, 1862., роди се Јелена. Роди се у Крушевцу, у престоници некада српске Царевине. Родитељи су јој били Никола Миљковић трговац и Стаменка, кћи кнеза Милојка. Мати јој се необрадова, зато што јој је она била десето дете, и женско, рођено за женским дететом које није имало ни пуне три године. И не обрадова јој се, што на свет дође у месецу марту, истина, када се буди природа, али и кад је време тако чудно променљиво; што на свет дође у уторник, када се никакав посао не почиње; што на свет дође у Ускршњи Пост, кад православни не певају, не веселе се. „То дете ми неће бити као остала деца: боље да умре“, огреши јој се мајка речима. И изговори неколико пута, не гледајући у дете: „Шта ће ми кћери пососке“. Већ жена у годинама, измучена, радом у богатој кући очевој и осредњој мужевљој, Јеленина мати беше огорчена на живот. Али Јелена не умре, већ остаде да је мајка заволи и воли више него и једно дете: она јој је била мезимче. Отац јој пострада. У деветој години она би жртва принесена за egzистенцију једне читаве породице: и ма да се превијаше од бола, мајка је даде своме сину из првога брака, своје деце заштитнику и хранитељу, који је живео у Алексинцу, имућан и нежењен, и који врло вољаше ову малу сестру по мајци. На две године после расанка јој од родитељске куће и нежне јој мајке, коју је она безгранично волела, умре јој отац, и они сви дођоше у Алексинац, али ње здраве не нађоше. Један несретан случај учинио је да она осети ударце живота тек што је напунила десет година. Док је трпела само физички, трпела је сама; а кад је поодрасла и почела тринити и морално имала је у своме болу другарицу, своју мајку. Била је повредила око несретним случајем, и због тога јој закратише оно што је она толико волела, учење и читање, али из братовље библиотеке, која је била доста велика, она је све прочитала, и што је било за њене године и што није, прочитала — крадом. И под теретом моралног бола, који биваше све већи што она биваше старија, Јелена пропева. Њене песме биле су сузе њеног срца. Читала је и чамела у једној паланцици с потпуним одсуством духовног живота, и припијајући се уз љубљену матер чезнула је за нечим и очекивала нешто што ће изменити њен живот. Тако јој прође најлепше доба у животу сваке жене, девовање. Удаде се у девет-

Сл. 60. Вез на данчици. Оп.: Пловке, птице.

*) Није било лако удесити класификацију за овај део књиге, а да ниједну од госпођа не увредимо, јер свака је у својој средини одлична и свака по својој раду завређује, да јој се даде прво место. Удесили смо редом тако, да старијима (по годинама) дајемо предност у свакој групи. То је леп српски обичај. — Доносимо и слике српских раденица на перу, да се види, каква је Српкиња телом, да се виде српски женски типови из кругова интелигенције, поред оних којих доносимо из народа.

наестој години за Јована Димитријевића потпоручника, који је био са службом у Нишу, где су друштвене прилике биле сасвим другачије од оних у Паланцици, много, несравњено боље. Што јој је кратила мати из сувише бојазни материнске, није јој кратио муж и ако ју је волео. Као удата, она је смела читати колико је хтела и могла, и она је читала све, што је нашла у библиотеци једнога младог официра, коме, у његовом момачком стану, сав намештај и све покућство беху књиге, које је отплаћивао и после женидбе... Прочитавши све што је било најбоље у српском преводу из страних

Сл. 61. Јелена Димитријевићка, књижевница

литература, нарочито из француске и руске, она зажеле да се запаја поезијом великих песника великих народа из самога врела, те поче учити стране језике. Научила је немачки, француски, енглески и руски. На француском и енглеском не само да чита и говори но и пише. Савладала и турски језик, да би проучила душу жена о којима пише. Живећи у Нишу дуго (од 1881.—1898.) и дружећи се с турским женама заинтересовао ју је живот харемски, те га поче проучавати, испрва несвесно, и о њему писати писма и приповетке и певати песме у источњачком жанру; а тако исто, испрва несвесно, проучавала је и живот Нишлија, па и о њему писала. Њена једна дугачка песма (прво дело написано уопште нишким жаргоном), штампана 1892. била је изазвала сензацију код читалачког света. Али последњих година живећи у Београду и састајући се с људима европски образованим, слушајући професоре, којима би се подичили и много већи и културнији народи, читајући непрестано француске и енглеске велике писце, нарочито имајући за пријатељицу једну врло литерарно образовану Францускињу, она је променила правац писања, и њене последње песме

Писма из Солуна, роман Нове недавно тек штампан, а одликован првом наградом од „Српске Књижевне Задруго“ (по мишљењу наших првих компетентних људи, који су га читали, њено најбоље дело), носе на себи сасвим ново обележје. Путовала је много, а за путовањем јој је отворно вољу Беч, куд је још у раним годинама одлазила, не ради

проводње, већ ради консултирања лекара, кад би јој заморено око изазвало у срцу страх и очајање. Ишла је у Цариград (два пута), у класичке грчке градове и српске крајеве ван Краљевине и давала је у песми и писмима израза свему, што ју је на путу одушевљавало. Протле године путовала је на Запад, и одушевљена културом највећих и најлепших светских градова, Лондона и Париза, ставила је своје утиске у писма, која је слала једној својој отменој пријатељици, и која ће свакако штампати.

Колике су тешкоће, које сређају уметника, док не стекне гласа, сви ми добро знамо, а колике тек морају бити за једно женскиње, чији нам је положај познат у друштву у опште, у нашем друштву на по се, можемо лако схватити. Али Јелени јак таленат, који је избио сâм као горски извор и необична „челична“ воља (како је говорила једна њена учитељица), учинили су да она те тешкоће брзо савлада, и да, посветивши се сва узвишеном позиву Књижевности, научи не само оно, што је у данашњем друштву потребно да зна образовано женскиње, него и књижевник. Колика је било њеног јаког духа воља и њеног великог срца љубав, што су је стално потпиривали на истрајност, мучно је схватити. Тој вољи и љубави има да захвали и за ону чистоту језика, којим пише и за савесну концизност лаког јој стила, којим су њена дела украшена. Пропевала је рано, још девојчицом, али се у књижевности јавља тек 1892. Од тада је њених радова увек по свима књижевним листовима, а пошто је погодила пут којим јој ваља ићи, то је брзо заузела видно место међу нашим признатим живим књижевницима. То јој је признала не само маса, него и најстручнија књижевна критика.

Н. П. (Београд).

Сл. 62. Расплит из Славоније. Стари црквени посасо.

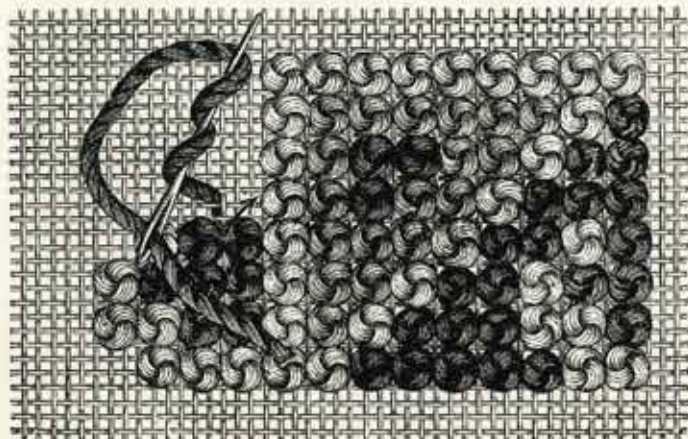
Јелица Беловић-Бернаджиковска. Без сумње је данас највреднија и најплоднија књижевница међу Србима и Хрватима госпођа Јелица Беловић-Бернаджиковска. Нема ваљда ни једног српског па ни хрватског белетристичног или педагошког листа из последњих петнаест година, у коме ова госпођа није по који низ свога умног бисердара приденула. Њена књижевна првенчан потичу од 1886. године, а већ 1895. године толико је била изашла на глас, да је привукла пажњу саме босанско-херцеговачке владе и ова ју 1895. године из признања превела у сарајевску државну вишу девојачку школу, а одавде на брзо за управитељницу државне више дев. школе у Бањој Луци. Умировљена 1900.

Беловићева је од српских дедова, оца свога (гимназијског професора) наследила љубав за све што је српско, а од немачке мајке истрајност и издржљивост у раду. Родила се у Осеку (Славонија) а удала за вишег судског чиновника (Пољака) у Босни. Син јединац још јој је нејак, али сва срећа живота.

За десет година свога учитељевања ревно је писала у све српске и хрватске белетристичке и педагошке листове, а писала је много и немачки и француски. Њезин је рад нашао признање не само међу Србима и Хрватима, него и међу Словенцима, Чесима, Русима и Пољацима, а написала је као самостална дела (нека дела у латиници): „Дечије црте“, „Искрице из свјетске књижевности“, „Наша омладинска литература“, „Дјечја психологија данашњег времена“, „Меандери“, „Наше кевце“, „Интелектуални и морални развитак дјетета“ (превод с француског у два дела, издао Хрватски педагошко-књижевни збор у Загребу), „Из мога албума“ (прилог психологији). На француски језик превела је 123 народне песме и приче, од којих су неке послане год. 1906. у Париз, слависти Louis Léger-у, а године 1908. остале штампане у књизи парижке књижевнице Thérèse грофице Césari Colonna della Rossa. Од дуже времена сабира народне приче и везове и истражује народне орнаменте, па је из тог подручја написала ове књиге: (латиницом) „110 игара“, „Пољско цвијеће“, „Разговори цвијећа“, „Хрв. јелнице“. Написала је и лексиконски израђено дело (640 страна са 614 слика лексик. формата) под насловом: „Технолошки рјечник ручнога рада“, даље „Хрв. читма“, „Хрв. народни везови“; (ћирилицом): „Српски вез и текстилна орнаментика“ (издала и наградила Матица Српска). Уредила је поред тога два музеја и написала за то два каталога, под насловом: „Каталог народнописне збирке музеја у Загребу, трговачкој комори“ (два дела) и „Каталог земаљскога умјетничко-обртног музеја у Загребу“ (текстилни одио). Осим тога растушено је од ње више хиљада брошура: „О ренесансу наше народне везилачке умјетности (Трст), „Народна гатања о ткању и везу“ (Задар), „Народни симболи у везовима“ (Љубљана), издање словеначке „Solske Matice“, „Везови у Срба и Хрвата“ (издање Југословенске Академије у Загребу у два дела), „Мала везиља“ (Истра), „Народно називље о женском ручном раду“ (Карловци). Из њених је руку изашао ћирилицом штампан и роман „Млада Учитељица“, али под псеудонимом Љуба Т. Даничић. Скоро је основала у Петрињи „Удругу за унапређење текстилне умјетности“, а сад је у стварању босанске „Удруге за очување народних везова“. Осим тога била је последњих година у одборима великих светских изложба у Бечу, Берлину, Прагу и Будимпешти.

Сл. 63. Српска девојка (Мостар).

Сл. 64. Чворгање. Из Баната.

prophyteia (издање дрa Fr. S. Kraussa, Беч) ове илустроване велике радње: Erotische Einschläge in den Stickornamenten der Serben. (Под псеудонимом Љуба Т. Даничић. Засебно штампано у Лајпцигу 1909. са 17 слика) — Das Hemd im Glauben und in den Sitten der Südslaven, 1910. са 36 слика; Das Goldtuchlein und das Handtuch im Glauben und in den Sitten der Slaven, 1911. са 38 слика; Die Frauen-

Госпођа Б. Бернаджиковска говори и пише у девет језика. Немачки је написала преко 800 разних фелтона о питањима феминизма и женског образовања (толико и српских и хрватских), а осим тога у делу Anthro-

schürze bei den Südslaven, 1912. ca 40 слика; Kochzauberkünste der Südslaven, 1913. ca 14 слика; и Der Webstuhl im Zauberglauben der Südslaven, 1914. ca 42 слике.

Као што се види, дала је гђа Јелица Беловић-Бернаджиковска за кратко време свог одраслог живота једно тридесет књига, већином оригиналних дела, а ни једно у „властитој наклади“, него сва поручена — а многа већ посве распродана.

А. В. (Нови Сад).

Даринка Буља рођ. Косић, Банаћанка из Велике Кикинде (1877.). Отац јој је био варошки надконтролор. Ово је данас још млада госпођа, а к томе прави тип лепе српске женице, у које нема ама баш ништа еманципаторско, ма да је то госпођа модерна и интелигентна. Била је јединица у добрих родитеља, којима су четири сина умрла, па су њу тим више пазили и чували ко зеницу у оку. Учила је све, што се може данас учити по мањим српским варошицама у Банату, а уопред са материњим језиком учила је од малена немачки, а доцније и мађарски језик. Тако она чита, говори и пише у

Сл. 65. Даринка Буља, књижевница.

овим језицима, чија јој је литература добро позната. И ма да госпођа Даринка није имала прилике полазити више женске школе, она је властитом марљивошћу и природним талентом престигла многе, које су такве прилике имале. Најбоља је школа живот и тежиња за науком, која непрестано тражи прилику, да учи. То се види и код ове вредне српске раденице. На тај је начин госпођа Буља данас стала у ред најнапреднијих српских жена. У ње је особит дар за музику, па како је рано почела да учи гласовир, дотерала је скоро до лепе технике и до великог разумевања музичке уметности. Већ као девојче од 14 година почела је суделовати по беседама и концертима, била је чланица српског пјевачког друштва „Гусле“ у Вел. Кикинди и „Девојачког Кола“, које је основао њезин стриц: Михајло Косић, познати српски педагог и патријота. Тако је имала прилике до темеља упознати живот и културне потребе Српкиње Банаћанке, коју нам она онако живописно износи у својим новелама, растуреним по разним листовима њезинога краја. Лепа Дара верила се већ од 17 година са врло интелигентним свршеним богословом Гаврилом Савићем, али јој вереник умре и та смрт остави дубоку бол у срцу идеалне младе девојке, која се сад још јаче приљуби науци, књизи и музици тражећи утеху у душевном свету. Живе је желела поћи на даље науке, али нежни и добри њезини родитељи нису могли да се раставе од кћери-јединице и тако је и сад жртвовала личне жеље и остала као послушно дете у дому, да ту цвати као права српска девојка и да мирнише само своме роду и племену. Али вредној девојци нашао се брзо добар и честит просиоц, па је отишла у Бачку за г. Ђорђа Буљу, бележника. (Име Буља познато је у српској књизи још из ранијег доба, а госпођа Дара познајује га поново). И сад је тамо и то у Вилкову (Tünderés), где живи као угледна и ваљана домаћица, којој је „њезин Ђорђе“ сва љубав и част, сва срећа и сав понос. Но док друге госпође по мањим варошима обично наскоро огрезну у међусобном надмећавану у моди, у сплеткарењу и у луксузном беспосличарењу, дотле је госпођа Дара и овде све своје просто време употребила на науку, на читање, да усаврши себе и усрећи своје миле, да користи свему Српству. Овако је и збиља лепо напредовала. Док у многих наших малоградских госпођа, које су у науци тек мало прињушиле, виђамо често велику надутост, уображеност, дотле у госпође Буље опажамо ванредну чедност: она себе потцењује, она се вазда боји, да јој фали спрема, виша и темељитија, и то ју гони, да непрестано чита и учи. Па и јесте то једини прави пут за прави напредак. Жене живог темперамента, бујне маште, жене здраве, вазда веселе и расположене, као што је наша госпођа Дара, тамаи су као створене, да буду оно што књижевница мора да буде — водитељице жена онога краја, у којем живе.

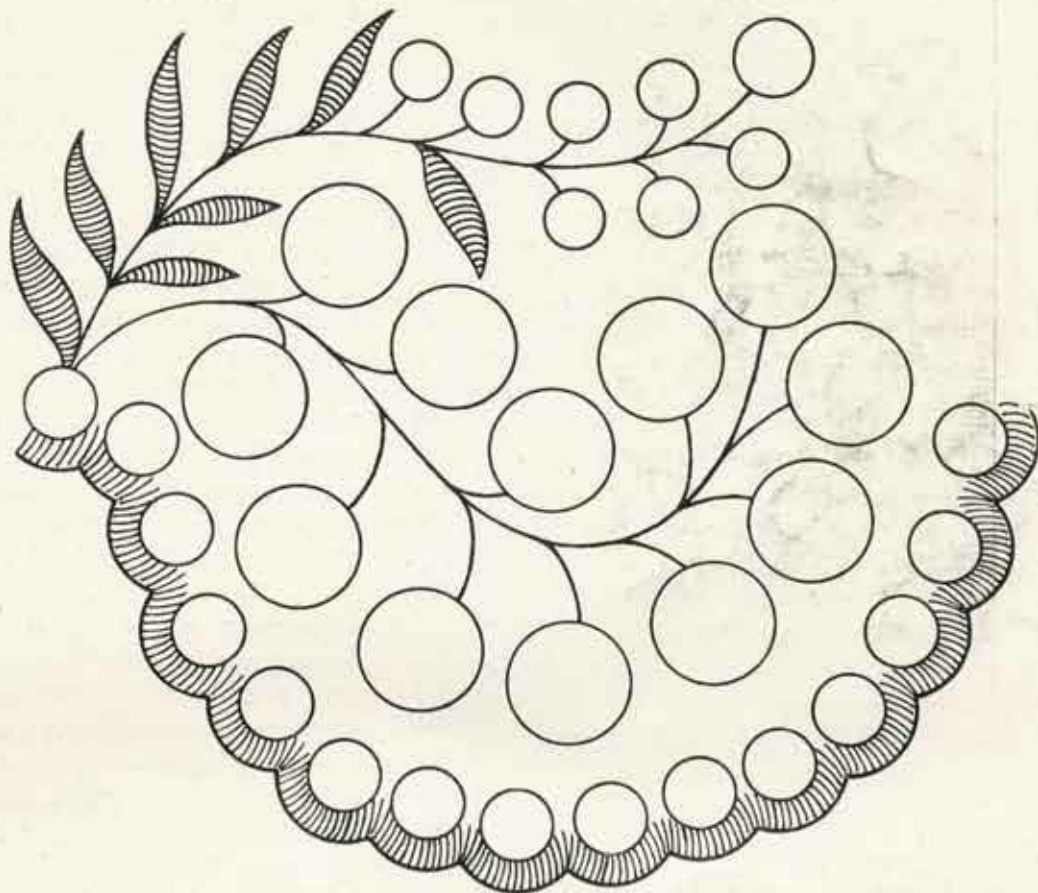

Сл. 66. Потпис за књиже (читме).

Госпођа Дара била је прави узор српске девојке, по оној народној: „У Милице дуге трепавице, прекриле јој румен' јагодице“. Одгојена од строгог оца, строгог у назорима о женском понашању, које данас на жалост и код нас Срба све више губи цену. Чини нам се, као да слушамо стару источњачку причу, кад нам она прича, како није смела да сама шета по вароши, па како по 5—6 недеља није излазила из куће. Па ипак то није било давно, тек пре 15 година! И поред таког живота ето је и без много школа од те девојке постала красна, наметна, модерна, образована жена и чак књижевница! Још као девојка писала је приче, бајке и — песме. „Само што су оне редовно служиле за потпаљивање ватре у огњишту моје добре мајке!“ вели шaljиво госпођа Дара. Тек године 1906. поче да ради за јавност и то најприје да преводи за „Женски Свет“, где ју је уредник госп. А. Варађанин не само лепо примио, него и лепше световао, те упућивао, да настави, како је почела. Било је веома добро, да је госпођа Дара узимала предмете за своје новеле и слике из својега краја и из своје околине, где данас осим ње — и госпође Данице Бандићке — нема ниједне женске књижевнице, па ће њихови радови једном бити верно и сјајно огледало о српском животу, који се данас тако нагло мења. А другчије жена гледа у свет и живот, другчије мушкарац, па ће психолог српског народа ту разлику једном знати оценити. Да су њезине радње биле добре и корисне, најбољи је доказ тај, што је Матица Српска издала и наградила две књиге њезиних прича. Др. Милан Савић и ако потпуно Европљанин, фин и галантан, није примао у коло српских радница за Матицу своје личне пријатељице, као што се то ради у Хрват. Матици (Загреб). Он није госпођу Буљу лично познавао, па је то тим веће одликовање за њезин рад.

Приче госпође Буље одликују се све од реда здравом тенденцијом. Она као књижевница долази у ред оних ретких, које су раде, да препоруче нашу средњу интелигенцију у поштовању својих националних добрих особина, за то она жигосе опачину, јада се на неправедни суд да-

нашњег друштва о поштењу појединих, особито женског пола. Успешно филозофира о Богу, вери, нади, љубави, против безверства, суровог материјализма. Жигосе надриобразованост, сујету, охолост итд. Врло леп идеал има о српској жени и као мајци и васпитачици и т. д. Љубав је код ње покретна сила за све што је узвишено и племенито. Без љубави човек пада у поној и нестаје га у опачини. Госпођа Буља је природе идеалистичне, али она зна, да у идеализму има степеница. Најпре научимо у школи академски се с њим играти, као што нам некад и магнет беше играчка. Тад у заносу младости и поезије увиђамо, да он збиља може опстојати, и да га појединачно и у разломинама збиља и има. А затим он добија изглед озбиљан и велик и ми дознајемо, да он мора бити нешто реално. Тада се идеализам показује етично и практично. Српкиња је свака по своме темпераменту идеалистична, али свака у том не погоди праву меру као госпођа Дара. Ако ипак данас има тако мало Српкиња, које се заносе за лепу књигу, за знаност и за литературу, криве су томе наше мизерне социјалне прилике, наша журналистика, која се блатом баца на све народне прваке (ако нису од исте странке). Одатле има много штете, јер корист литературе морала би да буде у том, што нам пружа становиште, са којег можемо прегледати сав наш садашњи живот и држак, којим га можемо

Сл. 67. Шупљика из Сријема. Ори.: Грохје.

кретати. Наша литература није поуздан „држак“ ове врсте. Жене не радо одлазе међу људе, где се пуно псује. За то оне беже и од новина, од листова, па најзад и од књига. Оне не уму да цене моћ пера, моћ написане речи, како се то цени у других народа. Жена, која пише искрено и са пуно темперамента, може много добра да унесе у народ свој. Она својим чистим звуцима очара и узбуди, разбије вериге навика и ми онда опазимо мношину тога, што нам је и самима могуће и достиживо. Дobar

стилиста (још ако је то жена!) свему на свету причврсти крила и свако онда још једном осети, да је способан одабрати израван пут у теорији и пракси. Приговарају женама, које пишу, да су сувише сујетне. То су и оне, које не пишу. То су и људи. Али госпођа Буља то није ни мало. Она са највећим поштовањем прати рад осталих српских књижевница.

У људским односима непрестано примећујемо како човек тежи, да се уздигне изнад самог себе, да се уздигне на висину изнад своје последње висине. Тежимо за одобравањем, а не можемо опростити ономе, који не пљешће. Величину човека можемо просудити по његовим пријатељским односима, што следе један иза другог. За сваког пријатеља, што га он губи ради истине, добија другог бољег. Кад размишљам о српским књижевницама, сећам се, како криво многе мисле о тзв. „слави“. Ако нећу хотимично да будем слена, онда и предобро видим тесне границе, које су оцртане око људи, које зовемо високим и вредним. Дарежљивошћу нашег говора они су богати, племенити и велики, али збиља није таква. Свако особно размишљање, што га чинимо, стоји нас део нашег небеског поседа. Продајемо престоле анђелске за какву кратку и немиру забаву. Људи смо напакон сви, па и они „велики“. Не треба ни од жене, која пише тражити, да у свему буде „анђео“ или „велики дух“.

Госпођа Буља добро је учинила, што је марљиво пратила немачку и мађарску књигу и тиме проширила хоризонте своје душе. Ево шта она сама вели о својој љубави за читањем: „Држим, не морам нарочито ни наглашавати, да сам нану слатку и милу српску књижевност просто гутала, кад год сам имала прилике доћи до какве књиге. Но из стране књижевности читала сам оригинале на мађарском језику, од старих Jokai Mór, Arany János, Petöfi Sándor, Vörösmarty Mihály, Tompa Mihály, Kisfaludy, Kiss József, Mikszáth Kálmán и т. д. Имам збирку од 30. млађих и најновијих писаца (дакле њихова целокупна дела) по најволијем: Herczeg Ferencz, Biró Lajos, Bródi Sándor, Kálnoki Izidor, Pekár Gyula, Heltay Jenő, Molnár Ferencz, Szomaházy István, Gárdonyi Géza и многе друге. Од женских: Pap Mária има врло добрих ствари. Она је разумела и познавала живот и људско срце у њему у свој наготи и правој боји. Ванредно пластично оцртава поједине карактере. (Да сам се и ја, као свака девојчина од 15 година тада наслађивала романима:

„Marlitt“ и „Beniczkyne, Bajza Lenke“ — то се по себи разуме, па онако крадом, да мама не зна!). Немачке оригинале: Koerner, Herder, Lessing, Lenau, Schiller, Goethe, Heine, Marie Pétersen, Uhland, Grillparzer и т. д. Дале сам прочитала на немачком језику: Henrik Ibsen, Nietzsche, Björnson, Andersen, Longfellow. Из руске књижевности, које у српском, које у њемачком преводу: Iwan Tourgenjeff, Do-

stojewski, A. Tschechow, Alex. Puschkin, Leonid Andrejew, slavni Tolstoj, Maksim Gorkij и т. д. Читала сам доста пољских ствари, али: Henryk Sienkiewicz ми је љубимац (Quo vadis). Много волим Смајлса! Вољем од Енглеза понајвише: Smiles, Shakespeare, Byron, Sir Wallter Scott, Charles Dickens, John Milton, и т. д. Нарочито сам волела: „Musiker Biographie“ од Ludwig Nohl и Batka. Да, на заборавих поменути Dante, Molière, Voltaire. Из француске литературе: Guide Moupasant, Dumas, Alfred de Musset, Victor Hugo, Alphonse Daudet, Georges Ohnet и т. д. Госпођа Буља има ретку врлину: она је искрена. То је сјајна крепост, вредна да послужи као пример многим, то је знак отмене, слободне душе. Износимо њезину лектуру, јер је у њој врло добар путоказ за сваку српску жену, која је жељна добре књиге. А тек да можемо донети њена писма, у којима се огледа права, сјајна, ведра и јуначка српска душа. Госпођа Дара је једна од ретких Српкиња књижевница, које радо и искрено дописују и свом душом желе, да упознају своје књижевне сараднице. Како је госпођа Дара још млада, од ње се српска књига може још многоме дару надати.

Б. Б. (Сарајево).

2. УРЕДНИЦЕ.

Милица Јасије Томића, рођена Милетићева, ћерка је покојног народног борца и мученика дра Светозара Милетића. Родила се у Новоме Саду 30. новембра 1859. год., где је провела и прво лено детинство своје. Била је мило, лепо, даровито дете. Школско образовање довршила је у Пеншти, где је и матурирала, јер се за сво то време др. Светозар Милетић бавио у Пеншти. Спремала се да настави науке на једном медицинском факултету у Швајцарској, но затвором дра Светозара Милетића била је у томе спречена. Њезина најближа родбина много је ценила умне дарове Миличине, па је имала много прилике, да даље чита и учи. Милица Милетићева удала се 1885. године за госп. Јашу Томића, познатог српског новинара и књижевника, уз кога имаде леп положај за свој књижевни рад. У својим млађим годинама радила је на немачком забавном листу: „Gartenlaube“ а доцније и на „Застави“. Вредно је проучавала књижевност у страних народа, те је тако поодавно учила празнину и осећала потребу једног женског часописа. Најзад почетком 1911. године покренула је месечни часопис „Жена“, који врши своју културну мисију на опште допадање. Одзив је до сада задовољавајући, те ако тај часопис наше женскиње својски и на даље пригрле, биће му опстанак осигуран и моћи ће да у своје коло узме све српске књижевнице.

Један велики, заједнички часопис или ревија, за све Српкиње из свих крајева Српства био би већ и зато од велике користи, јер би се у томе листу састајале разне културе и оно што је најбоље и за нас Србе најкорисније из разних култура, које на нас утичу у разним крајевима где нас има. Познато је, да данашња знајствена и уметничка продукција Срба у Хрватској јако стоји под утицајем немачке културе, док у Србији превлађује француски и руски утицај, а донекле је тако и у Херцеговини, дочим је у Сарајеву више исти утицај као у Хрватској. Кафане (па и српске) пуне су немачких листова, више него француских и руских, јер босански Срби незнају француски, а неки тек руски. Српкиње свуда одлазе радо у европске престонице, да потраже душевне забаве. У Далмацији опет више превлађује талијанска култура, као и у Црној Гори. Српкиње Банаћанке и оне из Бачке одгојене су по мађарским школама, особито оне из времена, када српских школа још није било. Ето — па да се мирис цвећа из свих тих страних башта окупи на једној греди, па још на женској, која је по темељу ипак здрава српска, колике користи по српску културу отале! Место те користи видимо данас много партизанства, расцепканости и нељубави једних српских раденица спрам других, ма да их је тако мало, које јавно раде, а мало их је само због тога, што нису организоване. Нека тако даље не пође!

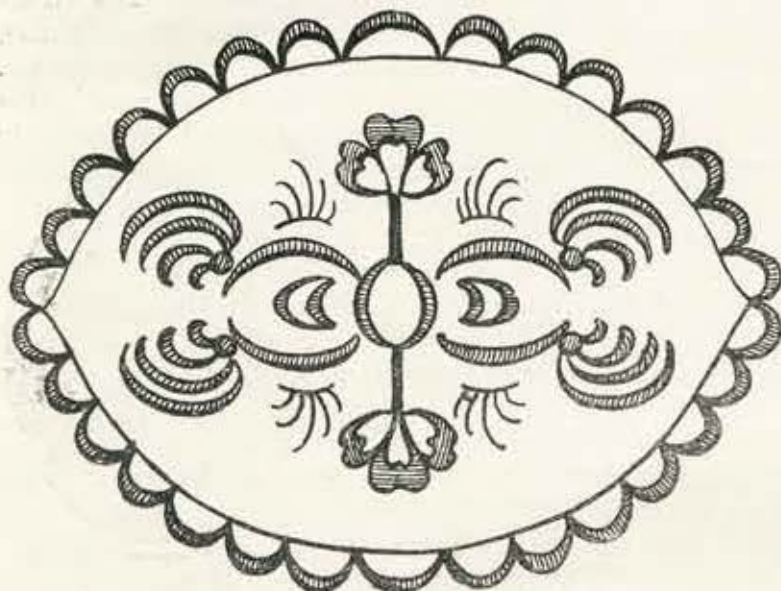
Б. Б. (Сарајево).

Сл. 69. Милица Ј. Томића књижевница.

Зорка Ховоркова. Имамо Српкиња, које се удале за несрбина, али за то нису напустиле ни своју веру ни своју народност, него су тим кораком учиниле још велику услугу своме роду. Једна од тих Српкиња је и госпођа Зорка Ховоркова, рођена Калић, која се удала за блиског нам сродника, за Чеха, дра Славка Ховорку, лекара. Тај брак није донео среће и задовољства само нашој Зорки, него је приближио и сродно два словенска крила: Чехе и Србе у толикој мери, да се данас српско име међу Чесима и не сматра за страно и туђе, него за најближе племе. А за ту појаву има много да се захвали нашој Зорки Ховорковој. Отуда је и најзначајнији дан у животу ове Српкиње, како сама каже, — 26. јуни 1883. године, кад је спојила своју руку са снажном десницом свога Славка. Њихов савез привукао је ближе и српско-чешки савез, јер су њих двоје на тој идеји сложено радили

на свима пољима и у свима приликама, које им се указале и заједнички се радовали, кад су ма у чем какав успех видели. Они су заједнички превађали и издавали „Српску Библиотеку“, јер је госп. др. Славко научно српски у речи и писму, још док се, као млад човек, бавио у доњим крајевима наше Угарске међу Србима, као леџик. Том се приликом и упознао са својом г-ђом Зорком, лепоном приоком Српкињом. Чим се у брачној вези настанили у Прагу, отпочели су ту и по варошницама чешким приређивати дилетантске позоришне представе из српске литературе. Поред тога су превађали српске књижевне умотворине и растуривали међу Чесима; учили су Чехе српски и упознавали их са оригиналном српском литературом. Њих двоје су таким начином постали међу Чесима неки апостоли српске мисли и српске идеје и што се данас тамо толико зна о Србима и Српству, што је име српско толико омиљено међу том браћом словенском, има се поглавито захвалити 20-годишњем раду ова два удружена апостола. Интелигентнији и меродавнији део чешког народа у Прагу и околини поштовао је и ценпо културни рад ова два друга, а особито му се допао родољубиви рад г-ђе Зорке и њен усталички и живи покрет за све, што је лепо, добро и корисно, те ју је зато и поставио варошки савет за надзорницу својих социјално-хуманитарних установа, прву од жена на том месту, и она је ту дужност вршила с успехом много година. Поред тога већ пуних 15 година стоји на челу одбора, који се брине и ради на потпори сиротних питомаца државне учитељске школе у Прагу. Па и женскиње чешке врло цене рад и добру вољу наше Зорке, јер су јој повериле начелништво у централној управи савеза свију женских удружења у Ческој, који је године 1909. приредио значајни други чешко-словенски конгрес женскиња. Водила је седам година администрацију „Ženskog Sveta“, органа чешких женских удружења, а и данас је чланица уређивачког одбора тога листа. Уређивала је „Српско Цвеће“, српски лист, што је излазило у Прагу 1905. и 1906. г. Госпођа Ховорка приредила је 1910. год. у Прагу сјајну изложбу „Српска Жена“ (види чланак први, стр. 5.), са одличним чешким госпођама из централног удружења. Та је изложба била ванредно сјајна и много посећивана од чланова из највиших кругова до сељанке чешке. Од Српкиња биле су ове изасланице: госпође Катарина Холецова, Јелица Беловић-Бернадјиковска, Зорка Јеремјева и Зорка Јанковићка, а осим ових и многе друге госпође из наших крајева. Од чешких госпођа помагале су особито много: госпође Власта Хавелка, кустос етногр. музеја у

Ст. 70. Вез по писму из Босне. Ор.: Челепка (склопљена).

Прагу, Мадлена Ванклова, Елишка З. Пуркињу и Павла Матерња, све књижевнице на гласу. Госпођа Зорка Ховоркова родила се у Новом Саду 1859. године. Отац јој је био чиновник у варошком магистрату. Сестра Даринка, удата Пелеш у Глини, бавила се такођер радом на перу. Малу Зорку дали су родитељи у неки француски институт „Изоа“, те је ту научила читати и писати прво немачки и француски, а српски је научила тек доцније у кући од брата Мите, недавно преминулог професора српске учитељске школе у Сомбору и књижевника. И кад је научила српски читати, онда је, што наши веле, гутала књиге. Брату Мити беше мило, што му сестра тако радо чита и стане с њоме читати озбиљне и научне ствари, а она је тим читањем толико била спремљена, да је с пријемним испитом примљена у државну учитељску школу у Суботици. И ако пре тога није знала ни речи мађарски, свршила је већ прву годину с одликом, а тако и остале три. По свршеној учитељској школи добила је одмах место за учитељицу у Јасенову (у Банату). После четирогодишњег учитељања у том месту пређе у Молдаву (опет у Банату), где се и упознала са Славком, дичним мужем својим.

Госпођа Ховорка мила је и ведрa жена, жена културна душом и срцем. А то пуно значи. Она, Српкиња, рођена у тесним нашим приликама, не само да се је лепо снашла у великом Златном Прагу, него ту чак међу ванредно напреднијим од нас чешким женама заузима видно место, место начелнице. Из овога се види, шта Српкиња може, ако се нађе у сретним приликама, уз мужа, који праведно схвата брак. Госпођа Ховорка нема на себи ни труна онога „еманциповања“, које наши мушкарци, а и паметне жене не воле. И опет један пример више, да јаче образовање и већи душевни делокруг жену не квари и жени не отимље ништа од њезиних специјално женских способности.

А. В. (Нови Сад).

Катарина Холецова. Ми смо у овој књизи имали намеру, да одступимо од досадањег метода писања биографије. Кад се је која госпођа родила, где и кад је школе свршила, за које је листове и листиће радила и редом све њезине чланке и т. д. не сматрамо толико важним, ко то; у каквим је приликама радила, како је њезин рад примљен од публике, од пријатеља и родбине, које је плодове донео. Но баш ово било је тешко сазнати. Већина наших госпођа устручавало се дати таквих података и требало је написати на стотине и стотине писама, док су се окуразиле и увиделе, да је то добро и корисно по правац, у коме ће да раде оне, које остају иза нас. Која је имала неуспеха, нека не мисли, да је једина тако хрђаво прошла, која је стекла душмана, нека види, да ниједна од честитих јавних радница није прошла без њих, која је доживила разочарења, нека зна да ова прате сваки живот људски, сваку срећу и сваку љубав, па и ову чисту љубав спрема књиге. Једна од највреднијих српских књижевних радница, госпођа Зорка Симе Лазића (види стр. 39.) каже

у свом чланку „Како да придобијемо мужа“ („Жена“, бр. 8., 1911., Нови Сад) „Постоји у нас као неко правило, да се ништа не пише о себи и свом животу лично. И ако се ко огреши о то „правило“ — немеју га. Ето, због тога се нисам за ових 5 недеља одмакла даље од — наслова. Јер ја не могу ништа да напишем, а да у то не улетим нешто и од свога рођеног, од својих доживљаја или осећаја. Не могу, јер немам слободна времена за — измишљавање. Овако је лакше, брже. Зађем једноставно по својој прошлости (или души) и одатле ишчупам по коју успомену (или осећај) — баш као кад дођем до ормара и отуд извадим коју ствар. А по мало и нећу. Нећу, јер немам воље за измишљавање: Сита сам фраза, ма биле и лене; сита сам лажи ма била и слатка... Истину! А та је у нама, — све око нас је лаж. Истина је само у нама и у оном, што смо преживели **својим** животом — било душевним или телесним. Па кад је у нама, зашто да је скривамо? Што волимо у свему, па и у том да мајмуннимо: да летимо под туђе небо, да јуримо туђе божице и богове, да спомињемо туђе јунаке — како би и у поезији и књижевности показали своју „ученост“, а заборављамо своје, и што би многи, ако би се о ту моду огрешили управо прст у нас, као неко чудовиште?! Је ли зато? — Јесте! Е

па кад јесте, онда ћу ја да будем то чудовиште, да не летим туђим крилима, да не мислим туђом главом, да не осећам туђом душом. Јер шта би учинила тиме (т. ј. ако би нешто „лено“ измислила?) Учинила би, да би по које савало уздануло, те и оно пожелело, да тако „лено“ пише и — ништа више. А ја би хтела да о ономе, о чему пишем, моје сеје не уздишу, него да размишљају, да усвоје, слажу ли се — или изнесу противно мишљење, ако се не слажу. Тиме би прокрчиле пут — већем познавању. А то нам је преко потребно. Без тога познавања не можемо ни корака напред маћи. Без тога познавања смо невешти у васпитању деце, преслабе да сачувамо брачну везу итд. итд. Пишимо дакле о себи и својим најближим — о оном што смо уверени, да је било, да постоји: о истини — те да једанпут познамо и дознамо, шта је Српкиња.“ То су паметне речи!

Катарина Холецова позната је данас јавна радница у свима хуманим и културним женским удружењима у Београду, која је стекла својом спремом и радом опште признање и симпатије. Као

Сл. 71. Катарина Холецова, књижевница.

кћи отмене и чувене породице пок. дра Јосифа Холеца санитет. пуковника, по народности Чеха и матере Марије, ваљане и добре Српкиње из Новог Сада, добила је веома брижљиво домаће васпитање у српскоме духу и пожељно образовање. Родила се у Крушевцу, старој српској престоници. Свршила је потпуну вишу девојачку школу у Београду са одличним успехом, затим је усавршила своје страни образоване, нарочито бавећи се изучавањем литературе, природних наука, немачког и француског језика. Још као млада девојка ступила је на поље јавног рада. Већ 14 година како је пословођа Београдског Женског Друштва. При оснивању Бачке Трпезе и Дома Старица била је од првих трудбеница. Од постанка „Домаћнице“, органа „Женског Друштва“, није престала бити њена сарадница и члан уређивачког одбора. Својом сарадњом помаже многе српске листове у Србији и на страни. Провела је неколико година као деловођа Материнског Удружења. Својим знањем и искуством допринела је много за оснивање Српског Народног Женског Савеза, у коме је у почетку била секретар, а данас заузима положај благајника и управног члана дечијег чувалишта Св. Јелене. Кад је пре неколико година покренута идеја о подизању споменика одличној српској песникињи Милци Стојадиновићевој-Српкињи у Раваници, њеним заузимањем и трудом образован је одбор девојака у Београду, који ју је после изабрао за своју потпредседницу. И њена је заслуга, што је тај одбор прикупио онако лепу своту новца и приложио за подизање Милициног споменика. Диван пример што могу да ураде девојке, кад их води овака паметна душа, каква је у гђице Катарине Холецове. Нема ни једна женска установа у Београду, у којој ова интелигентна и вредна девојка није узела учешћа и није користила својим знањем. Никад њој није ништа тешко, а рећи (као многе друге): „немам времена“, то она и не зна. Тих речи нема у њеном речнику, кад треба да се ради за Српство мило и свето. Због њених великих заслуга за Женско Друштво и његове установе изабрана је пре три године за почасну чланицу Женског Друштва. Од стране српског краља Петра одликована је орденом Св. Саве.

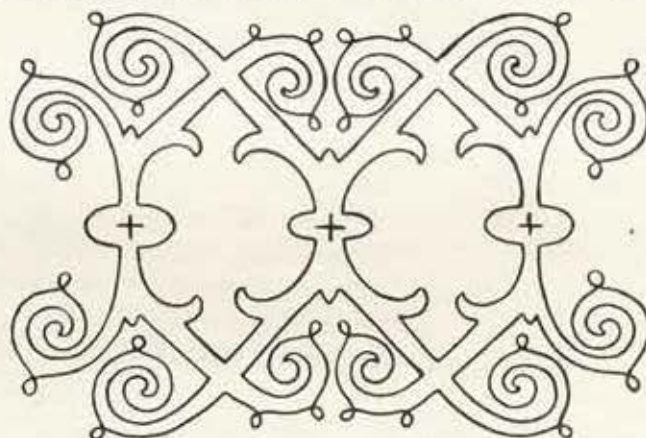

Сл. 72. Рибичање. Украсни задјелај (бод).

Ј. САВИЋ (Загреб).

Стоја Кашиковићка. Уз уредника Николу Кашиковића, („Босанска Вила“ Сарајево), ради као верна љуба и сарадница већ од постанка тога листа и госпођа Стоја. Од кад су јој деца одрасла а муж побољева, говорило се, да је готово сав посао око листа на њезиној бризи, ма да је увек било добрих пријатеља, који су јој у том раду искрено помагали. Госпођа Стоја је Босанка, — ученица из завода познате српске Добротворке *Mis Irby*, где је и учитељску школу свршила. Одликована је од црногорског краља орденом, а поштована од својих познатих као добра домаћница, мајка и пријатељица. Увек је ведра и весела, што јасно показује, да душевни рад жену не озловољује и не умара, као што може да умори беспослица. Жене које ништа не раде, увек су „слабе“, „изнемогле“. „Слога у раду!“ реч је гђе Стоје.

Модерни индивидуализам и сепаратизам, који је често истоветан са безобзирним егонизмом, нема још места у књижевном раду Српкиња. Оне ће бити важне и јаке само онда ако буду сложне, ако не остане свака у свом крају, да светли као скромна и мала свећа, него ако им се пламенови сложе у један велики огањ љубави за своје! Човек новог доба презире науку о пожртвовности, али зато сам ужиже пламен жртви, ако знаде, да ће то бити жртва новој генерацији. Српској књижевници је дана једна тајна моћ, што чуда чини, а то је њен пожртвовни патриотизам. Он дошаптава о слаткој срећи: видети српску отаџбину сретну, у редовима културних народа. У српске је књижевнице мирни понос, што тајно доноси жртве. То је, што јој у најтежим часовима њеног душевног живота помаже, ако само уме послушати глас из дубине своје душе. Она књига, коју она воле, онај рад, коме се она посвећује, надокнадиће јој ону срећу, коју јој не може дати ни муж, кога љуби. Међу српским књижевницама нема богаташица и великашица, нема грофице Ростопчин, кнегиње Трубецке, грофице Головин, кнегиње Мешчерске итд., којима је писање тек један луксуз најфиније врсте. Српкиње које пишу, редом су лишене великих титула и богате кесе, оне раде из болне тежње користити своје народу, а раде све са великим жртвама.

Сл. 73. Зерковање. Ори.: Грб. Из Босне.

Свака књига купљена — један је шешир мање, него што их носе друге жене по социјалном рангу једнаке. Ако је — како наши кажу — тешко Србин бити, још је теже бити српска књижевница, па то и остати кроз сав живот. Женама мушкарци замерају, да су тесногрудне, да лете само за модом и за другим трицама, да нису кадре радити озбиљно. Али да су они сами криви, што су их таквима начинили, то никако не припознају. Дају ли они женама, које воле књиге, него нове шешире већу цену, веће поштовање? Помажу ли они онако галантно озбиљне тежње српских књижевница, како помажу флирт и луксуз које младе лепе помодне лутке? Уредништво „Жене“ прича, како је један наш књижевник изјавио, да замера, што тај лист и сувише много пише о браку. О „браку“ не може се у листу „Жена“ никад „сувише много писати“, и онај књижевник није имао право, да то замери, али и ми молимо, да нам се не замери ако рекнемо, да је „Жена“ досад о „српској књижевници“ и сувише мало писала. А није то најмање важно питање.

Б. Б. (Сарајево).

Зорка Симе Л. Лазића рођена Милетићева, рођена године 1880. у Немштину (Срем). Отац јој је био богат трговац и поседник, синовац дра Светозара Милетића. Свршила је вишу школу у Пожеги (Славонија). Била је даровито девојче, одлични ђак, добра везиља, сјајна певачица, радо је сањарила и певала најпре сама себи, а врло скоро, још као младо девојче, већ и за „Заставу“ и „Женски Свет“ (али се је крила под псеудоним). Госпођа Зорка је данас још млада жена, она је — што многе занима — лепа жена. Српкиња је то, каквих има мало: у ње је љубав за народ, за Српство неискрива, најјача и најтрајнија. Та јој љубав даје воље и полета за ванредну тешку затају: одржање и уређивање „Врача“, једнога од најпознатијих и најкориснијих српских листова у опште. Та јој љубав даје снагу за сваки бол, за сваку несрећу. Она јој је испунила велику празнину, коју људи и Бог опустошени у младом срцу њеном, она јој даје, да може још да се осети и срећна на моменте, где би друга жена очајавала, пропала, обезглавила. Из њезине сјајне девојачке душе никла је она красна песма, посвећена дру Светозару Милетићу, коју је одбор за Милетићеву прославу узео за химну, а коју је Дубек компоновао. Таква девојка нашла је и мужа сиром себе, већ у 20. години удала се за уредника „Врача“, за песника Србина, Симу Л. Лазића, али је тај ванредно срећни брак трајао само четири и по године. Мужа јој оте смрт, а она остаде млада као кап са четворо деце и са задуженим „Врачем“, без никакве заштите и опскрбе. Још за живота Симиног, радила је две године у администрацији „Врача“ његова млада жена Зорка. У томе је материјално пропао био њен отац, а добри Сима узме себи њезине родитеље и једну сестру девојку. Може се замислити, колика беше грдна несрећа смрт Симинова, кад је сирота гђа Зорка остала сама, да брине за своје родитеље, сестру, четворо деце и за „Врача“. Уз то је друге године издала и „Врачев календар“, који ју је просто убио, јер није могла да га распроба, а и већина повериоца и скупљача не вратише ни календаре, не послишани ни новац. Отац од бриге и страха због несреће своје љубимце и маза „Зорке“, поболи се и умре од канље. Све је то стало нована. После гђа Зорка лено опреми и уда своју сестру за учитеља у Босну, давши сестри 2000 круна мираза. Шта је све госпођа Зорка претрпела због „Врача“ и неуредног плаћања претплата, увидећемо из наведеног писма, у коме моли претплатнике за тачно плаћање. Највеће и најсветлије пожртвовање те вредне жене јесте: та, у богатству однегована маза,

Сл. 74. Зорка Симе Л. Лазића, књижевница.

Сл. 75. Звркување, прошивање, верижница.

кад је остала без ичега, преко свега се узвисила, осећајући у себи снагу, енергију, којом се одважно решила да се бори и ради за своје и милога „Врача“, који јој је остао као свети аманет њенога Симе. Та маза, постаде јак јунак, савладавши све, па и понос, она је пуне три године ноћу крадом да нико незна, везла вез за друге!! И тако је надчовечним напором, радећи ноћу другоме красне везове руку својих, а дању за „Врача“ и своје, одржала своје миле и свога „Врача“. Госпођа Зорка Лазићка идејалисткиња је, а живот ју је научио, да буде и енергична и јака, да се бори и да не клоне. Како је тешко честитој жени радити и одржати се код нас, нека виде и чују сви они, који воле да се огреше о такве жене, нека добро прочитају ово о животу и раду красне Српкиње и нека се замисле у све то. Осим великог посла и бриге, коју треба уложити у уређивање једнога оваког листа, као што је „Врач“, ту је и

вересија, којом треба да се бори. „Врач“ има много претплатника, али их има много који, не плаћају претплате. Пуних осам година радила је та млада жена као црв и борила се, а тек кад је вересија нарасла и достигла своту од 15.000 круна, рекла је: „Доста ми је!“ А и то је — како је знамо — рекла само да види, како ће наши људи примити ову вест. Управо до суза мора ганути оно писмо, којим она пропраћује ту своју изјаву, јер она се доима као неки искрени, али жалосни „L'assise“... И јер та изјава извесно карактерише прилике, у којима данас Српкиња мора да ради, јер нам управо пластички доводи пред очи ову милу и добру, ову паметну и јуначку Српкињу, ми је доносимо:

„Немојте ме криво разумети: ово „Доста ми је!“ не значи, да ми је доста борбе, рада (око „Врача“). Не! Без те борбе, без тога рада, мени би био живот пуст, несносан, мртав — као она устајала бара. Ја вољем таки живот, ја сам га сама изабрала. Још онда, над отвореном раком мога Симе, ја сам била с тиме на чисто, да од тога дана настаје за мене други живот: живот у ком нечезава све моје лично, а остаје: рад и борба, остају деца моја, народ мој и ближњи моји. За њих сам хтела да живим, због њих сам преломила своје Ја: угушила своју младост и све своје лично у добу, кад сам тек почела живити — због њих сам изабрала ову стазу. Ја сам знала, да је та стаза трновита, али ме је баш то трње привлачило, нисам се имала чега бојати: обула сам се стрпљивости и истрајности; оружала јаком вољом, која све препреке руши — вољом за рад; огринула се надом, уверењем, да ћу стићи циљу; а у срцу сам понела љубав, љубав за оне, због којих сам изабрала ту стазу. Та љубав ми је била светла звезда водила, која ми је давала правац. Нисам се ничег плашила, јер сам унапред знала шта ме чека... Једно само нисам знала: да братски уједи могу тако дубоки бити. (Али они ми бар објаснише поступак оних дивљака, који живе жене затрпавају са мртвим мужевима... О, како су ти дивљаци племенити, човечни!...) Да, да, ја сам била сувише млада, сувише идеална, а да сам могла унапред угледати —

наличје живота. И кад сам га угледала, згрозила сам се, јаукула сам од бола, али се нисам о њега ни — оченала. Није било лако издржати тих 8½ година: требало је много филозофије, много душевне снаге, да се ћутке издржи све оно „закулисано“, што ми је прешло преко главе (а које ћутање је оне ситне душе — из наличја живота — тако мучило); требало је много физичке снаге, да се савлада сав овај разнолики посао (где је у једној особи: администратор, експедитор, коректор, одг. уредник (а сређујем и рукопис за забавни део, мати,

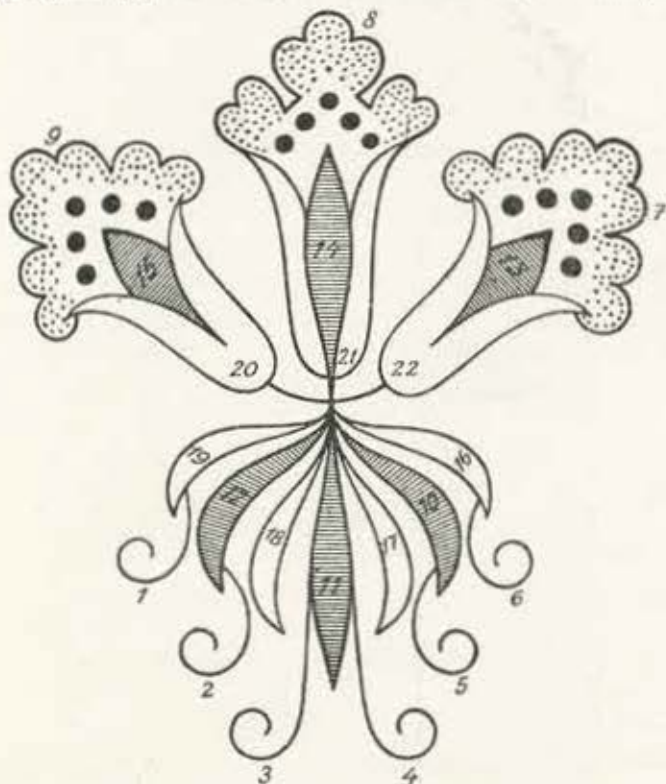
Сл. 76. Вез по писму из Херцеговине. Ориг.: Липњан.

домаћица и — болничарка); требало је не само те двојачке снаге, него и јаке воље и љубави за овај рад, да би се све то могло издржати, а не малаксати. И ја сам издржала и нисам малаксала. У мени је још и та двојачка снага, и та воља, и та љубав, али... и онет велим: Доста ми је!... Ево чега ми је доста: оног натезања, због кога морам да црвеним и пред једним шегртом, кад немогу да исплатим

рачун; због кога морам гледати, да ми један Чивут илени српске слике и српске књиге, у које сам гледала као у светињу; да чекам једна да ми „Врача“ стоји 2 дана сложен у штампарији, а да се не штампва, јер немогу да нађем јамце за меницу и тек тада, кад сам ту меницу оставила, да чујем, како се штампарским радницима каже: „Сад можете — наставити!“ итд. итд. Наравно, тако мора бити, то је сасвим коректно, трговачки, али људи божји — то понизкава, то боле!.. Каквим очима гледа мене овај радник, тај шегрт штампарски? Хоће ли он разумети моје пожртвовање за тај рад, хоће ли он појмити, да сам се одрекла лакшег и лепшег живота (који сам могла удајом добити), а пригрлила овај рад, на ком свакодневно проведем по 16—18 сати, — да сам то учинила из чисте љубави и уверења? Хоће ли они појмити, да ја и ако радим 18 сати дневно? (и ако сам учинила нешто, што можда ни један човек не би хтео учинити, — а што ћу за сад прећутати); и ако нисам никад ни филира надала за помоћ, него све сама радила, да би само расход могла подмиривати, па кад то (ове последње две године) ипак није било могуће — хоће ли, велим, они појмити, да не требам ја да се стидим ове немаштине, него они који закидају „Врача“? Па хоће ли онај сељак занатлија, кога сам ја можда због дуга предала адвокату, појмити, да то нисам учинила с тога, да згрнем паре, него да извучем „Врача“ из скрајне невоље. Хоће ли сваки онај, на кога се обратих, разумети, да је мени врло тешко затражити и своје рођено у ове дане, кад треба да се прилаже што више „Црвеном Крсту“, да моје српско срце пати много, јер осећа важност тих дана, али осећа и — да се ближи крај године, па морам знати на чему сам... Хоће ли сви они појмити, да је мени био пречи народ и овај рад од свега другог? (Не чудите се и несумњајте: од малена ми се то у душу упијало, јер ми отац беше такви — та, његово је сво имање на србовање отишло, муж ми је у том

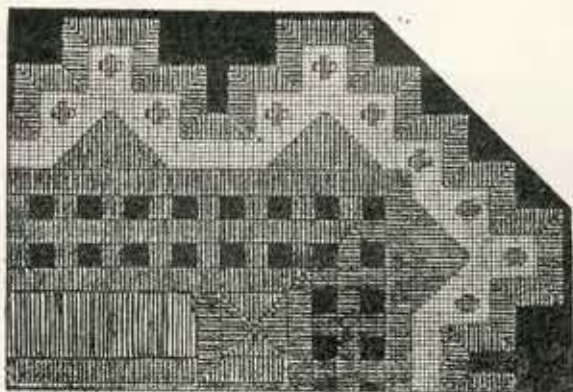
Сл. 77. Вез бројем из Далмације. Вуном вез. Ори.: Кришке.

Сл. 78. Шарени свилевез по писму из Славоније. Ори.: Лале.

раду и скрхао снагу своју, па не могу — и да хоћу! — ни ја другчија бити). Хоће ли разумети, да ја не желим одржати „Врача“ због „хасне“, него због рада његовог, због Идеје и Мисли којој служи, због правца којим греде? Хоће ли разумети, зашто и онај други део не може да буде као први? Хоће ли појмити, хоће ли ме разумети?!... Тешко! Кад они који знају чега сам се све одрекла за љубав овог рада, веле: да ја не напуштам „Врача“ јер имам хасне; кад они, који знају, да је било дана, када ја нисам могла купити лека мом болесном сину, у исто време шире гласове: „како Врачевица (власница листа „Кома најбоље иде од свих српских листова“) има уложених 20.000 К код Срп. Банке у Загребу, како има 18.000 и не знам колико стотина и филира (овај братац чак и филире запамтио!) уложено у овдашњој Задрузи итд. итд. (каква грозна пронија!); кад ти, велим, који ме у душу познају — не ће (или не могу) да ме разуму, ја како ли ће они, који ме не знају?! А ја бих хтела, да ме баш ти радници, ти сељаци (а не они, који у мени не могу ништа друго да виде осим — младе удовице, као да је моја кривица што нисам — баба!), ти „мали“, због којих сам и пошла овом етажом, да ме ти разуму, да не морам пред њима црвени

веним ни пред ким. Целу годину дана (и више) ломим се ја и ево тек ових дана преломих. Кад би Ви знали, колико сам ја поносита, онда би појмили, колико је мој понос патно за то време; кад би знали, колико ми је „Врач“ мио, каквом је везом он везан за моје биће, онда би појмили, како ме боле ово кидање и — зашто се одлучивах целу годину дана. (Да, ја сам често неодлучна, али онда, кад нешто одлучим, онда ме ништа и нико не задржа, да то и не учиним). Па као што

Сл. 79. Пошавни вез, Поклика. Ори.: Зубови.

сам онда над раком Симном преломила свој живот, тако ево сада ломим „Врачев“. Или — или: или ће излазити како треба (као и досад дигнуте главе) или — никако. Или ћу ја бити права власница која неће црвенити због неплаћених рачуна, или — туђ слуга. Рекох већ: не стидим се тога. Рад је — рад, па где био, главно је: какав је и куд води. А ја ћу исто тако и другом радити с вољом, осећањем, не штедећи снаге...

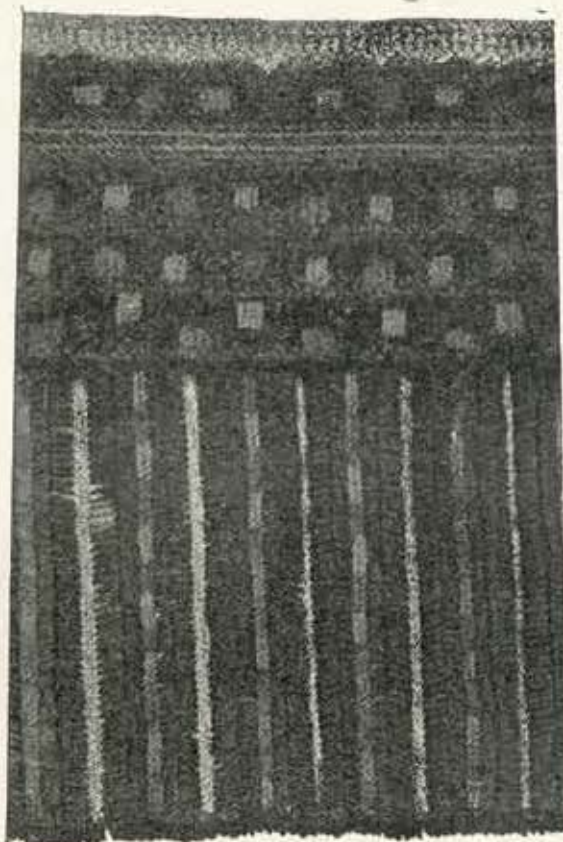
Јер то ће ипак бити исти рад, иста стаза, исти циљ... Све би било исто. Једно само не би било: не би било „Врача“ — никад више... Ту рану ћу тешко преболети!.. Па ипак — преломљено је: „Врач“ ће само тако и даље излазити, ако сав дуг до нове године исплатим. — Није ми било лако ово написати, али кад сам већ почела — рекох готово све, што ме

је тинтало. То Вам као претизлатнику јављам и стављам на срце ову молбу: Помозите, да „Врача“ и даље очувам, ако налазите да он користи и Српству, а не само мени. Како ми можете помоћи, рекох Вам напред“.

Ова изјава донела је успеха. „Врач“ се одржао и нашао шта више и доста добрих родољуба, који су обећали утеривати стару вересију и госпођи олакшати бриге. Али међу таквима, који су разумели дужност своју, било је и таквих Срба, који су, (ма да никад нису помагали „Врача“ претизлатом или сарадњом) желели, да се праве „интересанти“ и „велики“, па написаше госпођи писмо, у којем јој јављају свој „презир“, јер хоће да „бега у страну“. И ово су кавалери — и ово су људи! На жалост, свака српска јавна радница познаје такове, за то доносимо и то писмо, и то огледало наших непријатних прилика:

„Госпођо! Кад сте пре осам година о смрти Вашег мужа донели изјаву, да ћете наставити издавање „Врача“, узвикнуо је Н. Н., пријатељ пок. дра Богољуба Милетића (Вашег оца или стрица?): „То је права Милетићева кћи!“ Нас неколицина приђосмо му (били смо у кафани) и он, прочитавши на глас Вашу изјаву, поче у звезде да Вас кује. „Неће саставити ни годину! Није то рад за жене“ — кисело се насмејао новинар Н. Н. А један правник, чини ми се Ваш друг из детињства, рече: „О, не знате Ви њу!“ И причаше нам... (ово причање, непретерану, и заслужену хвалу, као и имена осталих, изоставља госпођа Зорка, неће ни да га помене). Сваки је по нешто приметио, а сви смо били љубонитљиви, докле ћете издржати. Осам и по година је од то доба и сваки Вам мора скинути капу, ко хоће да је праведан: „Врач“ је био вазда на свом месту и ако је мањкао у њему Симин хумор и сатира. Па шта сад? Зар онда, кад сте остали као отсечена грана иза свога друга — онако млада и неискусна — онда сте имали и снаге и воље и смелости, да загазите у ту борбу (узео сам те речи из Вашег речника), а сад, кад сте очвртали у њој — сад се бојите, бегате у страну. Знате ли Ви, шта чините тиме?...“ — Требало би питати њих: знаду ли они, који су то писмо написали, шта чине тиме?

Ми госпођи Зорки Лазички у име свих Српкиња изражујемо у овој нашој књизи наше најискреније поштовање и дивљење. Она је показала, да је не само жена, него и јунакиња, патница,

Сл. 80. Мрки старински конавски вез бројем: жутиница.

права Српкиња, која има толико љубави за све што је српско, као што је једва у других замислити. Можда ће доћи време, кад ће и код нас рад оваких жена људи умети да цене по правој мери, кад се сваки буде стидио, да као једна кукавица омета и злоби овако сјајни пример женске истрајности у озбиљном послу. Данас још нисмо тако далеко. То смо хтеле да покажемо. То је поучно.

Д. Б. (Вилово).

3. ДОКТОРНЕ И ПРОФЕСОРНЕ.

Др. Драга Љочић рођена је у Шапцу у Србији 1855. године, 25. фебруара, где је основну школу свршила. Вишу Женску Школу свршила је у Београду и као ванредни ђак на Великој Школи спрема се за пријем на медицински факултет. У јесен 1872. године ступила је на цришки универзитет, да учи медицину. Кад је букнуо српско-турски рат, прекинувши своје студије, вратила се у Србију јуна 1876. и као лекарски помоћник лечила је у војној академији, где су били смештени тешко рањени. 1877. у фебруару вратила се гђа Љочић поново у Цирих, где је 1878. у децембру месецу положила докторат. У фебруару 1879. дошла је у Београд и јавила се да положи државни испит. Ондашња влада, по још несавладаним предубеђењима, није хтела допустити младој докторки, ни полагање државног испита, ни право на праксу. Великим заузимањем пок. Стојана Бошковића, савладане су све препреке и допуштено је првој Српкињи, да у Србији полаже државни лекарски испит. Тадашњи начелник санитета др. Владан Ђорђевић заузео се на највишем месту, те је краљица Наталија својеручно написала на карти, да жели да испитној комисији присуствује г. др. Владан Ђорђевић. По положеном испиту гђа др. Љочић, преписом министровим постављена је 1880. за лекарског помоћника у општој државној болници. Решењем министровим постављена је 20. новембра 1886. године за секундарног лекара опште државне болнице на женском одељењу са платом од 2.000 динара. За време српско-бугарског рата г. др. Банчић одредио је гђу др. Љочић као лекара код рањеника, који су били смештени у Великој Школи. У исто време вршила је дужност лекара у општој болници, пошто су сви болнички лекари били у ратној служби. Решењем министровим од 31. децембра 1889. године гђа др. Љочић буде отпуштена из државне службе, што се одупрла ноћном дежурству, које је министар од ње тражио, а као секундарни лекар, по санитарском закону, није била дужна да дежура ноћу. Јула месеца 1888. године постављена је за лекара фабрике дувана са платом од 120 динара месечно. После 16 година мучног службовања достигла је плату од 4.000 дин., па ипак 1902. год. буде отпуштена после беспрекорне дугогодишње службе. После тога на две године расписан је поново конкурс за женског лекара и тада буде опет постављена гђа др. Љочић са платом од 4.000 динара. После четири и по године службе, добила је повишицу од 600 динара. (За време универзитетског учења, последњих година, шабачка општина из легата пок. Панића, потпомагала је гђу Љочић да сврши лекарске науке). Госпођа др. Љочић је удата, сад је свршила њезина ћерка докторат на медицинском факултету, а друга јој ћерка студира у Берлину права. Госпођин муж је познати политичар Јаша Милошевић. Претурила је тешких дана доста!

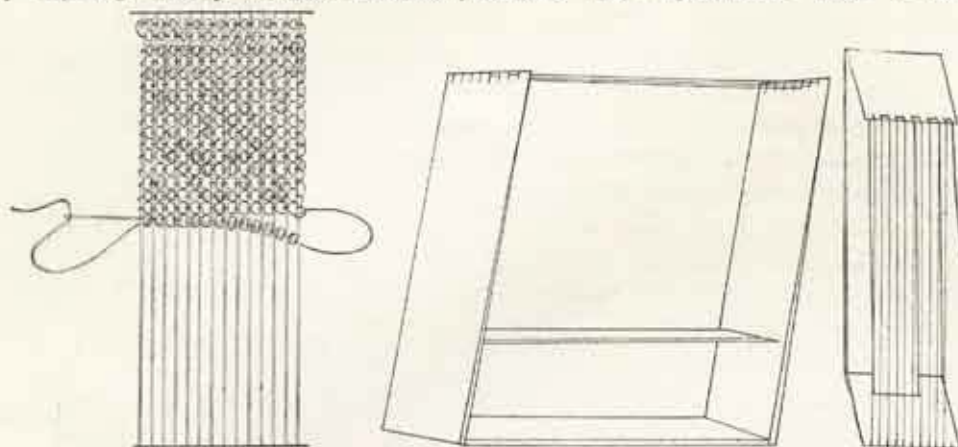

Сл. 81. Др. Драга Љочић.

Др. З. ПРИЦА (Београд).

Исидора Секулићева, професорка. То је академски образована госпођица, која много прати савремену европску литературу, како се из њезиних радова види, понајвише енглеску и немачку. Она ради (критике, студије, рецензије) по српским и хрватским листовима („Бранково Коло“, „Босанска Вила“, „Savremenik“) где јој радове радо примају и на одличном месту у листовима штампашу. Јавља се већ кроз 15 година. Најпре је живела у Панчеву, после у Шапцу, а сада је професорка у Београду. Перо јој је духовито и одаје велику начитаност и сирему. Највише је изненадила нашу женску читалачку публику својом радњом: „Има ли право Константин Брунер?“ („Бранково Коло“ бр. 33. и 34. од год. 1911.) Ту нам се госпођица професорка приказује као нека српска Karin Michaelis („Das gefährliche Alter“), која немилосрдно раскрива слабости и погрешке властитог пола, па у томе откривању и прегони. Ми се не слажемо с њезиним мишљењем, које није ни званствено утврђено, али доносимо куриозитета ради неке њезине мисли:

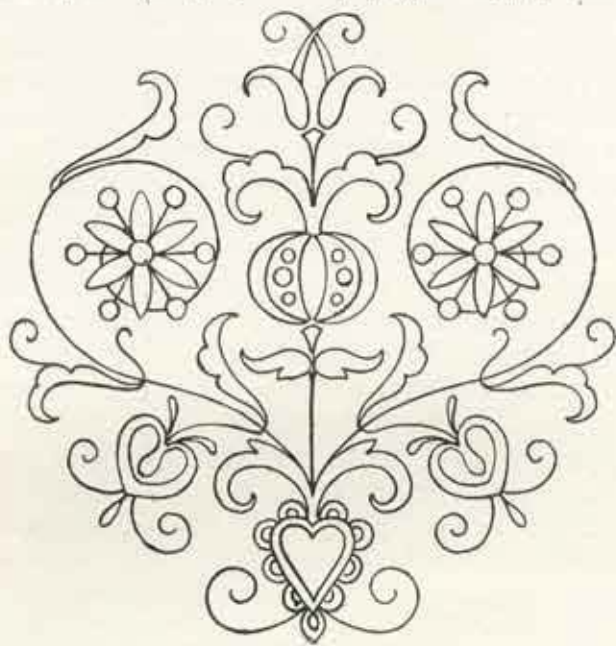
„У једном саставу сам од прилике у овом правцу формулисала неке своје мисли: жена служи човеку; жена која хоће да постане логична и научена има да бије одсудну битку сама са собом; природа чијој је економији неподесна виша и нова жена, рано и грубом силом уноси у њу сексуалну зрелост, и тиме се најуспешније брани од женине филозофије, логике и естетике. Уредник, у чијем је листу чланак штампан, хладно га је прихватио. Није се до душе одређено изјаснио, да ли

Сл. 82. Вез Ђинђама. Стан за вез. Горњи дио веза. Из Херцеговине.

поскримпнира чланак сам или факат, да жена о женама пише антифеминистички; али ми је било јасно, да се човек, и ако беспрекорно дентлменски, запренастио. Ових дана сам дочитала дело филозофа К. Брунера: *Die Lehre von dem Geistigen und vom Volke*. У њему има одељак о женама, а у том одељку има децидирана и медицински прецизирана теза: да је жена до почетка и

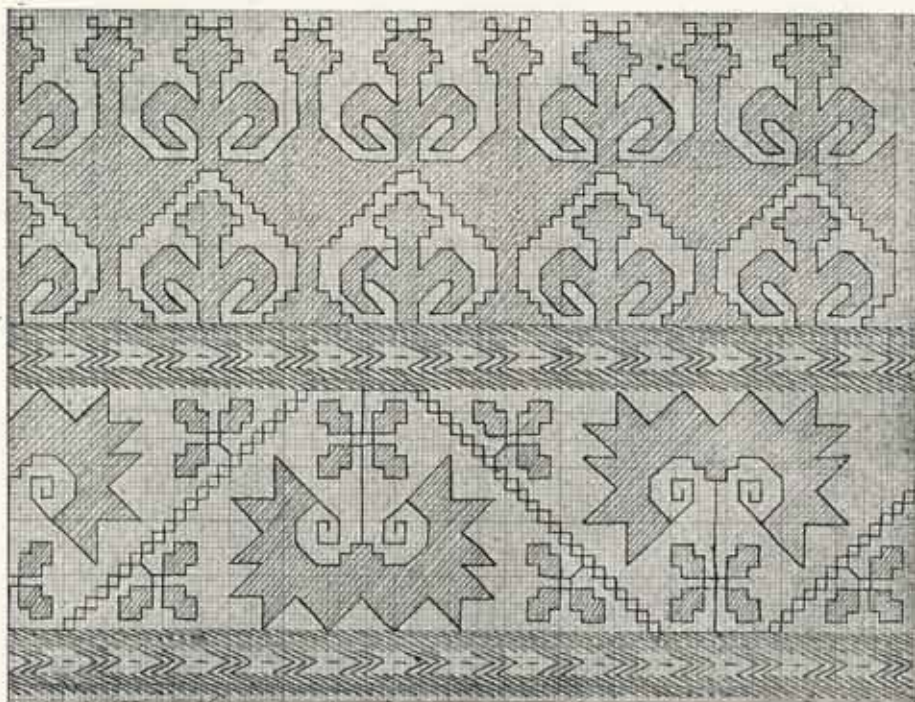
по свршетku свога сексуалног живота урачунавља као и човек. За сво време те средње и најдуже периоде свога живота она не уме ваљано мислити и нелогична је. А сумирајући сва телесна страдања, која су њеним одређењем условљена, и у време којих се њен мислени капацитет још редуцира, излази, да у једној четвртини тог већ по себи нелогичног животног одсека логика женина губи и ону једну штаку, на коју се обично ослања. Пре свега да констатујем, да је К. Брунер један врло одважан и срчан филозоф, и да бих ја и са много умеренијом сатисфакцијом према оном уредништву била потпуно задовољна. А осим тога нека ми буде дозвољено, да поводом његових констатација потврдим велике муке и подвиге и за сада још несразмерне резултате у раду и труду оних жена, које свакога дана и свакога часа свога живота траже интелигибилност и светлост живота“... (Тим мукама није крива женска сексуалност, него посве друге прилике, о којима у овој књизи често говоримо). „Жене, које на својим телима и дунама носе трагове трвења са науком и прогресом, оне или ћуте или не казују истину, или не казују све, кад треба говорити о савлађивању наших некултурних наследстава, а нарочито наших јадних карактерних особина. И ако себе не можемо знати, јер из себе не можемо изаћи, најбоље знамо оне, који су као ми, и стога би жене боље од људи могле систематизирати одбрану и створити неку, за сада могућу профилаксу бар против неких зала, у која овако све од реда упадамо. Истину кад бисмо говориле, све кад бисмо исповедиле, више кад бисмо имале на уму прогрес будућности, него сујету садашњости, признале бисмо, да сада још прилично претежу сила, јака воља и импрегнирани назори и симпатије у нашој духовној борби, и да смо стално у опасности, да нам већ извојевана енергија јаче урођене енергије опет не пребришу. Они, који нам суде, у многоме имају право, јер процес, којим се ослобађа робље и не може бити брз и светао, него мора бити спор, очајан, јадан и развучен. Ја ипак налазим, да је часно и симпатично, што се жене са простим и запустеним својим мозговима пужају, падају и опет се дижу по оним степеницама, по којима се некада, у сновима, анђели спуштали на земљу и сада се људи, а помало и жене пењу на небо. Ја налазим, да је то часно и симпатично, а осуђујем онај женски драуфгенгерај, који са шачицом умних радова хоће да екстемпорира изједначење, и улази у универзитете као Али Баба у пећину, а чудо ће већ само доћи. Они који нам суде, то су наученици и испитивачи, и имају право, да сумњају и критикују. А жене треба такође научно, да им изађу на сусрет; јер само тако може у њихов покрет ући наука

Сл. 83. Вез по шему. Ори.: Јабuka. Из Славоније.

а не мода, само тако ће њихово отимање бити борба с изгледом на успех, а не нервозно трзање и лармане, само тако ће доказати, да су збиља осетиле фатум и да им је потреба за ослобођењем искрена". — К. Брунер може да буде „одважан и срчан филозоф“, а ипак може да дође до кривих закључака као што су дошли и Nietzsche, Schopenhauer, Weininger et tutti quanti, који су због једне (ваљда) жене замрзли на читав род. И ми потврђујемо велике муке и подвиге и засада још несразмерне резултате у раду и труду жена. Ми нећемо тврдити, да нема жена, које робују човеку и својој сексуалности. Има их, али има и мушкараца доста, који робују жени и то жени најгоре врсте. Њихова сексуалност не само, да је онда на штету науци и логици, него и породици, ако такви имају деце. Код жена напротив нема такве штете. Жене ове врсте обично се не баве науком, нити могу да постану матере, па чему онда — пикантерији за вољу — износити тврдње, као да су све жене једнаке, да нема изнимака сако код жена, кад их има и код мушкараца. Тврдња о инфериорности жена данас је застарела. Материнство главна је задаћа жене, задаћа узвишенија од сваке научне и књижевне. — Ми само за жену, која није мати, а има дара за науку, тражимо неоспориво право, да јој се прилика за рад не отима и да је не вређају којекаквим тврдњама о инфериоритету. Гђица Секулићева сабрала је неке своје радове у књизи „Сапутници“, 1913. Београд. Б. Б. (Сарајево).

Даринка Николићева рођена 1860. године, 30. октобра, у Сремским Карловцима. Основну школу учила је у Београду. Свршила је у Русији науку у Институту 1889. године са одличним успехом, а после и Вишу Педагогију у Александровном Институту у Петрограду. 1890. године постављена је за учитељицу језика у Великој Женској Школи у Београду, одакле је премештена је у Крагујевац, затим 1896. премештена је у Ниш, а из Ниша године 1897. повраћена је у Крагујевац у Вишу Женску Школу, одакле је године 1898. премештена у Београд, где је у августу 1911. године стављена у пензију. Од 1905. године почела је активно радити на оснивању женског интерната*), где

Сл. 83. Пошавни вез из Нетре. Ори.: Крилаче с ланцима, воднице (Bordure), кретови с кукама. Стара шара, нађена на цркви марамама. Прецртала у ч. Јелена Миш, из Мрчина. би се васпитавала деца, која долазе из унутрашњости Србије, да се у Београду школују. Женско друштво је материнском љубављу прихватило жеље гђе Д. Николићеве и уложило је моралне и материјалне жртве, да се оснује Дом ученица средњих школа. Гђа Даринка се је при остваривању своје велике идеје, при оснивању „Дома“ јуначно борила са небројеним предрасудама и великим материјалним незгодама. Челична воља и непоколебљива издржљивост одржале су ову поборницу за опште добро на оној висини, коју заслужује сваки одважан пионер. Гђа Даринка је примисла у своје снажне руке фабрику чарапа, да би индустријским путем добила зараду, којом би могла отплаћивати огромне материјалне трошкове, које су учињене при оснивању и првим потребама „Дома Ученица Средњих Школа“. У тој фабрици чарапа раде сиротне девојчице из Старе Србије, које ће при свршетку њиховог заната добити све, што им буде потребно, да би могле одпочети свој рад у Старој Србији, кад се кући поврате. Госпођица Даринка Николићева заслужује искрено признање за њезин ненаплативи труд и за њену несебичну агилност. Др. З. П. (Београд).

*) Види брошуру: Павод из правила о Дому Ученица Средњих Школа у Београду. 1912. Шаље се на захтев.

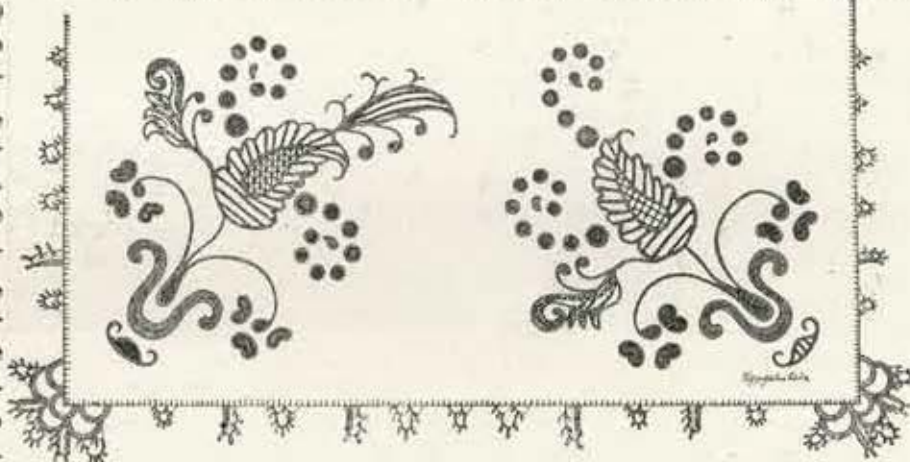
Др. Зора Прица. Родила се у убавом приморју у Сењу. То је данас још млада и врло пријатна, фиња и модерна дама. Учила је два разреда основне школе у Сењу, а трећи и четврти довршила је у Глини (Хрватска), где јој је отац радио за свој народ као окружни протопрезбитер све до своје смрти. Основне и више девојачке школе свршила је у Глини, Сомбору и Новом Саду, а затим оде у Загреб у женски лицеј. У Загребу је упоредо са хуманистичким студијама усавршавала своје музичко знање у Гласбеном заводу. После испита зрелости почела је своје студије: из модерне филологије, из немачког, енглеског и француског језика на циришком универзитету. Она је дакле једна од оно мало српских књижевница, које владају туђим језицима, знак више универзалне образованости. После је слушала предавања у Лондону о модерној филологији и психологији. Из Енглеске

Сл. 84. Др. Зора Прица, књижевница.

је отишла у Женеу, а затим се вратила у Цирих, где се је спремала за стручни испит, из модерне филологије. Неколико дана пред испит задеси је велика несрећа, изгуби свог најбољег пријатеља, свог оца, смрт је растави од доброг бабајка. Али ни сад није напустила студије, него пише о том жалосном догађају ово: „Наука ми је давала највећу утеху и подигла ме из очајног бола. Положила сам стручни испит, и пошто ме је унутрашњи нагон за знањем гонио на даљи, шири и темељитији рад, те тако после смрти мога оца не имадох материјалног ослона, то сам била принуђена вратити се у Загреб и замолити малу потпору од земаљске владе, да би могла продужити моје студије. Жеља ми је била испуњена, и ја тада наставих више науке на бечком универзитету. У то време почела је била моја борба за свакидашњи хлеб. Морала сам сама зарађивати, јер је потпора била сувише мала. Подучавала сам у једној приватној женској гимназији. У Бечу сам радила пуна два семестра. Из Беча сам се вратила у Цирих, где сам завршила своје студије и добила докторску диплому“. Ето колико је муке видела одлична госпођица, док је стигла циљ свој: докторску диплому! Колике истрајности у раду, колико неуморна рада и преданости за науку! Занета редак пример код нас Срипкиња

и данас још, где је просвета већ почела да расветљује мрачне и од многих ратова кржаве наше крајеве! Добро позната талијанска пословица вели: „Хоћеш ли да имаш успеха, не смеш бити одвише добар“. У неком је смислу, дакако, корисно одрећи се свих осећаја побожности, захвалности и племенитости, јер тада оно што је дотле било непролазна ограда, постаје за наше циљеве згодно средство за борбу, као што нам је и река запрека док тече, а кад се замрзне, постане глатка и угодна цеста. Али за жену врло је тешко „не бити добра“, та главна је карактеристика женске природе самилост, а овој је опет извор добра срца! Доброта, коју људи код жена на сто начина злоупотребљују, тражећи обично од ње да ради прекомерно а за малу плаћу, мању него што би мушкарац добио. Др. Зора Прица видела је доста света, знајући, да је то један од најбољих начина за упознавање туђих култура. За време свог науковања она је путовала врло много, јер је држала, а и сада је о том уверена, да се путовањем и дужим борављењем у туђој земљи, најлакше приближујемо страном народу, њиховим обичајима и навикама, и тако оштрећи наш мозак о мозак наших великих суседа, разрађујемо наш инстинкт, боравећи у њиховој близини израђујемо и чврстићемо наш карактер и оплеменењујемо душу. Др. Зора Прица пропутовала је Енглеску, Ирску и Шкотску. Швајцарску познаје добро, јер је по њеним долницама доста пешачила. У Паризу је за време великог ферија студирала антропологију. У Бону на Рајни провела је неколико месеци, и слушала предавања славног ботаничара професора Strassburger-а. Кад је пролазила најлепшим крајем Италије, повукла ју је жеља и у родно место великог Наполеона, у Ajaccio. Ту је боравила пуна два месеца и добро упознала корзикански народ, из кога је поникао сјајни војско-

Сл. 85. Вез по ијему из Старе Србије, редак, кере. Ори.: Дилбагије.

вој близини израђујемо и чврстићемо наш карактер и оплеменењујемо душу. Др. Зора Прица пропутовала је Енглеску, Ирску и Шкотску. Швајцарску познаје добро, јер је по њеним долницама доста пешачила. У Паризу је за време великог ферија студирала антропологију. У Бону на Рајни провела је неколико месеци, и слушала предавања славног ботаничара професора Strassburger-а. Кад је пролазила најлепшим крајем Италије, повукла ју је жеља и у родно место великог Наполеона, у Ajaccio. Ту је боравила пуна два месеца и добро упознала корзикански народ, из кога је поникао сјајни војско-

вођа. Како је др. Прица још млада, није доспела до сада да много књижевно ради. Први практ. педаг. њезин рад посветила је младим Срипкињама. Одазвала се лепом позиву Завода Св. Мајке Ангелине у Пешти. О томе раду она каже: „Рад ме ту није задовољавао, јер се је сувише мало полагало на систематски интелектуални рад и ја сам, после неколико месеци истрајног рада, примила дужност у Минхену, у приватној женској гимназији. Ту сам могла опет окренити моје знање новим студијама, и стекла сам признање у мом педагошком раду, но мало по мало, почела сам се бојати, да ћу сасвим окржљавити у туђини, те сам желела да се повратим у своју домовину, на моје рођено огњиште. Дошла сам у Србију и сада радим у женској гимназији у Београду. Посветила сам се српском подмлатку и уживам у раду“. Како др. Зора Прица искрено и озбиљно схвата тај свој садањи позив, види се из њезиних педагошких радова, које радо доносе многи наши листови. Она је дошла до уверења, да код нас има без сваке сумње доста женских школа, ради се доста за дресуру наметања, али се ради премало за културу срца. Због тога има доста неплодна заноса, доста прежваканих фраза и наивне афектације у оном, што наше „образоване“ жене говоре и пишу. Срипкиња је без сумње лепа жена и душом и телом, то се не да порећи, то свакој каже и — огледало. И ова наша књига нека је као неко огледало Срипкиње, па зато у њој доносимо и наше мане у жељи, да их упознамо и да их се чувамо. Што код нас није добро и то ћемо овде припознати, знајући да нам добру намеру нико наметан неће замерити. Велика је штета, што се др. Зора Прица не може у оноликој мери посветити књижевном раду, како би хтела. Да смо ми Срипкиње још далеко од онога, што је права култура, види се и из те појаве, што једна овако свестрано наображена жена, дама, као што је др. Зора Прица, у свеколиком Срипству данас не може да добије место, тако добро плаћено, да би јој омогућило пријатан живот без сувишних напора. Она отворено о том пише: „Моја плата једва достиже за животне намирнице. Мене срце и душа боле, што се више не одајем књижевном раду, али Ви знате, да тај посао у нашем добу код нас не доноси потребну зараду. Жао ми је, што морам тако да говорим, али шта ћу, кад је живот прескуп, а пун неугодних изненађења. Своју снагу ја испиљујем мноштвом приватних часова, те тиме ометам свој интелектуални развитак као личност, умањујем снагу, са којом би желела, да се посветим што више књижевном раду.“ У ове речи треба да се замисли сваки српски патриота. Јер овако како живи и ради ова искрена и озбиљна госпођица доктор, тако живе и раде све српске књижевнице. За то у њих нема организована рада, нема слоге, нема међусобног познавања и љубави. Свака се пати, па како ће ту да буде плодна и одушевљена рада? Шта сам се само намучила у жељи, да их окуним на посао за ову нашу прву и једину књигу о Срипкињи! Нема нас много, а ипак сам написала око двестот и педесет писама, док се је само ово мало скупило, што овде доносимо. Па ко ће им најпосле и замерити, што не воле изаћи у јавност, која им мало када показује, да се за њих занима, да их поштује и воли. Право вели др. Зора Прица: „Има много тога лепог и узвишеног

Сл. 86. Конавске. (Вез на кошуљи, ткање на прегачи).

живот прескуп, а пун неугодних изненађења. Своју снагу ја испиљујем мноштвом приватних часова, те тиме ометам свој интелектуални развитак као личност, умањујем снагу, са којом би желела, да се посветим што више књижевном раду.“ У ове речи треба да се замисли сваки српски патриота. Јер овако како живи и ради ова искрена и озбиљна госпођица доктор, тако живе и раде све српске књижевнице. За то у њих нема организована рада, нема слоге, нема међусобног познавања и љубави. Свака се пати, па како ће ту да буде плодна и одушевљена рада? Шта сам се само намучила у жељи, да их окуним на посао за ову нашу прву и једину књигу о Срипкињи! Нема нас много, а ипак сам написала око двестот и педесет писама, док се је само ово мало скупило, што овде доносимо. Па ко ће им најпосле и замерити, што не воле изаћи у јавност, која им мало када показује, да се за њих занима, да их поштује и воли. Право вели др. Зора Прица: „Има много тога лепог и узвишеног

у преданом раду Српкиње, али и доста смешног женског понашања! Ви ме разумете, јер имате сигурно и сувише искуства и у том погледу. Женско се искуство често растопи у сувише великој наивности, а ипак је једна добра женска књига потребнија од хлеба за бољу будућност!“ Др. Зора Прица радила је за „Женски свет“ још за свога Ђакована. Надајмо се, да ће она са својим одличним способностима у срећнијим приликама моћи и на књижевном пољу онако своме народу користити, како она то, а и ми сви — од срца желимо.

Кад говоримо о академски образованим Српкињама, које на српској књижи раде, вала нам са поштовањем напоменути и гђу дра Милицу Богдановић, професорку на загребачком лицеју и гђу Јелену Ђоровићку рођ. Скерлићеву, сестру познатог српског научењака, а жену г. дра Владимира Ђоровића (у Сарајеву). Обе раде по српским листовима а Богдановићева и по хрватским.

Б. Б. (Сарајево).

Др. Корнелија Ракићева била је међу првим Српкињама из Угарске, која је свршила медицинску науку. Родила се у Руми (у Срему) 1879. Гимназију је свршила приватно у Новом Саду а медицину је свршила у Будимпешти. По довршењу медицинских наука ступила је у праксу прво у Новом Саду, а затим је позвана да оде у Босну. Пола године провела је у Сарајеву у земаљској болници, па је онда премештена у Бихаћ за окруж. лечника. Више од године дана, имала је задатак

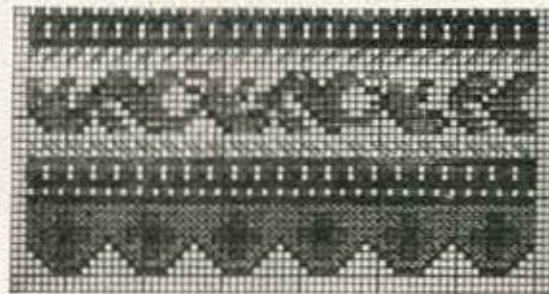
Сл. 87. Вез по писму. Ори.: Орлић. Нокти.

да прође цео срез, прегледајући све муслиманке, међу којима влада зараза, и да на основу тога прегледа састави о томе статистику. Она је марљиво и савесно испунила ту задаћу, због чега је била похваљена и награђена. За кратко време, др. Корнелија Ракићева сад је у осмом чину, а стекла је велико поверење и љубав у целој околини. Гђа др. Ракићева је лепа појава, која већ својом спољашношћу привлачи и болеснике весели, као некад Панчевљанка др. Вучетић-Прита Марија.

Д. Б. (Вилово).

Српске јавне раднице имаду још једну предрасуду да победе. Чуо сам многе рећи: „али молим Вас, за што све оне изгледају кô луде, које пишу и јавно раде?“ То сам чуо рећи и од многе мајке, која је сама имала кћери „које пишу“ и чије кћери баш нису изгледале „кô луде“, па су се мајке и поносиле с њима. Тек да ту предрасуду прешуте, нешто им није дало. Као одговор ево слика наших књижевница — наших докторки и јавних радница! По чему се њихове слике разликују од слика жена, које виђамо по изложима фотографских завода у нашим градовима? Да им из ока говори већа интелигенција, да им је чело отворено, ведро, свесно знања? Је ли то чудо? Многи, а нарочито мушки, још увек држе, да жена умним радом губи са душе и са лица онај фини, невидљиви цветни прашак, онај дашак праве женске неоклањаности и чедности, дакле највишу дражест женску. Ово је посве празна предрасуда као и она прва! Не би ли на ово могли упитати: а зар мушки умним радом не губе најлепша мушка својства: храброст и јакост? Без сумње да не губе. Природа је женске и мушке особине тако дубоко усадила у карактер, у биће оба пола, да се не дају никаквим спољашњим утицајем искоренити, уништити, а умним радом најмање. Ако има жена, које пишу, па случајно изгледају „кô луде“, или су погрешно схватиле своју самосталност, боемски се држе као мушкобање „à la Sapho“ — то морамо рећи, да би оне такве биле и да не пишу. Од увек је таквих жена било, како има и мушких свакојаких. Но ове жене брзо капитулирају, као што су и мушкарци-бабе смешни. Уман рад жене оплемењује, пољепшава и усрећује. Радећи вредно и озбиљно, оне не доспевају, да се незване баве туђим пословима и беспослицама, љубакањем, читањем лудих романа и терањем моде и лукеуза. Рад им испуњава све празне и нерадне дане, теши у жалости, весели у радости, појачава честољубље и даје души задовољство — оно право и трајно, за којим сви тежимо. Дакако, да би било погрешно рећи, да само „оне које пишу“ врше уман рад. И оне које читају и прате са поштовањем сав душевни напредак човечанства — и те ће наћи исто тако најслађи начин, којим можемо испунити свој живот, јер ће помоћи, да се униште предрасуде, које сметају на путу културе и напретка. Нарочито председнице срп. задруга имају такав лепи задатак, да изврше у корист женске просвете.

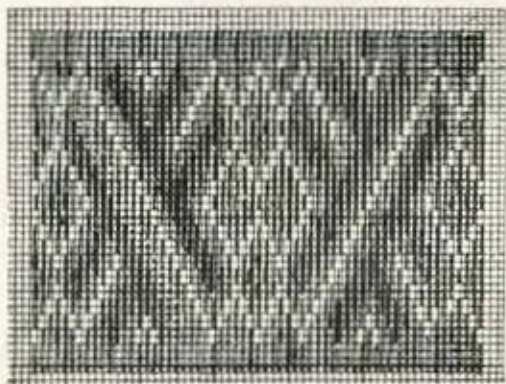
Ј. САВИЋ (Загреб)

Сл. 88. Вез бројем из Србије. Ори.: Вијуга, Зубови, Водница, Пел. Церић.

Мага Магазиновићева. Рођена је у Ужицу, у Србији 1882. године. Основну школу и реалку изучила је у месту рођења, а два разреда Више Женске Школе и Универзитет (лингвистично-литерарни и филозофско-педагошки одсек) у Београду. Као учитељица радила је у Вишем Васпитном Заводу гђе Сладојевић у Абацији, зими 1904. године. Била је практикант у Народној Библиотеци исте године (од априла до септембра). Године 1905. постављена за наставницу Више Женске Школе у Шапцу, а немогући се примити тога мјеста, радила је пола године у уредништву „Политике“. Прва жена у Србији, којој је журналистика била позив. Радила је на рубрици „Женски Свет“, у правцу умерено-феминистичком и на „Фелтону“, где је писала песме у прози. Од фебруара 1906. ради као наставница у Вишој Женској Школи и Женској Гимназији у Београду. 1908. године положила је професорски испит из филозофије и немачког језика. 1909./10. провела је у Берлину студирајући на берлинском универзитету немачки језик и историју уметности. У исто време ангажовала је и шестмесечни курс у глумачкој школи проф. Макса Рајнхарта. Позоришном уметности интересовала се као студенткиња узимајући учешћа у дилетантским представама студентским као и у радничко-уметничкој групи „Абрашевић“. У преводу њеном дају се у Краљ. срп. народном позоришту у Београду пијесе: „Паланчани“, „На дну“ од Максима Горког и „Ко је крив“, ајнактер од Х. Сјенкијевића. „На дну“ је одштампано у издању мостарске Мале Библиотеке. Бавећи се у Немачкој, гђа Магазиновићева и посећујући школу Исад. Дункан (тада у Груневалду), заинтересовала се је за реформе физичког и естетског васпитања, као и за модерне системе од истог. По свршетку курсева из Ритмичке гимнастике код гђе Ветман, основала је са Зорком Прица у Београду школу за рецитацију, стране језике и естетичку гимнастику (1910.) После једногодишњег рада сконцентрисала је свој рад искључиво на уметничкој гимнастички. Из те области појавило се неколико чланака Маге Магазиновићеве у „Пијемонту“, а потпуно је успела матинејом маја 1912. године. Ту је изнела у предавању о ритмичкој гимнастички своје теориске погледе, па су после ученице изводиле ритмичка и пластичка вежбања по Шонену, Григу, Данкрозу. (Доносимо то пред.)

Игра као уметност, која се мора развити из реформе телесног и естетског васпитања женског подмлатка, навла је у Маги првог поборника на словенском југу и теоријског и практичног. И мала школница са програмом својим посве модерним, има лепу будућност своју у Новој Србији. — Наше су доба већ прозвали најразличитијим именима. Покадшто му веле, да је прозаично. Али ово је неправедно, ако помислимо на животне прилике, у којима има бар исто толико поезије, колико у шаро-

Сл. 90. Пошавни вез из Кованља. Измет. О.: Кривача. Исто се тако ради жумбачки вез: Шарени свилевез.

ликим пустоловинама прошлих векова. Поетична се садржина људског живота није умањила и само треба око, да је у свагдашњости садашњег бића знаје и толикој мери, колико у романтици витешких времена. Него чини се, да се тај наш орган променно, па стога можемо наше доба назвати прозаичним у толико, у колико се потреба за свим што је поетично, смањила не само у великој маси, него и у самим онима, које зовемо песницима. Док се од искона сваке културе све до у прошли век осећала жина чежња, да се преко тесног округа свакидашњег живота извинемо у непознате светове, то дандас ту тежњу налазимо ретко или бар слабо развијену. Одатле долази, да се оно једино велико, што се протеже у неизмерност поетичног подручја код већине песника наших генерација згурило у нешто сасвим сићушно. „Живот у здрављу и лепоти“ — то је девиза данашњих песничких душа, а таква је душа у гђе професорке Маге Магазиновићеве. Песници пређашњих времена настојали су, да реше природне тајне, они су персонифицирали тамне моћи, што испуњавају васпону, они су стварали богове и анђеле, виле и алчаке, они су се узвијали до звезда и спуштали се у дубину земље, као да се чудесни флуид и њиховим жилама стапао са исто тако чудесним етером, који је пратвар свега земаљскога и који у све векове чини садржину простора. Данашњи песници за то и не питају, они се сасвим и искључиво ограничују на реалност. „Здравље и лепота“ то су идејали данашњих песника, а све остало тек је споредно. „Непознати светови“, који

Сл. 89. (У костиму за гимнастику) Проф. Мага Магазиновићева, књижевница, пронагатор за ритм. гимнастику.

су почевши од прича стварања па све до „Фауста“ и „Манфреда“ песницима задавали толико посла — данас више не занимају ни песнике, ни већину публике. Само у тихим радионицама гдекојих мозгалаца још живи чезнуће за њима, па и у неким тесним круговима, који су стога у очитом протусловљу са светом, што их окружује. Ђица Магазиновићева заволела је свом душом тежње и мисли свих великих васпитних реформатора и оснивањем ове мале заједнице, ове школе, покушала је да покрене ново покољење у нас, да почне мислити и о овоме правцу васпитања за живот у здрављу и лепоти. Здравље и лепота! Ово двоје неговати, има ли лакше задаће за жену! Б. Б. (Сарајево).

Сл. 91.

ДОБРОТВОРНА ЗАДРУГА СРПКИЊА У ИРИГУ.

Први ред са десна на лево: Милева Панзотовић, Јелка Бошковић, благајкиња, Марија Барковић, подпредседница, Десанка Цветков, Фемка Добричић. — Други ред са десна на лево: Вида Борђевић, Катица Псајловић, Олга Милошевић, Драгиња Дамјановић, Јулка Грочић и Софија Косановић. У средини г. Стеван Радић, рavnатељ школе и тајник Задруге.

Др. Владислава (Беба) Политова, кћерка нашег уваженог првака, остарелог борца за народна права у Угарској, г. дра Михајла Полита-Десанчића, а нећакиња наше предраге госпође Савке Суботићке, положила је 1912. као једна од првих Српкиња, с одликом испит на будимпештанском универзитету из славистике и страних језика (њемачког, мађарског и енглеског) и промовисана је за доктора филозофије. Рођена је у Новом Саду 1886. године, ту је изучила основну и српску вишу девојачку школу, а по том приватно продужила српску велику гимназију новосадску и матурирала са врло добрим успехом, након чега је продужила филозофске студије у Будимпешти. Окушала је с врло добрим успехом и књижевни рад на српском и мађарском језику. Ђица др. Беба Полит има врло модерне и праведне назоре о феминизму код нас. У једној критичној расправи под тим насловом („Српство“ бр. 70, Нови Сад, 1913.) каже она неке своје мисли: „Ако се женама може свако право порећи, то се не да порећи, да су оне ту. То им не може нико одузети. Ту смо! Постојимо! Живимо! Има нас толико исто као и мушких. Наши Срби не треба да се боје душевно ослобођених жена, јер Српкиња није као жена на западу, која хоће да постане с а с в и м самостална, одрицајући се брака, породице и која сматра кућу за тамницу, која је присталица интернационализма и т. д. Српкиња живи и данас од традиција, налазећи у својој кући храм. И да очува своју кућу српска жена не жали никакве жртве, коју би била у стању да принесе за свој дом и своју породицу. Њени осећаји су још национални, а то је нарочито код мањих народа животно питање. С тога је сасвим природно, да ми Српкиње не можемо поћи истим путем еманципације, као западне жене. Наш је народ још у свом развјетку, ми се његовим културним приликама морамо тек прилагодити. Образовање жен-

скиња треба да буде у хармонији са оним културним ступњем дотичног народа; српска жена увек треба да буде толико образована, да репрезентује положај свог мужа и да има увек у виду пословицу: не стоји кућа на земљи, већ на жени. Услед тога ће опште образовање жене бити потпуно само онда, ако не пренебрегне и не занемари ову потребну јој страну живота. Српске су жене много штедљивије, него мушки. Оне су створене за финансијске операције. Погледајте само ону породицу, која напредује! Увек јој је душа жена! Етика и социјални проблем живота не познаје разлику између мужа и жене. Треба онда и у пракци то показати! Ниједан здрави и поштени мушкарац не каже: да је жена само материја, и да је овај свет Бог створио само за мушке. Ниједан не вели, да је жена алогична и аморална. То могу да кажу само болесници. По уверењима паметних људи, жена и муж допуњују и условљавају једно друго и то је у истој мери функција жене као и мужа. Жена није инкарнација греха... Она врши функцију човечанских дужности и тако је део универзума. Ништа друго и нећемо! Признајте нам и ви Срби, сви остали, који нас гледате с рамена, да смо и ми женскиње део универзума, да имамо своју екзистенцију, своју духовну есенцију, да смо састављени из вишег и нижег живота, из облика и материје уједино, да имамо своју вољу, своје тело и свој дух, којим само ми располажемо и да све то имамо и без вас мушких. Нема сумње, да ћемо ми Српкиње временом занета постићи то и имати више уверење о томе. Али до тог уверења да се дође, потребна је борба свију нас против свију вас. Не борба слична атентатима енглеских суфражеткиња и не на начин гђе Pankhurst, већ лагано, спонтано, с временом и културом упоредо. Прво треба ви мушки да стекнете вашу културу, па ћемо онда и ми женскиње боље успети. Не треба нама Српкињама одмах изборно право, ми морамо стећи своја права прво над нама и за та права борићемо се фанатизмом, јер без тога не можемо живети. То је идеја и мисао човечанства, мисао истинита и оправдана. Ко је год способан умно и телесно да ради, треба да живи и, кад живи треба да има своја права на живот. То је садржина феминизма, то је есенција наше идеје, за коју се боримо и залажемо. И све смо ми дужне да се за њу залажемо... Само што многе од нас још нису свесне своје јачине и снаге, која обухвата и испуњава душу женскиња у истој мери као и мушкога. Кад та идеја споји све нас у целину, кад пожртвовни фанатизам продре и у шире слојеве и направи од нашег женског друштва „бојне редове“ — онда ћемо доћи до свог циља. Зато је наша борба свуда од ефекта и потребе. Сви су културни народи навикли на жену као на свог равноправног друга, способну за енергичну борбу живота, вичну за рад и потребну за осећај: среће и мира у кући. Зар да се Срби највећма опиру нашем праву и покажу како њихово женскиње не спада у ред културних жена на Западу?... С овим се мислима ми потпуно слажемо. Б. Б. (Сарајево).

Сл. 92. Др. Владислава (Беба) Политова, књижевница.

4. ПЕСНИНИЊЕ.

Даница Марковићка-Татићева, рођена у Чачку у Србији. Свршила је Вишу Женску Школу и већ је дуже времена учитељица основне школе. Њежно воли децу, па је приређивала дечије хоровае, складне и одабране. Учитељујући у Реснику (код Београда) написала је (1904. г.) и издала прву своју збирку лирских песама „Тренуци“. Том збирком заузела је себи место највеће српске лиричарке. У тим је песмама госпођа Даница Марковићка духовита, искрена и смела, да каже све покрете и боле своје узбуђане душе, душе посве модерне жене, неизвесне, неодређене, нервозне. Од године 1904. сарађује на „Српском Књижевном Гласнику“, „Делу“, „Звезди“, и т. д. У збирци проф. Ј. Скерлића („Књиге и писци“) нашла је и она симпатично место. Гђа Даница Марковићка је још млада. То је добра жена, добра мати и добра сестра. Слаба и често болесљива требала би да живи без бриге, у самој срећи, у самом цвету, да има лаку службу, па да нам може што више дати од свога ванреднога талента. Овако, како се она пати, скоро ће малаксати — и онда ће се залуду рећи: „Штета... штета!“ Али она је жена, а женски таленат код нас нема оне цене, као мушки, ма да у талентима ове врсте нема полне разлике. Ми нисмо никакве феминисткиње, а још мање нам је

на памети, да се рогошимо као неукусне енглеске суфражеткиње, или да тражимо Јоунлуке и параде; али ми видимо, да су сад и код нас настала друга времена, кад и Српкиња мора да припомогне општем културном раду свога народа, за то и тражимо, да нас пусте да радимо, да нас не ометају при томе раду, раду пуном љубави и оданости, да нас криво не разумевају и да у нама не гледају неке курнозитете од жена, зато, што радимо.

М. М. (Београд).

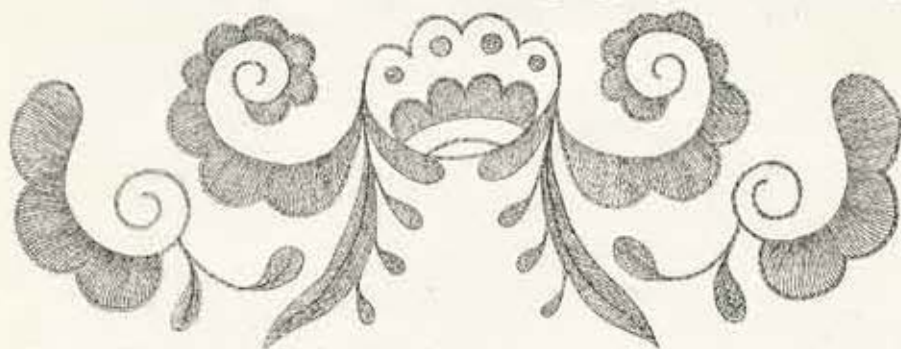
Кристина Ристићева, једна од најстаријих (рођена 1867.) лиричарки у краљевини Србији. Она је учитељица у Вишој Женској Школи. Песме су јој излазиле у „Делу“, „Колу“ и у другим српским листовима. Она воли народни дух у песми, језик јој је угледан и леп, песме су искрене и пријатно се читају.

М. М. (Београд).

Јулка Јовица-Стратимировић. Госпођа Стратимировићка бијаше једна од оних старих ејајних српских патриоткиња, каквих као да данас више нема. Њихов хоризонт био је тесан — без сумње. Али у тој тесноћи оне су биле много више готова личност, свесна личност, оне су биле индивидуалније изражене и много самосвесније, него што смо ми модерне хомогенизиране, углађене жене, које бројимо још само у маси као културне појаве. Гђа Јулка је Српкиња ретке образованости; она је много учила, много путовала, читала и штудирала, и говори савршено више модерних језика, но са скромности своје није се много истицала јавно на пољу књижевности. Прве њене песме изашле су у „Јавору“ 1874., а од тога доба све до 1889. слабо је кад што износила на јавност. — Од 1889. до 1897. бивало је по чешће њених песама и чланака у „Женском Свету“, „Босанској Вили“, „Српкињи“, „Бранкову Колу“, „Бранику“, „Нашем Добу“. Године 1893. издала је збирку својих, већином патриотских песама у књизи под именом „Крила“. — Гђа Јулка се родила 1851. у Кулину од старе српске племићке породице Стратимировића, после је живела у Будимпешти у срећном браку са својим супругом др. Јовицом и са синовима. Њена два красна сина, макар и у мору туђинштине, говоре тако леним матерњим језиком, каквоге их је само таква мајка, као што је гђа Јулка, могла и хтела научити.

Ј. П. (Нови Сад).

Милена Миладиновић потиче из једне старе официрске породице бечке. Од својих интелигентних родитеља наследила је особиту љубав према књизи и науци. Од свих школских предмета најрадије је учила историју, а особито лепу књижевност. У својој дванаестој години писала је песме, за које је њезин учитељ говорио, да су добре. Кад јој је било 15 година читала је Канта, Шопенхауера, Дарвина. После тога појавила се у њој неодољива воља за лепом књижевношћу. У то доба упознала је и северногерманску митологију и написала је неколико песама и неке скаске северногерманске. Читала је много и страшно, најмилије јој бијаше боравити уз коју библиотеку. Читала је руске писце, па француске, енглеске, шведске, финске, италијанске, старогрчке и римске писце, све у немачком преводу. Одједном је велики преокрет у њезином животу учинило познанство са Србином

Сл. 93. Златовез из Србије. Ориг.: Сватовска круна. (Обамет, сусма, лозница).

дром Жарком Миладиновићем, садањим њеним мужем. Уз њега је она заволела, све, што је српско. Он ју је за три дана научно српски читати из старих бројева „Заставе“. Он ју је научио и српски писати, изговарати српске речи, певати српске песме. Приповедао јој је о српској историји, о Косову и српским јунацима и она је заволела тај њојзи до тада непознати свет и са чистом савести

могла је свом Жарку пре венчања дати реч, да ће бити добра Српкиња. Ту реч је она испунила. Кад је дошла у наш крај, имала је, како сама прича, пуно да учи. Бацила је Канта, Шопенхауера и све остало — и озбиљно је почела учити српски језик, како би што боље могла проучити српску књижевност. Није то био лак задатак, али чврста воља и љубав за све српско савлађивала је све. Нагло се прихватила опет пера и одабирала је наш књижевни бисер и преносила га у немачку књижевност. Научила је српски писати, осећати, присвојила је српске обичаје, као рођена Српкиња. „То је мој понос“, вели она данас с правом. Кад се њезин муж почео интензивно бавити политиком, упознао је и њу са политичким приликама. Ту јој се дала прилика, да упозна угледне политичке личности и да слуша њихове умне разговоре, што је било од важног утицаја на њезино политичко

образовање, које је данас одлично. Ово је опет доказ, да жена код нас само онда може лепо да ради, ако је у томе помаже муж или пријатељ. Кад она прича о својим доживљајима, са највећим уживањем говори о свом пријатељству са Чика Змај-Јовом. За време његова живота у Каменици била је она више код њега, него код своје куће у Руми. Она га је у болести неговала и додворила. И колико му је олакшавала тешку болест! А разговор с њиме за њу је био нова школа. Он је прегледао њезине књижевне радове и подстрекавао је на даљи рад. Њему се допала једна њезина песма и он је исту превео за „Српску Домају“. Његова смрт за њу је била губитак оца и она га је детињом љубављу ожалила. Да испуни његову жељу, она је после његове смрти врло вредно радила. Тој марљивости учинила је крај 1909. година, када јој је муж због веленздаје био интерниран. Силне душевне муке и трзавице убиле су у њој снагу и вољу за књижевни рад. И једва се прибрала. У помоћ јој је дошла љубав за све српско и она се сетила своје дужности и даље је радила за мили јој српски народ. Једном је пропутовала Косово. Душманин га је тада љуто тлачио, а она је кроз тадање патње још јасније познала косовске ране у прошлости и у њој се јавила воља да преведе Косовску епонеју, тај алем камен српске народне поезије. Она је то и извела. Њезини преводи наших народних песама и одабраних проза, одлични су и они јој полазе лако за руком. Само за превод „Примери чојства и јунаштва“ од Марка Миљанова вели она: „Врло је то тежак посао био.“ Књижевни рад гђе Милене Миладиновић обухвата једно тридесет превода (прича и наших најлепших уметничких и народних песама) на немачки језик у бечком Парламентару и у *Ostwestliche Rundschau*, и оригиналне радове: Божићне приче, Мементо, Мученици, Војвода Петко. Писала је приче и песме за „Заставу“, „Бранково Коло“, „Босанску Вилу“, „Нову Искру“, „Домају“ и за разне календаре. Надалеко је у Српству познат патриотски рад гђе Милене Миладиновић. Њезин дух рађа добре мисли и она их уме изврсно остварити. Тако је сјајно извела у дело своју мисао о подизању Змајева споменика у Руми. Стару сремску ношњу (сл. 35. и сл. 125.) гђа Милена је опет у живот привела, купећи делове одела по сремским старим домовима за прашку изложбу. Оригиналан тога одела кућио је прашки музеј, а ми имамо само те две слике, очуване на успомену, док можда која добра Српкиња ту ношњу опет дефинитивно не обнови. Сокољство и друга напредна омладинска удружења имају у госпоњи Милени своју велику пријатељицу. Српство нека је сматра својом ћерком и нека се поноси њоме.

Сл. 94. Конавска млада домаћица.

Зорна Јанковић (Војска).

Јела Спасићка. Родила се у Београду 1876. године као кћи професора гимназије. Професори су у то време играли најважнију улогу у политичком животу нашега народа, и према томе гоњени су са једнога краја Србије на други, те се услед тога и мала Јела школовала по разним местима. Гимназију је поглавито учила у Крушевцу. Године 1895. удала се за Пауна М. Спасића, професора у Пироту, а године 1898. после трогодишњег врло сретног брака остала је удова и са малим синачићем вратила се натраг родитељима. Данас живи стално у Београду, да би могла што боље васпитање да прибави своме сину. У гђе Јеле леп је дар за песму и ванредна љубав спрам књиге. Била је сарадница готово свих српских часописа, а најдуже „Дела“, „Књижевног Гласника“, „Бранковог Коло“, „Босанске Виле“, „Живота“ итд. Поред песама бавила се и педагошким чланцима. Године 1905. у

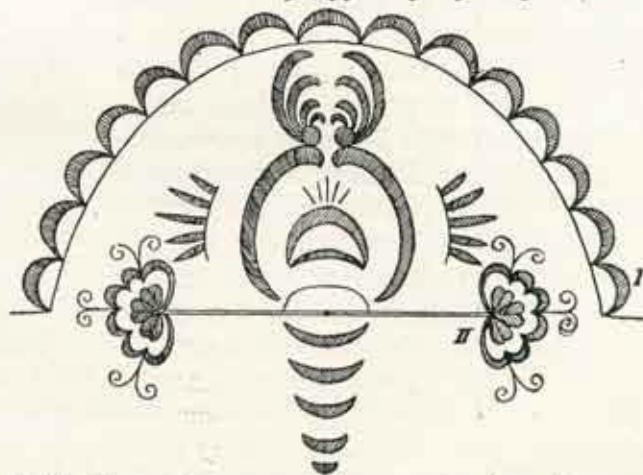
друштву са г. Пером Стојановићем, учитељем, издала је „Материнску Читанку“, коју је стручна критика примила врло добро. Сарађивала је и на политичким листовима, махом фељтонима и чланцима из социјалног живота наших жена.

Живот и рад госпође Спасићке износи нам такођер један од лепих примера: млада, лепа жена, млада удовица, тражи да испуни празнину живота радом на књизи српској. Па како је та жена уједно и млада мајка, то јој се душа и онда, кад ради на књизи бави око сина, око јединчета. Не заслужује ли такав рад највише поштовање? Не би ли било комотије и пријатније шетати по Београду, него сједити толике дане и вечери уз перо и књигу? Интересантно је, како себи неке наше

Сл. 95. Милена Миладиновић, песникња.

госпође, које нијесу никад радиле на књизи и перу, замишљају књижевни рад. Ево једнога примера, који међутим не ће бити изолован. Дошла ми је једна не више сасвим млада госпођа и почела најприје околишати: како она мене воле и поштује, како сам је ја прва учила сликати по свили и по дрвету, како она брани моје назоре у друштву своме итд. Затим ми стаде причати, како господин Н. Н. њезин пријатељ, њу држи врло образованом и паметном, како он говори, да паметније жене још није видео и како му је она за свог последњег летног боравишта у бањи писала писма, која су заиста таква, да их је хтела себи за успомену преписати, али их он не да из руке итд. Најпосле ми призна, зашто је управо и дошла. Она је нешто сањала, нешто врло заљубљено о својој сестри, па би то хтјела у облику новеле написати, а мене моли, да то исправим и дадем у лист, у коме ја обично сарађујем — под њезиним именом. То би г. Н. Н. јако импоновало, — а њој је то само као нека шала итд. Дадне ми свој концепт. Свега је било ортографски рђаво написаних четрнаест редака на обичној листовној хартији! Садржај: ни главе ни репа! Неколико заљубљених фраза и екскламација, све стари познати клишеји из најслабијих новина и романа покупљени. Она се је надала, да ћу ја сама написати жељену новелу и потписати њезино име, па послати у лист, који познаје мој стил и моје поштено књижевно име. Ја то нисам могла учинити. Она је у месту позната жена — жена, која се много проводи и која није ни образована, ни духовита — и сваки би ми за зло узео, да сам јој помогла у тој шали. У ствари, ја знам, шта је она хтела: хвалити се у друштву мушкараца, како књижевно радити није ништа особито, и она би то могла, али — неће. Ту једну новелу примили су одмах итд. итд. Пошто сам је учтиво, али озбиљно одбила, сад знам како ће говорити о мени: „ах та — књижевница, — то вам је нека антипатична женска! Њезине ствари не чита нико, не вреде много!“ итд. Ово наводим као један од многих немилых доживљаја, који чекају сваку озбиљну радницу на перу. Има тога још и више. Истина, ја сам већ многим младим људима учинила услугу налик овој, о којој причам. Ђаци, којима сам давала своје књиге на поклон, доносили су ми своје прве књижевне радове, да им поправим. Ја то учиних и често вазало је баш радикално поправити донешено. Али ти ђаци нису писали за — ш а л у, нити су омаловажавали књиж. рад, нити су тражили да ја нађем и место за те радове. Многи се нису сами ни потписали, него тек „шифру“, — а било им је највише до оно неколико круна, које су заслужили за тај посао. То је нешто друго! На тај начин помоћи почетнике добро је и вредно и ја сам многе тако помогла, од којих су неки послје били ваљани књижевници, а помагала сам и наговарала на посао и своје женске млађе пријатељице врло одано и искрено, где год сам могла (Глембајеву, Јанковићеву, Бергерову, Ерминију Ферићеву (Далмација) и друге, које и данас раде). То је дужност сваке старије књижевнице и камо среће да ту дужност свака с љубављу и без завидности врши! Родољубиве Српкиње, које нису књижевнице, имају спрам својих сестара, које књижевно раде у данашњим тешким приликама, једну велику дужност: поштовати тај рад. Не дозволити, да се живот и рад тих наших првих радница на непреораној

Сл. 96. Бели вез по писму из Херцеговине. Ори.: Челепка, преталија и мјесечићи.

СПОМЕНИК МИЛИЦЕ СТОЈАДИНОВИЋЕВЕ — СРПКИЊЕ У РАВАНИЦИ,
Сл. 97.
откривен на Видов-дан 1912.

Милица Влатковићева Хипатија, ученица београдске сликарско-уметничке школе, издала је год. 1913. своје почетничке прве песме у засебној књизи: *Јесењ и Листаћи* (наклада београдске књижаре С. Б. Цвијановића). Милица је сарадница „Женског Света“.

„Каћуна“ (Каја Вуковићева). Рођена 1888. године у варошици Лешници (округ подрински) где је свршила основну школу. Одатле је ступила у шабачку гимназију, где је свршила четири разреда, без положене мале матуре. Разболела се и морала је напустити школу, те вратити се кући на боловање, где је остала скоро целу годину дана, и због слабог здравља није ни наставила школу. Песме је почела писати по мало 1904. године, када јој је прва песма изашла у „Женском Свету“. То ју је одушевило за даљи рад, те је од тада постала стална сарадница „Женског Света“, где и данас ради. Била је сарадница „Зорице“ и у књизи „Божур“ изашла јој је једна песма. Сарадница

Сл. 98. Каја (Каћуна) Вуковићева
песникиња.

је календара „Женски Свет“ од 1911. и „Свети Сава“ од ове 1913. године. О песмама: „У данима среће“ донели су листови и овај лени приказ: „Овај први књижевни рад наше песникиње Каћуне појавио се у доба, када наше победоносно оружје разноси српску славу широм Старе Србије, Македоније и Албаније, у доба дакле срећних прегнућа целог српског народа. Отуда је и наслов збирке песама гђица Каћуна сасвим уместо ставила: *У данима среће*. На 68 страна осмине, fine хартије, оштампан је велики број лепих песама, у којима веје сентиментализам једне племените Српкиње песника. Увод у књигу чине стихови посвећени: „Српској војсци“, којој песник и посвећује свој први рад, завршујући овим леним и пуним смисла речима:

„Погинулим, мир пепелу
Вечан спомен њиној сени,
Чије жртве остају нам
У нештој успоми“.

У завршној песми: „И рече му: „иди певај!“, песник са пуно права од критике очекује праведан суд, који мора бити пун похвале за нову песничку звезду, за нов таленат наше песникиње Каћуне, чији први рад „У данима среће“ треба да прочита сваки Србин и Српкиња.“ —

Књига је штампана у 5000 примерака, од којих је већа половина брзо растурена. Ово је реткост код нас! Лено је и мило, што нам млада песникиња о себи пише: „О књигама се разговарам са сваким, који воли књигу. Мој видокруг познанства доста је велики. Наше Српкиње добијају данас здраво васпитање, да би нам могли позавидети многи западни народи. Свакој поле интелигентној Српкињи књига је највернији и најчешћи пријатељ. Половину времена, које јој остаје за забаву, она га посвећује књизи и мењању мисли са душама сродним себи. Па и сама тако радим, сво моје слободно време употребим на читање. Све оне личности, које воле природу, своју отаџбину и свој народ, које нису изопачене лажним васпитањем, које нису заражене песимизмом Шопенхауера и др., које су себи у животу поставили извесни циљ, како, ма и најмање, да се одуже својој отаџбини, иза које није овај живот долина плача и несреће, сви они, који нису изван колосека живота, сви ти воле и читају моје песме“. Ово је сјајни оптимизам младе песничке душе и дај боже: живот га јој не отео!

В. (Београд).

Аница Савићева, млада ћерка дра Милана Савића, рођена 1892. године у Новом Саду. По својој младости није могла још много дати, али што је дала, то је леп почетак, и показује леп песнички дар. Госпођица Савићева има гимназијалну матуру, па је сад у Бечу на универзитету, где слуша класичну филологију. Од ње је, још из њених школских дана у Новом Саду, штампано више оригиналних песама, а такође и преведених из француског и енглеског језика и то у „Бранкову Колу“, за време уредништва Паје Марковића Адамова и Милана Будисављевића, те у „Српском Књижевном Гласнику“, „Босанској Вили“ (војвођ. број). А ово је запета већ много за тако младо девојче. Преводила је и са јелинског „Пиндара“. — Српска се женска просвета од те образоване младе девојке, добре Српкиње нада многим добру.

Ко би хтео употребити ову прилику за критично ретроспективно проматрање, морао би увидети, да у нас нема велики број Српкиња-песникиња, нема хиперпродукције женског песниковања, али и да нема „великих“ песникиња, чије би песме у преводима дошле у књижевност западних народа, као нпр. песме Ade Negri или Марије Конопинице. Што ми имамо, то је „златна средина“, али није ни испод тога нивоа. Да је тако, то још не значи, да у Српкиње нема песничког дара, него значи то, да се ти дарови у садашњим приликама нигде нису могли развити и дићи „небу под облаке“. У народу, у коме је као у нашем „сваки други човек песник“, било би и више жена песникиња, да могу таленти, да се раз-

Сл. 99. Конавски пошавни вез. Ори.: Зубачка ошва са 4 цвета, с колачима и с кутијама.

вијају. Карактеристично је и то, да и од оно мало наших песникања, једва две три маре да скупе и издају своје песме у засебној књизи. Остале не маре ни то. А имаду и право. Али наши мушкарци то раде сваке године! Па онда има их и који себи сами напишу „похвалу“, сами себи направе рекламу, сами донесу своје биографије и слике, а ваљда и сами купују те своје песме! Кад би то „жена“ урадила, — тога смеја, те поруге, тих приности шта би било! А овако — нико ништа! Карактеристично је и то, да наше књижевнице не траже међусобног познанства или бар дописивања. Ја сам већ прије више година осетила жељу, да се са свима бар помоћу писама упознам. Неке су ми један два пут радо одговориле, па су после опет ућутале. Неке ми нису ни одговориле, шта више

Сл. 100. Гђица Катца Барковићева, одлична Српкиња (Приг).

била је и једна, која се је после у друштву тиме хвалила, да сам ја тражила њезино познанство, а она да ми није ни одговорила! Какво је то наше друштво, где овакова изјава може да се не коме допане!?! Дописивајући с неким ипак подуље времена, имала сам прилике упознати живот српске књижевнице. Видела сам, да свака живи и ради о себи, и у оним местима, где по две или три живе. Међу њима нема симпатија, ако и нису завађене. Оне једна о другој говоре хладно и без интереса. Изнимка је у томе једино госпођа Савка Суботићка, та жена задојена духом европске културе, а душом тако висока! Ма да јој је, од кад је ја имам срећу познавати, писање већ било тешко, па је обично морала тек тражити коме ће диктовати писмо, ипак ми је увек радо писала, кроз више него десет година и од свуда, куда је одлазила на путовања. Тако она радо пише и другима, јер она каже, да зна колика је корист од тога, ако се они, који на једној кући раде, добро познају и пазе. И кад сам лично с њоме говорила, она ми је за сваку књижевницу, за коју распитивах, говорила лено и са весељем: „То је вредна жена, дете моје!“ Жалила се је дакако и она, што многе од млађих радница не позна, не долазе јој, не јављају јој се, а имала би толико да им у аманет остави. Настојала сам, да и у Далмацији потражим наображене жене и да их предобијем за књижевни рад. Неколико година дописивала је самном госпођа Erminia Feranda (Ферић), учитељица, али је после отишла у мировину и у туђину. Тако је и то престало, а Далматинке Српкиње јављају се по нашим листовима врло мало: Боровић Марица (из Книна), Стефановић-Липовац Емилија и Олга (обе из Котора). Жалосно је, да се нађе међу нама и таквих жена, које положај свога мужа или пријатеља употребе у сврху, да ометају и ово мало женског рада на перу и култури, што га имамо. Оне се — иза кулиса — јаве сваки пут, чим Српкиње нешто лено ураде, а јавиће се и кад изађе ова књига. Бог да их прости! Како им то душа подноси?

Б. Б. (Сарајево).

Сл. 101. Гђа Зорка Јанковићка, одлична Српкиња (Приг).

5. ПРИПОВЕДАЧИЦЕ.

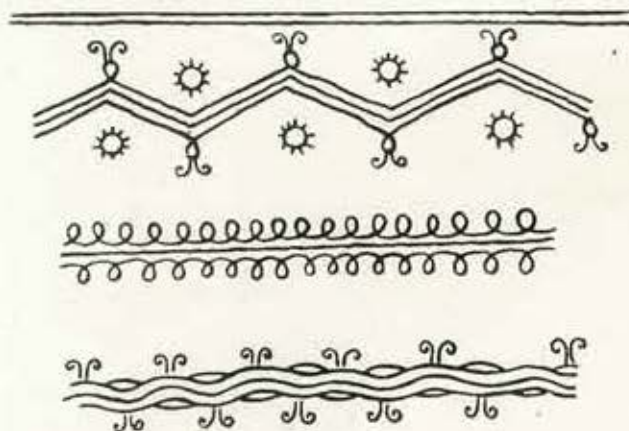
Милка К. Алексић-Гргурова. (Аутобиографија). Свој сам живот започела заиста чудно, скоро би могла рећи оне филозофске изреке: „Пази на почетак, какав ћети бити свршетак!“ Године 1840., 14. фебруара, кад се моја добра мати трудила да ме роди, појави се велики пожар близу саме наше куће. Престрављена тим догађајем, била је у опасности да пропадне или она, или ја, а можда и обадвоје. Но срећа је хтела, да се не догоди ни једно ни друго. Била је двострука радост: сретно погашена ватра и долазак мој на свет. Тим више, што су моји добри родитељи пре мога рођења претрпели велике жалости, изгубивши за осам дана двоје деце и оставивши сами. После сретног порођаја, домаћи лекар рече моме оцу, онако тек у шали:

Сл. 102. Пошавни вез. Ори.: Китице, кокотићи, пола зупци, гране, примеци, пручи.

„Пазите, ако вам ово дете узживи, проћи ће кроз велике борбе у животу“. Моје детињство било је врло сретно до осме године, јер су ме родитељи готово обожавали. У Сомбору, месту где сам се родила, моји родитељи имали су доста пространу кућу, те је ту била и једна „дечија соба“, у којој није било никаквог намештаја другог, до деčјих играчака. Ту сам могла радити, што сам хтела. Када је на велику радост Срба, први пут у Сомбор дошла нека српска позоришна трупа, сви Срби листом поврвеше да чују српску реч на позорници. Разуме се, да и моји родитељи нису изостали и да су

и мене повели. Још као врло младу, мене је позориште тако одушевило, да сам позивала своје другарице и с њима заједно учила народне песме и састављала позориште. Пошто сам ја још у петој години знала читати и писати, то сам међу својим другарицама била најученија. У „дечјој соби“ моји родитељи подигоше нам малу позорницу, а наше матере биле су нам публика. Често пута сам декламовала на школским забавама. Тако је то трајало све до мађарске револуције. Било ми је тада осам година. За то страшно време разбегоше се сви, а после буне настали су врло тешки и озбиљни дани. Па и ми деца нисмо били онако расположени као пре. Истина, наше позориште давало је и даље представе, али не више из народних песама, него све тужне из ратних догађаја, док најпосле

Сл. 103.—105. Зарковање из Србије. Ориг.: Јабукe о кукама, водница, репићи, рауљнице.

бору се било склопило већ од дуже времена врло одлично дилетантско друштво, које је представе давало за разне добре цели, у које и мене позваше да суделујем. Ја сам се радо позиву одазвала. Ту сам се појавила у неколико представа са доста великим успехом. У то време дође у Сомбор Новосадско Народно Позориште, под управом пок. Јована Ђорђевића (доцније министром просвете у Србији). Причали су му о мени, као добром дилетанту, те нешто он, а нешто наши познаници навалише на моје родитеље и мене да ступим у позориште, и после дуге борбе са мојим dobrим родитељима, једва сам успела. Четири године провела сам у новосадском позоришту. После сам отишла са трупом на неко време у Београд. У Београду је Новосадско Позориште, преко очекивања, остало дуже време, скоро шест месеци. Публика је врло лако предустретила позориште и на разстанку, на самој представи за време аплауза довикивала: „Останите код нас!“ Покојни кнез Михајло рече једном управитељу: „Истина, локал Вам је врло скучен, у ком дајете представе, али ћемо вам назидати Театар, па ћете нам остати овде“. И заиста, одмах се почело радити на томе. Одбор се саставио и позваше архитекте, да се изради план. План је био величанствен, али злокобном смрћу кнежевом пренамен је и смањен. Ипак се није одустало од кнежеве идеје. Одмах се почело зидати позориште, а за тим и одбор расписа натечај за глумце. Све је то ишло доста брзо, и многи су глумци похитали са својим молбеницама, јер је сваки желео, да стекне своје стално огњиште. Скоро половина чланова новосадског позоришта била је ангажована за београдско, а међу њима била сам и ја. Почетак Српског Народног Позоришта у Београду био је заиста сјајан. Представе су текле једна боље од друге.“ (Од доброг дилетанта Милка постаде добра глумица, а свака нова улога за њу је била нови успех. Тако је писала о њој критика). — „Наједанпут позориште дође у тако хрђаве прилике да није могло покривати своје издатке те стога затворише га, исплативши особље тромесечном платом, остављајући га на улици. Ја сам онда имала врло добар ангажман у Загребу, али саветована од многих да не идем нискуда, јер се позориште мора отворити чим комисија изврши преглед, — нисам отишла. И збиља, није дуго потрајало, позориште је наставило свој рад. Али после овога наилазили су и други тешки догађаји. Дође први српско-турски рат, па други, па и трећи. За време првог рата, скоро шест месеци, провела сам у болници као болничарка, превијајући ране бедним рањеницима. И после тих ратова стање се није мењало. Празно позориште, приходи слаби, плате особљу по два месеца нису исплаћиване, једном речи стање је било врло тешко, без изгледа на бољу будућност. И баш у то време, у време, кад је било све тако жалосно, мени је синило сунце среће. Познала сам се са својим dobrим

и оне не престадоше, пошто се развијасмо по разним девојачким заводима за васпитање. — Кад сам се повратила кући, навршила сам тек петнаесту годину. Одмах после пет месеци удадох ме моји родитељи у Сремске Карловце, истина у одличну и имућну кућу за јединца, али кога су родитељи врло хрђаво васпитали, те су ваљда мислили, кад га ожене младом девојком, да ће га она и поправити. Али су се преварили. Он је остао непоправљив и млада жена била је жртва. Живот без љубави, пун горчине и патње, који сам с њиме проводила, био је неподношљив, и сасвим је разумљиво, што су ме после две године моји родитељи морали повратити кући. За време трајања брачне парнице, живела сам у кући својих родитеља као у манастиру. На моју велику радост у Сом-

Сл. 106. Пошавни вунени вез из Босне. Ложевина попуњена. Кришавица на ноге. Зарчићи.

мужем Константином Алексићем, капетаном царске гарде у Русији, који је, као добар Србин, дошао са осталим Русима, да судјелује у рату, па тако и остао у Србији. Познали се, заволели и после кратког времена узели смо се и засновали сретни брачни живот, пун лена рада и пун идеала. То је био најсретнији брачни живот. Њега ми Бог даде као накнаду за све претрпљене јаде моје. У низу година многе жалости и несреће пређоше преко моје главе, али поред мога племенитог мужа, залечише се све ране“. Али на жалост, та срећа није дуго трајала. После тринаест година сретног заједничког живота, немила смрт отргне јој без милосрђа доброг мужа. — Као што је гђа Гргур била добра глумица, тако је и међу приповедачицама заузимала одлично место. (Слика на стр. 80.).

Сл. 167.

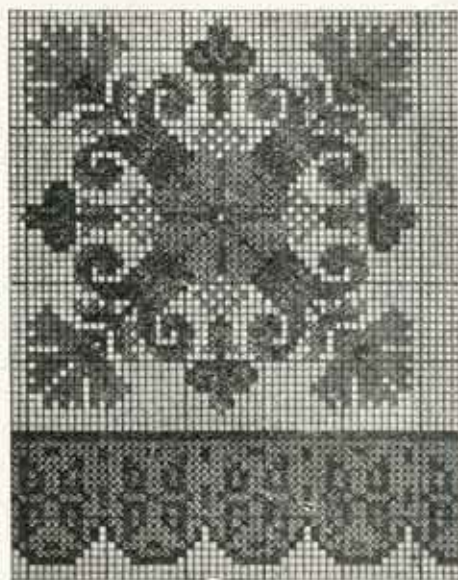
ДОБРОТВОРНА ЗАДРУГА СРПКИЊА У МИТРОВИЦИ (СРЕМ).

Софија Жижковићева, Јелена Костићева, Зора Јерemiћева, Милка Васић, Никола Илић, тајник, Даринка Пуђа, Даринка Месаровић, Јелена Иванчевић, Маја Петровић, Зорка Борота, Катница Мркић, подпредседница, Александра Милутиновић, председница, Јелена Поповић, Зорка Борић.

Даница Бандићка. Родила се у Загребу. Још је млада. Отац јој је био Лаза Телечки, глумац. Врло рано остала је без родитеља. Стриц ју је школовао и тако постаде учитељица у Вел. Кикинди, у ком својству служи већ 24 године. Удата је за Милоша Бандића, учитеља. Имаду четворо деце, од којих је најстарије, девојка, ове године ангажована за глумицу у Српском Народном Позоришту у Београду. Госпођа Даница бави се радо и дуго већ књижевношћу, а највише може да се поноси са дечијом књигом: „Тетка Данина књига“, коју наше Српкиње врло радо читају. (Сл. на стр. 88.). Б. Б.

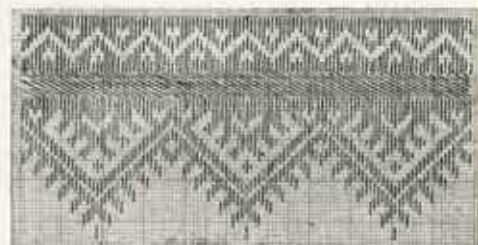
Једна од најодличнијих српских приповедачица свакако је госпођа Јелена Димитријевићка (види стр. 29., сл. 61.). Њезини приповедачки радови излазе у најбољем српском листу „Сри. Књиж. Гласнику“, те су и преведени на немачки језик (од Милене Миладиновићке и Јелице Беловић-Бернаджиковске). За прекрасни њезин роман „Нове“ из живота Туркиња, које се боре за своја права, може се рећи она позната мисао: „Оно што гледамо у људима и у свету, то је само одсјај наше душе!“ Госпођа Јелена Димитријевићка много од тога, што и Српкиња трпи, ставља у уста својих Туркиња. За то нас се тај роман прима душе, као наш, као српски, као роман о српској жени — а не само као причање о животу Туркиња. Да изнесемо неколико примера. Како дубоко психолошки карактерише гђа Димитријевићка данашњу жену са Балкана, у којој видимо и много карактерних црта српске жене! „У њој, француској васпитаници, — каже госпођа Јелена о јунакињи свог романа — пробуди се оријенталка, неискрена и неповерљива, што осим Богу не верује више ником...“

(стр. 15.). „Она је... сентиментална, страсна и способна за најчудноватија маштања“. (стр. 20.). Па кад говори о свом драгом, о мужу, кога воли, и опет говори овако исто, као што би и данашња Сркиња говорила (стр. 28.): „Кад би нешто био мали, ја га, чини ми се, не бих волела; јер ја желим, кад ми нешто говори мој муж, да га, слушајући га, гледам у очи с подигнутом главом: тек би ми се тада чинио као мој заштитник, као мој бранилац, човек и муж. — Па зар овако мисли она, која сања о равноправности између мужа и жене? Ах, не из мене — сваки час проговори Туркиња, жена потчињена човеку, мужу. Не може се за дан разорити, што се зидало вековима!“

Сл. 108. Крошачки вез из Бавата. Ори.: Јабучка е карамфилима. Четворозвешта дјетелина.

одношај између српске књижевнице и српских књижевника! Она говори о Туркињи, а мисли на Сркињу, по оној „Мајка кћерку кара, снаши приговара!“ Кад би она директно овако писала о српским својим књижевним колегама, они би јој се осветили, они не би жалили, да ударе „жену“, да интелигентну и угледну жену просто изгрде, они и — иначе галантни кавалери са — глумицама и собарицама. Зато она пише о Туркињама, а не пише о Сркињама. Али ко уме читати и ко позна наше прилике, тај се сажаливо смеши и каже: „O, tout comme chez nous!“ — Па онда, као да надовезује на ове своје рефлексије, каже гђа Јелена (на стр. 194.), где говори о убици: „Па зар мислите да је убица само онај, који некога прободе ножем или убије пушком?“ Отети жени прилику за рад, отети јој заслужену плату за рад, отети јој занос души и вољу за живот, отети јој веру у људе и у све добро и лепо, отети јој прилику, да се душевно развије — све су то убиства — тежа и гора него она ножем, а догађају се и екажњено сваки дан на српској жени, на жени књижевници. Зато је код нас још врло тешко радити. Наше интелигентне жене, зову се такођер (као и ове јунакиње из прекрасног романа госпође Јелене Димитријевићке): „Нове“, али оне су то само „дотле, док не наступи неки тренутак, кад из њих проговара оно, што је с њима сродено, што им је у крви, чега ће се оне ослободити тек кад дође ред, да их завију у неколико ариина бела платна, (у смртну кошуљу). Па нашта су онда наши снови?“ (стр. 189.). — На страни 253. гђа Јелена опет описује наше смешне и глупе књижевничке прилике, описујући тобоже турске. Ту она прича о једној седници, на коју је отишла једна књижевница и где је наишла, да главну реч воде сами „млади“, „зелени“ људи. Један од њих сам себи пише рекламе (баш као онај (осечки) славонски писац без талента!), у којима он јавља свету, да је „превазишао Себе“ у своме најновијем делу. Кад жена књижевница уђе у то друштво, нико од мушкарца се не помаче, не као госпођи (ко им то тражи?), него као старијој жени. Чак ни они, за које она није чула ни да постоје, а који су овде сматрани као књижевници. Не усташе јој, не што је сматраху као друга, него што су јој већ учинили одликовање позвавши је у своје друштво!“ На истој страни гђа Јелена описује врло оштро невазпитаност, суровост, незнање и надувеност неких радника на перу, чија близина једну добро одгојену госпођу просто одбија: „Они су њој били страни.

Сл. 109. Вез бројем из Конакља. Ори.: Жум-бериче, зупци зрнати.

Она се у сасвим друкчијем друштву креће. У друштву страних жена, где се врше сви прописи друштвених правила. Њене пријатељице — већином су полиглоти, као што је и она, а ови њени књижевни другови и и су. Њима је доста један језик. . . . Она познаје додуше и друкчије своје другове, културне; али њих овде нема! Сва наша, особито млађа књижевна друштва, не зову у своје коло старије, угледне и културне наше људе, него сами у некој глупој надувености, а без знања страних језика, без којих се код нас не може доћи до већег образовања, и без поштовања туђег знања, вичу и галаме о некоме „напретку“, кога сами не репрезентују. Око њих је „мирише пића“ и непријатан, простачки разговор. „Они говоре о свачему, само не о књижевности“ (стр. 254). „Који је год

икада од кога критичара био изгрђен, он њега овде изгрди. . . . Уз пиће, разговарало се, плувало се, и — завршила се седница. Док год је (она) овде седела, осећала је оно што и обично (уз оваке наше књижевнике): да они не смеју с ума, да је она само жена. И са разбивеним срцем изиђе, — импровизујући врло лепе, искрене стихове. (На стр. 75.). ове књиге доносимо ове по наше књижевне прилике тако карактеристичне стихове). Госпођа Јелена говори у свом роману и о женским седницама. И ово толико мирише на наше српске прилике, да мислим учинити добро и право, ако и те њезине оштре, смеле, али искрене и истинске описе изнесем (стр. 254). „Оне су ову седницу сазвале за припрему два велика женска друштва, која ће организовати. . . Она није била из овога друштва, па ипак се сврати, да види, које су ту и шта хоће. Али и ту се одмах наљути! Између жена, које су занета биле за пример многима, било је и таквих, с којима се једно време није хтео нико дружити. Данас, оне ми личе на банкроте, који гледају, да поврате своја изгубљена грађанска права. Њих је било мало. Главна међу њима имала је бити председница „Друштва за подизање друштвеног морала“. (Ново придошла књижевница) хтеде да плаче и да рече: „То ће бити председница за подизање своје репутације“, па се, на своју срећу, уздржа. Секретар ове будуће председнице имала је бити једна, која са својом претпостављеном стоји на равној нози у погледу морала. То је проија, помисли ново дошла. Говор је држала будућа председница: „Друштва за васпитање жена“. Ново придошла књижевница ју је гледала и тужно се сменила. Њом овлада један неискazan екенцизам. Та је говорила течно, лепо, ма да јој ниједна идеја није нова. Све су то идеје Енглескиња и других. . . Од свих жена, које ова (ново придошла) познаје, њој је била најближа она туђа жена, што у туђој земљи ради на хуманости и на култури, ближа од њезиних земљакиња. Она осећа једну неискзану бол, што су те туђе жене сретне, јер су кћери културних народа. А шта је она? . . . Може бити врло културна, културнија од много њих овде, па ипак ништа (јер је кћер некултурног народа). У њену културу гледа се с неповерењем; или њена култура прима се с резервом. Само тек да је и познаду. Али колико је њих што је познаду? Њена дела не иду изван домовине, јер њен језик нико (извана) незна и нико

Сл. 110.

Српска
селанка
у
празничном
одећу.

не учи. У њеној земљи пакост. Она се сети неких типова... Наше жене (стр. 291.) упустиле се у политику, трошећи се и физички и моралио, не мислећи, да од политике и људе хвата вртоглавца. Не чувају ту снагу за просвећивање масе, за хумана и културна женска друштва. „Маса нам живи још у мраку, особито жене“. Овако говори најбоља српска романописица, једна од првих не само међу најбољим српским књижевницама, него међу српским радницама на перу уопште! Овако она говори тобоже о Туркињама, а мисли и Српкиње, болује због Српкиња. Код нас се обично пише са сувише заноса, фраза и оптимизма, особито наше жене, кад узму перо у руке, мисле, да морају све хвалити, све сјајно описивати, јер би се могле коме замерити, ако буду искрене. Тим више вреди овај искрени говор госпође Димитријевићке. Само истина води култури, о којој се код нас толико говори. Свака српска јавна радница морала би бити овако искрена, па би скоро пошлѣ бољим путевима. Право каже једна од наших младих докторица (у једном свом писму мени): „наши људи овде имају велику дозу локалног патриотизма, немају зрео поглед на живот, сувише су још заљубљени сами у себе, а не трпе критике, особито не од — жена. Ми жене морамо сваког да хвалимо, иначе зло по нас! Мањи је број оних, који виде, да мало знају, чим више уче и прикупљају

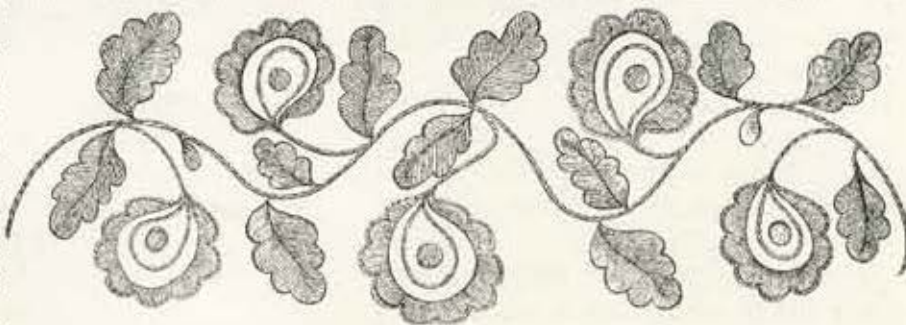

Сл. 111. Веа бројем из Далмације. Шарени шиловоз. О.: Вел. зубачка ошва.

знања, већина њих мисле, да све знају, чим мало завире у бесконачну ризницу науке. Васпитање је на њима још као врло танка, модерна копрена, која се подере, чим јој се приближимо мало искреније, оштрије. Али ја се надам, да ће се и српска жена скоро ослободити тих детињастих црта, чим прође кроз немилосрдну школу праве културе ума и духа и да ће бити сваком захвална, ко јој буде искрено саопштио њезине грешке.“ Ово је тежња и сврха и ове наше књиге о „Српкињи“, где смо са пуно труда и искренности и тек послѣ огромне кореспонденције могли сакупити грађу, с којом излазимо пред српску јавност, уверене, да тиме испуњавамо једну празну страну у српској књизи, страну о раду — жена. Српкиње, које раде у јавности, још никада и нигде нису имале прилике упознати се међусобно. Познато је, у коликој је мери свака од тих жена сама, усамљена, у својим мислима, у својој души и колико јој је потребна веза сродних душа, пријатељска заједница са другим женама, које умно раде.

Б. Б. (Сарајево).

Делфа Иванић. Рођена је у Зети, 6. марта 1881. године. Кћи је Дон Ивана Мусића. Вишу Женску Школу свршила је у Београду, а тако и учитељску школу 1897. године. Она је остала рано сироче, без оца, те ју је узео код себе покојни Михајло Богићевић, ондашњи председник београдске општине (рођак краљу Александру по жени). Ту је Делфа добила васпитања и образованости. Кад је свршила Вишу Женску Школу, отишла је у Швајцарску — Лозану — где је студирала хемију, али је после годину дана, због смрти свога поочима Богићевића, прекинула студије и повратила се кући, одакле је убрзо добила место за учитељицу у Скопљу, где се упознала са госп. Иваном Иванићем, ским је на „Босанској Вили“ заједно радила, а за кога се доцније и удала. Гђа Делфа радила је са успехом на књижевности као и на оснивању „Кола Срп. Сестара“. Ова лепа госпођа одлична је патриоткиња, она је прва од Српкиња, још почетком балканског рата похитала да двоји рањенике јунаке под Скадром, у Љешу и Охриду. Она је и добра предавачица, па из једног њезиног предавања (Нови Сад, у женској читаоници „Посестрима“ 1912.), видимо ове лене мисли:

Сл. 112. Златовез из Србије. Ори.: Грана с међушама.

„И ако кћери истога народа и ви и ја, и ако веома близу једни другима по срцу и по простору, који нас раставља, ипак је различит живот наш услед различитих прилика и услова под којима живимо. И баш због те различитости корисно је, да се једни с другима виђамо што више, да се што боље упознајемо, да општите у колико год нам допуштају прилике, да заједнички разговарамо о нашем животу, о нашим потребама и недаћама, о прошлости, садашњости и будућности, о ономе, што смо и о ономе што треба да будемо... Изгледа ми, да је најприродније, кад се жене састану да о жени и говоре. Свака жена има своје погледе на живот, на позив жене у животу, у народу, друштву и породици, и код сваке су они друштво и у идејама сваке има нечега, што је добро и што је ново.

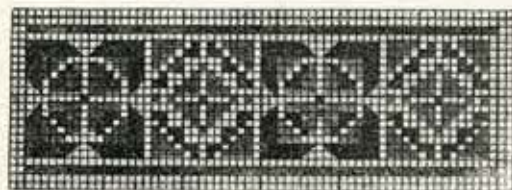
И због тога доброг и новог, није никад излишно, увек је корисно слушати свачије мишљење у тако важним животним питањима, јер се од сваког може бар нешто усвојити. — Врло често видимо, како многе жене забораве на све друго, да би се целе посветиле само домаћим пословима. Видимо, како многе од њих не испуштају, по вае дуги дан, крпу, варјачу и иглу из руку, у уверењу да их сем тога посла не очекује никакав други. Видимо их, како често с презрењем погледају на оне жене, које су правилније схватиле своје дужности, те мање времена поклањају ономе, што је мање важно и на тај начин доспевају, да се лате и оних послова, који се оним првима чине као безначајни. Видимо жене, које проводе век свој у готовљењу разних непотребних и често скуних јела, без којих

се може бити, у уверењу, да је то најважнији женски посао, и ако има других јела, исто тако укусних и здравих, и за чије справљање је потребно далеко мање труда и времена и трошка. Видимо жене, које мисле, да ће само на тај начин очувати љубав мужевљеву и стећи поштовања код њих, ако по цели дан необучене, засуканих рукава, чупаве, трчкарају по кући, не урадивши стварно ништа, радећи десет сати посао, који би се могао свршити за два сата. Видимо често жене, које мисле, да је кућа само и искључиво место одмора и пријатности, те су у том циљу деградирале и своју кућу и себе, сматрајући да обе треба да послуже као место и пријатна тренутна забава и разонођење мужу, у часовима одмора му. Видимо их често, како заборављају, да кућа није само место за одмор и пријатност, већ да се у кући живи, мисли, осећа, ради и ствара, те је следствено и женина улога далеко виша од оне, да послужи као тренутна забава мужевљева и разонода. Видимо матере, које мисле да су свршиле све своје материнске дужности, кад су им деца чиста, умивена, лепо обучена, добро нахрањена, не трче по улицама, већ седе у топлој соби, остављена самој себи. И ако је мати у кући, меси им непрестано у кујни колаче, а није уз њих. После их видимо, те исте матере, кад им деца одрасту и постану празни, безначајни и добро урањени људи,

Сл. 113. Конавска жена с хондељем на глави. Наумрла пошња.

пуни егоизма, без интереса и љубави за све, што је добро и лепо, ако им се чини да они немају директне личне користи отуда, људи, који сем себе не воле никога, па чак ни своју мајку, људи, који се старају, да побољшају само свој физички, материјални живот, видимо мајке како се чуде што су им деца испала таква, кад су оне чиниле све за њих! Видимо жене, које су се затвориле у кућу и мисле, да су зато добре жене и домаћице, што су изгубиле сваки интерес за друштво у коме живе,

Сл. 114. Кретанска вез из Црне Горе. Ори: Истриге, кутијашница, пећнице.

за оне који немају своје куће ни својих, за оне, спрам којих је живот био неправедан, за оне, чији би живот, с мало труда и добре воље, оне могле колико толико улепшати и учинити топлијим и бољим. Видимо их, како мисле да ће се огрешити спрам своје деце, мужа и куће, ако даду један део од себе друштву, у коме живе. Видимо жене, које су се толико забиле у кућу и кућне послове, да често заборављају, да су и оне кћери једнога народа, који има своју историју, пуну великих и лепих дела, који има садашњост ни мало срећну, који има пред собом пуно узвишених идеала и националних задатака, на остварењу којих треба сви да радимо подједнако, обе половине нашег народа, и жене и људи. Видимо их, како живе одвојено од свога народа, не узимајући никаква удела у судбини његовој, баш као да судбина његова није истовремено и њихова. Видимо жене, које заузеле од јутра до мрака над грубим пословима, над модерним малокорисним, врстама ручног рада, у уверењу да само на тај начин испуњавају добро своје дужности као домаћице, не стигну ни да прочитају ни наше народно благо, нашу народну поезију, народне умотворине, српску историју, српске писце, а о страним већ да и не говоримо... Добро је било на све ово упозорити!

Ј. С. П.

Зорка (Мира) Јанковић, рођена у селу Беркасову, кћер општ. бележника (сл. 35.) Свршила је само нижу школу, па је ипаче аутодидактички стекла своје данашње лепо образовање. Њезин рад може да служи као пример нашим млађим учитељицама, од којих готово ни једна не ради много на јавном пољу, ма да имаду школску срему и боље прилике, него ова вредна госпођа. Госпођу Јанковићу је наговарала на књижевни рад једна одлична књижевница Неница (Marie Küsterer), с којом се је упознала на путовању. Први њезин књижевни рад изашао је у бечком „Parlamentär“-у (превод Змајеве „Песме о песми“). После је радила за „Женски Свет“ и за „Бранково Коло“. Засебно је штампала књигу „Женско питање“ (1913.). У перу је убедљива, слаткоречива, и пуна заноса. Воле да пише „песме у прози“, а певала је већ и лепих пригодних песама (песникњи Милици пригодном откривања споменика) у стиховима. По звању је поштарка у Војки (Срем). Б. Б. (Сарајево).

Има још приповедачица, које се спорадички јављају. Пређашњих година јављала се Далматинка **Софија Рупић-Плетикосић**, која је била учитељица у Далмацији, али се је удала у Босну, па је ту и радила, понајвише у „Босанској Вили“ (велика радња против моде). Она је лепа и јака жена, бистра ума, велике начитаности и дара за говор, као и гђа **Олга Керниц-Пелеш**, која је такођер била учитељица у Босни. Ове две жене имаду многе црте заједничке, па би их се лако могло като-

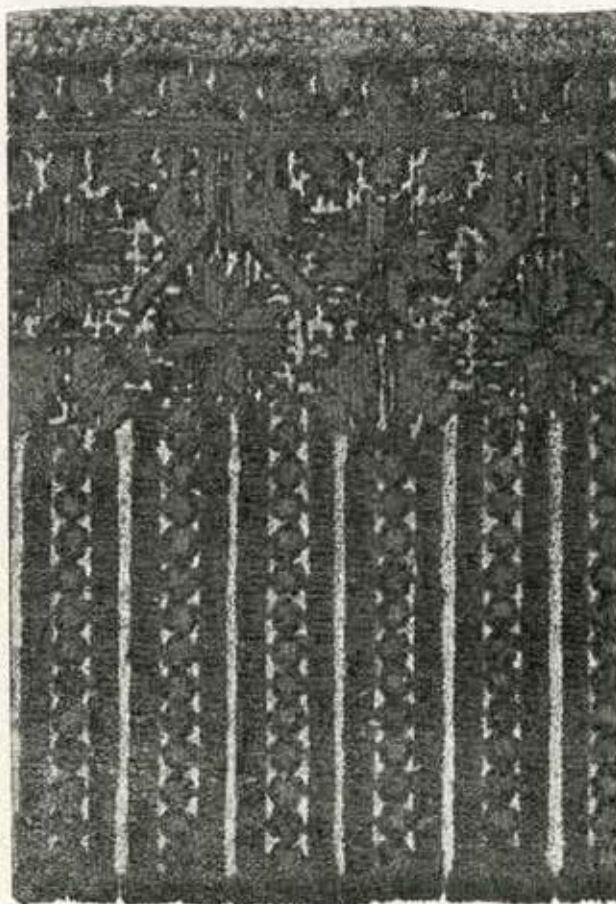
логисати у исти тип. Енергичне, смеле, куражне — а ипак праве жене, које су до века жалиле, што нису мајке. Гђа Олга Керниц ради већ више година као новелисткиња за „Женски Свет“, „Сарајевски Лист“, „Српску Жену“ као и за неке немачке домаће листове, али до сада своје радове није у једну књигу прикупила. Ово је заузета и вредна госпођа, која је у служби и у животу много препатила, али је у читању и у душевном раду увек налазила утехе. Кад је чула, да сремске Српкиње мисле издати ову нашу „Српкињу“, писала је на уредништво овако: „Дрхћућ од весела и заноса са дивног Вашег дела љубави и пиетета, жеља ме занела, да и ја допринесем свој део“.

Кад говоримо о приповедачицама ваља да напоменемо име једне од најодличнијих, гђе Милеве Симићеве. Њезин ћемо рад приказати међу учитељицама, јер је и ту на првом месту.

*

Веома ми се допало оно, што је писала гђа Милица Јаше Томића у свом календару „Жена“ (за 1912. г., „Нашто нам је календар „Жена“): „Зар сме бити икога, ко не тражи, да наша жена буде боља, напреднија, просвећенија? Али се многи боје, да ће се жена онда пробудити, а кад се пробуди, тражиће и она од мушкога оно, што мушки траже од ње. Истинска чедност може се створити само онда, када жена дође до већих права, до већег поштовања, када помогне да се створе здраве материјалне прилике.“ — Српске књижевнице раде

и на хрватској књижевности. Највише ове: Јелница Беловић-Бернадјиковска, Исидора Секулићева, др. Милица Богдановићева и Олга Керницка-Пелеш, — док наше најближе сестре Хрватице немају ни толико жена, које су вољне радити на књижи, као што имаду Српкиње. Већина Хрватица кује се око клерикалног листа „За веру и дом“, а тек мали број око либералног листа „Домаће огњиште“. Од познатијих ево имена: Марија Јабришак, Милка Погачић, Штефа Искра, Зденка Марковић, Адела Милчиновић и Јаг. Трухелка. Радови: Камиле Луцерне и Зофке Кведер-Јеловшек највише су од свих наше припознања. Ове су две госпође рођене Словенке, а живе у Загребу. Немачки раде: (за листове загребачке) Ида Fürst и Ан. Цвијићева. Код Хрвата су прилике за јавни књижевни рад још јадније, него код Срба. Хрватице имају једну једину женску задругу, а ту су основале гђе Јелница Беловић-Бернадјиковска и Злата Ковачевић пре 5—6 година у Петрињи. Осим напоменута два листа за жене покренула је Марија Кумичић лист „Зору“ прије 2—3 године,

Сл. 115. Конаоски мрики без бројем. Старишinski уметнички посао (изумрло). Силловез.

али тај лист је врло брзо престао. Већина напоменутих хрватских књижевница живи у Загребу, из других места не јавља се по готово ниједна озбиљна жена на пољу јавног рада, али зато Хрвати имаду безброј мушких надри-песника и тобожњих књижевника, који кваре књижевни укус женске и мушке читалачке публике, и критике се не боје, јер критичаре — туже суду. У таквим приликама није чудо, да се паметне жене повлаче у крај. Недавно се јавио један „феминистички покрет у Хрватској“. О њему су писале готово све хрватске новине поругљиво и злобно. Цитирамо једну такву вест: „Из Загреба јављају, да ће и хрватска метропола добити своје Панкурсте (Mis Christabel Pankhurst је најпознатија енглеска сифражета, претерана у својем начелу и захтевима). Тамошње су се неке „напредније“ жене нанме састале и одлучиле, да оснују друштво „за промицање савремених женских права и стечевина у Хрватској.“ — У Српкиње је здравији национализам у свима редовима, него у Хрватице. Он је сву прожима и води на патриотска дела. Српска тежња једна је и неразделива крај свих покрајинских диференција, па је зато Српкиња и у слободној Србији једнако заузета за све што је српско као и она у сред мађарских салаша. У Српкиње је здрав национални егоизам. Лажне западне идеје о хуманитарности, о сентименталности немају више утицаја на њу. Она кад ради, ради прије свега само и једино на корист Српства. Зато је право, да Србини своје жене не помета у раду, него да им даде прилике на јачи и интезивнији рад.

Јулка Поповић-Срдић, још млада госпођа, једна од оно мало интелигентних Српкиња из Босне, родом из Санског Моста. Свршила је учитељску школу, па се скоро иза довршених наука удала за судију, с киме као мати јединца живи у сретном браку. Почела је књижевно радити у „Женском Свету“, где и данас ради. Сарадница је и босанских политичких листова (дописи, белешке). Перо јој је искрено, заносно и лепо. Једно је, у чему се разочарала, а то је завидност, лукавост и лицемерство српских жена (баи оних образованијих), с којима као жена чиновника долази у друштво. Мало-варошке трзавице, неискрени патриотизам, злоба и пакост једне „госпође“ спрема друге, врло велику штету наносе женском просвећивању у овим крајевима.

Б. Б. (Сарајево).

Викторија Југовић-Рисаковић рођена 1878. у Галовцу, бујном граду хрватског Загорја, где је срећно провела детиње доба и свршила основну школу. Остале је науке довршила у Вараждину и у Загребу. Најлепшу је школу ипак свршила пропутувавши с мужем целу Немачку, Баварску, Тирол, Форалбершку, Корушку, Штајерску, Доњу Аустрију, Босну и Херцеговину, Далмацију, Хрватску, те један део Србије и Црне Горе. Рођена и одрасла у крају, где се гаји и где живи народна бајка још

Сл. 115. Викторија Југовић-Рисаковић, књижевница. (Ношња из Славоније).

и данас као и пре стотину година; живећи годинама онде, где се за звезданих ноћи утркују на опустелим сеоским стазама ђаволи у лику зелених коња, из чијих ноздрва лику врући пламенови — онде, где уклете душе грешних покојника јуре пољанама и шумама у лику великих ловачких керова — цвилећи и лајући од првог мрака па све, до поноћи без одмора, — онде створила је и она себи свој посебан свет од бајки и снова... Радови гђе Викторије штампани су у „Pobratimu“, „Agramer Tagblatu“, „Narodnoj obrani“, „Svjetlu“, „Tajinstvenom svijetu“, „Novom suncu“, „Jadrani“, „Српству“, „Застави“, „Женском Свету“, „Kolu Matice Hrvatske“, „Slovu“, „Bacs Bodrogher Presse“, „Semliner Zeitung“, „Berliner Tagblattu“, „Našim pravicama“, „Prosvjeti“ и у „Fruškgorcu“. коме је била уредник и издавањ. Госпођа Југовићка је родом Хрватица, а ради на српској књизи сестринском љубави. Основала је српску женску задругу у Станару, где и сад живи као жена тамошњег апотекара и познатог књижевника Владе Југовића. Госпођа Викторија је сретна мати одрасле кћерке матурантице на лицеју у Загребу. Шта значи завист, злоба и непоштовање женског рада,

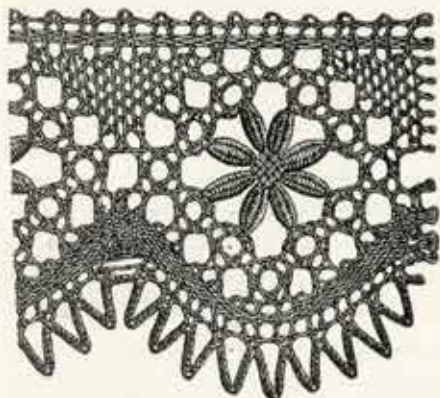

Сл. 116. Пошав вез. О.: ситно пећице. (Копавце).

искусна је много и ова вредна госпођа на путу кроз живот, а то искуство пунило јој је душу тугом и болом, које су много пута биле извор њених приповедака. Госпођа Југовић заслужује признање за свој рад на српској књизи, те стога јој и ми, српске књижевнице, да би јој се бар донекле могли одужити, износимо у „Српкињи“ своју велику благодарност и искрено поштовање.

Бена Војновић, удата Loiseau, из (у књижевности) познате дубровачке породице Конте Војновића, радила је на српској и на хрватској књизи са једнаком љубави (око 1880. до 1890.), док се није удала у Француску. Била је често у гостима код владике Јос. Штросмајера у Ђакову (Славонија), који је њезин таленат и њезину духовитост и велико образовање врло ценио. Њезине белетристичке радње причају о Дубровнику, о сјајној и богатој историји републике дубровачке.

Јелена Остојићева родила се у Зворнику (Босна), ту је и основну школу свршила. Даљег школовања нема. Узрок је био тај, да јој пок. родитељ (прото Васо Остојић) није крај ситне деце и слабог материјалног стања тада ни мислити могао о школовању деце. Међутим, да то надокнади, трудно се је на све могуће начине, да деци својој омили књигу, и већ као дете из основне школе редовито му је Јелена сваку вече и сваки дан на глас читала новине, књиге итд. То је била њезина сва школа, али школа која је Јелени трајно књигу омилила. У Босни нема данас много „нешколованих“

Сл. 117. Читма на кажулиће. Ради се свуда. Ори.: звјездан.

девојака, које овако лепо мисле и пишу као она. А врло је то карактеристично за средину, у којој живи ова даровита девојка. Жене из околине гђице Остојићеве, то су већином жене трговкиње. Босанска трговкиња, дакако, није исто што и сремска, али и тамо је важан фактор српска трговкиња. Њу предобити за читање бар наших женских листова, била би красна задаћа. То су енергичне и као мрави вредне жене. Погледајте им само руке! Не што су израђене по кујни и дворишту, него су промрзле — у дућану. Прве устану, а последње легну, а ипак су задовољне, не пада им ни на ум, да се потуже. То су сестре оних, које је познавао Лаза Панчић и подигао им споменик у једној расправи: „Српска трговкиња“. Оне верио стоје уз свог мужа, уз све његове интересе, а њихова заузетост дала би лепе примере и у љубави за српску књигу, кад би оне знале за њу и чуле, да то нису само беспослица комотних дама, него потребна храна души и путокази у светлију будућност Српства. Код нас су доселе обично само мушки писали и расправљали о тим питањима, па нису ни они гори од врана. Један другоме не копа очи, а ако их и копа, он то не чини — сувише дубоко. О женама треба да пишу жене, јер само жена жену може да потпуно разуме. Ако само хоће.

Зорка Бабић, рођ. Митровић (Мостар) написала је „Велики Српски Кувар“ (2500 рецепта). Књига обухвата србијанску и босанску кухињу. Ово је корисна и добра књига. **Б. Б. (Сарајево).**

Љубица Ј. Попара, млада госпођа, Пакрачанка. Свршила је само девојачку школу у Пакрацу, али је и она као кћер проте имала код куће прилике, да чита и да учи. Када су пакрачки ђаци из учитељске школе основали свој лист и о томе са девојкама разговарали, почеле су и ове занимати се за књигу, па тако је и гђа Јулка, као многе од наших нешколованих Српкиња, постала чак сарадница „Женског Света“, „Српске Речи“, „Српске Жене“ и „Бранковог Кола“. Она умије лепо да избере предмете својих радова, па српској ж. књизи још може дати корисних прилога. Живи у Сарајеву.

Од Српкиња из Црне Горе мало се која јављала на књижевном пољу, а то се од јуначких жена из малене земље не може ни тражити. Највише се занимала за српску књигу гђа **Зорка Ковачевић**ка, жена проф. војне школе на Цетињу. Она се је много тужила, да госпође Црногорке читају стране листове, а за српске и не маре толико. Надајмо се, да ће и тамо пушку заменити књига, кад се прилике среде. Завод (Софија П. Мертваго) за Црногорке отворен је на Цетињу г. 1869. и ради лепо.

Од модерног се приповедача, осим уметничког талента, још данданас тражи сила другог знања. Природу мора проматрати готово извезбаним оком сликара; смисла мора имати за прелазе боја и сјене. Цртати мора осећајем једног музичара утицај различитих акорда на човечију душу. Салонски приповедач говори о најновијим сликарима и развија суд свој о Штраусовим операма. Савесно треба да је проучио миље, у којем се његови карактери крећу. Једна од првих савремених немачких новелисткиња проучила је у ту сврху све потанкости урарског заната. Хоће ли модерни приповедач да пише о историјским догађајима, потребно му је пре свега прећи најновија знанствена истраживања о том времену и тек на основу оваковог познавања сме машта његова комбинирати. Модерни приповедач мора бити упознан са социјалним питањем: с његовим најконкретнијим облицима у свакидашњем животу, па све до његових апстрактних знанствених питања. Модерни роман износи сваки пут бар по који заплетени значај. Како радосно мора да узвикне писац: ето психолошког проблема! — кад је Диогеновом светиљком негде открио свога „човека“, тешко схватљивог чудака. Обични

људи из правнога мишљења и јаке воље ретко се појављују у модерној приповести, а готово никад као protagonisti. Као да још увек више волимо завојите ступове барока од оних класичних, који се изравно у вис пену... И сада истом долази уметник — *numine afflatus*: с тако прозачиним баластом мора се дићи у идеалне висине; сличан аероплану, у ког је претежак материјал, или орлу, који ће се тешко уздигнути, јем му је плен преголем. У овој тежњи за идеалношћу неки модерни приповедачи мисле успети, ако прескоче границе епике и зађу у лиризам; обична последица је преобиле речи и карактери, какви не постоје. Тешко је спојити лирику и епику. Лирик смије гаути властитим сузама и директно очајањем своје душе; епик има други, дужи пут: њега морамо из нејасне даљине више наслућивати, него гледати. Само догађајима и карактерима сме у нама будити осећање; он мора стати готово као дневни књи, који много прича о прошлости, веселој и ладној, али без иједног уздаха и без иједне сузе. Јесу ли српске приповедачице задовољиле свим овим захтевима модернизма ја овде не марим да критички испитам, оне су свакако имале добру вољу, много лена мара, а у бољим приликама, многа би се и боље развила.

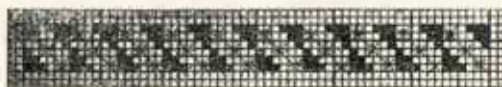
Б. Б. (Сарајево).

6. УЧИТЕЉИЦЕ.

Милева Симићева родила се на Срећење 1859. године у Новом Саду. Отац јој беше чувени академски сликар Павле Симић, а мати Јелисавета, кћи негдањег новосадског адвоката и градоначелника Григорија Јовића. Године 1872/3. сликао је њен отац иконостас сомборске св. Ђурђевоке цркве и преселио се за то време с целом породицом у Сомбор. Ту је Милева Симићева сазнала за учитељску школу и како је у њој, још у раном јој детињству поникла неодољива воља за учитељством, отимала се, да је приме у учитељску школу и заузимањем тадањег професора и катихете српске сомборске учитељске школе г. Ђорђа Петровића, препоруком управитеља исте школе г. Николе Ђ. Вукићевића, а посебном дозволом Школског Савета, буде изнимно, као дете од дванаест година, примљена за ученицу српске учит. школе у Сомбору, где беше одлична ученица. Као девојче, коме једва прође петнаест година, изабрана је већ за наставницу српске више девојачке школе у Новом Саду, која се у то доба отворила, а на којој је до свога умировљења служила пуне тридесет и две године. Шта је био главни смер наставничког и васпитног јој рада, доказала је најбоље својим говором, којим се опраштала од својих ученица, кад је ступала у мир, (а којом су јој приликом приређене опрштајне свечаности од стране њених колега и колегиница, при којима су били и изасланици општине и града): „Ви ћете временом бити српске домаћице, српске матере, чланице српског друштва. Према томе, имаћете врло лепих, узвишених, али и тешких задатака; јер ми Срби у овдашњим крајевима, по невољи, скоро рећи сваким даном идемо све сумњивијој будућности на сушет. И за то, што је тако, преклињем вас храном мајчином, урежите мој последњи савет дубоко у своја срца и сећајте га се докле вас год буде трајало: Ма вас прилике у животу камо одишете, ма доспеле у најсјајније, ма, не дао Бог, у најцрње околности — чувајте и браните свој понос, чувајте и браните нашу свету православу веру, чувајте и браните наш дични српски језик. Те три светиње не дајте нико да Вам повреди — те три светиње чувајте и негујте више него очи своје — за те три светиње, ако буде требало, жртвујте — жртвујте све. У то име Бог ми вас благословио.“ — Пребивајући сваки дан у кући својих рођака, српскога великана, дра Ђорђа Натошевића и супруге му Нане, која јој по матери беше рођена тетка, а која је на далеко позната са свога обилног српског гостољубља, где се у оно доба стицаше

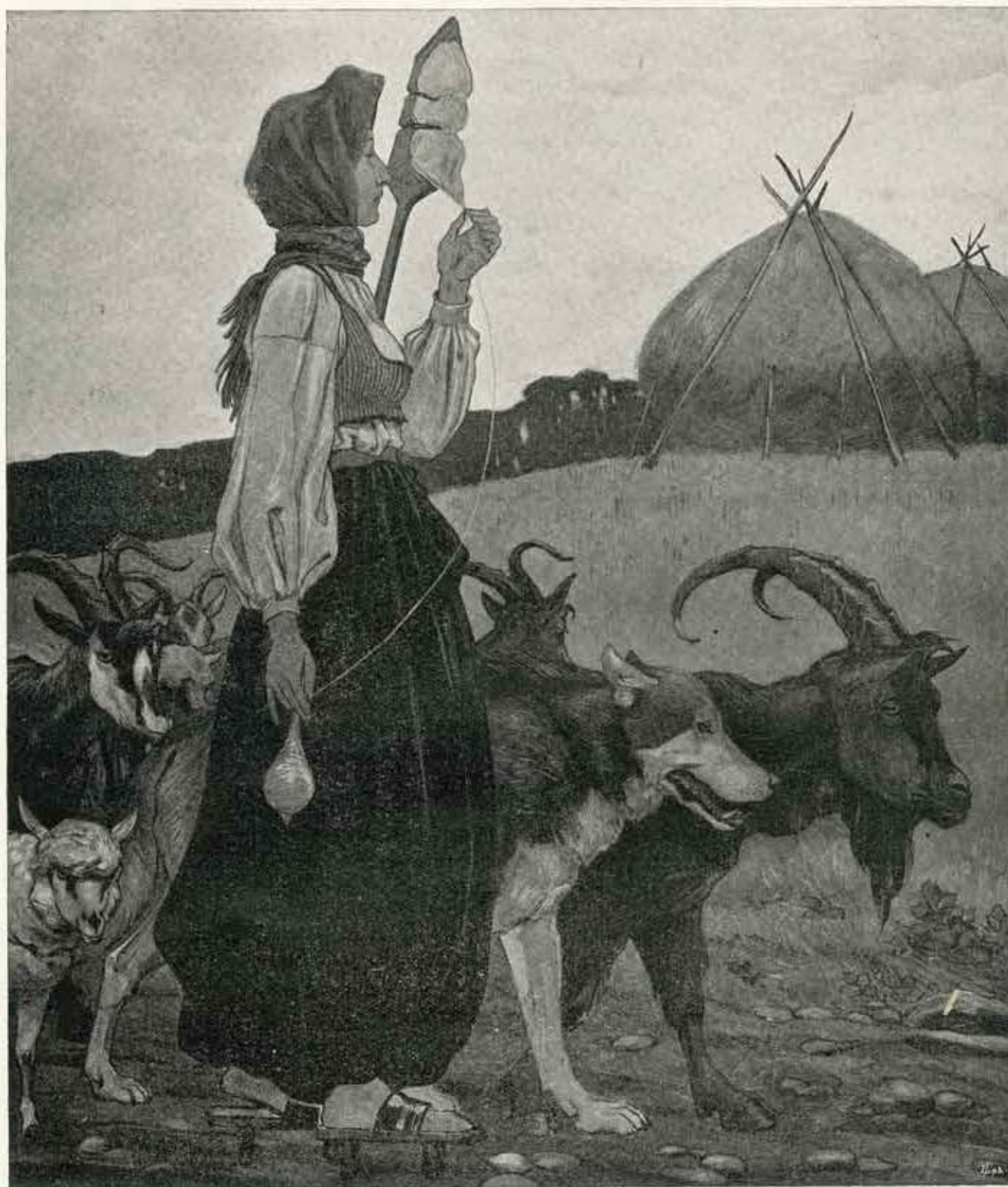
Сл. 118. Милева Симићева, књижевница.

Сл. 119. Типница (Lockenstich). Славонија.

доносили ови листови: „Српкиња“ (Цетиње), „Јавор“ (Нови Сад), „Дубровник“ (Дубровник), „Српска Зора“ (Мостар), „Стражилово“ (Нови Сад), „Дело“ (Београд), „Браник“ (Нови Сад), „Слога“ (Сомбор), „Трговачке Новине“, „Женски Свет“ и „Коло“ (Нови Сад) и календари: „Нови Требевић“ (Сарајево), „Женски Свет“ и „Стражилово“ (Нови Сад), „Слога“ (Сомбор) и т. д. Уза све то, писала је Милева Симићева и по неке „Књиге за народ“, које издаје „Матица Српска“, а написала је и једну изворну шаљиву игру под именом „Ретка срећа“, коју је наградила „Матица Српска“. По овом свом књижевном раду желели смо, да и биографију гђе Милеве ставимо међу четири прве „сараднице књижевних

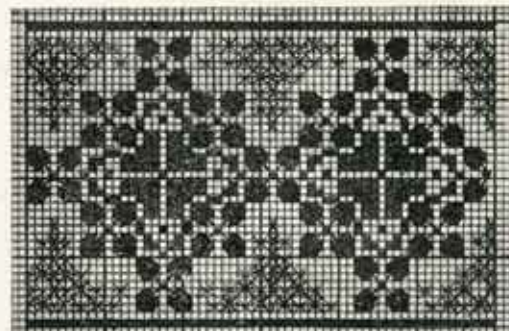
друштава“, где јој је и место. Но како је она уједно узор-учитељица, дајемо јој пуне пиетета прво место овде. Осим тога написала је и две школске књиге: „Кућарство“ и „Педагогију“, које су према оцени Школског Савета заведене као ручне књиге у нашим вишим девојачким и учитељским школама. Милева Симићева огледала се и на пољу дејче књижевности. Осим моралних приповетчица за

Сл. 120. Девочица из Сарајевског поља (димије, нануле, шал, јелече).

децу, које су угледале света у дејчим листовима „Невену“ и „Спомену“, написала је шест изворних дејчих глума, од којих су „Другарице“ (Сомбор), „Добровољни прилози“ (Мостар) и „Полаженик“ (Нови Сад) угледале света, а остале: „Сиротица“, „У лажи је плитко дно“ и „Гордана“ и ако су као и горе поменуте по многим местима приказиване, налазе се још у рукопису. У последњим годинама

бавила се прибирањем „Српских народних женских песама“ по Бачкој, Банату и Срему, од којих је прикупила леп број, те које ће према донесеном закључку, издати „Матица Српска“. Милева Симићева је цео свој живот посветила српској школи, јавном раду у опће и својој породици. Иза оца јој, који је умро већ након њена једногодишњег учитељевања, остала је осим ње мати јој са троје небринуте сирочади, коју је она пригрлила, школовала, образовала и удомила, те сад у њима и њиховој деци ужива плодове свога труда, бриге и пожртвованости. Пробављајући своје младе дане у одличној кући свога тетка, пок. дра Ђ. Натошевића, где се даномице окупљали наши најодличнији књижевници па и политичари, и слушајући у том отменом кругу наших јавних радника разговоре и политичке мисли, које су разбуђивале и тако меку и родољубиву машту и примљиву душу Милеве у топлило, те је она тада и данашњег дана најживље пратила политички развој нашег целокупног народа и обавештена је више но ма која данашња Српкиња о свима фазама нашег политичког и автономног развоја, нарочито у крајевима Аустро-Угарске монархије, те је наслада слушати у ње оне зреле и родољубиве мисли о судби и будућности нашег народа. Милева Симићева је необичан женски дар, она је без виших школских студија самосвојним даром толико се умно уздигла међу својим школованим другима, да их је не само достигла, него и у многим претекла, а на књижевном пољу, — особито на приповедачком — може слободно стати у ред наших најбољих књижевника. Осим тога краси ју добра и весела нарав, те је радо виђена и примљена у наше најотменије друштвене кругове. Међу српским учитељицама њој припада најодличније место. Награђена је за свој књижевни и просветни рад од пок. Краља Александра (из Србије) орденом „Краљева Дома I. степена са круном“.

Сл. 121. Крстачки вез из Славоније. Двоструки крстаци. Ори.: врхови, класови, ћулице, гаре, бајами, ћуне.

A. B. (Нови Сад).

Катарина М. Миловук. Гђа Миловук је из Новог Сада (1844), кћи пок. Јована Ђорђевића, пуковника и начелника стајаће војске. Школовала се у Русији, где је 1861. „свршила николајевски курс (гимназију у Николајеву), и положила велики државни испит на одеском универзитету“.

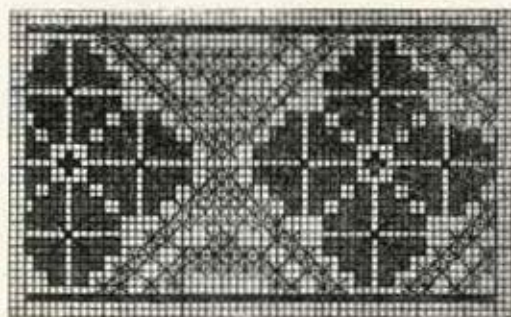
Сл. 122. Катарина М. Миловук, књижевница.

За управитељку Више Женске Школе у Београду постављена је 1863. када је иста установљена. На тој дужности остала је пуних 30 година. Предавала је у школи француски језик и више година педагогику. Знала руски, француски, немачки и енглески језик. Написала је три мала уџбеника за ученице: Педагогику и Методику (Београд 1866), и Историју света у кратком прегледу за женскиње (Београд 1871). За ширу публику превела је познати роман баронице Сутнер, Доле оружје, (Београд 1899). Године 1875. основала је Женско Друштво, прво женско удружење у Србији, које је затим са својим подружницама хватало корена у целој земљи. Дуго времена гђа Миловук била је председница тога друштва, и као председница основала му је Радничку Школу и Базар, или Пазар, како се обично назива. Тиме је положила основ за даље инсталације женских радничких школа, код подружница, које су се угледале на своје средишње друштво; а те су школе знатно припомogle, да се једна грана заната за женске руке (кројење, шивење, вез) у нас живо развије. Базар је основала у смеру, да се продајом свих врста наших тканина и везова, као најлепших, уметничких, производа наше женске домаће радности, не само постигне материјалне

(неки сенатори били су наклоњени да то и одобре), а од управе београдске општине тражила је, да се уведе у бирачке спискове. Данас је председница београдског Женског Савеза и управе Дечјег Чувалишта, установе тога савеза. Основала је била и Женско Музикално Друштво (1889—91), чије је седиште било у В. Ж. Школи, и међу чијим члановима се налазиле готово све наставнице. Пре тога је руководила оснивање Друштва Ученица. Од 1904.—07. била је управитељка српске В. Жен. Школе и пансионата у Солуну. Чим је школа претворена у радничку школу, за кројење и шивење, гђа Миловук се вратила у Београд, пошто јој се таква реформа није свидела. 1865. удала се била за Милана Миловука, тада заступника директора Реалке у Београду. Ово је одлична, ванредно даровита и образована жена, јак индивидуалитет. Одликована је са више ордена.

Носара Цветковићева (Београд).

Персида Пинтеровићева (сл. 53., стр. 25.). Персида Пинтеровићева рођ. 1845 г. у Срему, у Руми. Своје младе године провела је учећи се у Вел. Бечкерек. Пошто је изучила све, што је Српство у то доба било у стању да даде својим најбољим кћерима, постављена је за учитељицу у Шапцу. Одмах по свршетку друге школске године (1864.) одликова је поверењем, да васпитава и образује и саме учитељице српског подмлатка, постављена је за наставницу, а после и за управницу Више Женске Школе у Београду, из које су онда излазиле и испитане учитељице. Али, рад њезин

Сл. 123. Двоструки крст, вез из Старе Србије.
Ориг.: рашљанце, нарице, преноси, гредице, катмери.

председница литерарног одбора за „Домаћину“, који је богатила својим обилним радом, разним оригиналним педагошким чланцима. Преводима позоришних комада са страних језика на српски користила је много тадашњој потреби. Тридесет година неуморног рада на једном од највећих и најузвишенијих задатака истрошило је њену снагу. Умрла је 1895. године. За њено велике заслуге, за њен племенити рад на разним пољима заслужила је признање и похвалу свег народа. Њена су прса више пута била украшавана знацима краљевске милости. Њено је име забележено у вечитим споменцима свију просветних и патриотских друштава. Њен разум, њен карактер, њена благост, љупкост, племенитост и доброта душе оставили су најлепшу успомену у срцима свију, који су били сретни, да ма за часак само пораде с њом, ма на коме од оних разноврсних послова, којима је она била посветила сав свој живот.

Натарина Холецова, (Београд).

Станка Глишићева. Тежиште културно-литералног рада пада у Србији на учитељице. Станка Глишићева рођена је 14. јануара 1859. у Грацу код Рељева. Отац јој беше Ђорђе, ратар из истог села, а брат познати српски књижевник Милован Глишић. Свршила је Вишу Женску Школу у Београду. Као учитељица радила је у Ваљеву (1868—83.) затим у вежбаоници у Београду. Године 1889., на основу одличног рада у школи постављена је за класну учитељицу Више Жен. Школе, где ради и данас као пензионисана, хонорарна наставница. Знањем свога предмета — српског језика, — и изврсношћу методе при раду, истакла се као најврснија наставница до данас. Великом нежњом, љубављу и тактом, задобијала је и задржавала љубав свих својих ученица. И сад, после 35 година наставничког рада, предаје са истом лакоћом, свежином и истрајношћу као и пре. Одличан је познавалац француске и руске литературе. Ради и на преводној књижевности. За нашу младу, не пребогату књижевност, врло је важна ствар, да се међу преводницима налазе радници као што је гђа Глишићева. Она у себи сједињује и одличан укус у избору и најлепши српски језик поред скрупулозне савесности у тачности превода. У позоришту се у њеном преводу дају „Нервозне жене“, „Покојни Тупинел“ и т. д. Поред многобројних краћих ствари — приче Мопасанове све — вредно је истаћи одлични превод Кнут. Хамзуновог „Пана“. У данашње доба, када се код нас преводи онако „тек да се преводи“, журналистички, чистота, лепота, и музикалност језика у преводима гђе Гли-

ићеве заслужују највеће признање и похвалу. За своје ученице преводила је мношину лепих де-
кламација, причаца, басна и соло-сцена. И за нашу дечју књижевност била би велика добит, кад би
се скромност гђице Глишићеве могла победити и кад би њени преводи из области дечије литера-
туре изашли у засебној књизи.

Мара Магазинићева (Београд).

Косара Цветковићева рођена у Горњем Милановцу 1867. године. Свршила је одлично
Вишу Женску Школу у Београду, те и ако је могла у истој као помоћница остати, отишла је са
свога идеализма у народ, у село као учитељица. После неколико година, пуних свесрдног рада а
богме и разочарења, која су неминовни пратилац идеализма и идеала у сваком поштену раду, дошла
је најпре у Крагујевац и затим у Београд као наставница Више Женске
Школе. Предавала је најпре земљопис и цртање, а затим се искључиво по-
светила цртању. Као деловођа радила је бесплатно неколико година, а и
данаас обавља тај тежки посао. Поред многобројних духовитих чланака,
есеја, козерја и песама у свима угледнијим часописима, радила је прва на
дечијој књижевности у нас. За „Невен“ је слала чланке и цртеже. 1907. г.
издала је одличну збирку превода с руског „Приповетке за девојчице и де-
чаке“, а 1911. другу збирку под истим насловом. Обе књиге долазе међу
најомиљенију лектуру бољег дела наше школске младежи, оног још неза-
трованог рђавим романима наше „журналистике“. Главна одлика у раду
гђице Цветковићеве и као наставнице и као списатељице јесте један пре-
фињени естетизам. Госпођица Косара има утанчено осећање за све, што
је лепо и културно, а нарочито за сликарску уметност. Када је игра гђице Мод Алан у Београду 1906.
године наишла одзива само у баналној лакрдији место критике у нашим новинама, госпођица Цветко-
вићева написала је у „Штамп“ један отмен приказ игре гђице Алан, који је израз схватања и правог
интересовања за ту нову грану уметности. Госпођица Цветковићева сложила је занимљив извештај о
педесетогодишњици Више Женске Школе у Београду (1863.—1913.) по архиви школској и по разним
извештајима других школа.

Сл. 124. Косара Цветко-
вићева, књижевница.

Мара Магазинићева (Београд).

Цвета Бингулчева (сл. 41., стр. 19.). Једна од виђенијих јавних радница јесте и учите-
љица Цвета Бингуцац, рођена у Вуковару. Вишу Девојачку Школу свршила је у Новом Саду и тада
беше њена прва жеља, да се посвети сликарској уметности, за коју је осећала воље и дара, али
жеља њене мајке беше, да јој ћерка буде учитељица. Препарандију је почела у Сомбору, а свршила

Сл. 125. Сремска сватовска пошња.

у Загребу. Учитељски рад отпочела је на српском девојачком
интернату у Загребу. Касније је учитељевала по сремским селима
и то у Лаћарку, Малој Вашици, Слањамену и Лазама. Тежки
дани, којих је пуно живот сваке учитељице, сналазили су и Цвету
Бингулчеву и много се доимали њене тихе и благе душе. Као
учитељица хтела је да задовољи у сваком погледу, као Српкиња,
да се одужи свом народу. Из Срема повуче је жеља кршиној Лици,
где се надала у миру и тишини радити и посветити се посве на-
родном добру. Али она дође у Лику у бурне дане, када је тамо
живо отпочела политичка борба, — дође међу љуто завађене и
политички подељене. Завада је постепено захватила и приватни
живот и ту је био тежак опстанак једној учитељици, која је до-
нела пуно лепих осећаја и пуно идеализма. Поносити сељак наше
кршне Лике привукао је њену песничку душу и она је остала у том
хаосу, где дојучерашњи пријатељи, и кумови из интелегенције нази-
ваху се доновима и грдише се јавно — пуних пет година. — Томе су
се придружиле и домаће (приватне) несреће и њено је здравље
било нарушено. За дуго време морала се одрећи сваког тежег
рада и телесног и душевног, да би се одморила. Њене песме су
пуно срца и пуно осећаја.

Кад смо купили грађу за ову књигу, питали смо све књи-
жевнице, како су им од српске женске публике примљени први
њихови радови. Већина на то питање није марила ни да се сећа. Али једна, врло искрена, одговорила
је овако, а то ваљда вреди за скоро све: „Кад сам почела са оригиналима: Са села, Први пољубац,
Мно гост, Споменица, вртили су главом, смешкали се, најзад рекоше: Али од куда сад од једном ово?

Но кад је тек изашла прва свеска „Посл. васпитања.“!! Е, моја једна „добра“ пријатељица ми рече заједљиво: „Иди, молим те, луд ти је и муж, што ти дозвољава да тлачиш то скупоцено време“. — Друга ми пакосно примети: „Ах, драга моја, то је велика дрскост! Куд мислиш? Та одјурите са тога поља као пепео! Књигу!? Књигу се она усудила издати. Мора да је протекција! Ах, све то не вреди ништа“. — Трећа је говорила: „Ах, ваљда јој муж помаже. Или, ко зна ко је иза леђа њезина имена! Мало муж, мало ко други, па хајд да се пише“. — Најлепше ми рече једна мудра госпођа: „Ако Бога знаш, како можеш онако писати! Чудне ми користи! Баш ће те послушати ко. Ех, такве књиге се бацају непрочитане у запећак... и т. д. — Имала сам шта слушати! Но, кад је у „Ж. Свету“, „Бранику“ и „Бранковом Колу“ изашла лепа критика, ућуташе и од тога дана се у моме присуству избегавао сваки говор о моме писању!..“ Ово „избегавање“ — ово је управо дубоко психолошки! Али госпођа, која то прича, данас је међу првим признатим српским списатељицама, а „њене пријатељице“ најбоље ће учинити, ако глас о том приме — лепо. Госпођица Бингулчева није нам на ово питање одговорила, али без сумње, да има и она, као и ми све: — „добре пријатељице“. ...Ми ово наводимо за то, јер су ваљда све српске жене овако прошле са својим првим радовима. То је код нас свуда и свагде тако. Па онда се још може наћи неко да каже, да пишемо „због славе“. Је ли то та „слава“, ако ти се заједљиво ругају пријатељице, ако ћуте о твојим радовима, ако те власти прогоне ни криву ни дужну, ако једва три до четири пута у животу нађеш истомисљенике, патнике ко и ти што си!

Ј. Срдих П. (Добој — Босна).

Сл. 126.

РАДЕНИЧНА ШКОЛА ЖЕНСКЕ ЗАДРУГЕ У МОСТАРУ (ОСНОВАНА 1905.)

Раде уметнички вез, читме, кере, бело рубље и шију хаљине (близу 100 ученица). Држе и јавна предавања. Садања председница гђа Зора Дактић.

Митра Морачина. Родила се 1872. у Увцу (Херцеговина). Сву наобразбу, која је потребна једној учитељици, стекла је у заводу за српске девојчице, што га још пре окупације отвори Енглескиња Мис Аделина Павлија Ирби. Госпођа Митра је свршила овај завод године 1893., те је била у њему и учитељицом. Од госпође Митре имамо до сада „Мали лорд Фонтлрој“, Francis H. Burnett, с енглеског преведено, прештампано из „Босанске Виле“. Но како је госпођа тек половицу накладе распродала, није се после смела да прими издавања нових својих радова. Ову судбину доживили су многи радови наших јавних радница, а то најбоље карактерише у каквим књижевним приликама морају оне да раде. Радови гђе Митре, који се врло радо читају, налазе се највише у „Босанској Вили“ и у неким другим српским књижевним листовима.

Милева Св. Вуловићка. Гђа Вуловићка је рођена 1853. у Остружници (код Београда). Њи је пок. Матије Котуровића, економа. Основну и Вишу Женску Школу свршила је у Београду. Било је управитељка В. Ж. Школе у Београду у којој је предавала рачун. За свој предмет превела је с рускога Рачуницу од Буренина и Малнина (Београд 1881.). Бавила се у Петрограду на болничким курсевима (1878.) те је ту добила и стипендију (руску), да би могла учити на тамошњем универзитету, пошто се сврши рат. Но кад се у Србију вратила, због рата, убрзо се удала (за Светислива Вуловића, тада професора гимназије), те је удајом променула намеру и одустала од повратка у Русију. Основала је друштво Кијегиња Љубица, у коме је сада почасна председница ради заслуга својих за исто друштво.

Н. Цветковићева (Београд).

Даринка Неранџић-Брашованова родила се је у Вршцу 1869. године од занатлијских родитеља (отац јој је ковач). Свршила је у Вршцу српску народну основну школу, а по том варошку грађанску школу и онда је отишла у Сомбор и свршила с одликом тамо српску учитељску школу. Учитељевала је у Чакову и у Турском Бечеју. Удала се за књиговођу мештанског г. Младена Неранџића, али нема порођа. Писала је највише дечије песме, које су излазиле у „Голубу“ и „Споменку“. Има њених песама и у „Женском Свету“, и одликују се својим религиозним осећајем. Издавала је и у засебној књизи своје песме за децу, а издавала је и приповетку за децу под насловом „Смиље и Ковиље“, а и прошле године је изашла њена књижица у турско-бечејској књижари Гиге Јовановића, књижица за децу под насловом: „Сеја из Бечеја“, у којој има песмица и прича за децу и један дечији позоришни комад. Бави се од петнаест година овамо спиритизмом и издавала је о том дело: „Тајне загробног живота“. Од како се бави спиритизмом, поети, тј. не једе ни она ни муж јој месо и маст. Од меса једу само рибу, а служе се зејтником (уљем). Не пију обичну воду, само минералну, али нису посве антналкохолисти. Она сама себи пије све хаљине по укусу како се њој свиђе, не тражи нити иде за модом. Живе њих двоје више повучено од света и ако лепо пева и у тамбуру свира.

А. В. (Нови Сад).

Катица А. Крајићева. У Босну је отишло више идеалних учитељица из других српских крајева. Носила их је тамо чиста љубав и пожртвовање за народне идеале. Међу тима је била и госпођица Катица А. Крајићева, учитељица. Она је толико била одушевљена за онај народ, да му је посветила и песму: „Браћи Босанцима“, која је угледала света у далматинском „Магазину“. Рођена је у Осеку од пок. Магдалене (Мане) и Антонија Крајића, магистратског чиновника, а унука је по матери, чувеног професора пок. Јосифа Јовановића. Гђица Катица била је свестрано образована Српкиња. Са вишим образовањем у родитељској кући стекла је шири поглед на свет и народни живот, а отуда је потекло и одушевљење, да своме роду помогне, да и он у широј маси дође до више културе и напретка. Зато се реши, да се ода на учитељску службу. Судба је допала у Босански Петровац, у родно место рано преминулог песника Богдана Крајишника, коме је била прва учитељица. Затекала је тамо сасвим запарљено просветно поље и прва јој је брига била, да школу и њен рад доведе до висине напредног доба, те га је набрзо и подигла до примерног угледа за оне крајеве. У свези са школским радом завела је и светосавске прославе у школи, које су донде непознате биле у оним крајевима. С тим у свези завела је и дилетантске представе и светосавске забаве, у корист школе и њеног материјалног обезбеђења. Те су забаве зашвиле у том месту и отуда се разнеле и по осталим крајевима Босне и Херцеговине. Поред свог школског рада завела је са женском децом певачку и појачку дружину, те је с њима сваке недеље и свеца појала у цркви и тим знатно припомогла, да се свето богослужење улепша и народ више цркви и молитви привуче. Прикупљала је редовно младиће од 20 и више година недељом и свецем у школу и учила их молитве, па после и читање и писање. Међу женама је будила свест за опште добро и створила, у своме месту одмах после сарајевске „крајцарске“ женске задруге, прву Добротворну Задругу Српкиња, а после с њоме у свези и прву радничку школу у оним крајевима. По томе је она покретач Добротворних Задруга и радничких школа у Босни и Херцеговини. Она се, сирота, у својој љубави и пожртвовању за опште народно добро толико напрезала, да је и своје драгоцене здравље нарушила, те је наскоро морала да напусти школу и сав јавни рад, који јој је толико годно. Прерана смрт отрже је народу и школи.

Сл. 127. Катица А. Крајићева, књиж.

Јелисавета Павловић (1862.) и Милан Петко-Павловић (1856.) из Вршца, оснивачи цртачко-везилачког завода, у коме раде преко 30 година. Осим тога путовао је г. М. Павловић по свему Српству, да држи курсеве у духу свога завода. О том послу он сам врло лепо каже Српкињи: „Дична селе! Свагда сам ценио рад твојих нежних руку и дивио се лепом укусу и изради, мучила ме је само мисао, да твоја вредна ручица израђује на српскоме столњаку, застирачу или на српском

Сл. 128. М. Петко-Павловић.

Сл. 129. Јелис. М. Павловић.

убрису туђинску слику, изреку, натпис и уопште све, што је туђинско. Српска песма, коју си певукала док си стране слике везла, није ти подизала душу к небу српскога народносног живота. Да ти пак песма буде верни излив осећаја, потражи оно, што је српско и пригрли га. Да не би морала туђе накарале трпети на твојој рубеници, застирачима и убрусима, нашао сам за добро, да цртам српске слике из српске историје прошлости, као: лица српских јунака, српских књижевника, са српским натписом и то све по платну, свили, кадифи и уопште по свакој тканини, од најмањег до највећег застирача, за ма коју потребу“. Мисао, да се и тако шири српска свест, врло је добра, особито, јер тиме већ мала деца могу да се вежбају у везењу, а одрасле везице вазда нека пазе, да на тај начин не загазе у дегенерацију везилачке уметности, те да сложе оно, што је српско, са оним, што је естетско. Господин Павловић је неколико година уређивао „Српску везицу“, женски лист (Вршац), који је престао излазити.

Међу данашњим учитељицама и млађим женама има их мало, које раде на јавном пољу, а и те, које раде, слабо се јављају. Ево некоја имена: Бешлић Исидора (Ада), Берић Даница (Беловар), Бикар Илка (Рума), Гавриловић Цвета (Надиљ), Глибоњска Милана (Голубинци), Живковићева Софија и Јеремићева Зора (Митровица), Јојкић Вида (Турија), Даница Максимчева-Путникова (Бачка), Кешанска Анђелија и Јетић Вукосава (Панчево), Кошић Милева (Ада), Лукић Јела (Београд), Мара Љубибратић (Сарајево), Малетанска Милица (Варјаш), Манојловић Олга (Пожаревац), Мишић Вукосава (Беч), Тоштић Ангелина и Ђирићева Милана (Станар), Поповић-Котурова Катица (Ст. Футог), Тошовић Софија (Фоча), Тошић Анка (Земун), Ђосић Дана (Краљево Село), Шимић Вукосава (Ст. Пазова), Унтеррајнер рођ. Стефановић Дара (Темешвар).

Сл. 130. Радионица Милана Петко-Павловића у Вршцу.

У наше доба појавило се нешто, што се противи раду. Сад више у раду не гледамо ведрину властите снаге, удовољење једне природне побуде, које је исто тако нужно, као удовољење глади и жеђи. Рад су приказали као нужно зло, што нам га намеће страховита борба за опстанак. Мало ко схвата људе, који много раде, а који раде само зато, јер им је рад потреба, пола живота, јер их он освежује и разведрује. Њихових се стопа хвата завијет и пакост. Наше се доба превисше плаши преоптерећења, но људи су преоптерећени заправо само — забавама. А и то, што многи уздишу за промашеним звањем, што млади људи љушкају само по уметничким звањима, долази одатле, што мисле, да нпр. код позоришта, књижевности итд. нема правог

напора, да ту треба једино таленат. Папир, перо и таленат — и списатељ је већ савршен. А ипак можда нема звања, које би изискивало толико неуморне енергије, толико железне марљивости, толико неуморне жеље за рад као звање уметника или списатеља. Наравски, да публика то не види, и ко на овим подручјима успева, тај зна, да му тај успех Бог није једноставно поклонио, него да га је железним трудом и вољом постигао, а зна и да га неби постигао, да је у његовом животу било ма једног јединог беспосленог дана. Дакле, усађујмо у младе девојачке душе жељу за рад, нагон за делатност! Отворимо им срце за сазнање, да рад није терет, него да је у њему срећа живота. Нека увиде, да радом не само заслужујемо хлеб, него да нас он уздиже, да нам он оживљава таленат, јача наше човечанство, а уз то да нам даје и здравље и могућност, да надвладамо светска зла, и да уживамо праву лепоту. Жене, које имају јаку вољу за радом, увек су здраве жене. Заузете својим послом, немају када мислити на којекакве ситнице, и зато данас можда нема за свет бољег лека од речи: „Радите — научите љубити рад!“

Б. Б. (Сарајево).

КУЛТУРНИ УСПЕСИ СРПКИЊА.

Ж Е Н А.

Дивљаци! жена још је вама жена,
Створ од дрвета, хаљина од ткива,
Од сто вам љета малољетна бива.
Дивљаци! жена још је вама жена!

Још јој кажете: „То није за жене!“
С физичке снаге у поносу своме
К'о са својном поступате с њоме.
Још јој кажете: „То није за жене!“

Пуна вам уста: „Култура, култура“.
Култура свуда својим крил'ма вије,
Ал' до вас пута прокрчила није.
Пуна вам уста: „Култура, култура!“

ЈЕЛЕНА Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋНА.

ДР. ЗОРА ПРИЦА:

НАШЕ ЖЕНСКО ОБРАЗОВАЊЕ*).

И код нас се у Србији знатно опажа једно велико растојање између школе и живота. За-
виримо ли у психологију средњих школа, мораћемо признати, да ми Српкиње стојимо тек на почетку
познавања душе дечије, јер је очевидно, да нам деца кржљаве под прекомерним притиском реалних
задаћа. Данашње образовање и васпитање женскиња у Србији је још један комплицирани проблем.
Културне задаће данашњег женскиња су многобројне; нашој Српкињи треба просвећивање у свима
облицима њезина живота, јер она припада двојаком животној кругу: друштвеном раду и породици.
Свесна Српкиња тежи, да се избави од једноличног, ситничавог, кућевног рада и тражи да прошири
свој видокруг, своје поље рада, хоће да ослободи своју везану умну снагу у слободну раду, жели да приђе
као и њен брат, к чистом извору знања, к светлости, у ведријим висинама. . . . Наша средња школа
пружа женском подмладку енциклопедско, прегледно знање. Интелект се преоптерећује памћењем,
развија се рецептивност, а не негује продуктивност. Ум прима материју, многе знакове, облике, бро-
јеве, имена, догме и аксиоме, и ради рефлекторично. Занемарује се природна моћ мишљења, јер се не
разрађује. Вишим захтевима, да настава буде што индивидуалнија, неможе се приближно одговарати,
јер је број ученика по разредима нарастао до 60. Та претрипаност по разредима везује руке настав-
нику у много чему. Ми наставници неможемо довољно да рачунамо с истакнутим способностима
појединих ученица, и тако неможе ни ученица да према своме дару и вољи унапреди културу лич-
ности, да јача индивидуалност. Права култура је нешто специфично, диференцирано, индивидуали-
зирано, и њу треба да постигне свака напреднија Српкиња, јер ће само тим путем да развије своје

*) Упозорујемо наше мајке и учитељице на овај чланак, писан у најмодернијем правцу.

способности. Под специфичним руковођењем, осетиће свака женска срећу једног свесног умног живота, који хоће да се развије, прошири, утемељи и који постаје богатији и личнији. Осетиће чари ниансирања, у борби за умну слободу, када јој признање личне способности пређе у активност. — Ми сви знамо, да и најпримитивнији позив захтева умни рад, али ми не смемо занемарити, покрај важног реално-практичног образовања и васпитања унутрашњег живота, негу интимне душевне културе и телесне хигијене. Ми смо свесни да је женскињи веома потребно рачунање са моментима њезине душе, да је њој дубока културна потреба лична слобода, и да она исту не може само помоћу здравог разума постићи него и помоћу унутрашњег живота, живота душе. Ми хоћемо и боримо се, да уврстимо у видокруг женског подмладка, осим субјективно потребних и објективно важних страна интелектуалног живота, и хармонични развитак душе, хоћемо да створимо равнотежу између умног и моралног живота, јер само тим путем долази индивидуум, до својих човечанских права.

Сл. 131. Златовез из Босне. Ори.: очи, брчићи.

Тежиште душевног образовања обухватаће естетика. Треба пробудити у детету вољу за лепо, непосредно и у најнезнатнијим моментима, при свакој прилици; обогатити му душу уживањем у леним појавама и изразима природе, у делима уметности и литературе. С особитом строгашћу треба пазити на одржавање примерног тако рећи салонског понашања. Треба пазити на сређено држање наше женске омладине, на финоћу у тону говора и гестикулације. Та дисциплина социјалне углађености не сме бити једнострана, једнолична, несме се изродити у круту конвенционалност, и несме имати у себи оног опасног формализма, у коме може да се крије подмуклост човечије природе. Напротив, ова душевна хигијена треба да чува осећање наше женске омладине од многих незграпних грешака. Одгајањем укуса за лепо понашање, уносимо неку врсту стила у темпераменат и живахност наше здраве омладине, оспособљујемо свако дете да оно само, у критичном моменту савладајуће оно себично „Ја“. Често вођење контроле над узбуђеним, неумесним изразима осећања, постаће другом наравн дечијом, и помоћи им умети одржати победу над самим собом у тренутку гњева, савладавањем умеће угушити сузе бола, и не изазивати непотребно сажаљење, у души ближњег, утаманити завист и грамзивост за туђим. Кристализирана уредност, учтивост, углађеност у понашању, извршавала би један део практичне естетике.

Више морално схваћање постижемо код женске омладине утврђивањем љубави за домовину и за човечанство, јачањем личног поноса, путем развијања воље за рад. Свесна Српкиња се је ослободила од сентименталног конзерватизма, и дилетантске празновере, да је срамота радити, увидевши да нове економске прилике постављају и нове задаће данашњој напреднијој Српкињи, те данас и најимућнији Срби одгајају децу за озбиљан рад. У морално васпитање спада такође упутство у разумевање социјалних дужности; наша женска омладина има већ неколико добротворних организација и ради свесно, у заједници, за добро свог народа. — У најновије доба покушава се, код нас у Србији, поклонити што већу пажњу телесној хигијени. Данас је телесни живот женске омладине подвргнут већој опасности, него у пређашњим временима. У доба, када је телесни и умни развитак, женске омладине, најинтензивнији и најважнији, када би деца требала да се свакодневно крећу, неколико сати, на чистом ваздуху, морају наши ђаци напорно радити, цело пре подне и често неколико сати после подне, у присиљеном телесном држању, а често у врло поквареном ваздуху школске собе. Зато се код нас сада живо ради, да се што више развије, у души детета љубав према кретању, да се помоћу естетске и ритмичне гимнастике постигне: слободно, поуздано и одважно кретање код наше женске омладине.⁹

Сл. 132. Златовез из Херцеговине. Ори.: копите, нарице, јачице.

Свим наведеним погрешкама, од којих још данас наша женска омладина пати, стаће се код нас у најближој будућности, и то постепено на пут, и почеће се радити на здравијој основи, јер смо увидели, да само оно васпитање и образовање, које тежи савршенству ума и душе помаже данас културном човеку. Ми се трудимо да уведемо потребне реформе у наш наставни план, тако да наука не буде давала нашем женском подмладку, само сухопарне податке, него да јој оплемени душу, разради, очеличи карактер, и ојача лични понос. — Ми тежимо, да нађемо погодне услове, за одгој умне и душевне хармоније, код нашег женског подмлатка. Ми настојимо, да помогнемо женском бо-

риоцу да си прокрчи пут у сферу модерне културе, која данас садржава мношину и покварености и сретне могућности, желимо да дамо нашем женском подмладку, прилику да постане умом и душом самосталан, да проживи у души својој моћ културе и тиме да осети умне и душевне развике у њиховој дубини. Свако, у себи затворено васпитање, свака врста доследне умне и душевне дисциплине даће нашој женској омладини потребну концентрацију, за могући напредак. Наш идеал образовања и васпитања је хармонични развика ума, душе и воље у религиозно-научном духу, а на реално-естетској основи, која не занемарује телесну хигијену, јер таково образовање и васпитање одговара и природи и позиву наше младе и напредне Српкиње.

ДАРИНКА БУЉА:

НАШЕ ЖЕНЕ И МУЗИКА.

Ми Срби још увек гледамо у глумцу комедијаша; а у виртуозу и уметнику видимо такођер неку врсту одличнијих глумаца. Зато је у нас Срба врло мало родитеља, који часове за певање и музику не сматрају као неку дангубу, а свирање и учење музичке теорије само за — непотребан излишан и споредан луксус, који себи могу дозволити само богаташи. С тога су у нас врло ретки родитељи, који са вољом и благословом пружају својој деци музичког образовања. Према томе смо и морали заостати на музичкоме пољу. Музика оплеменењује душу, поштујмо ју за то!

Но, узмимо прво стране, културне народе, или, узмимо баш нашу браћу Чехе. Они сматрају музику као потребан комад хљеба, као озбиљан, културан рад, као узвишену, али корисну уметност и озбиљан посао. Певање, свирање и компоновање цене као озбиљну уметничку вештину, без које један народ не може заузети места у реду осталих културних народа. Код нас су жене музичарке, ретке ма да је Српкиња музикална од природе.

Ту су два стара имена: Зорка Анастасијевићка, Славка Атанасијевићка и после: Милева А. Константиновићка. Даница Крстићева, сложила је школу за гласовир, а једна је од најмлађих композиторка: Прерадовићева. Имамо неколико признатих виртуозкиња, уметница на гласовиру, познатих госпођа: Сидонија Илићева (Београд), Павловићка (Н. Сад), Максимовићева, (професорка академије у Будимпешти), Ида Добринковићева (Земун), Јелена Шоповић-Михл (Београд), Мара Врањешевевићева-Васиљеска (Загреб) Меланија Ђелан-Шећеркова (Митровица), Рајна Димитријевићева (Београд), Јеленасвета Петровићева, сада је коровођа у Србији, (кћи загребачког протe), Радмила Калуђерчићева удата Краљевић (Сарајево). Говорећи о српским музичаркама, сјећамо се са поштовањем Олге Ковачевић, српске гусларке из најљепших новосадских дана.

Сл. 133. Вуњени вез из бос. Крајине.
О.: амајлије. Вез једнолице (gleichseitig)

Милица пл. Прерадовић. Рођена је у Голубинцима (Срем). Отац: Дамјан пл. Прерадовић,

Сл. 134. Ложовина попуњена из бос. Крајине.
(Исти орнаментат као слика 133, само је једно с лица, а друго с налицја прецртано.)

песник, парох, а мати из угледне породице Јефремовић. Школовала се сем — свога места рођења — још и у Бечу (музичка школа Ондричек) и Грацу. Већ као дете певала је радо народне песме. Што би јој се допало, то би сама себи прибележила и удесила пратњу за то. Отац јој је радио помагао у томе правцу. Видећи, да јој то иде од руке, окуражи се и одважи да углазби лено „Сремско коло“, на валицер, „Севдах“ и „Маћедонку“. Она је учитељица у Београду.

Јелена Докић, кћи професора и директора гимназије. Рођена у Београду 1886. год, где је свршила вишу девојачку школу, а за тим, као ученица познатог српског уметника на гласовиру Цветка Манојловића, апсолвирала у Српској Музичкој Школи у Београду. Као питомица Министарства Просвете завршила је своје музичко образовање у Бечу код чувеног професора Царске Музичке Академије Paul de Sonne, ученика славног Рубинштајна. По завршетку својих студија постала је наставница гласовира у Српској Музичкој Школи у Београду и наставница хорског певања у женској гимназији. После неколико својих успеха на концертима, прошле године је указом Његовог Величанства Краља Србије, одликована орденом св. Саве. Она је изврсна пианисткиња.

Вида Вулко-Варађанин, преузела је већ од доста времена амо, да настави и одржи лепу традицију оних дичних Српкиња, које су за некад идеалних омладинских времена онај стари српски

Сл. 134. Вида Вулко-Варађанин, музичарка.

Нови Сад дичиле као даровите веште, вредне и музици, тој уметности над уметностима, свом душом одане свирачице. Њен дом је срединште новосадеком српском музичком животу и нема тога било српског, било страног великог уметника и уметнице, који дође у Нови Сад, а да се, пре но што изађе пред ширу публику, најпре не појави у дому где мерица Вулко, која за такву прилику свагда сазове угледан скуп љубитеља лепе музике и уметничке песме. Испод прстију где Вида одјекују свагда најчистији гласови, који знају да буду громки као грмљавина, нежни као материнска љубав, слатки као љубавни гук заљубљене моме и тихи као дах. Велико своје умење не употребљава гђа Вида само себи и својима, пријатељима и познаницима ради разоноде и забаве, него га вољно и одано ставља у службу и јавним добротворним смеровима.

Вида родила се у Великој Кикинди (1871.). Родитељи педагози су је као јединицу однеговали најбрижљивије, а како је још од малена показивала дара и воље за музику, то су је радо дали да учи свирати у гласовир. Учитељ јој је био темељити музичар Чех Фрања Петрик, али без огромног самосталног рада, не може ни најбољи музичар, да учини чудо. Проф. Јов. Грчић.

Олга Ковачевић. У шездесетим годинама био је јак омладински покрет, који је, тако рећи, српско друштво оживео. Ми видимо, да у то доба пониче и код нас славенска беседа, која постаде уједанпут, као чисто српска тековина. Но круна ових беседа биле су омладинске беседе, јер су увек биле дивно изваћане и посећиване. А између ових као да је најлепша била омладинска беседа у Новоме Саду 1866. год. Био је истакнут, управо, диван српски програм, који, можда по чистој вештини, изостаје иза доцнијих беседа, али их, као српски далеко надмаша. Лена успомена!

У програму је била тачка: Уз гусле гуди народне песме Олга Ковачевић, па је то покренуло живо интересовање и на саму беседу. Мила наша Олга била је средњег раста, али лепо развијена, имала је приу уви-
тачену косу, сањалачке црне очи. Имала је правилне и лепе црте, а из свега је извиривала мирноћа и благост. Имала је на себи народну српску ношњу: белу хаљину и траку, српску тробојницу, а иначе на њој не беше никаквих накита. Гудила је дивно: „Косовку девојку“. Публика је била очарана.

Олга Ковачевић била је ћерка поп Стеве (Штеве) Ковачевића, пароха у срп. Елемиру. Удала се за Лалу Пантелића пароха у Јазку. О Олги гусларки писале су све српске новине са заносом, а учитељ Јован Удицки и Миливој Ковачевић издали су њој у част брошуру (1912. Митровица). Госп. Милица Прица пуно ми је о њој причала.

Сл. 135. Дете у народној ношњи из Босне.

Има и данас сеоских жена, које уз гусле српску песму по селима певају. У Далмацији живе (у Жегару) многе сељанке, које јавно на сајмовима као горске Виле певају и уживају глас као и мушки гуслари. Професор Мурко*) са универзитета у Грацу послао је госпођи Ј. Беловић слику једне такве гусларке, коју она чува у својој збирци раритета из народног живота.

*) Види о том: Volksepik der bos. Mohamedaner von Prof. Dr. Matthias Murko. — Wien, 1913.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА.

Игра, која је првобитно била израз религијског обожавања човека, израз његовог најјачег и најдубљег унутрашњег живота, игра која је била произвор осталих уметности у току времена и развића, спала је била на два вида: балет и наше друштвено играње. Из тога стадијума кренула је у наше време игру гђа Исадора Дункан. Она је прва заиграла нову игру, која је задивила свет, па је после и говорила о тој игри. Основна мисао гђе Дункан јесте, да покрети човечијег тела у игри морају одговарати склопу и природи тога тела, као год што кретање земље, кретање ветра, морске воде, животиња, како крупних тако и најситнијих, као год и покрети дивљака и детета одговарају природи тела, које се креће. Права игра за гђу Дункан није ништа друго до природна гравитација воље у индивидуе, а та воља јесте преношење свеопште васионске гравитације на људско тело. Овакво схватање игре упутило је велику реформаторку ове уметности на изричну борбу противу балета. Разлози за осуду балета су ови: сви покрети, које данас учи балетска школа атак су на закон гравитације, ту природну вољу у индивидума, те стоје у опреци с облицима и природним покретима тела човечијег. Балетски су покрети, даље, бесплодни, јер нису живи, јер не могу из себе створити нових покрета, нити има узрочне везе између покрета, који су већ дати. Сва се балетска вештина састоји у усвајању већ датих покрета и њиховом утанчавању. Отуда они нису могли нити могу дати ни позу ни ритам. Отуда балет и није уметност већ чисто акробатска вештина, изопачење уметности. Он изражава дегенерацију предходних поколења, који су изгубили смисао за лепоту природности. „Свака уметност“, вели гђа Дункан, „изражава најлепше и најузвишеније идеале, а какве нам то идеале изражава балет?“ Осим тога балетски неприродни покрети унаказе кости и мишиће, те су трико, неприродна цинела са тврдим врхом и сукњица неизоставни атрибути његове „лепоте“. Задатак игре јесте да изрази усавршавање лепоте људског духа посредством телесних покрета. Као задатак своје игре и своје школе узела је гђа Дункан, да нађе примарне покрете будуће игре. Ти покрети морају бити подобни за развиће и такви да се могу довести у изричну везу. Бескрајан мора бити могући низ тих природних покрета.

У историји човечанства нико до сада није схватао тело људско тако савршено као Грци, јер су они били генијални посматрачи природе, а способни да своја опажања непосредно изразе у животу, у покрету, телом својим. Зато је сваки положај сваки израз и покрет античког вајарства драгоцен пример за игру будућности, као и свака слика на грчким вазама и рељефима. Сваки је од тих покрета само један члан у узрочној низу покрета, који му следе и онх, који му претходе. Отуда нигде краја, нигде свршетка у њима, а увек су природни израз тела, које се креће. Друкчије игра ерос, дете, друкчије сатир и нимфе израђене, готове мускулатуре. Ова игра будућности, у ствари игра прошлости, васкрела из давнина јеленског духа, намењена је не професионалним играчицама као нарочити позив, ни позоришту, већ жени као таковој. И та мисао гђе Дункан једна је од најзначајнијих. Отуда школа сестара Дункан у Груневалду (код Берлина) има као циљ не да спрема играчице од заната већ: да развија савршена и здрава тела у младих девојака нашег поколења, како би биле здраве као личности, лепше као жене и снажније и подобније као мајке, те стварале здравију и лепшу децу. По мишљењу гђе Дункан играње је у васпитању онај чинилац који ће, у погледу схватања лепоте и здравља, изразити једном највиши степен развића људског ума дотичнога доба, отуда игра мора постати неизоставни део васпитања сваке жене, јер права жена будућности мора бити здравија и лепша од жене нашег доба. Жена ће та у игри очитовати мисао женског тела и утицај природе на женин дух. Играчица будућности биће свештеница, пророчица, која ће женама донети вест, дати сазнање о могућој снази и

Сл. 136. Госп. Јелена Самардџија, председница*) Савеза Женске Задруге за Б. и Х. (осн. 1911.); Изврсна говорица, Оснивачица Сарајевске Женске Задруге, јачике грисе и девијет сиротишта (На фондова велике добротворке Енглескиње Мије Ирби), те дјел. интерната и школе за кухиње.**)

*) Председница Женског Савеза за Аустро-Угарску је гђа Јелисавета Борота у Загребу.

**) У Србији има школа за Сеоске Домачице у Реснику и Блану, Гњилану и Осинаоници и на још седам места.

лепоти њиног властитог тела. У својој визији будуће игралице, будуће жене, види гђа Дункан покрете, који изражавају опажаје, како се море таласа, како птице лете, биље како расте, облаци како промичу и најзад покрете, који изражавају човекове мисли о васнони.

Тако мисли о игри будућности њен творац гђа Дункан. Да не би зар било криво и мушком роду, што је жена пронашла једну област делатности, где је она искључиво ненадмашна, десило се да баш човек допуни реформу на пољу ове уметности.

Господин Далкроз, полазећи са чисто педагошког становишта као музичар, дошао је најзад до истих начела о физичком и естетичком васпитању као и гђа Дункан. Желећи да олакша својим ученицима схватање музичког ритма почео је, пре седам година, радити с ученицима „соп-феђе покрета“, преносећи музички ритам на покрете и не слутећи,

Ст. 138. Јован Пешин, вајар (Београд). Види споменик, стр. 97.

да ће тиме доћи до једног важног проналаска: улоге ритма у васпитању уопште. После шест година тражења, покушаја, усталачког рада и неуморне борбе за остварење својих генијалних најпре слутњи па идеја, рад је његов крунисан подизањем „Завода за васпитање ритмом“ у Хелерау код Дрезде. У своме говору приликом оснивања тога завода, вели Г. Ж. Далкроз.

„Првобитно сам систем Ритмичке гимнастике установио за музичаре, али сам, радећи даље, увидео да музика, и ако има важну улогу за ритам и неразводну везу са њим, да је ипак значај ритма у васпитању уопште од много општијег значаја. Ритмичком гимнастиком развија се упоредо дух и тело. Њоме се развија способност човекова за примање и изражавање утисака. А човек може бити

само онда зрео да изрази своју личност, било као уметник, било практички у животу, ако је развио у себи способност, да се изрази. „А како ћете бити уметници, како ћете бити људи, ако чак и не знате јасно ни шта мислите и шта можете? — Та способност за јасне опажаје, мисли и њихово изражавање код генијалних људи је богодана — урођена, барем као диспозиција за јасноћу и изразитост њихову. Ми други просечни и даровити морамо те способности васпитањем стећи, морамо се потрудити да ослободимо своју духовну снагу посредством тела. Човек свакодневно осећа сметњу, да се изрази потпуно и јасно и као уметник и као човек. Те сметње леже у самом нашем телу и нервним центрима, који не стоје довољно под влашћу наше воље. Зато има толико људи, који имају нагомиланих мисли, опажаја, емоција, нејасних тамних, али нису у стању, да уреде мисли ни да доживе те покрете у свој њиховој пуноћи и снази. Они те осећаје, из којих су те мисли и те емоције произашле нису потпуно доживели, нису их доживели целим организмом. Ту су осећаји утицали на тело неспособно да изрази психу, на тело без природних, ритмичких форма, на тело без мере, без равнотеже, тело неспособно да доживљује потпуно.

Има дана код сваког од нас када смо свежи и способни за рад, када се осећамо еластични. Зар нам се тада не чини да смо јасније свесни сваког осећаја, сваког покрета свога тела? — Изгледа нам да смо тада у већој мери господари свога тела и свога духа. Тих дана музичари су у души пуни музике, сликари и вајари пуни облика, трговци пуни одлука — све, чега се год латите, успева. Творацка искра, која тина у свакоме од нас, тих дана је раширена у пламен, почевши од пламчика до пожара. Код генијалних људи такво стање мора бити готово стално, код нас осталих покаткада. Али је васпитањем могуће прибавити себи знатно већи степен способности за изражавање и јасност доживљаја. Та тачка у васпитању од битне је важности по сваку личност.

Ст. 139. Милка Гргурова-Алексић, драмска уметница и књижевница. Стр. 57.

А то је управо задатак ритмичке гимнастике. Потчинити тело духу и оспособити га за потпуније изражавање психичких процеса, душе, развити вољу и подвластити јој несвесне, бескорисне импулсе, развити, уредити покрете и омогућити их да утанчано изражавају духовне доживљаје, ослободити дух развитком тела, тог јединог његовог изражајног средства — ето то је циљ нашега рада“.

Ритмичка гимнастика обухвата: пластику, развиће линија и положаја тела, и ритмику, оспособљавање, да се музички ритам пренесе потпуно на телесне покрете. Ово последње једна је одвечних потреба човекових, којм се очитује од искона у игри, с једне, и песни при раду с друге

стране. Обе гране вежбања допуњавају се и као целина неизоставно су средство за ослобођавање духа телесним изразом.

Ритмичком гимнастиком тела покрети се у простору развијају, везују, укрштају, срањују, претежу, скраћују и нијансирају према природним законима, који владају телом. Они се дисциплинују мером, музиком. Циљ свих ритмичних вежбања нерава и мишића јесте развиће тела човекијег до најсавршенијег инструмента за изражавање душе. А ово је задатак и циљ највеће уметности — живота.

ДР. ЗОРА ПРИЦА:

УМЕТНИЦЕ (СЛИКАРСТВО, АРХИТЕКТУРА).

Наше се госпође често нађу у неприлици, кад им ваља казати свој суд о лепоти какве уметничке слике. Оне обично онда кажу: „лепо“, или понове оно, што су чуле, да други кажу. Осетити лепоту ове врсте оне још не умеју! Да им обикнемо око на праву лепоту, ми у овој књизи доносимо доста велик број савршено лепих слика, студија, скица (пошња) из руку оригиналних славенских и страних уметника (сл. бр. 14, 15, 17, 26, 27, 45, 86, 94, 110, 120 и др., те насловна слика).

Дао нам их је пресвијетли госп. Коста Херман, интендант сар. музеја, из музејалног поседа. Част му и хвала! Слика цртана руком уметника посве је нешто друго, него фотографија из каквог малоградског завода. Ми и такве доносимо, јер морамо. Неке су нам госпође послале већ готове клишеје (обично доста лоше), друге су нам послале фотографије, које смо ми дали акварелом поправити, а онда клиширати. Тако су изишле лепше и укусније. (Неке су нам послале и такве слике, које се нису могле употребити. Толико на боље разумевање наших слика). Издавачки завод Пахера и Кисића у Мостару донео је неких 200 дописних карти са срп. књижевницима, међу њима било је и 10 женских слика, неке од њих и ми доносимо (сл. 139, 142, 155, 157).

Српско немарство, сликарство, особито црквено, и вајарство имало је одувек угледа, јер је уметничка душа српска умела у сваку црту свога уметничкога рада да унесе љубави и заноса. Међу српским женама има неколико признатих уметница.

Сл. 140. Вез бројем. Далмација.
Ори.: Темпресићи.

Сл. 141. Пета техника као
бр. 140. Ори.: цајетурци.

Једна така уметничка душа старијега времена била је **Катарина Ивановићева**. Појавила се на пољу сликарства у првој половини прошлога века. У кући оца свога у Стојном Београду почела је сликање, па наставила у Пешти, а довршила у сликарској академији у Бечу и Паризу. Приликом изложбе сликарских радова у Бечу 1837. године веома су хвалиле Бечлије њене слике. Српска публика поноси се тим радовима.

Њени сликарски радови су прави уметнички и прави народни радови: „Освајање Београда 1806.“, „Јелена Српкиња“, угарска краљица и „Милева Српкиња“, турска царица. „Сима Милутиновић Сарајлија“, „Стеван П. Книћанин“. „Катица Ивановићева у својој сликарској радионици“, „Котарица грожђа, у две слике“, „Богаташица и сиромашница на умору“, „Српски гуслар“ (од г. 1836.).

Петнаест слика поклонила је Српском народном музеју у Београду и основала је своју задужбину са 2150 динара с намером, да се доходак троши на одржавање њених слика.

Она је прва и једина Српкиња била члан тадашњег Српског ученог друштва у Београду.

Надежда Петровићева рођ. 1874. у Београду, где је и свршила Вишу Женску Школу и оквалификована за учитељицу. Затим је свршила Кутникову Сликарску Школу и постављена за учитељицу цртања. После је код Ажбеа у Минхену провела четири године. Прва академска сликарка у Србији. Ради екстремно у модерном правцу — Пејсажи су јој бољи од свега. Учествовала је на свима југословенским изложбама. Колосална енергија, полет, умалаштво, карактеришу њене радове. Њезине слике показују нов, пун, сјајан ваздух: „Буљонска шума“, „Фасада Нотрдама“ и друге слике износе ванредан колорит. Слика „На Сави“ питома је, српски искрена, жарка, ведрa.

Осим сликарства Надежда Петровићева исто се истакла и као агитаторка у свима важнијим омладинским политичко-националним покретима последње деценије. Учествовала у оснивању „Кола сестара“, а после у рату као болничарка на граници према Старој Србији (као и многе друге наше књижевнице и уметнице). Види чланак: Српкиња у рату (стр. 93.).

Бета Вукановић из Београда, модерно образована дама, заузима лепо место међу уметницама. Њезине слике „Мали музикант“ и „Београдски Цигани“ одају изврстан психолошки и сликарски таленат. Јужнословенска уметничка изложба у Београду поносила се је њеним радовима.

Сл. 142. Бета Вукановић,
слик. уметница.

Полексија Ст. Теодоровића, рођ. 1848. у Београду, ћерка песника Матије Бана. Била је на гласу њепотица телом и душом. Удала се за сликара Стевана Теодоровића. Сретан брак појачао је њезин таленат. Радилa је много (портрете, иконе по црквама, студије). Најпознатији су јој радови, које красе „краљичину цркву“ у Београду, слика „Призренка девојка“, „После рада“ и т. д.

Од млађих сликарица познате су Љубица Филиповићева („Моји ђаци“) и Наталија Цветковићева („Два пријатеља“, „Спрема лекцију“, „Мати“). Лени таленти, који много обећавају.

Од хрв. сликарица познате су особито: Леополда Ауер Шмит, Наста Ројц, те Вера пл. Војничкић (умет. индустрија), а као архитекта Џаја Начићева.

Џаја Начићева рођена је у Београду 1879. године. Као одличан ђак свршила је гимназију и велику школу у Београду. 1902. године положила је државни испит за архитекту; и већ 1903. године изабрала је од београдског општинског одбора за општинског архитекту. У Београду, где има врло спремних и ваљаних архитеката, гђица Џ. Начићева заузима веома видно и угледно место. У прве њене радове спада рад на уређивању доњег Калимедана. Даље је спомена вредан рад око две велике школске зграде: код саборне цркве и у Макензијевој улици. По њеном пројекту, подижу се раднички станови и болница за туберкулозне у Београду. Назидала је и леп број приватних кућа. — Кад је била расписана награда за план тополске цркве, добила је трећу награду. Гђица Начићева располаже са великом спремом у својој струци, вредна је и савесна у послу, и сви који је познају уверени су, да ће на пољу свог рада постићи још више великих успеха.

Маша Јанковићева, родом из Ђурђеваца у Хрватској, а удата за професора и сликара у Бугарској, посветила се марљиво изучавању српских и хрватских народних орнамената. Кад је у Минхену била на наукама, упозориле су је сликарнице Пољкиње на љепоту наших народних орнамената, велећи јој: „Чему ви сликате туђе декоративне ствари, кад у својој отаџбини имате богато врело лепоте непознате?“ Онда је г. Маша Јанковић писала госп. Јелици Беловић-Бернацкићовској у Сарајево, да је упути у тај њој посве непознати свет, те је тако кроз две године писмено примала поуку од госпође, а послје је и лично дошла к њој у Сарајево, да прегледа њезину богату збирку текстила.

Иза довршених наука добила је место у Загребу (дотад је служила у селу Чепеловцу) па је цртала нар. орнаменте за „Домаће Огњиште“ и „Српску везицу“, те за „Wiener Mode“, где и данас ради. Многе од ових народних орнамената, које доносимо у овој књизи, од њене су руке.

Сл. 143. Џаја Начићева, архитекта.

После ње опет се госпођи Јелици Беловић-Бернаджиковској јавила друга учитељица из маленог места Херцеговине (Криста Ђорђевић), коју је госпођа исто тако путем кореспонденције пуне две године поучавала као Јанковићеву, те је и ова онда са села дошла у Сарајево, где ради у државној школи за вез и ткање. Само је штета, што учитељице, кад постигну добро и лепо место, јако охладе за оно, за што су се прије заносиле, па обично не учине онолико колико су обећале, док су биле на селу и у душевној самоћи.

Сл. 144. Маја Јанковићева, сликарница.

Српска критика примала је увек женске радове како треба **праведно**. Ако смо говорили о непријатним приликама, у којима срп. књижевница и уметница ради, нисмо ту мислили на наше критичаре. Ти су обично лепо примили вредне и добре женске радове, судећи о њима објективно. Ако је где било и „злогбне критике“, ту су обично писали женски прстићи које „добре пријатељице“. Дакако, да је у нашим књижевним листовима доста ретко говора о женским радовима, јер их и нема много, а о свакој ситној ствари не може се ни тражити, да критика води рачуна и да дели комплименте. То би требао да буде посао женских листова. Позната је у нас наклоност критицизму и дискредитовању, па ако и поред тога нема у нашој критици крупнијих приговора о женским књиж. и умет. издањима, онда се може мирно рећи, да су та издања потребна и добра.

ДАНИЦА МАРКОВИЋ:

САВРЕМЕНА ИСПОВЕСТ.

Осећам како утискује боре
Живот у душу и на лице моје.
Доба кад више године не броје
Блиско је мени а раскошне флоре
Из младих дана минуле су цвети;
И старост блиска ругобом ми прети.

Из мене грца остарела жена.
И јадна жртва неповратног доба,
У малодушном страху од времена
Бежим у сутон полутамних соба;
Нову за мене уметност студирам:
Пред огледалом косметике бирам.

Стављам на лице и на душу маску —
Закрпу једну на живот и време —
И успех давне, женске стрататеме
У оку мојем себи чита ласку,
И натерује осмејак на уста...
А груди празне и душа ми пушта.

Одлазим тако у свет, међу људе,
Да тамо играм ролу срећне жене,
И често завист и злоба се буде
На комедију и лаж око мене.
А мене тишти све што лаж та скрива,
Мучи ме, гуши и живот разлива.

ДАНИЦА БАНДИЋ:

РАЗГОВОР СА МУЗОМ.

(ЈЕДНО ЋЕРЕТАЊЕ).

Madame! Нисте навикли, да вас тим именом зову, знам. На Олимпу сте имали друго име. Али ми нисмо сад на Олимпу, него у мојој соби за скромним столом за писање. Па каквим именом да вас зовем? Будите задовољни и с овим. Madame! Давно се нисмо видели, па смо постале стране једна другој. Мислила сам, да сам за навек прекинула везе с вама, па ево, дошло време, да се и опет сетим вас, шта више и да се обратим једном молбом на вас. Ви се мргодите! Немојте! Ја вам занста много не досађујем. Ето — од кад сам вам се пре једно четврт века понудила у службу, једва да сам се два-пут, три-пут обратила на вас. Али — сад сам, Madame, у великој неприлици. Ето, пресудите и сами! Добила сам позив: да својим „златним пером“ украсим коју страну споменице, која се издаје у част српске жене у опће, а у спомен Милице Стојадиновићеве песникиње. Напосе, једне од првих, које је српска вила пољубила у чело, те у славу 80-годишњице

Сл. 145. Промаливање, по коме се може вести. Из Славоније.

најстарије од заслужних савремених Скрикиња. Красних ли побуда за рад! Немојте се, Madame, тако проницино смешићи! Могу вам показати позив. У њему јасно и разговетно пише: „Златним пером!“ Па то ми управо проузрокује толику неприлику. Где је то моје златно перо? Не могу никако, да га нађем. Ето, ова кутија пуна је старих пера, све остаци узалудне борбе за вашу наклоност. Све све-

Сл. 146. Вилелиз вез из Хрв. Ово је цртало дијете од 8 година, на том цртежу ништа није поправљено.

доци мање-више трагичних додајаја у моме животу. Ево, ово прво, савним искречено! Њега сам употребљавала још онда, кад нисам знала, да је потребно имати вашу наклоност, ако хоћеш, да ствараш. Ах, Madame, оно ме подсећа на рђаве стихове, још горе школске оцене и на последњи шамар у животу. Ево друго! Опет искречено, ипак показује вештију руку. Сећате ли се, Madame, оне ђачке собице, у којој смо дркале скупове? Можда и нисте били присутни, али ми смо биле тврдо уверене, да сте међу нама. Као да их и сад гледам! Моје другарице! Поседале у округ, на напрегнутом пажњом слушају стихове, које читам са листа беле хартије. Били су то врло рђави стихови, али су осећаји били искрени и врло трагични. „Насмеја се, ха, ха, ха — Убила сам неверника!“ Блажено доба, када је још било на свету неверника, које је требало убити, ма и рђавим стиховима!! Не бојте се, нећу даље цитирати! Заборавила сам их и сама. Не знам више ни: како су ти неверници изгледали. Давно је то било, Madame! Видите — ово зарђало перо! Ово је сузама писало; зато је и зарђало. Знак, да није било златно! Па ово црно! Ах, Madame, ово је писало крвљу срца жива. У томе сте и ви имали удела, јер сама га не бих умела тако дубоко заронити у срце. Оставимо га! И ево и последњег, прекрханог! Madame, оно је испевало песму горке резигнације! Ето вам сад целе збирке. Има их искречених, зарђалих, поцрнелих, али златног нема. Нисте ми га даровали, Madame. Па шта ћу сад? Позајмите ми једно златно перо, ма за часак само! Хоћу њиме, да се одужим сени једне племените душе, коју сте обдарили својим дарима. Али су ваши дари, кобни дари! Нарочито за њекну, женску душу. Ви сте, Madame, ђудљива и немилостива. Кога даривате својим дарима, томе одузмете способност, да буде срећан. Једном вам досади на Олимпу. И сиђосте на питому Фрушку Гору. И ту нађосте један цвет. Једну лепу планинску ружу. Тек што је процвала, још неразвијена, поспана, гледала је овај свет. Радовала се топлим зрацима сунчевим, који је грејаше. Смешила се на шарене лептире, који је облетаху, радујући се њеним чарима. Једно је нила свежу росу са својих листића, која ју је снажила. А ноћу се њихала у сребрним зрацима месечевим и сневала о сунцу, лептирима, роси, месецу и звездама. Ви је пољубисте међу очи чарне. И она прогледа. Свет јој се учини лепшим: — оно цвеће око ње шареније, лице замиришаше новим миомиром, птице запојаше нове песме, — поток зајубори досад незнатим жубором; — тад и она запева. И постаде Милица — песникиња! Ах, Madame, не знам, да ли да се радујем или да жалим што сиђосте с Олимпа. Ја видим сада само тавну сенку, која лута, лута — и не може да нађе мира. Видим потамнеле оне чарне очи и у њима са грозом, са болом, гледам мртву једну душу. Ја волим ту планинску ружу — ту српску песникињу. Ја волим, јаштујем њеиу — сен — али помисао на разорен један живот испуњава ми душу тугом. Ви сте, Madame, свирепа према онима, које даривате. Не — не треба ми ваше златно перо! Збогом, Madame! Све ми се чини, да се не ћемо скорим видети...

Сл. 147. Свилевез бројем. Ори.: жумберице.

НАРОДНЕ НОШЊЕ¹⁾.

Народни посао најлепши је репрезентант народа, — а тај посао излази из руку — жене. Њезина је рука створила прекрасне радове, који су се кроз векове очували у народној ношњи и које је у лепом броју великом свету показала изложба „Српске жене“ у Прагу. Прашки музеји чувају врло лепе српске ношње, па и неколико раритета, којих нигде више нема. Лепих ношња има и београдски етногр. музеј, на сарајев. и два загребачка музеја те музеј, за нар. уметност у Сплету (Далмација). У Далмацији ради се сада о оснивању етнографског музеја из миљеа Адрија-изложбе (1913 у Бечу). Оснивачица тога музеја је странкиња госпођа Natalie Bruck v. Auffenberg, а у коло оснивача позвала је и гђу Јелицу Беловић-Бернаджиковску.

Српске народне ношње одликује велика живописност. Дивни везови, пуни источњачког чара, а стилизовани неким славенским начином износе прекрасне шаре, надземаљско цвеће, птице, па небеске бајословне знакове.

Штета, што је већ много народних ношња изумрло, па им се описи одржане само још у народној песми и причи. Задаћа је српске интелигенције, да барем, где се то може, опет у живот приведе српску ношњу (за забаве, за децу, за младе девојке). Ванредно лепо у том смислу ради раденичка школа у Београду, којој је већ 25 г. Управитељица: гђа Јелена И. Марковићева (члан литер. одб. „Домаћинце“, и управе „Друштва Књижице Љубице“).

Психолошка средина, у којој су се рађали засебно лепи наши орнаменти и ношње није још испитана; но текстилну уметност нашу не смемо гледати као неки од осталих народних културних појава изоловани посед, коме су се веселили тек неки одабраници. Она је посед читавог народа. Ми смо у овој књизи донели око 40 слика са срп. нар. ношњом.²⁾

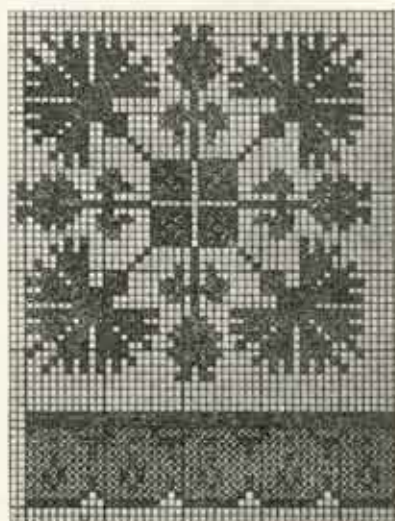
Српкиња сељанка никад није везла људске ликове. То је уводила мода, или је стизало до грађанке, па — на жалост — и у наше школе. Естетски лепо таково везење не може бити. У Немачкој и у Француској већ се је у средњем веку везла фигурална орнаментика, све до краја год. 1870., кад је настао преокрет у тој ствари, па кад су прве југославенске везиљачке збирке дошле у

Сл. 149. Техника као под бр. 150. О.: Темпресетни. Ноктићи.

стране музеје (Lipperheide — Berlin). Жене добра укуса никад нису волеле, да везу људска лица. Тако читамо у дневнику грофице Lulu Thürheim (René von Bhyns), која је била у гостима по свим европским дворovima пређашњег века, како се она руга грофици Wratislaw, што је (око год. 1804. у Бечу), читав божји дан седела код свог ђерђева и везла портрете из царске куће. (Види о том страну 6. ове књиге: „декаденција у везу“).³⁾ Срп. Нар. ношња и народна књига нека је свакој Српкињи светиња, Српкиње су као сабирачице и превађачице наше народне

литературе много урадиле. Осим већ напоменутих (Стр.: 10., 31.) штампане су и неке приче г. Даре Буље у „Braunschweiger Monatschrift“, у истом листу и од г.г. Југовић и Беловић: Ова последња преводила је и за публикације проф. George Luqueta у Douai (Француска), за Revue Slave (Paris) и за Journal of the Gypsy Lore Society (Liverpool). Од старијих познатих Српкиња особито је г. Нина Петровић у Великој Кикинди заслужна за подизање и сабирање српских женских руко-творина и г. Олга пл. Јагодићка у Панчеву, које су живом речи и добрим примером одвојиле од осталих Српкиња онога доба.

Сл. 148. Тинимца из Славоније, са плетеном тентоло. Ори.: Каранфиљевац.

Сл. 150. Силловез бројем. О.: Мала косјерача.

¹⁾ Писано по њезином чешком чланку из листа „Dilo“, (Праг, год. VIII., бр. 10., г. 1910).

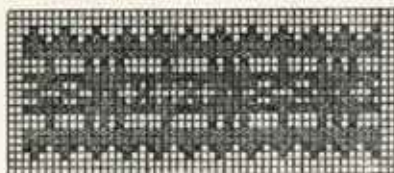
²⁾ Босанска сељанка и сељак, грађанка, девојка, жена, дете. Ношња из Фоче, са Зед Плавине, из Конавља, из околице Острво, Габон, Ангуи, Маркуница, Винкови, Зенице, Раче, Прозора. — Сремица прије 10 год., Сремица цанашиња (Вуковар, Ердевиц), Граничарка прије 50 год., Српкиња девојка Мостарка из грађанских кругова, Херцеговка.

Настојали смо да донесемо и изумрле ношње (далматинске и сремске).

³⁾ Проф. и књижевник Вид Вулетић Вукасовић (Дубровник) написао је већ више лепих радова о ношњи и српском везу, па тек недавно опет (1913.) занимљиву књигу „Народно умјеће“, коју Српкињама препоручујемо. Види литературу о том предмету на стр. 31.

ПРВИ И ПОСЛЕДЊИ ПУТ СА МИЛИЦОМ-СРПКИЊОМ.

Чудновато и посве необично је било моје прво виђење са Милицом Стојадиновићевом. 17. Јула 1974. год. задесно је нашу породицу тежак удар. Тoga дана склопила је за навек своје млађане очи моја сестра Наница. Сутра дан око пет часова поподне, кренуо се од наше тужне куће спровод са њеним земним остатцима капели новосадског алмашког гробља. Моја јадна, тугом сатрвена мати, није могла ни пешице, те је сместише у кола. За мртвачком скрињом драге нам покојнице ишао је мој отац самном, а за нама остала наша родбина. Када тужна поворка дође до раскрснице, те хтеде скренути у улицу, која је водила гробљу, прогура се кроз свет нека средовећна женска, приђе правце моме оцу и пруживши му своје обе руке, изусти неколико речи. Нисам разабрала шта

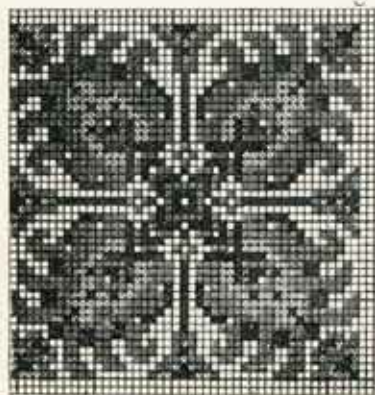
Сл. 151. Крстачки вез из Баната.
Ори.: Грешце.

му је рекла, али сам видела и чула, како је мој отац стиснувши њене обе руке гласно зајецао. — Ово је, синко, госпођица Милица Стојадиновићева — рече ми, бришући своје крупне сузе, па онда и њој приказа мене. Ја јој тугом савладана ђутке пружих руку, те се опет привих уз оца ми, кога она узе под другу руку и ми тако удружени корачасмо даље. Када смо се враћали са гробља кући,

Сл. 152. Свидовез бројем.
О.: Зупци и водица.

морам признати, да ми у јаду и тузи не паде на ум, да се обазрем за мојом новом познаницом; и ако сам по казивању мога оца знала, да је још од своје младости живео са њом у оданом, искреном пријатељству. Тек сутра дан проговорих са оцем неколико речи о њој; и он ми рече, како му је обећала, да ће нас походити. То ми беше драго; јер се до тада увек десило, да не бејаш дома када нам беше долазила. Када сам три дана по томе на позив мога оца ушла у његову сликарску радионицу, затекох је тамо. Као да је сад гледам: и ако је била тога дана јака омарина, била је на њој вунена сукња отворено сиве боје, испреплетана покрупним црним коцкастим шарамма, а обрубљена црном кадифом. Низ широка јој плећа спуштао се подужи црн огртач, а преко њега свилен шал злаћано жуће боје, ишаран пругама, које су ресили турски узорци. Око снажна јој врата пријањао је бео везен велик оковратник, а на глави је имала мали округлао црн шешир, испод кога се виђаху њене густе, али већ здраво проседе власи. Но још више од њене спољашности, урезало се у моју

Сл. 153. Крстачки вез из Србије.
Ори.: Срце.

тада још врло муаду заносљиву душу, све оно, што сам том приликом од ње чула. Како сам ја тада тек пре неколико дана стигла кући као свршена приправница сомборске учитељске школе, вио се наш разговор понајвише око школског васпитања. Њој наочице беше мила та тема. Она је неискazано одушевљено и заносљиво говорила о томе, како је купуно већ дванаести час, да се сва, а особито женска деца почну васпитавати у српском духу; не би ли од њих постале мајке, које ће у своме народу створити друкчију, бољу генерацију; и готово рећи преклињала ме је, да поради на томе колико више будем могла. Ја сам је слушала нетренимце. Сваку реченицу, коју је она изустила, ја сам тако рећи гутала; јер је свака за мене важила као неоцењиво значајан афоризам, који ми је ваљало упамтити; не бих ли га даном згодом у свом будућем животу могла применити и њиме се користити. И касније сам се небројено много пута уверила како сам добро учинила, што сам бар по неке од њих по одласку јој прибележила; а од

срца се радујем што их баш на овом месту предајем јавности: „1. За туђинштину је најплодније тло сујета. 2. Васпитање деце је огледало материне душе. 3. Школа може много, ал само онда, ако је родитељска кућа ни у чем не спречава. 4. Нису за рђаво васпитану децу одговорни очеви, него матере. 5. Ко презире народност, из које је поникао, заслужује, да њега презре цео свет. 6. Дете се не може националним осећајима напојити; оно их мора мајчиним млеком усисати. 7. Која Српкиња не уме да осећа за свој народ оно, што треба да осећа, у тој ја гледам бедницу; ал која неће за Српство да се одушевљава, у тој ја гледам грешницу. 8. Васпитање мушкараца се може, донекле чак и мора поверити туђој руци; али васпитање девојчица треба да руководи свесна, љубави пуна мајчина рука, која никад неће закаснити, да тргне чедо своје са странпутице, ако би, га не

дао Бог, околности навеле да крене, камо не би требало. 9. Ко васпитава, иде трновитим путем; често ће осетити, како га тиште ране, које му наносе бодље разних сметња и препрека; али ће се у толико више радовати, кад изађе на чистину своје цели. 10. Најтврђе цигље у темељу српског васпитања треба да су осећаји према своме народу и материјем језику. 11. Више пута сам зажалила, што се осећаји о српству не могу каламити са једнога створа на други; а да је то могуће, ја бих радо на ту жртву принела сваку, па и последњу кап своје крви. Како је ова племенита и узвишена душа мислила о своме народу, који је толико љубила, шта је

Сл. 154. Сипловез. Ори.: Велика коџерача с зрковима.

је за њега осећала, иза ових њених израза, коментара не треба. У теми, коју су пратила и преплетала њена доре истакнута разлагања беше време тако брзо прохујало, да се готово изненадисмо, кад оназисмо, да је стигло вече; а беше нам свима жао, што се морадосмо растати. При своме поласку обећала је, да ће опет ускоро доћи у Нови Сад, па дакако и нама, не би ли као што она рече „наш разговор још више разгранали. Али — ја је на жалост више не видех. Када сам исте го-

Сл. 155. Милева. Симићева.

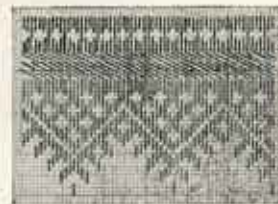
дине новембра месеца постала учитељицом новосадске српске више девојачке школе, добих неколико дана потоме од ње писмо овога садржаја: „Љубезно дете моје! Тек је неколико часова минуло, како сам чула да вас изабраше за учитељицу на новоотвореној српској вишој девојачкој школи у Новоме Саду, па ево ме да ја будем међу првима, које вас радосно поздрављају на путу вашег новог живота, вашег тешког, али племенитог позива. Нека вас Милостиви Бог обаспе што јачом снагом и стрпљењем, а исто тако и здрављем, да још дуго поживите свом личном српском роду на корист а родитељима својима на дику. Поздравите ми љубезно ваше добре родитеље, а примите и сами српски поздрав, који вам шаље.... Милица Стојадиновић-Српкиња.

Иза тога писма не сретох се више с њом. Када сам оно бољком вољом 1876. год. изгубила свог доброга оца, чудила сам се, да ми том тужном приликом није изразила своје саучешће. Но касније ми то њено ћутање беже објашњено: њу је, јадницу, у то доба већ била обрвала њена несрећна и страшна болест, болест више душевна, но телесна.

ЈУЛКА СРДИЋ-ПОПОВИЋ:

СРПКИЊЕ ДОБРОТВОРКЕ.

Женском бићу ништа тако не пристаје, ништа га тако не може подићи, ни узвисити, као доброта срца његова и то не она привидна доброта, која све чини за свој рачун, већ она, коју чинимо предајући се туђем добру и благостању без икаква егоизма. Права је доброта она узвишена врлина човечије душе, која захтева чисто унутрашњу, несебичну преданост туђем добру. Доброта је лепа у сваком свом облику, она чини појединца и читаво човечанство — неумрлим. Осјетити туђи бол као свој властити, туђу сузу на своме образу, туђе задовољство и радост у своме срцу, заложити се за туђе добро, — то не могу ситне ђифтинске душе, то је особина великих саосећајних и узвишених људи, — које народ зове својим добротворима, чија имена биљежи у историју и предаје их млађем нараштају, да се величају и спомињу „као добар данак у години!“ — Одувијек су српске кћери, које су до иметка долазиле, искључиво радом и мудрошћу штедњом, обасипале даровима свету цркву, српску школу и сиротињу. Ко не позна по доброты и хуманости госпођу Софију Дуићерски, мајку српског народа у оним крајевима, која сваки дан пружи нов доказ своје велике, племените душе?! Кад су Срби у Сарајеву основали друштво „Просвјету“, за потпомагање сиромашних Срба ђака, одмах су и наше Српкиње схватиле важност тога друштва и кроз 10 година свога багатворног дјеловања „Просвјета“ је златним словима убиљежила имена својих добротворки — српских жена. Ту је име гђе Даше Савић из Сарајева, Маре Рајковић такођер из Сарајева, Јованке Фуфић из Травника, Марије Јакић из Дервенте и Марице Смољанић из Праче. Даша уд. Будимлић даровала је све своје имање срп. црквеној општини у Сарајеву. У Босанској Крупи позната је дарожљива рука госпође Ане, супруге Марка Добројевића, која је уза свога супруга,

Сл. 156. Сипловез бројем. Ори.: десет цвијетака.

многим доброчинствима обасула свој народ. У вел. Бечкереку спомиње се име госпође Софије Дражићке с највећим поштовањем, с најдубљом благодарношћу. Народ је с њене доброте звао „мајка Дражићка“. Она је својим радом и штедњом свој иметак тако увећала, да је пред смрт богато обдарила свој народ, — све је оставила на васпитање сиромашних српских дјевојака, знајући да напредак народа овиси много од жена. У Вршцу је Јулијана Недељковић после смрти свога мужа предала „Матици Српској“ 30 хиљада форинти, на потпомагање Срба трговаца. У Суботици се чини помен покојној Драгињи Арадски, сестри срп. књижевника Лудајића, која је све своје имање у вриједности

Сл. 157. Даница Вандић, књижевница.

од 16 хиљада круна оставила на добротворне сврхе. Госпође Милица Петковић и Анка Константиновић, добротворке су панчевачке више, дјевојачке школе. У Уљми у Банату оставила је Терезија Кањижа, на располагање своме народу преко 40.000 К. Гђа Наста Сладићка из Ст. Бечеја, оставила је 26 лапаца земље и кућу у вароши. У Руми је гроб добротворке Катарине Димитријевић, која је сав свој иметак оставила срп. учит. конвенту. Бивша предсједница добротворне задруге Срипкиња у Бел. Бечкереку Емилија Мунчић — Векецки даровала је преко 300.000 К на добротворне сврхе. У Земуну је пред своју смрт оставила свој иметак срп. црквеној општини Јелена уд. Тоше Димитријевића. У Београду је Јелисавета Чавраковић оставила преко 10.000 динара на просвјетне цели. Београдској трговачкој омладини оставила је гђа Јока Илићка 10.000 К, а осим тога овеће легате црквеним и скоро свима хуманитарним заводима. Гђа Милева уд. Гојковић добротворка карловачка, даровала је срп. нар. фонду 20.000 форинти. У Сомбору је добротворка гђа Јелисавета Стојковићка, која је оставила од преко 50.000 фор. за потпомагање сиромашних учит. приправника и приправница. Гђа Љубица уд. Радишићка установила је три фондације. Гђа Катарина Митровић из Чачка оставила је чачанској гимназији своју кућу, овећу своту школама и напуштеној српској дјечи.¹⁾ Предсједнице наших добротворних задруга, чине свуда много добра милој нашој српској школи и цркви. У Гилану у бившој Старој Србији поклонила је српској школи половину свог иметка гђа Сара Јовановићка. Гђа Настасија Ж. Давидовића поклонила је своје имање, што је лежало у Малом Мокром Лугу — школи дотичног села. Гђа Јелена Коскиница оставила је срп. вел. гимназији у Срем. Карловцима 50.000 фор. У Београду постоји заклада, што ју је основала Драгиња Станојла Петровића од 200.000 динара за питомце духовне академије.²⁾ У селу банатском Томашевцу оставила је 65.000 К за цркву и школу гђа Наталија Николићка. У Панчеву гђа Ана уд. Стојановић 10.000 К за фонд на потпомагање двију сиротних старица. У Вршцу — гђа Кристина уд. Недељковић даровала је свој иметак од 36.000 К српској црквеној општини. То још није све!

Сл. 158. Свилевез бројем из Далмације. О.: Ошва са двије водње, колачи, жмирице, перајнице.

Јевросима Аскетичка, основала је својом задужбином (уз две друге) поморску школу г. 1858. у Србини, предграђу Херцег-Новога — за јуначке Бокеле. Еуфимија Јовићка оставила је 187 јутара најбоље земље оранице и дворац у Ст. Бечеју за оснивање задужбине за образовање српске дјече. Из ове задужбине тронисе на њаке годишње 10.000 круна. Одлична госпођа Софија Пасковићка, рођена у Новом Саду г. 1809. позната као „омладинска мајка“ оставила је Матици Српској задужбину која је данас вриједила 60.000 круна. Јелена Возда, родом из Сентадере 1800. г. оставила је задужбину, која се издаје српским трговцима у Пешти и Сентадери и која представља вредност на 300.000 круна. Марија Трандафиљка, родом из Новог Сада 1814. оставила је после себе на 1.400.000 круна на стипендије и на фонд за удају сиромашних дјевојака, те за болнице и за „завод за српску православну сирочад“.³⁾ Ленка Белиница, Катарина Барловац, Анка В. Вуковић три су добротворке код оснивања „Друштва Светог Саве“ (1886.) у Београду. Јулијана Обрадовићка родом из Бакова 1825., дала је задужбину на српске књижевне цели, која је нарасла до близу 70.000 круна. Софија (Соса) Болупска рођена у Меленцима 1824., оставила је у пету сврху свој доста велики иметак у земљи. Јованка Фучић рођ. Кујунџић из Лијевна у Босни 1836., оставила је 70.000 круна за цркве и школе. Ката Д. Јовановићка из Срема, умрла 1874. и оставила 1525 дуката на школовање учитеља и учитељица. Марија Јакшић из Слав. Брода 1852. оставила је преко 60.000 круна на кул-

Сл. 159. Првени прошиви и обамет. Вез за малу дјецу. Мотив из народне пјесме.

¹⁾ Овакове закладе дају новац и за летинковце за слабуњава децу: београдски у Кошутњак крај Тончидера и шабачки на Беђином брду. То су шумска лечилишта за рахитичну, лимфатичну и слабокрвну децу. Дај Боже, множили се такви летинковци у свим српским крајевима!

²⁾ Женска читаоница „Посестрима“ у Новом Саду, ријешила је лети г. 1912., да оснује још два огранка друштву: помоћ у болести и случају смрти, те помоћ породицама, јер у Новом Саду умире 720 од сваке хиљаде мале дјече.

турне сврхе. Стака Пејић из Лешнице у Мачви, коју народ зове „Сиротињска мајка“. Марија Радосављевићка из Паичева, „Привреднику“ велико имање. Катица Павшевићева из Винковаца, основала је закладу од 40.000 круна за „Привредник“.

Из ових горњих примера најбоље се види, да је српска жена велика по осећајима свога срца, те је по њима кадра, да осјети туђи бол и туђу невољу. С тога кличемо: слава српским добротворкама! — Доброта женскога срца позната је; али нађе ли признања!?

* * *

Професор на београдском универзитету г. Др. Тихомир Р. Ђорђевић држао је у Шамцу 1911. год. на позив шабач. Жен. Патриотског Друштва јавно предавање „о српским женама“. Овдје г. предавач говори о трима типовима српске жене: о жени патријархалној (сељанка), о полупатријархалној (грађанка и средње образована жена) и о жени културној. Та три типа настојао је смо и ми у овој књизи приказати. Господин професор дао нам је у своме предавању без сумње тачно и савјесно изражену слику о „српским женама“; али је то слика уједно тако жалосна, тако безутјешна, да је без сумње и на честите шабачке госпође учинила поразан утјечај, баш као и на мене, која сам ју само прочитала!

Питах се: је ли било

потребно у овом предавању изијети онолико понижења, срамоте и несреће о српској жени? Право вели Немац: „Im Hause des Gehängten, spricht man nicht von dem Strick“. Па није ли и та толико понижена патријархална и полупатријархална жена и у тим једним приликама, у које је пала не својом кривицом, него кривицом

бруталитета мушкарачког, није ли она

уза све то била вазда узорна мати

(по срцу и души), а чуварница највиших светиња на-

родних, народне умјетности у ткању и везу, те на-

родног фолклора, тако богатог, како га има мало који народ? Зашто

да се то зашути, како је то учинио господин професор? Гдје ће

данашње Српкиње наћи побуде и храбрости за културни рад, ако

не у светлим примјерима из прошлости? Још непријазније него о

овим примјерима врстама српске жене, говорио је учени професор

о трећем типу — о културној жени. Врло је добро рекао, да ни

културна жена „није издавала наших патријархалних и

полупатријархалних средина“, него је има у нас, само у

толико, у колико се те жене морају да силом отргну од наших

прилика и да траже помоћи, угледа и утјехе код жена туђих на-

рода — и код културних мушкараца туђих народа. Ово

последње господин професор није рекао, али тако је! И то је уједно

жалосна свједоштва за наше културне мушкарце. Господин професор о српској културној жени говори врло мало —

говори најмање. Више говори о женама данашњег времена, које су културне тежње узеле само за разговор, да се могу

„скитати“, „проводити“, бити „неморалне“ и беспослене. Али није нам рекао, да и таквих српских жена на жалост има

само за то, јер наши културни мушкарци баш само такве жене траже, радо се с њима разго-

варају, веселе и т. д., и т. д. Жена, која не воли „да се скита“ нема никада „среће“ наћи се у друштву — рецимо

и. пр. — културних мушкараца, они јој неће — ако је сама — ни прићи у друштво, гдје се заједно паћу, њезни ће

културни рад — па био и најбољи — они или зашутети, или не поменути, не погледати, јер је: „бојазан, да једнога

дана све жене не постану што и људи и да останемо без жена!“ Не бојте се, господине професоре! Жене,

па и оне најкултурније најбоље бити жене, па ће то и остати — док буде свијета и вијека! Али оне желе, да културни

мушкарци прије свега измијене сав свој досадашњи некултурни и брутални одношај спрема нас жене, одношај, који нам је

господин професор горе описао, у сликама мрачним. — Сав мушки узгој треба да од најмлађих дана окрене другаче, са

новим схваћањем и поштовањем жена, са разликовањем у понашању своме спрема поштене и спрема (оне друге) „скитнице“

жене. Онда ће све бити боље, што је данас код нас још јако некултурно: „нека у том прије свега разумно и снажно

пораде мушкарци са своје стране, а паметне ће жене вазда знати, гдје је „граница и шта је

критериум, гдје та граница престаје“. Да нам је, господин професор, обећао, да ће српски културни мушкарац

одекле на жени поправити све, што је кроз векове грјешно, нас би било много више, које би весела и куражна

срца приконуле за културни рад. Овако нас је мало, како он каже, а и то мало не налази пуно ни помоћи ни припо-

знања, па ипак раде!

160. Сељак из Посавине код Шамца.

ЗОРКА ЈАНКОВИЋ:

ПРЕД СПОМЕНИКОМ МИЛИЦЕ СТОЈАДИНОВИЋЕВЕ-СРПКИЊЕ.

Поникао камен,
Чини се: из снова узнео се сјајан,
Кад — чудом! — из хладног тела свог
Расипа љубави жар;
Или као да је очаран Бог
Лепоти једној, Божанству своме, дао век трајан
— Љубави јој своје принео дар;
Или да се сенка Божанства неког
На рушевине свог храма узнела и у сјају јавља:
Да се сад сјајно обнавља њезин разорен олтар;
Или је неког осећања душе,
Душе самилосне отео се дах,
Па као роса пао у прах пенео смрвљених тежња
И у облик тела атоме слио;
Или из свежња старих листова
Да се извио лист нечитан
А на листу томе избледела слова —
Позлатио спомен, као дан будан
Као злато чист.

Све се то збило.
Тако је једно девојче мило постало див.
Нараштај жив
Оживи једну песму обамрлу:
Једну душу врлу, сен једног бића,
Песмама што је миловало свет,
Приказа добу свом.
Поклонимо се том делу!
Верујмо, да је вољом самог Бога,
Као час Васкрсења
Дошао овог препорода трен —
И славимо га.
Славимо час, кад је пред олтар
Божанства прастара
Покољење младо ставило чувара
Велике љубави и њезиних дела!
Познајмо у блеску тог каменог тела
Пламене знаке оне борбе свете,

Коју је дете ових планина
— Ту што му сјаје оличен сен —
Предало нама у песмама својим.
Чујмо гласове, што кроз те песме
Продиру у нове и нове дане:
И јецаји то су, за старе ране
Лека што траже,
И поклицу су, који снаже дух,
Да слободи креће.
Расипајмо цвеће
По подножју храма љубави наше
— Тако је круне његове сјај —
Тако је „Вила“, из своје душе мирисне,
К'о цвеће, за осећајем лила осећај
Над славом свога доба.
Припалимо огањ — кандило признања,
Нек вечно тиња испред тога храма —
И песник-Српкиња је
Јунака гроб — до гроба снажила уљем,
Што светлост вечног трајања даје.
То беше песма њена.

О, песмо обновљена!
Од заборава кад те отесмо ми,
Поклонисмо се петини, што каже:
„Покољења дјела суде“.
Ново доба, нове људе,
Давнинама проћи учи;
Ту бачене спазит' лучи,
Које некад узорити
Умови и срца красна
Припалише искром врелом;
Та светила дићи јасна
Њима, мудро, посветлити
Садањости, у свом лету
И везати светим делом
За будућност прошлост свету.

ОЛГА КЕРНИЦ-ПЕЛЕШЕВА:

СВЕТОЈ СЈЕНИ МИЛИЦЕ СРПКИЊЕ.

Сутон је пустио своја црна крила на обронке чарне Фрушке горе, и застро јесењим плодом набујале низине кићена Сријема.

Блиједи мјесец сребром посуо гору и до, па се сјајни траци ломе ноћном тмином и ко бистри алем свјетлудају у сто красних угаситих боја. Лаган вјетрић шуља се кроз лиснато грање и шапуће о тајни свога бића. Није га овај пут стварала снага природе ко до сада, већ топлота уздицаја и врела струја српских груди, што је заносом јецала, а усхићењем одисала у освитку свијета и узвишена тренутка.

Тамо на равнини, у гају мирте и чимпреса, мира и покоја бјеласа се у мјесечеву сјају голем камен, сложен на камену, а на челу носи исклесано обличје, обрубљено дивном плетеницом. Нијема камен, — ал живо говори! Тврди камен, ал мекане црте, што су увиле срце из њедара па

камену и топлоте дале. Обло лице, а у њему боре, исклесане нежно и танано, брижно, тугаливо, као што је некад за живота било, кад је тајна сјета, а заносна туга прелијевала племенито лице. У дубини великога ока, утиснута је и дубина топле, велике душе. О камене — вјечити спомене — није чудо што на подножју твоем у сутону још клечи и јеца страна путница! Страна путница, до које допријеше гласови о твојој слави, камене спомене, о љубави и жртви, која те постави у родне, плодне крајеве.

Сл. 161. Олга Керин-Пелешева, књижевница

Искрвављених ногу, сломљена тијела трудом и дугим путем. дошла је свјежом душом, да цјелива велико дјело родољубља. Није то странкиња — Српска је то жена с југа далека, ал у љубави к Српству граница нема.

Сагла се жена, челом се камена тиче, уснама га цјелива, а рукама грли, док ју умор и чувство усхићења не савладаше. Спусти се лагано, подбочи руком главу. Сан јој лагано пољуби просиједе веће.

Сутон се завио у црну ноћу, и вјетрић ушутно, да не смета спокојни мир. Тишина се муком слегла гором и долом. Кд тајни глас духова затренташе звуци из даљине. Са старог звоника јецању слични одкуцавају куцаји поноћног доба.

Са источног неба продријеше ружичасте зраке и уставиле се на камену, облише и на подножје камена наслоњено лице. Мишице задрхташе — веће затренташе и отворише се велике црне очи и укочено погледаваше у обасјани камен.

Крај камена показа се, етерска сјена, која је контурама сличила оним цртама обличја на камену исклесаном. Сјена је непомично стајала, а жена са подножја задрхта и раширеним рукама сегну, да огрли ту милу сјенку.

И сјенка пружи дуге руке, као да благосива, онда једном руком поглади камен, па ју притисну на груди своје, другом уприје пут звјездовита неба. Сагну се, пољуби камен и несташе је.

„Милице“ шапну жена што клечи, „Милице, то је Твоја сјена била! Ти си примила жртву и спомен Твојих посестрима. Ти благосиваш рад и молиш се горе у небесима за српске сестре Твоје. Слава Ти Милице, слава Ти света сјено!“

Сузе су капале на камен и у бисер се стварале у сребру мјесечеву, а ритмичко јецање разлијегало се као пјесма тужалка ноћном тишином и одјекивала о обронке фрушкогорске јekom: слава — слава!

ЦВЕТА БИНГУЛАЦ:

СРПКИЊА У РАТУ.

I.

Сад, у ове дане — кад се зло обара,
Кад се бојно поље људском крвљу шара, —
Кад се људска снага у лављу претвара, —
Кад се зајам враћа — и слобода стара —
Када давно жељан свога — своме свраћа, —
Сад, када се грле раздјељена браћа, —
Сад — у ове дане — отуд с бојних страна
Зачула се пјесма давно непевана...

Куд је војска макла, где је војска стала,
Девојачка сенка њу је облетала,
Казивала путе, кроз луг и завојке,
Певајући славу: Српкиње девојке.

Сад, у ове дане — када рана тешка
Савлада у боју јунака витешка,
Па самртна капља на срце му кане —
Тад' се јави сенка — и крај њега стане.
Очи му заклапа, чело му целива —
А јунак издише — ал се осмехива...

Сад у ове дане — отуд с бојних страна
Орила се пјесма, давно испевана.
Куд је војска макла, где је војска стала
Девојачка сенка, њу је облетала
Завијала ране у чисте завојке,
Заслужила име: Српкиње девојке.

Ево Вам их — јунакиња наших! Онога часа, када је почела мобилизација војске, па све до данас, када смо осетили потпуну јачину великих и светих момената, одликовала се је српска жена, као свесна патриоткиња, поносна мајка, храбра сестра и примерна љуба. — Видели смо ју, кад је испраћала своје соколове, на бојно поље; она их је благосиљала успоменом њихових храбрих предака, и саветовала, их да се јуначки држе, у борби за слободу, истину и правду. Српска мајка се опрашта својим јединцем, својом узданицом, као права јунакиња прикрива свој велики бол у дубини своје душе и ведрим, радосним погледом уверава она свог војника, да јој је мило, што га види у војном реду, она га бодри жељом, да јој скоро донесе барјак слободе и да избави своју браћу из тешких окова душманових. Обдарена здравим осећајима, у узвишеном самопрегоревању дочекала је српска жена своје миле рањенике, и у побожној молитви испратила је она своје погинуле јунаке, до хладног им гроба. У оваким пуним искушења, очајним тренутцима опрашта се српска мајка од свог подмлатка од своје најлепше наде, храбро и свечано. — Осетила сам неко неодрживо страхопоштовање, према Српској Мајци, коју душевни бол подиже из хаоса ситних људских жена, и чини ју достојанственом, у њеној неизрецивој тузи. У свом последњем „збогом“ вели она свом јунаку: „Мајка те је зато и родила сине, да будеш понос и дика своме роду, и својој отаџбини“. У том изразу бола има много правог инстинкта за велики и јаки живот. То је племенита оданост према нацији, која је вековима грцала у туђем ропству, то је љубав према прадедовима, који су крвљу искунили ово мало плодног поља, зелених шума и осигурали свом потомству потребан мир, да би они могли у благостању напредовати. Српкињу је природа обдарила дубоким осећајима и здравим разумом, који ју чувају од површиности и лакомислености; њезина челична воља одважно ју води на шире поље рада, у борбу за опште добро. Њезин искрен патриотизам оспособљује ју, да она смело, без суза жртвује свог друга за бољу будућност своје отаџбине. Српска жена стегне своје срце, ћутећи пати, гледајући, како се младост растаје са сунцем, лепотом и љубави. Посматрајући Српкињу у њезиној тузи, наслућујемо дубине осећаја њезиних и погађамо нијансе патње, које нам изгледају, да су достојне само великих душа.

Српска жена, јака по свом живом осећају ступа, као победиоц напред, она је спремна, да опет понесе најтежи јарам, само да јој браћа дочекају зору слободе.

Ми видимо, нашу поносну Српкињу с каквим одушевљењем прихваћа она рад болничарке, трпи глад, жеђ, влагу и зиму, трпи немилосрдно своју животну снагу, и умара се при његовању рањеника. У тешком ваздуху болнице ради српска жена из господске куће заједнички, споразумно са сестром болничарком из скромније породице, покорав се извесним правилима, која су законом заштићена, и не преза од строге дисциплине, коју захтева сваки озбиљан рад. Српска жена је спремна за озбиљан рад болничарке, и свесна строгих захтева, свог новог позива. Она одржава ред и перфектну чистоту у болесничкој соби, она бди над животом својих болесника, као над својом највећом светињом, чистом љубављу према своме роду и човечанству.

Велики је број и оних госпођа, које су добровољно предузеле рад, у кујни, само да би рањеници добијали што здравију и укуснију храну. И то је велика жртва од стране српске жене, кад помислимо, да су то већином госпође из оних кругова, које ретко у својој кући обављају тај

Сл. 163. Конавска девојка у старинском костиму (разбраћена). (Види слику бр. 113). Конављанке носиле су као „младе“ хондељ прве недеље после венчања. Хондељ је понешто налик на фригијску капу, а било је у њој тринаест игала пошине чела и пола игле на затылку. При убацивању игала говориле би се значајне речи, које су завршавале са „честита ти та капа“.

*) Писано у болници после балканског рата са Турцима.

посао. — У једној београдској резервној болници, где се је кувало за три стотине рањеника, водила је надзор у кујни, и по собама, уважена госпођа, супруга ђенерала Срећковића. Она је из чисте љубави према свом народу оставила свој мир и своју уобичајену удобност и изложила се хладноћи и немиру у великој згради једне резервне болнице у Београду. Тако су радиле и многе друге одличне госпође*). — Свуда, у администрацији, у сваком послу нас задивљује одушевљен и истрајан рад Српкиње — болничарке. Ја мислим да не претерујем, ако кажем да нема у Србији одрасле женскиње, која није учествовала у великом препорођају, којег доживљује сада њезин народ. И немоћне старице, и оне, које је болест везала за кревет, и оне су у мислима, у својој искреној молитви на бојном пољу, и у болници код рањеника. Виђела сам призоре, који се само осетити могу, које перо није у стању да опише. То су тренутци, кад су сироте служавке делиле рањеницима најлепшу половину свога залогаја. Сузама у очима давале су оне своје скромне понуде рањеницима, и уживале ону еласт, коју само може једна мехка и широка славенска душа да ужива. — Особиту пажњу заслужују оне болничарке, које се труде, да нам рањеници добију, поред телесне неге и душевно разонођење. Оне им читају одабране песме и приче, разрадују им на тај начин њихов, пун живота интелект, и крепе њихову душу духом, који заборавља на телесни бол, и који даје одушке својој радости у складној песми и свирци. — Та мила сестра Српкиња разгони својим широким видокругом мутне облаке, ведри, доноси светлости и хармоније у тегобан људски живот и чини срећнијим. Та нега је драгоцене и за дух и за срце болесника, она непрестано лечи и олакшава болове. — И аналфabetи посвећује српска болничарка своје лепе часове. Сви они, који се налазе у реконвалесцентном стану уче читати и писати и то по здравој методи, која захтева, да се у најкраћем времену постигне најлепши успех. То је Српкиња у рату!

Сл. 164. Велика калифата, из Херцеговине. Сипловез са једнако кретањем. (Reinmuster).
Пунг вез.

Сл. 165. Црвени вез са српским написом, и модерним цвијетом. Обамет и проширић.

Српкињу краси велика радост, коју је она унела у свој пожртвовни рад; она је, својим одличним учешћем у националној ствари показала, да је достојна кћи својих славних предака, и да има права, да приступи најузвишенијим висинама умне и душевне културе.

Ја нисам заборавила у мојој широкој хвали српске жене, и на некоје њезине погрешке, које су се местимце и с времена на време показивале, али овог пута немам право, да их критикујем, јер су тако незнатне природе, да се у великој светлости, у којој сада живи српска жена — губе, исчезавају.

У сваке Српкиње је јак осећај за материнство и већ тај осећај сам оспособљује ју за болничарску службу без многог школовања за ту сврху. Српкиња је јуначка жена, то је познато и из народне литературе, особито из дивне песме о мајци Југовића:

„Остали су тићи ждраловићи

Наше племе погинути неће.

Наше мисли изгинути неће.

Ако је реч George Sand-овке истинита: „L'enthousiasme c'est la vie“, онда су Српкиње болничарке окусиле праву срећу у обилној мери.

Једна од оних многих госпођа, које су као одважне и храбре Српкиње показале свој велики патриотизам у овим нашим тешким данима јесте гђа Делфа Иванић (види стр. 62. и стр. 98.), о којој пише госп. Дамјан пл. Прерадовић (песник и писац): „Госпођа Делфа је необично јака, па и сретне руке, нарочито као организаторка и секретар „Кола српских сестара“. За сво време свога битисања показало је ово друштво у своме патриотско-хуманом раду толико одличних резултата, да заслужује сваку похвалу, јер задивљује свакога; нарочито може ово „Коло“ бити поносито резултатима, које је постигло за време најновијег рата на Балкану. Њеном неуморном и усталачком раду има се захвалити, што се болница „Кола српских сестара“ рачунала међу најуређеније и најмодерније у целом Београду, располажући са стотинама хиљада динара прихода и прилога**). Више стотина опширних писама, која су била задахнута чистим патријотизмом, разаслала је гђа Делфа по свим европским државама, откуда су после стизали прилози у новцу и стварима, како се нико није надао. Пуна три месеца неуморно је лебдела гђа Делфа над рањеницима у тој болници, па је после и сама боловала. Част њој!“

*) Ми о тим сјајним примерима говоримо на више места у овој књизи.

**) О том „Колу“ писала је бечка „Zeit“ по више пута врло лепо.

СРПСКА МАЈКА.

САВКА СУБОТИЋ:

Мати је први и најбољи учитељ својој деци, она је учитељ човечанству за сва времена, а то ће и остати, руковођена прегорном материнском љубављу. У одојчету, које мати љуљашка на крилу, почива историја света. Мати је водила детињству, дакле и свој будућности. Али само од образоване мајке може се с правом тражити, да она руководи васпитање својих синова, свесна о мети, којој тежи, а то је, да убризга карактеру снаге за делање, а срцу човекољубље, да стану као добровољци у службу хуманитета, а то тек прави човека човеком. Вели се: жена још није што велико учинила за општу ствар, а зар одгајање деце није нешто највише за опште добро? Како се и може нешто велико стварати у уметности и науци, а да се нема школе, и кад исмевање загорчава вољу за делањем, ту интузивну снагу у развоју образованости?!

Сл. 166. Дете у повоју. (Повој је стилизован).
Почелица (каница) на глави је народна. Народ
каже: Почелица — женска мученица.

написати тако славно дело „Смрт Мајке Југовића“. У овом ремек делу српске књижевности полаже песник у безнадном стању по-косовске битке једину наду, сав спас народа у — српску мајку. — Та се је нада испунила! Како се је сјајно испунила!

Нико није дао бољег израза о значају српкиње, жене него Војновић. У њој он види јединог репрезентанта народа, она је позвана да високо дигне заставу српске просвете и националне тежње. Она учи, како треба корачати, да се стигне до мете идеала, слободе и напретка.

Из свег срца смо великом песнику благодарни за веру, коју у нас полаже, за пророчанске речи његове — да српство никад изгинути неће — за сву његову топлу љубав према нашем јадном народу, и са гордошћу показујемо на мајке наших јунака, да се није у њима преварио. Умела је српска мајка заставити удар свога срца и жртвовати крв своје крви. Она носи своју тугу, мученички као круну. Војновић је у својој

величанственој епopeји — створио тип жене, коју је столети јад и беда подјармљеног народа учинио челично тврду, мученицу, прожету осећајем народне дужности, која гордо потискује своје сузе, своје тежње, материнске осећаје, и све жртвује националној идеји. У њој је бол и нада, погибија, патње и васкрсење истине и лепоте, она је права мати херојског народа.

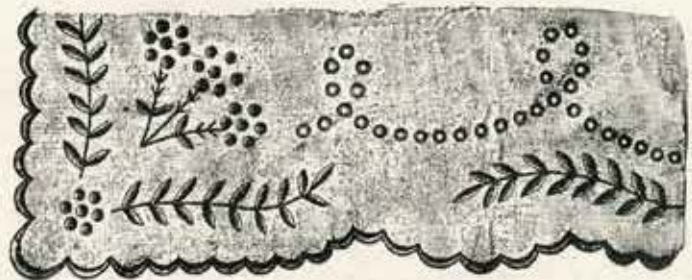
Ето, па така је и данашња српска мајка.

ЗОРКА ХОВОРКА:

Како бих могла писати о српској мајци, а да се не сетим тебе, мајко моја рођена, која си ми била извор топлоте и миљине, из које сам црпила снагу за цео будући живот? Твоја племенита доброта, која је као светлост извирала из твога срца, осветлила је моју душу, водила ме је добру, научила ме је разумети и све праштати. Ти, која си била на доста великој висини духа, имала си толико срца и сажаљења са сваким несретним и немоћним, увек си била готова помоћи и свом непријатељу, увек сретна, кад си могла што добро учинити. Ти си била права српска мајка, која уме све жртвовати за своју децу, за свој род.

Па зато ми је тешка помисао, да угасну онај живот, који ми је био толико драг, да је усануло врело љубави и миља, које је сваку твоју реч пратило, и никада се нећу помрпити помисли, да те више нема.

Оваку мајку, као што си била мени ти, мора да има и наш дични песник Иво Војновић, јер неби другчије могао

Сл. 167. Бијели вез из Славоније. Ори.: Дјевојачка
башта.

ДАРИНКА БУЉА:

Мати! То свето име, то слатко и најслађе име, што га изговарају наша уста! Та узвишена и најлепша реч, која нам са своја четири слова каже толико много. Та два слога прожегу нам душу најдрагоценијом успоменом: на слатко мајчино крило, у којем спавамо најслађи сан слатког нам детињства.

Сл. 168. Печат самогостана Лабостина у Душну. Везли су га на старим везонима.

Реч: мати умекша и најтврђе срце, потресе и најокорелију душу, прострели слатком топлином и најјогунастијег човека, опомињући на мајчина топла негра, у којима бије најискреније срце.

Љубав је различита. Има је очинске, сестринске, братинске, вереничке, супружанске. Сви ти осећаји могу бити искрени, одани, жестоки и племенити, али ни једна од свих тих љубави не даје се ни сравнити са чистотом узвишене и светле љубави праве мајке.

ЦВЕТА БИНГУЛАЦ:

У сваком народу мати има да врши према својој деци најозбиљнију задаћу, да их спрема

за друштво, а у корист друштва. Та њезина задаћа засеца у сваки посао, од најнезнатнијег до најузвишенијег.

Сваки народ има своје засебне захтеве, по којима хоће да мајка одгаја своју децу, па тако има и српска мајка да изврши велику задаћу, која се од ње тражи — да васпитава своју децу по народном обичају и појму, да у њима развије, учврсти и оплемени народни осећај.

Васпитавајући их демократски, постиже велике успехе, да се деца не лакоме за високим

частима, јер сматрају, да су сви људи за све способни, само да сви не могу бити на одличнијим местима. Има у кући доста примера, за то, и, пр. у кући ће се сести за стол сви, који кући носе користи. За једним столом и господар и слуга. Што једе господар, једе и слуга. Са слугом се исто тако поступа, као и с рођеном децом. Пажња српске мајке је према туђем детету видна. Како српска мати туђе дете опомиње на ред, види се из ове народне: — „Мајка ћерку кара, снаји преговара“.

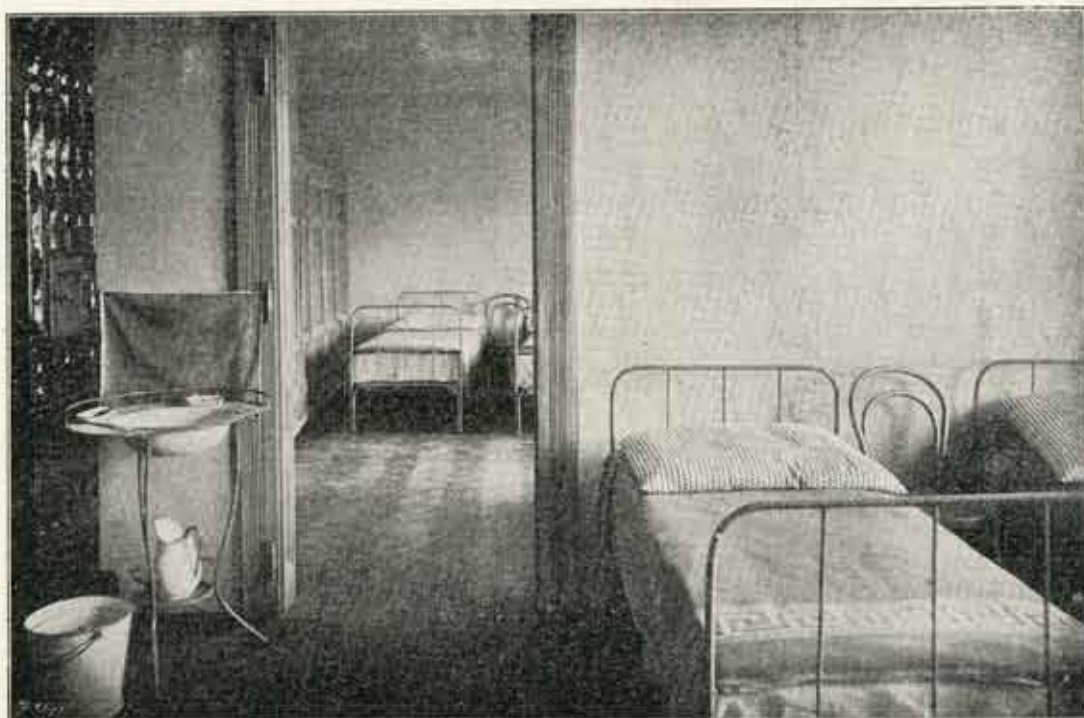
Сл. 170. Школа за домазлук и кухање, Сарајево. Основана године 1911. Председница Задруге Домаћница гђа Ева Сајденфелд. (Пољакска). Види сл. 171.

Што се тиче народног осећаја, изгледа, да се ово с нама родило, тако је нераздвојно, али су и то дале деци српске мајке. С тим народним осећајима се одгојила и бабина баба, па редом у скоро свакој кући прелази с колена на колена такво васпитање у народном духу. Она мајка, која има пожртвовну децу, која су спремна, да се заложу за народне интересе, та је мајка достојно извршила своју задаћу и као мајка и као члан друштва. Она ужива највише поштовање, које може човек човеку указати — без обзира на њезин спољашњи положај, који заузима у друштву. Таквој мајци се певају песме и посвећује се пажња. Наш је народ научно, да у српској мајци гледа темељ

Српства, зато свака девојка, која се удаје осећа већ унапред да тежи положај прима на своја плећа, него што га је у родитељској кући имала, а зато и мати опет из најранијих година почне кћер спремати за онај позив, у ком се она налази.

Задаћа српске матере није у васпитању женске и мушке деце једнака. Она воли, да јој је син јуначан, смео, отворен, пожртвован, а женско дете, да јој је смерно и стидљиво. Дабоме, да има и заједничких тачака у правцу васпитања, прво је узајамна љубав, вредноћа искреност и поштовање — образ.

„Све за образ, а образ за живу главу“. У српској кући се мушком детету више радују, него женском. Појава ова могла би се и овако тумачити: Мушко дете остаје на темељу, оно наслеђује оца, па је дужно бранити кућу, а мајка га томе учи још из почетка његовог живота. Ко ту улогу узима на себе, тај и нехотице стиже предности свуда, па тако је и у српској кући: тежа улога, јаче признање. Сама задаћа, коју мушко дете има да прими у кући као будући хранитељ и бранитељ куће даје место разлога, да га мати другачије васпитава него женско дете. Другачије, јер га чека друга улога у животу.

Сл. 171. Спаваоница сарајевске школе за домаћице. У овој се школи одгајају и Српкиње. Она је у сваком погледу узорна. (Сл. 170.).

Српкиња не воли, да јој се мушко дете дође да тужи, да су га где за што напали други. Не воли, кад се не брани сам, него се тужака код куће, док ни у ком случају не воли опет чути, да јој се женско дете упушта само у личну одбрану. Она воли, да јој је кћи стрпелива и скромна, а мушки ће већ ствар изравнати. Догађа се, да ће брат погинути, а неће дозволити, да му ко сестру вређа. У народној песми „Браћа и сестра“ приказује се исто овако васпитање деце у српској кући:

Сл. 172. Вез са српским ватпи-сом. (Мора се повећати).

Два су бора упоредо расла
И међ њима танковрха јела.
Бори расли небу у висине
Заклањали танковрху јелу
Од олује и севера љута.
То не била два бора зелена,
И међ њима танковрха јела,
Већ то била два брата рођена
И међ њима сеја јединица.
Браћа своју сеју заклањала
Од пакости и од злобе љуте.

Сл. 173. Црвена писара из Бачке. Ори.: Кита.

Српска мати воли стрпеливост у женског детета, јер оно мора оставити њу, паћи у туђу кућу, кад се уда. И тамо, где се удомила, мора се прилагођавати начину живота оне куће, у коју је доведена. Променути само обичан стан треба времена, да ту навикнемо, а камо ли изменити све у кући и учити се угађати свакојакој ћуди, на какву све снаге не наилазе, кад се доведу. А снајка „нова млада“ сматра се најмлађом у целој кући. На питање једнога ђачета у школи: — Јеси ли ти најмлађи у вашој кући? — био је одговор: — Нисам. — А да ко је? — Снајка. — Ето снајка је млађа и од најмлађег детета у кући! Српска мајка то знаде и зато кћер учи стрпљењу и поуздању, а развија у сину обранбену снагу до најузвишеније тачке. Тако народ добива јунаке.

Српска мати сматра, да је своју задаћу достојно довршила, ако види, да су јој деца родољубива, да могу мирно једно друго свосити, да су несебична и да бране једно друго. Има у српском друштву још једна појава вредна пажње, особито нас модерних, школованих, нових људи. Ако у којој породици н. пр. има богатства и интелгенције и чисти високе, а не влада у њој српски дух,

такве породице играју кукавну улогу у српском друштву. Оне се сматрају на пола издајничке. О њима се с презиром говори у друштву или се у опће о њима неће ни да говори.

А ако се већ напомену, говори се с гнушањем. Зато матере српске већ у најранијем добу уче децу, да кажу шта су и коме народу припадају. Свака се погрешка у животу даде опростити, изгладити, па и заборавити, али ако се ко огрешни о српски осећај, — тешко мајци, која га је родила! Колико се свет гади на онога, ко је

заборавио свој српски образ, толико пати морал. „Само копиле може издати народ“. У овоме је најпрње осумњичена и кажњена мати, која није била кадра, да боље дете одгоји. У најсјајнијем виду опет излази Српкиња, кад се не покаже себична у оне дане, кад шаље сина да гине. Она се поноси, да јој син даде свој живот за добро оних, који пате. До јуче га је мазила и угађала му, дрхтала над њим, а сад га наједаред пушта из куће — да јој се можда никад више у њу не врати — пушта га без суза — храбрећи га. Такву врсту самопрегоревања, самозатаје, храбрости и издржљивости видела је још њезина баба од своје бабе, тако се прабаба показала душевно јака, такву је баба гледала своју

Сл. 174.

Двије Босанке. (Слике врло добро приказују тип босанске жене и цуре у празничном одијелу).

Сл. 175.

матер, њезина мати њезину и тако је прелазила ова витешка душевна снага с матере на кћер, те је постала: — „Каква мајка, — онака и ћерка“. И то ће тако ићи све док буде и једне српске мајке на земљи, а то доноси, да је српски народ јуначан, храбар и неубојив. Заслуге су то васпитања српске мајке. Слава јој!

ЗОРКА С. ЛАЗИЋА:*)

Остављена себи, седећи у самоћи
Стрепећи за ваш живот, кршећ очајно руке;
Трпећи с вама боле, носећи ваше муке
Без суза, немо... помно слушајући ваше било,
Хладећи груди вреле и ваше чело мило;
Блажећи ватру силну ил зиму одвећ јаку;
Бројећи сате за лек... Губећи наду сваку —
Очајно питах Бога: „Шта хоћеш још од мене?!
Ил' зар ти није доста; зар хоћеш комад стене
Од тела мог да стешеш, да имаш модел верни:
Борбе и патње неме?... Зар „крет“ тај неизмерни
Не носим мушки, ћутке? Па што ми децу моју
На миру не оставиш, да имам радост коју!“
...Бежу то грозне ноћи!... Бежу то страшни сати!
Ох, како је дивно, ал и **страшно** — бити мати!

Издржах све јуначки, Српкиња како може
Имадох доста снаге, даде ми јаки Боже —
Издржах све то за вас: за српство; часно име;
За добро ваше, децо; за спомен — мога Симе.
Још тежи дођу л' дани, устреба л' снаге веће
Осећај јак је силан, који ме напред креће,
Сустати никад нећу, ни пасти, малаксати
У вашој мами живи, Српкиња, жена, мати.
А то је снага, децо, што никад не умире!
А то је извор живи, што никад не увире!
Само ми добри буд'те, само ми буд'те здрави
— У мени нема лажи, осећај ту је прави —
Па ако мама ваша још дотле жива буде:
Створиће од вас Србе; створиће од вас људе.

*) Фрагменат из дугачке песме „Мојој деци“, испеваној од оне добре мајке и добре Српкиње.

МАТИ — ЦРНОГОРКА*).

Отиш'о си, — остави ме саму,
Да ти чувам јединца, у плачу,
Најхрабрији међу соколима,
Отиш'о си, осветити браћу.
Отиш'о си, — а бура нам пр'јети,
Да ће куће — кровове разијети...
Већ се гасе на огњини плами...
Гдје си војно?!... Врат' се!.. Ми смо сами.

И кандило пред иконом старом
Угасло је... Ао ноћи страшне!...
Ти се бориш, у сред браће своје,
Да сатареш силе страшне — врашке,
А ја овде крај колјевке сама
Чувам сина, пушком оружана,
Чувам сина, у тој страшној тами.
Врат' се, војно!... Врати!... Ми смо сами...

ДАРИНКА БУЉА:

КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ СРПКИЊА.

Позната је истина, да су српске сељанке најбоље чуварице народних обичаја, народне ношње, народног језика и фолклора. Српска мајка још својим млеком, нанаја своју децу топлом љубављу према роду своме, певајући српске народне, јуначке песме, крај колевке свога чеда, она му улева још у нејаку млађану душу снаге, веру, свест, одушевљење и понос, који се сливају у чврст карактер, непоколебivu, верну и праву, српску душу, која постане јака, да се мучи, превија и бори,

Сл. 176. Делфа Иванџ, рођ. Мусић, књижевница и члан главног одбора Међународног Женског Савеза у Лондону (види стр. 62. и 93.). Оснивачица Дечијег Чувалишта и других корисних установа.

али да никада не одоли навали и најезди туђинској. Животне прилике, у којима је живела Српкиња до недавна, бијаху управо онакове, у каковима су живеље жене прије три хиљаде година, наиме: осама, љубав и пријатељство, али само у свом најужем кругу, уз потпуно непознавање света. С тога је резултат за нашу жену био исти, који се могао опазити на племенитим женама оне давне добе. Прирођена својства Српкиње из старијега доба не остадоше неразвијена, али она се развише једнострано. Уместо да се бујно раширише у границе пуне лишћа, цвета и плода, она су расла управо у вис у јаким гранама, које се без чворова и кврга уздизаху до неба. Сва снага њезине душе бијаше управљена једино на њезину околину. У тој души беше висине, беше дражести, али још више бејаше величине. У њој не бејаше љубопитљивости, да завири преко свога најближега круга. Сву моћ свога мишљења обраћања је на оно, што је морала љубити, а ништа је није гонило, да прошири круг оног, што јој беше мило. Српкиња бејаше као жена хомерске добе. Она је живела и блистала и налазила разлог своме животу једино у околини, у којој се кретала. Она бејаше искључиво кћи и сестра, да после исто тако посвећено постане жена и мати. Самосталности има мало у оваковим значајима. Они су одраз своје околине. Они нешто

више не могу и не ће да буду. Сва њихова слава и вредност, јест управо у том. А ово је сасвим противно од женског идеала, што га мање или више замишља данашње друштво. Данашња Српкиња као све модерне жене жели, тражи, плови и страда на своју властиту погибију. Она је свакако наскроз различна од оне некадашње старе и добре Српкиње, познате скоро још само из старих прича и портрета. О раду варошанке, о жени из кругова: чиновника, трговаца, занатлија, говори нам, ето већ близу тридесет година, наш једини српски женски лист: „Женски Свет“. Оне су радиле и раде на узвишеноме пољу хуманости: школовање сиромашне деце, брига за „Привреднике“ питомице, оснивање ђачких трпеза и подизање летниковца за болесну и слабуњаву децу. Оне приређују разне забаве, беседе, концерте са играма, купећи око себе српску омладину, негују српску песму и српску свирку, која нас освежава, нанајајући снагом, загрева нам душу, храбри и одржава нас. Дигле су споменик и Доситејевој мајци Круни у Сент Мартоу, на песнику: Змају и Војиславу. Најмање су познате у ширим круговима, српске жене из „елите“ српске интелигенције, јер баш ове немају листа, око кога

*) Превод Н. Шварцове.

би се окупиле, а нису ни иначе организоване. „Женски Свет“ — та мила колевка и нежна мајка српске женске душе, одњихала је, пригрлила је, однеговала је и оснажила је многу душу српских жена. Тај лист је од увек био тачан извештач о вредном, хуманитарном и озбиљном раду наших врлих женских добротворних задруга. У томе листу, бележили се и бележе се тачно и вољно сви важнији моменти из живота и рада наших жена. У њему се истиче сваки покрет, сваки корак у културном животу наших жена. О вредном, многозаслужном уреднику тога листа, о врлом и јединственом пријатељу, заштитнику и поборнику женске просвете, о добром господину Аркадију Варађанину била је озбиљна реч на видном месту ове књиге, ја само морам додати: да, ми Српкиње, не можемо се никада довољно одужити нашем добротвору, за његов неуморни труд, којим се сав жртвовао и посветио око рада на културном развоју жене Српкиње. Али у листу: „Женски Свет“ нема, не може бити места за расправе и за радове строжије зnanственог карактера.

Ова наша књига: Српкиња, хтела је да допуни ту празнину, јер је дала прилике свима нашим женама, почев од академско образованих, умно и интелектуално најодличнијих жена, па по реду свима осталим нашим Српкињама, које владају пером, да се окупе, па да чујемо о њима, о њихову животу, о науци и раду, и да тако добијемо потпуну и верну слику данашње Српкиње.

Да не бих поновила о свима оним културним установама данашње Српкиње, о којима је већ говорено у овој књизи, ево их редом (бројеви означају стране):

Више женске девојачке школе: 20, 23, 43, 45, 67, 69, 70, 87.

Виши васпитни завод у Опатији: 49.

Виши васпитни завод у Солуну: 70.

Девојачко Коло: 27, 32, 38.

Дечије чувалиште св. Јелене: 38.

Дом ученица средњих школа: 45.

Дом старица: 38, 88.

Дечији хорови: 51, 73.

Друштво Кнегиње Љубице: 73.

Ђачке трпезе: 38.

Женске добротворне задруге: 5, 11, 18, 22, 24, 26, 27, 28, 48, 50, 59, 65, 73, 76, 79, 98, 100.

Женска гимназија: 49.

Женско друштво београдско: 38, 69.

Женски базари: 69.

Женске читаонице: 62.

Женски листови: 15, 22, 24, 26, 30, 40.

Женски календари: 22.

Жене превађачи народних песама и прича: 31, 53.

Женске болнице за туберкулозне: 82.

Завод св. Мајке Ангелине: 47.

Завод Софије П. Мертваго: 66.

Завод Мис Ирби: 38.

Интернати за девојке: 29, 45.

Интернационални женски савез:

Изложба женских рукотворина: 5, 6, 27, 36, 85.

Коло Српских Сестара: 62, 81, 93.

Конгрес женски: 100.

Крајцарско друштво: 27, 73.

Летниковци за слабуњаву децу: 88.

Материнско удружење: 38.

Оснивачице музеја: 31, 81.

Оснивачице музикалних друштава: 70.

Помоћно друштво породиљама: 88.

Раденичке школе: 69, 72, 73, 74, 85.

Споменик чика Јове-Змаја: 53.

Споменик Милице Стојадиновић-Српкиње: 19, 55.

Споменик Доситејевој матери Круни:

Сабираонице нар. песама и приповедака: 19, 31, 69.

Савези женских задруга: 38, 89.

Светосавске Славе у школи: 73.

Фабрика чарапа: 45.

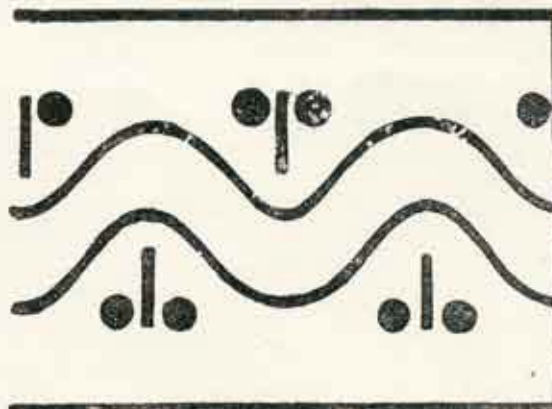
Школа за аналфабете: 73.

Школа за домазлук и кување: 66, 79, 95, 96.

Школа за рецитацију у Београду: 49.

Школа за естетску гимнастику: 49.

Чувалиште за децу у Београду: 70, 100.

Сл 177. Вез гајтаном по сушу. Из Србије.
Ори: лоза.

У овој књизи није се могло говорити о свему ономе, што иде под наслов: „Српкиња“. Много је морало изостати, јер није било више артије. Али, и оно, што се казало, доста је, да увери о томе, како жене будућности свакако морају припомаћи, да се обнови не само сав живот српски, него и уметност и зnanост. На женама почива будућност расе. Сви путеви и сва средства за обнову друштва, зависе у првоме реду од препорода, подизања и појачања женског живота. Свака жена, која хоће да живи потпун и прави живот људски, жели да у своме животу испуни најсветију најузвишенију, најважнију и најлепшу задаћу: — „материнство“ — те да у томе своме најмилијем позиву сазна за искуство и доживљаје, које само материнство дати може. Садањи брак треба у

многоне реформе жена. Жена треба, да се ослободи прастарих верига романтике у љубави и да тежи за препородом љубави у културном, модерном смислу, у смислу једнако ослобођених енергија, једнако вредних снага*). У овој књизи дотакли смо се свих модерних питања, које се тичу наше жене. Нисмо могли бити вазда пријатни, како то мушкарци најволе да виде жене. Много бринемо, што ће наши Срби рећи на све ово, јер нам није намера, да их озловољимо! На ово питање, могло би се одговорити речима госпође нароха: reverend Anna Shaw, предикаторица из једног малог њујоршког места на бечком интернационалном женском конгресу (12. јула 1913), кад су ју питали, како су се понашали мушкарци према њезиноме, свештеничком деловању? Она им је на енглеском језику одговорила лаконски: — Велики и јаки људи поклонили се са поштовањем сваком поштеном раду женскиња, а мали и слаби људи никада!**)

ЈУЛКА СРДИЋ-ПОПОВИЋ:

О КУЛТУ МРТВИХ КОД СРБА.

Сви обичаји нашег народа имају у себи нешто лијепога и појетичнога. И српска жена, коју је природа обдарила добротом срца, чистоћом душе и великим, самилосним осјећајима њеног читавог бића, била је одувјек главни извршиоц и чувар свих народних обичаја, она их је у својој породици подржавала и својим млађима у аманет остављала. У весељу потребно је и њено весеље, као што је у данима несреће, болести и смрти потребна помоћ њене руке и благи мелем њене њежне женске ријечи, којом тјеши, соколи и исцјељује. Кад, болник умире људи изгубе главу и макинално мотре грчевито трзање усница — задње знакове живота, који се — гаси. А жена? Она брине зној, да олакша пошљедњу муку и брижно тражи свијећу, да је припали, јер црни гријех пада на оног, ко би дозволио, да болник премине без свијеће. Жена стојећи код постеље умирућег мужа — није родитељски благослов дјецу својој. У народу има много пјесама и приповиједака,

Сл. 178. Т. Вукосава Мишић, сарадница жен. и дјечјих листова, особито заслужна за Женску Задругу Српкиња у Бечу, одлична патриоткиња.

које приказују шта вриједи благослов родитељски. Без њега нема среће, нема живота, ни берићета. А клетва родитељска, то је опет најстрашнија клетва, што је уста људска могу изговорити. Наш народ вјерује, да смрт не долази изненада. Кад пуца кров на кући, кад при ломљењу божјице чеснице пане мрва, кад се кокош пропјевчи или кад крена свијећа не гори правно, — кад домаћи пас ноћу завија или се кућна чељад кавже и правдају, све су то хрђави знаци, вели наш народ, — то су вјесници блиске смрти, која ће тај дом походити. Код читавог нашег народа сматрају се светим пошљедњи тренутци умирућег. Сви се искупе око његове постеље, сви шуте очекујући његову пошљедњу жељу и „алал птици у гори и риби у води!“ Кад издахне, жене му тијело ставе у правилан положај, уста затворе и подбраде га, а очи заклопе. Народ наш вјерује, кад мртава гледи, да ће опет неко брзо иза њега. Руке се прекрштају на прсима. Уз сав тај посао жене и бугаре и тиме јављају комшилuku, да се је болесник престабио. А комшије похитају, да се нађу при руци, да помогну код купања и опремања. Жене купају женску чељад и дјечаке до 10.—12. године, иначе купају мушки мушкарце. Купају већином стари људи, и сматрају то за

севап. У новцу им се не плаћа, али им се дадне које ново рубинче покојниково. (Оширније види о том у радњи „Die Brautnacht bei den Südslaven“ von Ljuba T. Daničić, Anthropophyteia, Bd. VIII, Leipzig). У некојим крајевима пролијевају сву воду, која се у кући затекла, кад је болесник издахнуо и свјежа се вода доноси за купање. Ватра, за гријање воде не смије се ложити у кући нити под стрехом кућном, већ изван куће. Такођер обичај је негдје и купати изван куће. Мртавацу се облачи обично ново одијело, — нове гаће, нова кошуља, нове чаране. Опасује се пасмићем црвене свиле, од које се на прсима прави знак часног крста. На главу се меће мушким фес, женама бошча, а дјевојкама фес накићен цвијећем. Опште је увјерење, да се на мртавацу не смије ништа закопчавати ни везати. Веле, није му слободно кретање на оном свијету. Тако обучен, окупан, накићен и подбрађен смјешћа се обично негдје у крај уза зид и то с тога, јер у многим крајевима постоји у народу

*) Havelock Ellis: Rassenhygiene, превео: Kurt Kabitsch.

**) Енглески је то још одважније речено: „If they are tall and big men, they do, — if they are small, they don't!“

Сл. 179. Гушчарића са сепетом на леђима.

увјерење, да кад би преко мртваца прешла каква четвороножна животиња и. пр. пас или мачка, тај би се мртац повукодлачио. Вукодлак, да одмах прву ноћ излази из гроба и замотан у свој мртвачки покров долази у кућу, лупа наћвама и разгрће луг по огњишту. Народ се брани од вукодлака глоговим коцем, који се одмах сутра дан мора забости у гроб повукодлаченог покојника*). С тога што у народу постоји то вјеровање обичај је чувати мртваца, а у неким мјестима међу му одмах чим се опреми бусен земље на прса, веле — кад би се десило да што пређе, неће се повукодлачити. Више главе гори воштаница, у углу пред иконом кандилце, — по кући се шири мирис тамјана и босиока. Мјешају се болни уздаси са тихим јецањем и све се губи у гласном бугарењу жена. Код нас у Босни нема плачених нарикача, — код нас бугари само род, пријатељи или неко ко је скоро жалост доживио, те је дошао да поздрави свога покојника. Бугаре искључиво само жене. Људи уздишу, жале шутећи, нуде долазнике ракијом, „за покој душе, која се преставила“ и у знак жалости ходају гологлави. Нарикање је у Црној Гори у везаном говору, код нас није. Код нас је то оплакивање пуно најљепших епитета, текст је пун бола, и туге, кано и тон, којим се даворија. Кад жена жали мужа, она прво оплакује своју дјецу остављену, па онда кућу раскућену, док себе неће ни споменути. Мајка жали дијете као сунце угашено, цвијеће увенуло, срце исцупано. Она сваком од долазника оплаче своје чедо изгубљено и прикаже сваком своју превелику тугу. Жене се, док је мртац у кући нити облаче, нити чешљају. Са својих стајаћих хаљина снимају принав (цванцике и талире) и то тако остаје за читаво вријеме жалости, које траје годину дана, а и више. Док је мртац у кући не смије се кућа мести, нити шити. (Ово са стајалишта хигијене не ваља народу одобрити, јер би се, нарочито инфекционе болести на тај начин још више — рашириле). У некојим мјестима, не ради читав комшилук све дотле, док мртваца на путу у гробље или у цркву не пренесу преко воде. Моменат, кад мртваца понесу из куће свакако је најтежи, јер од бугарења срце се камени. Они, који спровode мртваца не смију се код нас у Босни с гробља увраћати у туђу кућу (кармина овдје нема) већ иду директно својој кући. Кући покојниковој враћа се свештеник са родбином. Код отворене раке снима се подбрадник и меће поред мртваца. Веле, кад би дијете отишло са свезаним подбрадником — дотична мати не би више родила**). У неким мјестима обичај је дјечињи сандук, кад се у раку спусти, три пута у напријед помакнути и то веле — изим порода***).

Сл. 180. Народна ношња из Славоније. Вез на стр. 44. и 106. (Hela Kyröz-Myjkowski).

Код отворене раке снима се подбрадник и меће поред мртваца. Веле, кад би дијете отишло са свезаним подбрадником — дотична мати не би више родила**). У неким мјестима обичај је дјечињи сандук, кад се у раку спусти, три пута у напријед помакнути и то веле — изим порода***).

Код куће освети свештеник водицу у оној соби, гдје је покојник преминуо и лежао. Преко ноћи гори свијећа, оставља се пречитана водица и посуда с брашном или житом. Наш народ прича

*) О томе вјеровању писао је учењак Ludwig v. Thallóczy још године 1888. у знаменитом дјелу „Etnologische Mitteilungen aus Ungarn“ (III. Bd. Budapest. — Prof. Dr. Anton Herrman), под насловом: Beiträge zum Wampyr-Glauben der Serben. Рађна је писана по архиви из 1732. год. о Србима, који су тада (од г. 1718.) били припадници Аустро-Угарске монархије у Медвеђу. (K. u. k. gemeinsame Finanz-Archive, Abteil. Ungarn). Од Уреди.

**) У Шпанија у Америци удесе велике свечаности, кад се вадају, да ће умријети одојче. Ту се коље печење, приређује пиће и свијеће, колачи и „емпанаде“ (пастете од меса). И ко нема, за ту ће прилику посудити, јер му кредита не смије нико устегнути. Гозба траје по 2—4 дана, а сви се веселе, једина је мати дјетета тужна. Малиш је сад „angelito“ (анђелак), па за то веселе. Кажу: сад ћемо код Бога имати бранитеља у томе дјетету. Зло је, што се у таквом вјеровању ни за какву болест дјечињу лијечник не зове, па дјеца умиру на 75% и више (у Мексику, Chile, Valdivia), — Totenwache im Spanischen Amerika, из дјела „Das Ausland“ (Karl von den Steinen) Stuttgart, 1891. Nr. 34, стр. 679. Од Уреди.

***) И еротика тражи помоћ и утјеху у култу мртвог. Кад дјевојку заведе и остави момак, тада она даде болеснику свој прстен, да га носи, док умре (или се узме какан било прстен, који је остао иза покојника). Онда она гледа свог невјерника кроз тај прстен девет пута и говори: „Како је онај покојник мртац под земљом и не може да се макне, тако и ти — бог добри дао — не могао да се макнеш, док се к мени не вратиш!“ Ово ми је казивала Марица Чуварин, да се ради у Босни, а и у Србији, те у Хрватској. Од Уреди.

овако о томе: „У стари, добри земан ходали су свеци по земљи. Тако је ишао једном по неком селу св. Архангел Михајло, — што вади душе. Заноћи у једној кући, гдје је лежала тешко болесна нека жена. Он се није казивао, да је светац, већ када је жени душу извадио, рече њеном мужу: „Сутра кад је сахраниш, остави у овој соби свијећу, — водицу и здјелу жита. Немој спавати, па ћеш нешто видјети!“ Човјек послуша. У неко доба ноћи дође сахрањена жена, напи се водице и поједе 2—3 зрна жита. То се жито или брашно даје сутра дан просјаку“. Од онда тај се обичај вјерно држи.

Ствари добивене код сировода, као чеврме, рупци, пешкири и т. д. међу се у раку, само најљепше, материјално вриједније придарују се цркви.

Ако гроб прву ноћ покисне, народ вели, неко ће брзо за њим. У неким крајевима иде родбина на гробље одмах сутра-дан, у неким послѣје 7 дана, кад и свештеника изводе, да гроб пречита и прелије.

ЈЕЛЕНА СПАСИЋ:

РАТАР.

Наслоњен на рало у ноћном сумраку,
Не хита, пун зноја, већ гледа и сања
Ову мрку земљу, срођену са њиме,
Сања прве бразде, првога орања.

Пролетње се јутро будило из мрака
Као душа чиста, као око ведро,
Свежином је ноћном дисала сва земља,
Кад је оштрим ралом распар'о јој недра.

Упит'о је није: Хранитељко, реци
Са оштрога рала, даг' те рана боли?
Али она, мати, неваљалом сину
Све болове прашта зато, што га воли.

У први сумрачак дошла му је мати,
Пољупцима нежним брисала му чело:
Све мокро од зноја исто тако благо
Као ветрић сада уморно му тело.

Тепала му слатко: Сине, моја надо,
Је л' уморна јако ручица ти мала?
А када је засп'о музика тих речи
На уморну душу к'о мелем му пала.

О, много је прошло... Он сад човек зрео...
Повила се леђа, крв и зној му врица,
У тешкоме часу бер'о би далеко...
Ал' да Њу напусти — не би им'о срца.

Откада је воли — откуда ће знати —
Крвљу праотаца, — незна ни сам чиме —
Сваки нерв у телу задахнут је њоме,
Он зна да та љубав, рођена је с њиме.

Осећа, да нема више ничег дражег
Од те груде земље, што је бразда рука,
То је део њега; Она је његова,
И када је мрзи са свих својих мука.

„Мајко, грудо мила, изворе свих зала,
О, услишај жељу, за чим ти син жуди;
Кад престану боли, кад се сврше муке,
Да к'о добра мати примени ме на груди.

Нек вечерње звоно из твоје долине
Поздрави ме звуком к'о у прво доба,
А твој храст зашуми више мога гроба.
(Београд.)

ЈЕЛИЦА БЕЛОВИЋ-БЕРНАДЖИКОВСКА:

СРПСКА МАРАМИЦА*).

Џепница (марамница, рубац) је данас у многоструком погледу корисна и zgodna стварчица, која је веома потребна у разним приликама. Још прије четири стотине година, била је яепница нешто сасвим непознато, и тек од прије сто година, употребљује се и практично, а донде се сматрало за непотребно парче, које употребљаваху само аристократе и племићке из објести. Марамницу је прво употребљавала једна венецијанска племићка, која ју је називала: Fazzoletto, а и та је тај тоалетни комад видјела код јужне Славенке, гдје је већ био познат. — У средини 16. вијека носиле су богате француске госпође уза се рубац од најфинијих, пенастих, провидних, свилених ткива и платна, оперважену најскупочијеним везовима, сматрајући яепницу за играчку и забавну раскош отменог света. Тада је називаху: — Mouchoir de Venus. — Крајем 16. столећа дошла је и у Њемачкој у велику почасти таква марамница. По неким талијанским албумима за кере и читме називаху је Њемиче: — Fazziletlein — и служила је нарочито као свадбени дар невјестама најотмјенијих кругова. И ово

*) II. дио те радње писане за изложбу у Прагу (стр. 5.) штампан је у музејал. публик. у Сплету год. 1913. и 1914. (Музеј за народну умјетност и обрт).

показује на славенски, до данас одржани обичај. У то доба већ су жене јако много жртвовале за једну ценицу, јер је фино свилу са скупом ценицом везом красила дивна читма, која се у угловима сврпавала са свиленом кићанком, или ситним бисерним шкољчицама. У нижим круговима, у народу, било је забрањено ношење марама као луксуса. (Н. пр. у Дражђанима.) А по неким варошима бијahu истакнути ценичници са врло строго утврђеним цијенама, сложени по части и чину друштвених кругова, и није се смјела прећи одређена свота. Доцније је престао тај бесмислен и претјеран раскош. Француска краљица Марија Антоанета носила је ценицу у виједности 24 франка. Но љубитељка блеска и сјаја, раскошна француска царица Јозефина имала је марамицу у виједности од 80 франка. Поред све своје скупом ценичности, била је марама и тада још увијек само један накит, без користи и потребе, јер се она цјенаста и провидна свила није ни могла употријебити за нос. Шта више, била је то груба нетактика, погрешка и неуглађеност, чак и простота, ако би се ко усудио приносити ценицу носу. Ни сами глумци и уметници нису смјели употребљавати практично ценицу, јер би се тиме много огријешили о: — бон-тон. — Тек у почетку прошлог стољећа усудила се једна омиљена и слављена глумица: Mademoiselle Duchesnois изаћи са марамицом на позорницу, али је у говору веома пажљиво избјегавала назив: „ценица“, помињући је као неко „лако ткиво“ — Као што практична употреба и мода многих ствари потиче од недостатака у љепоти какве богаташице, тако је и са ценицом. Француска царица Јозефина, да би скрила своје ружне зубе, приносила је и држала на устима ценицу при говору. Дворкиње, а послје и остале племићке, радо прихватише тај обичај, који је ускоро овладао цијелом Европом. Сви цивилизованији народи усвојише мараму као један неопходно користан предмет, за дневну употребу. Јапанци су испрва употребљавали ценице од упијаће артије, но сада и они носе већ ценице од разних практичних и модерних ткива.

Славени су од најстаријих времена вољели марамицу, да како не толико за практичну потребу, колико, јер им је била омиљени предмет љубави и игре, поезије и симболистике.

Газде Јована лијепу цуру из народне пјесме дала је златну амајлију Ђорђи слуги, а кад вјетар загри рукаве и Јово угледа кћерин дар, намах стаде купити сваицају што пробранији и љепши, те оно иста поносита Нијемкиња каже о њиховој љепоти: „да сви складови боја, које волимо у данашњој модерној декорацији наших соба и код женске тоалете, постадоше истом онда, пошто се је створио буквар за то, научен од једноставне југославенске везице“.

(Natalie Bruck v. Auffenberg „Dalmatien und seine Volkskunst“).

Кад Нијемкиња или Францускиња везе, то је посве други посао, него кад Српкиња везе. Код странкиња је вез обично беспослица, оне раде т. зв. „Deckerln“ на стотине — а без практичне виједности, оне раде по туђим — често по српским — шарамма. Српкиња може у свему да буде модерна, само не у умјетничком везу, ту је она своја, ту је њезино народно љепше и вредније, него модерино (н. пр. сецесионистичко). Посљедњих педесет година сви европски модни журналози носе славенске везове и дижу их у моду, да како уз друге сецесионистичке цртеже, а често и под туђим именима. То је оно, што свака Српкиња треба да зна. Наша полунитељница — мушка и женска — крива је, да се данас сваки посао око женског ручног рада омаловажује, ко тобоже посао, који не показује велико образовање. Наше се госпође боје, да ће их неко држати за премало „високе духом“, ако се буде о њима рекло, да се баве ручним радом. Кад сам ја прије 15 година почела живље истраживати, инвентаризирати и класификовати нашу текстилну народну умјетност, видећи да је то поље рада остало необрађено, моје су загребачке књижевне колегице гледале са висока на мене и гдје им се дала прилика — ругале су ми се. Данас, кад наше најученије главе, наши универзитетски професори — а још више страни — питају за моје скромне радове из ове струке, морало би бити свакоме јасно, да је исто тако корисно радити на истраживању народног умјећа као што је писати новеле или феминистичке преводе. Али колико је још и данас неразумијевања за праве потребе народне и књижевне код наше полунитељнице, казао ми је чланак из пера

Сл. 181. Жена из Славоније у златом везеној шамији. (Јел. Беловић-Бернадзиковска).

тове. Томе се противити не смједо. А о сретној заручници онда пјесма каже:

„Белојка их лијепу дочекала
И господским даром даривала
Ког јаглуком, кога бошњалуком“.

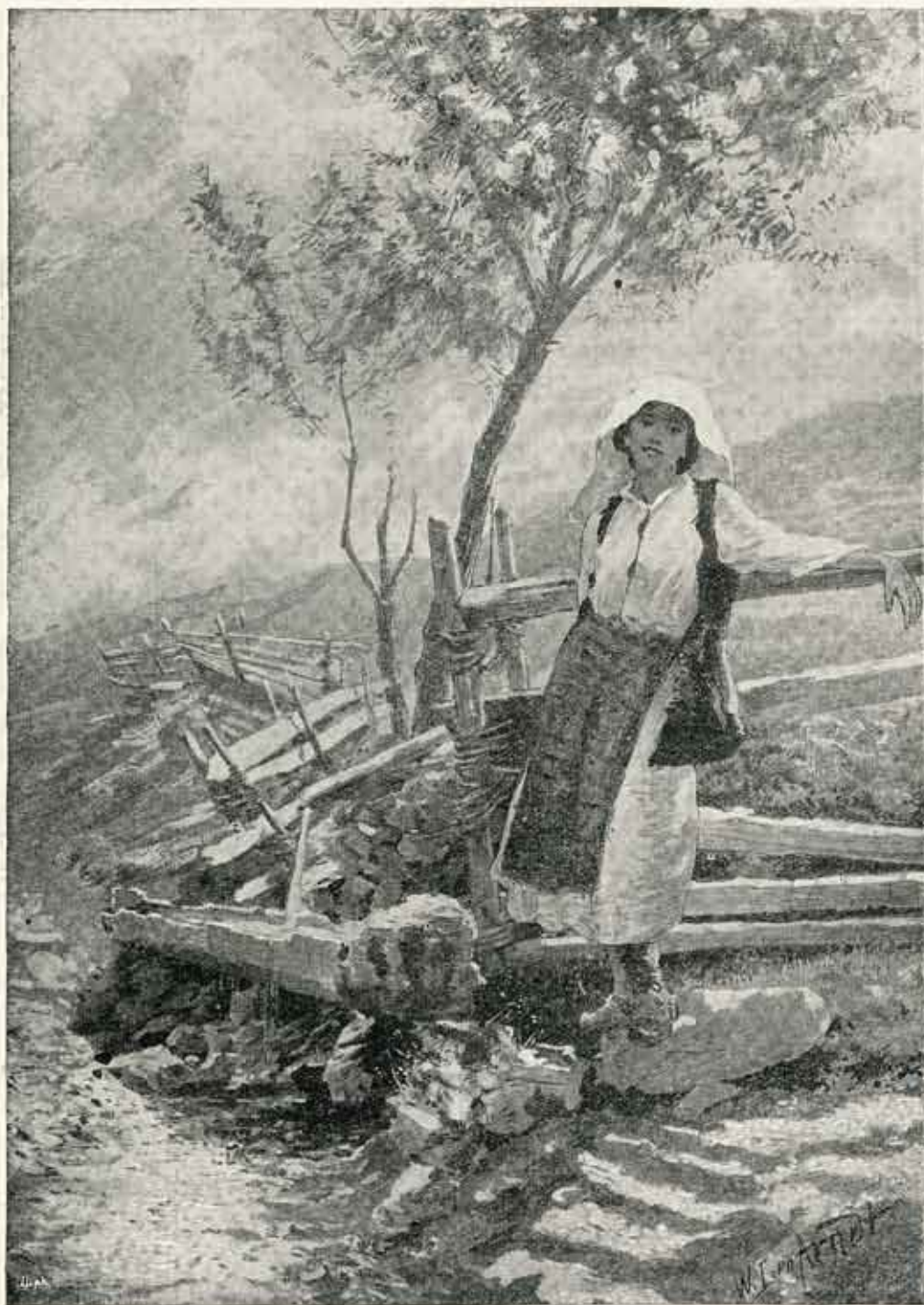
Дјевојачка жеља (Мостар) је вазда и вазда само ово:

„Дај ми Боже Ђерђа од жерана
Да навезем јагљук од бехара...“

Тако она воли вез, тако је њој тај посао драг!

Да и момци много гледају у везове, тумаче њихове „урнеке“ (орнаменте), боје, везове, ширите и начин кроја, то дјевојке знаду добро, па се за то и старају, да им радови

једног старијег сарајевског учитеља г. Јосипа Милаковића („Savremenik“ br. 8, Загреб, 1913.). Узео да говори о сарајевским књижевницима. Напоменуо је и жене, а свима приговорио, да не раде. Кад је дошло до мене, био је у неприлици, шта ће да приговори. Тај господин у жељи, да и мој књижевни рад прикаже малим, све је моје књиге прикрио са двије поругљиве ријечи: „Она се бави женским ручним радом“. (Исти тај господин знаде врло добро, чиме се ја још „бавим“, јер ми је већ прије 15 година плаћући дошло једно 13 танких формом и садржајем књижица својих стихова, које да нико не чита и не оцјењује, да му ја напишем похвалу — ја — онда још посве млада жена, која

Сл. 182. Босанска дјевојка из врлу.

се је и онда „бавила ручним радом“). То и јест мој понос, ма да се бавим тек помало, (бавити се значи: сама ткати, вести и т. д.) Нека наше госпође таково злобно приказивање нишом не одврати од љубави за српски ручни рад, ја то износим само да покажем примјер, како неозбиљни и једностранни људи суде о женским књижевним пословима. Мушкарац духом висок вазда ће знати поштовати књижевни рад из женског пера, а не само онда, кад тај рад њему лично — служи.

У Сјеверних Словена бијаше обичај, да кнез, чим завлда, позове најљепше и најодличније кћери своје земље к себи на двор, ако хоће да бира жену. Оне једу код његова стола. „Та, której rozum i wdzięki, bez względu na majątek, podobały się księciu, odbierała od niego w czasie obiadu pierścien i chustkę“. (Та, у које је најљепше лице и најбистрији ум, без об-

зира на иметак, добила би од кнеза за вријеме части прстен и мараму.) Он сам бира по својој вољи. То је био знак, да ће бити кнегиња. Остале добију мање дарове и врате се кућама својим (P. Bernatowicz: *Poljota ili Litvini* u XIV. vijeku. Tarnów, 1881. Tom. I, стр. 72.). Отирач или марамица је овдје знак највишег одликовања, знак отмјености!

У Нијемаца и Француза не бијаше онда ове врсте отмјености ни у XVI. вијеку, ма да су и они знали за мараме. Erasmus мора да опомиње отмјену господу, да упрљане и масне прсте

не носе к устима, да их олижу, па и у капут, да их не отару код ручања. „Пристојније је“ — додаје он — ако их о тањур отарете“ („La Civilité du treizième au dix-neuvième siècle“, Алфред Франклин. Парис, 1908.) Дакле „о тањур“, — а не о ручник или рученик, који нијесу имали! У јужних Словена бијаше таквих културних појава већ у оно доба, како нам причају старе кронике, пјесме и приче, та грандиозна биографија Балкана. Послије су дакако те појаве пропале.

За столове и јело узимали су најрадије ланене ручнике. Драги, мили, домаћи лан! С коликом га њежношћу описује Полакиња Eliza Orzesko (Chwile, Warszawa. 1901., стр. 37.): „Сухи мрки у снопове разређен стојиш — о лану мој, — по читаве дане на плотовима дворишта, на зидовима комора; гдје оком бацам, свуда ти стојиш и понут просјака наслањаш се леђима снопова својих на куће и на колибе сеоске. Сунш се на сунцу и на вјетру, а често и на тавану, гдје порад тебе многа колиба плану у пожару. Али сви те љубимо, јер је ускренуће твоје славно, бијело и сјајно!“

У Босни било је префиних ланених „јаглучића“ још до недавна, — данас их више нема. На изложби „Српска жена“ у Прагу било их је дивних из свих крајева Српства.

Да покажем, како „учене“ главе суде о пословима око старих српских тећевина, ево бечког научењака и професора и познатог стручњака dr. Jos. Strzигowskoga: „Wir haben nicht nur eine katholische Hochkultur zu verzeichnen, sondern sind zugleich Hüter von Kunstwerken der orthodoxen Kirche, die in Russland, wie auf dem Balkan, in Rumänien, wie künstlerisch und wissenschaftlich überall, wo Verständnis für individuell eigenartige Kulturblüten besteht, sehr hoch gehalten werden müssen. Die unerhört reichen und in jeder Hinsicht wertvollen Stickereien... von Putna sind Kunstschatze, die beachtet und wissenschaftlich bearbeitet werden sollen“... („Zeit“, бр. 3909, 13./VIII. 1913. Wien). По опису ових везова и по једном комаду, који сам имала у рукама, то су везови из 16. и 17. вијека, нарочито везови бисером (Perlen), како су се очували још и ниже на Балкану у посве засебној техници, на Западу непознатој (сл. 82. и 180.). Ја сам нашла Српкињу, која и данас тако везе, (стр. 102.). Проф. Strzигowski прегледао је везове у манастирима Путна, Сучавица и Драгомирна (Буковина), па је нашао, да су од веће умјетничке љепоте, него они у бечкој царској ризници, а на појединим комадима има бисера у вриједности од 120.000 круна. Црквени везови вазда су били завјештања, те су сачували најстарије примјере народне умјетности. И сарајевска (стара) српска црква имаде два три комада таквих везова, а тако и многе друге старе српске цркве и манастири. Све то још није испитано, сав тај посао још чека на — јаке интелигенције, у које је много љубави за умјетност и љепоту. Да покажем, како и елита мушке српске интелигенције умје поштовати женски ручни рад и његову културну важност, сјетићу се са захвалношћу одличне господе српских ђака са Универзитета у Прагу, који су нам за вријеме изложбе од зоре до мрака помагали вјешати и уређивати ручне радове, те говорити и писати о њима за чешку публику (особито г. др. Богдан Видовић, сада адвокат у Сарајеву, био је свом душом заузет за љепоту и драгоцјеност тих ствари). — Српски и малоруски везови много су налик.

У Литвина узимала би кнегињица, чим се заручи, на лице танку мараму (вело), па се до вјенчања више није смјела видјети са својим заручником (у XIV. вијеку). Та врста ручника бијаше кера, (руком), златом везена: „razbek, przetykany złotem“ (Ber. str. 123), кроз кере*) видјеле се црте лица, а само жар очију пригасну мрве. Исти је обичај очуван до данас код нас на Балкану; паче и исти начин везилачке технике за ове згоде! У околини Пакраца у Славонији носе на глави мараму у облику декоративна ручника, а називљу ју „рида“, ваљда од француског доба, по француској ријечи „rideau“ (ридо, застор). Ова ношња припада међу најплеменитије врсте декоративних ручника у нас Срба и Хрвата. Израда јој је ванредно помна и укусна.

Ручницима у многим крајевима дјевојке даривају момке, па и друге своје знанце и пријатеље код разних згода. То је милошта. Вез као дар од дјевојке момку је уопће и вазда највеће благо, тако је код нас, тако је у свих Словена. На Украјини дјевојке, — кому је момче запело о око, везе

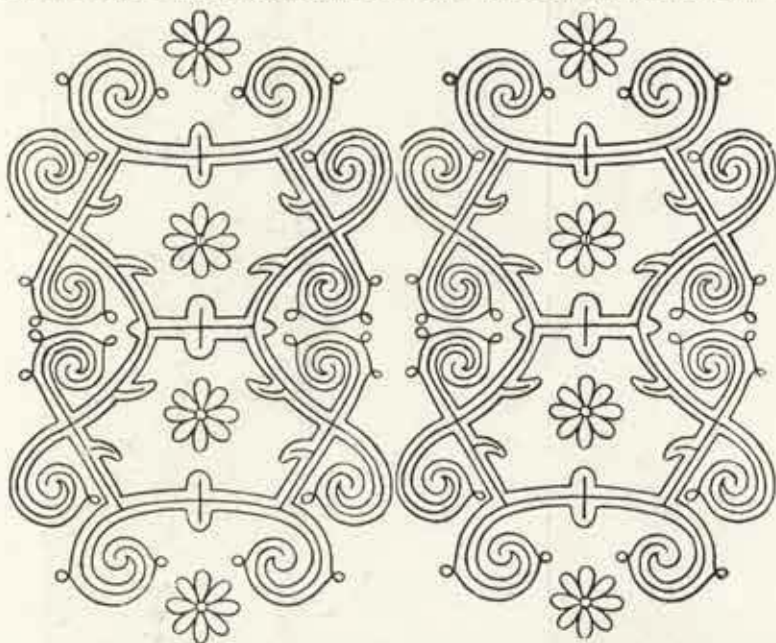
*) Види моју радњу: Карактеристика племените читме (Spitze). Осјечки тједник, г. 1908.

Сл. 183. Ношња из Наполеонових времена у Хрватској. Бијела речина (Linon) са шареним ситловезом „лечни нашан“ (једнолице). Уз свилу везло се је и са Chenille-нитком (жанилијом). Ношња из околице Глине, Суње, Сиска (скуп, оплеће, поцелица, свитњак, пећа и заелов). У руци сватовски ручник (пешкар) преко 100 година стар.

ручнице, па и траке и ошве на кошуљу и власторучно момку то намјести и припије. О ту срећу кидају се момци. Често долази до крвавих глава међу момчади, ако један над другим изнесе првенство овакве части из руке дјевојчине. О тим свађама пуне су приповијести козачке, пољачке и руске. (Види н. пр. библиј. пис. пол. Том XV. стр. 277). Код свих Славена бијаше у врло старо доба, док је још владало обичајно право, у ручницима чак спас од смрти. Кад воде осуђеника на смрт, а нађе се жена, која баци на њега везен ручник, мора да га пуне на слободу, ако се он изјави, да ће ону везиљу узети за жену. Толика је снага у ручнику или у марами везеној по вјеровану народном!

Декоративне мараме, ручници, јаглуци или чеврме могу се вести у свим везилачким техникама, које раде јужни Славени. Најљепше су дакако керане (Points, Kunstvolle Nadelarbeiten) али и везене бројем, златом и свилом могу да одушеве најфинији укус модерне даме. Модерна индустрија и мода данас узимље не само све шаре (Muster), које је историја везилачка очувала на своје нове предмете, него узимље и старе дивне технике, а нарочито наше славенске. Данашња продукција надовезује на прошлост у свим културним земљама. Тако видимо, гдје на ново процјетане грчки орнаменти из антике, дивни старовизантијски везови, богати шарени везови са Балкана од Славена и из харема, па свилени везови из ренесанса. Све то у модерној фабрикацији данас добива

Сл. 184. Ово је вез по ризи („грађа“) из околине Кишва, из Босне и из Лице. Ово је најстарија врста везова са орнаментима праистарим. Везу га бидур-иглом, од оца, по састављеним комадићима сукна, (ушине) налик на „мозаик“. Ради се претанком вуном или свилом у бојама. Она је слика једна од најљепших. Ту су главашњи, крила и крилатице, проризе, ситнокрпичи, заперчићи поља, куке изумитане (окренуте) осмокуке, рошчаћи и китњаче састављене у пријатан орнамент. Проф. Вид Вулетић-Вукосовић дошло је неколико таквих „грађа“ у „Споменици Српске Краљевске Академије“, (Београд 1891. и 1906.) у бојама, а тако и Natalie Bruck von Auffenberg у свом djелу „Dalmatien und seine Volkskunst“ (г. 1913.), преведеном на хрватски језик. Наше слике 12, 13, 39, 49, 54, 73 приказују шаре ове врсте. Мотив 73. показује напредну сличност са скелетом једне морске животиње (Octotympanum cervicorne (Radiolar), одакле га је народна везиља нашла и узела. Бијели прах од костију ове животиње служи сељаци за враџбине.

Јужних Славена, па су од њих често под именом талијанским одлазили даље у велики свијет. У тим је радовима садржана сва ђаробна љепота источњачких, славенских и византијских техника, па су се преко Фландрије, Њемачке и Француске раширивали све даље и ту добивали туђа и све нова и новија имена. Тада у петнаестом и шеснаестом вијеку бијаше везење модни шпорт. Послије сјајних гозба и части сјеле би даме из најбогатијих кућа, да везу црквене мараме и пешкире. Особито славна Katarina de Medici и њезине дворкиње изишле су тим шпортом на глас.

На модерним марамицама (Shawls, шалови) виђамо данас још и везове кинеске и јапанске, па цариградске и египатске — осим европејских техника. Али модерне даме не осјећају засебну орнаментичку тих радова као нешто екзотично и туђе, него их радо гледају и милују. Све је то ко нека ризница праистарог људског смисла за љепоту, ванредне женске ручне вјештине и финих културних осјећаја, а добро је, да се све то очитује у многој употреби везова за предмете наше данашње моде. — Колико сиромашних везиља овако дође до зараде и до хљеба!

опет класичну важност и све то видимо на марамама које се сада зову „milleux“ (миле) Shawli (шал) Deckchen, Mouchoirs, Fichus, Echarpes и т. д. За кућну употребу, за обичне ручнике у кухињи и за убрусе (Servietten) употребљује данашња мода радо сељачке везове из свих крајева славенских, а за финију употребу видимо све те предмете, рађене по везовима из средњег вијека, очуваним у старим манастирима и црквама из Далмације, те из Босне и Русје. Особито руски везови данас су у моди од велике цијене. Узимљу старе руске орнаменте чак из 13. вијека, па још из раније. У Москви има врло добро и проширено подузеће за ширење кућне индустрије, па ово ради моди у прилог. На везовима оданле виђамо старе традиционалне шаре узете са црквених марама и са византијских рукописа (минијатуре).

Паришке модне фирме још уз то много раширују и дижу на глас везове сељачке из Бретање (старо-француске). Али они унапређују много и класичне везове из доба ренесанса. Дивни ови радови очувани су из петнаестог вијека до данас. Знамо, да су тада већ сви ови везови (читме н. пр.) били познати и у

Српкиње треба да се најбоље заштити само оним што је српско. Имамо ми српских успомена доста. Из манастира Рмањ у босанској Крајини очувало се је више црквених старих одјејанија, плаштеница из свиле, свилених одежда, свилених пешкира, појаса са сребром и завјеса још из год. 1788. (и прије), па се ти предмети данас налазе раздијељени по црквама тамошњим (н. пр. у Доњем Лици, Србу и др.). Добро би било, да се што скорије све такве ствари приберу у један музеј, јер би грјехота била, ако ти предмети ишчезну по времену са лица земље. Наши стари текстили и онако су учењацима непознати, па се је доселе мало који о њима бавио. Ја у својој богатој збирци имам велик број врло старих комада, али доселе нијесам имала прилике, да их изнесем у јавност, осим у њемачком знаменитом дјелу „Anthropophyteia“. Наши српски и хрватски листови не доносе радо радње ове врсте, нити ја имам повјерења у читатеље тих листова, да би знали или хтјели такву радњу разумјети, ма да сам ја на стотине таквих радња већ штампала. (Стр. 6). Још није све урађено. А по готово до слика је тешко доћи. Ми смо за ову књигу једва скупили све ове слике, које доносимо.

Врста женског рушца из старине је и чембер, који народне пјесме често спомињу:

„Приче печу, обуче ферецу
Чемберима умотала лице
Пошетала низ високу кулу“.

„Јеменија“ и „чаткија“ такођер су марама скуповане, златом везене, које шаље момак својој вјереници у дар:

„Њојзи дође спенза небројена,
И дођоше стамболске чаткије
Још јој дође свила и кадифа,
И дођоше чизме до кољена
А најмлађој бејаз антерија
И злаћене црвене пануче,
А на грло црвени мерџани,
А на главу мрка јеменија“.

Боје су у нашој народној текстилној умјетности све до у садашњост очувале символско значење, које не потјече тек од јуче, нарочито код марамице и пешкира. Бијелом бојом спајамо предодбу недужности, зелена нам је символ наде, модра вјерности, црвена се односи на љубав, мржња се показује жутом, чедност сивом, жалост црном (код неких Српкиња жалост се и бијелом бојом очитује). Значење боја дошло је к нама из Оријента. На истоку, да подсетимо само на пареологију Арапа и Перзијанаца, кажу: некеме оцрнити или обијелити образ или браду, то значи неком саопштити угодну или неугодну вијест, некога обвеселити или растужити. Србин каже: „Црн ти образ!“, а у цуре воли „бијело чело“.

Сл. 185. Сељанка из околице Крива (Далмација).

У избору боја за везове симболистика код Српкиње има знатну улогу. Ту свака боја говори своју ријеч. Бијела је боја чистоћа, Виле су у бјелини, па младе дјевојке и дјеца. Са јасним и бијелим спојен је појам дивоте и красоте, која је проста од мрља и љага, што се протеже и на одијело, јер су бијелим одијелом и стари источњачки народи казивали унутрашњу ведрина. Од осталих боја Српкиња најволи вести црвеним и плавим, то су боје српске тробојке, кад се њима ради по бијелу. Читави крајеви имаду своје засебне боје за везове, тако у Крајини везу само плавим, а у неким селима Славоније и Лике само црвеним. Тамномодра, боја сафира и ларуса, бијаше већ у Египћанима не само веома цијењена него и опћенито мила. У билинском свијету долази она као индиго, који се све до у садашњост употребљава за бојадисање обичних кућних хаљина и блуза. Стари су Египћани овој биљци дали пријевак дар-ни-кен, то јест „која чува од штете“. Град Пелузиј у Доњем Египту бијаше један од оних предјела, гдје је сијање индига и бојадисање одијела модром бојом био главни предмет индустрије. — Кад су у средњем вијеку крижари дошли на обалу египатску, нашли су у близини Порт-Саида оне модре хаљине, које су пребацили преко своје одоре. Звали су их Пелузијом, по имену мјеста, а назив се сачувао до данас у познатој француској ријечи „блуза“. Староегипатски текстови дали су божници неба, паче и самом небу пријев „тамномодно“, чим се одстранило све остало тумачење о симболичком значењу ове боје. Ношење тамномодног одијела сматрали су прокушаним средством, да човјек стече заштиту неба. Боја покоре и жалости!

Сл. 186. Дјете у народној пошви (приликом Point à l'aiguille на кошуља).

Наша „крвава Крајина“ везла је „модрим“ у знак свеопће народне туге. Осим црвене и плаве боје у првом је реду и златна боја за везове српске. И ова је источњачка. Египатску Хатор-Венеру називали су „златном“, а Хора-Апола славиле су као „златног“. Но поред ових ласкавих упоредби ипак су заматној златној боји приписивали кобан смисао. Кад су жртвовали сунчаном богу, то су они, који жртвоваху, добили опомену, да на себи не носе злата. Још и сада исламски старовјерци скидају са себе златне предмете, кад се спремају на молитву. На жутом злату почива око зависти, а зао поглед, како источњаци мисле, не може оному, који се моли, донијети спаса ни благослова. Па и у српској симболици боја скончана је са жутом бојом предобра зависти и мржње, али наш свијет ипак воли златовез, јер ономе, кога воли, каже „злато моје“. Златан вез то исто значи.

Од симболистике у колористици текстилној, како је к нама прешла из Истока, једино зелена боја није у везу омиљела. Српкиња нигдје не везе зеленим (осим понешто у Далмацији), а и кад везе, онда узме зеленило само као зачин, никада као главну боју. Ово има свој разлог у — политици. Зелена боја бијаше у Египту најмилија. О њезином симболичком значењу имамо много писмених доказа. Зелене руде, почам од смарагда и малахита све до зеленила плијесни, а нада све зелени биљевни свијет, сматрали су симболом, по ком се испуњавају слатке наде, и који обећаје жетву, веселу наду на благослов. Употреба украсних предмета од смарагда, зелена веза и зеленог камења, што су га Египћани, нарочито жене, радо носиле на прстима и одијелу чувала је од несреће, штете и болести. Зелено значи и код Срба наду, али се ипак не везе. Ту је политика јача од симболистике!

Селанке обично везу у једној или у двије боје, а дјевојке из грађанских кругова везу у више боја, дакако често посве неукусно — па и у нашим школама. Најшареније везове раде селанке у Славонији, Србији и Босни. Ту има на једном комаду и по 7—8 боја, а ипак све укусно састављене. И то је источњачки, — то шаренило!

Херодот приповиједа, да је медијски краљ Дејак (700 год. пр. Христа) на једном брежуљку у Арбатани дао саградити град, те га окружио седмероструким зидом. Куле појединих зидова бијаху оличене засебним ковним бојама, а те су из понутрице према спољашности слиједиле овим редом: „златна, сребрна, црвена, модра, гримизна, црна, бијела“. Учени је свијет већ одавна ове боје прогласио на седам планета старог вијека. Златна боја одговарала би сунцу, сребрна мјесецу, црвена планети Марсу, бијела Венери. Свакако не бијаху боје одабране тек случајно, него су имале симболичко значење. Богаство староегипатских натписа допушта нам, да боје и њихов ред неоспоривим начином установимо све до у осамнаести вијек прије Христа. Њихов је поредак управо сачињавао начело, по којем су шарене предмете, набрајали у текстовима. Одабраху један од најпотпунијих примјера, што може да служи као узорак за све остале: 1. сребро, 2. злато, 3. сафир,

4. смарагд, 5. жељезо, 6. бакар, 7. олово, 8. шкриљевац. По реду ових ковина и руда можемо закључити на ове боје: бијела, жута, тамнодра, зелена, јаснодра, црвена, сива и црна. Од ових боја биле су нарочито четири, које су особито вољели. То је донекле остало до данас.

* * *

„Драги пријатељи! Од свих добара, које Вам желим, у првом је реду „Ђерђеф“ и врт пун ружа. Велик, старомодни Ђерђеф, на којему може наједанпут радити пет до шест људи, гдје се све радилице јагме, која је најбржа и чије је наличје веза најуредније навезено. Ђерђеф Вам желим за зиму, а врт пун ружа за љето. Мали врт, да га његују само властите руке!“

Како лијепо ово рече Селма Лагерлеф, славна шведска књижевница. Ђерђеф желим и ја свакој честитој српској дјевојци, свакој Славенки уопће! Нека на њему приказује поетичне осјећаје своје топле славенске душе и одселе, као што су то чиниле њезине мајке и прамајке кроз вјекове у данима среће и у данима бола. Ручни рад може да претраје вјекове. Ено сам у цркви „wołoskiej“ у Лавову видјела прекрасну олтарну мараму (антепендиум), коју је по традицији везла Марија Казимира, жена краља Јана III. и даровала некад цркви у Żółkwi. (Види: Przewodnik wystawy starożytności lwowskiej z. r. 1861. Путоказ изложбе старих ствари у Лавову, године 1861.). Па колико сам још таквих драгоцјених црквених марама гледала по старим црквама у Прагу и по свој Ческој и Моравској, Крањској, Далмацији и Хрватској. Колико их чува красни етнографски музеј у Београду! Кад би се о њима износили подаци, колико би ми видјели овдје сакривена народног поноса. Изложба „Српске жено“ у Прагу донијела је у прекрасним својим збиркама и лијеп број умјетнички везених црквених марама, ручника, јаглука, чеври и рупчића. Српске марамице, особито оне златом везене или финим пирлитом пирлитане, у Прагу су се златом плаћале, а Чешкиње су уживале, кад сам им уз то казивала наше красне народне пјесме и приче о везовима сваке руке. Добра је везиља понос српске куће и свега села. Тако је данас, а тако је било и у најстарија времена: вез бијаше критериј, по коме се судило о добру и благостању не само поједине куће, села, краја, него и читавог народа. Путописци за то спомињу то наше народно благо са поштовањем и пажњом. Бенедикт Курипешки, путописац из 1530. год. вели: „Да је Бугарска негда за кришћанских времена била у великој слободи, богаству и свакој задовољштини, може се разабрати од туда, што су у жена, људи и дјеце зобун и кошуље свилом извезене, а на врату и ушима носе наушнице и прстење од сребра, туча и олова, косу плету у дуге плетенице, које сижу до земље и врло су окићене“. (Рад југосл. академ. књ. 56. стр. 183.). Ову сам биљешку добила добротом дра Тихомира Ђорђевића, професора на универзитету у Београду, као занимљив прилог о старости и љепоти југославенских везова, о којима данас и учени кругови воде рачуна.

Везиља с „јаглуком“ говори онако као што би говорила са живим чељадетом. Њему (везући или перући га) каже све најинтимније „срца уздисаје“.

Сл. 187. Коначје. Рукав ярког веза (редак, писара) бројем.

„Испод јеле вода тече
Са врх јеле роса пада —
Ту је Јеле јаглук прала
Са јаглуком говорила:
„Ој јаглуче — марамице,

Ја те прала, не дерала,
Већ те дер'о млади Раде,
О појас те онасао
А о шешир објесно!“
(Пјева се у Пожеги).

Везиља жели, да је њезин јаглук вазда уз „драгога“ и о појасу и о шеширу, и за употребу практичну (дерање), а највише, да му је у срцу са значењем, које му је у шаре уписала, у цвјетове и у гране „бејтуране“. Орнаменталне мотиве (шаре) донијели смо многе у нашој књизи (неке у више варијаната). Ево им имена: Каранфил, лишњак, главани, амајлице, цвјетац, брзовезић, колачи, перлице (Bäumchen), урочице, птице, гроздови, кукаши, крилаче велике и мале, свети крстови, словани, лепирони (баје), јабуке, лале, вијенци, гране, грбови, клови, птице*), грожђе, криваче, крилаче с ногама, челенке, дјевојачка башта, зубови, водице (Borduren), крилаче с ланцима, крстови с кукама, дилбагије, орлићи, нокти, јабуке (неке донешене су у више варијаната), кривача, сватовска круна, прсталија, мјесечићи, куке склопљене, челенка склопљена (Mittelstück, milieu) и једноставна (Randornament), зубачка ошва, колачи, поквасице, кутије, китице, кокотичи*), примеди, прucci, пстриге, репићи с кукама, јабуке резане, гранати крстови, рауљнице, рачићи, рак, крилашнице, шупљичнице, стријелице, четворолиста дјетелина (символ среће), јабуке склопљене (сл. 108.), жумбериле, зупци зрнати, грана с менџушама, водње, кутијашица, савијуше, гаре, класови, ћупе, врхови, бадеми, јелице, парице, бајамп, жмирице, ситнокутићи, покосице, очи, рибалије и т. д.

Марамнице везене оваквим шарама доносе срећу, љубав, вјеру и наду. Занимљиво је знати, да се марама-повезача као нека женска светиња спомиње већ и у „закону винодол-

Сл. 188. Вез гајтаном, из Босне.
Ориг. Очи.

ском од године 1288. у Хрватској. Ту читам под чл. 27. писано глаголицом: „Ошће, ако би муж жени звергал... покривачу с главе ва зли воли... плати либар 50, ако е тужба с тога“. Тај закон припада најстаријим славенским писаним законским зборницима.

Пољака, који је за младих дана отишао у бијели свијет, и када се враћа, нико га у селу више не познаје. Ни „најмилија“ не. И она окреће главу од њега и од марамице, коју јој пружа на поздрав. Њега то боли, али он имаде свети запис, он у њедрима носи марамицу, коју је „најмилија“ за њег везла и на растанку му дала. Ганутљиво завршује опширна пјесма:

Żebyś ty wiedzała, tobyś ty ją wzięła,
bo to jest ta sama, coś ty ją wyszyła.

Bo ja jestem jaki 'm był,
do ciebie 'm się nawrócił.

Луд, стр. 107 бр. 206.

То је био докуменат од кога тврђега нема, исто тако као и у поносите Српкиње. Без пешкира код Срба нема кумовања! Код шишаног кумства у босанској Крајини кума дарује кумовске пратице и самога кума: кошуљом, чараном, пешкиром, бошћом и јаглуком. Све властити производ. Од софре долази кума са дјететом у нарамку, а уза њу иде цурица па носи кошуљу, ножице, пешкир и мало воска. Цурица метне на руку куму кошуљу, а ножице и пешкир покрај кума. Кум узме дијете, прекрети се, па га унакрст настриже, косу прилијепи уз восак и повргне с ножицама на пешкир. Онда устане, дигне дијете до собног тавана или до прве греде и говори три пута гласно: „Кум (или кума) до греде, а коса до пете! (т. ј. нека нарасте дјетету). Онда кум дарује дијете новцем.

Код развода брака у истој околици дођу на уобичајено мјесто, гдје се већ народне ствари расправљају, — први људи тога села и завађени супрузи. Ту им се изрече суд. Човјек одвезе својој жени рогољ бошће (повезаче, крпе са главе), метне за пас и чува као спомен, да је био ожењен, па да се развјенчао.

У околици Маглаја режу и људима крај гуња или друге које хаљине, а женама као и у босанској Крајини рогољ бошће. Карактеристичан знак „пуштенице“. Тако је марама од најстаријих дана народног живота па до у дан данашњи носиоц туге и радости, части и срамоте, среће и суза...

* * *

Знаменити комад српске ткалачке умјетности чува се у манастиру Високи Дечани (Стара Србија). То је златоткани покров, дарован од Стјепана Уроша петог Немањића, рађен године 1643.

*) О свим симболима птица, о којима гуслар или цура пјева у народној пјесми једина је „к у к а в и ц а“ (кукутка, гугутка) која се у везу не ради. Она је символ смрти, зла гласа, несреће, зла удеса, кад везиља ту птицу чује, она и не може више да везе него: од себе је ђерђеф отурила — на ђерђефу ноге изломиле.

у сријемским Карловцима. Са тим покровом покривен је часни крст са чудотворним моћима, које је св. Сава донио из Јерусалима и даровао двору Немањића. Точан датум посвједочује историчну пети- нитост ове ткачке умјетнине, која припада врсти застирача, марама или јаглука народних.

Царица Јелена супруга цара Стефана предаје своме цару сва добра, која су у српској земљи и све благодати, које ужива народ, па међу осталим вели:

„Још ти ткају хиљаду разбоја,
Модро сукно и бијело платно

Те одјеваш ништа и убога.
Ето царе, госпоштине Твоје!

(Нар. пјесма, Босна).

У народној пјесми има додуше спомена и о људским ликовима, н. пр. светаца, јунака и т. д. који су на марамама или на одијелу; али те ликове не смијемо замишљати натуралистички прика- зане, као н. пр. вез на слици 189. Најстрожије су стилизовани, так назив казује шта приказују. У пјесми „свеци на слави“ прича како св. Никола, св. Арханђео и св. Ђорђе походе славу Саве Немањића:

„Ми не ћемо пива ни једива,
Него само лађане водице
И три крпе платна бијелога“.

„Кад пехаре на софру турише,
О мараму лице обрисаше,
Од воде се вино претворило
На марами три лика осташе“.

И данас има вез, који народ зове „славска марама“, са та три лика, која су симболи „од тилсума“. Старе бабе причају, да је ово „урнек божији“. Натуралистички орна- менти нијесу иначе код Срба нигдје стално у обичају, нити су лијепи. „Модерна везиља“, која такве орнаменте уводи, изазивље много непријатеља међу људима фина и добра укуса. Људска лица, јунаци и коњи, овце и куће нијесу пред- мет укусна орнаментна, то се даје малој дјеци да везу.

У главном имамо двије велике групе везова: а) ве- зове бројем и б) везове по писму. Наше слике доносе ове везиљачке технике: Крстачки вез: сл. 1, 2, 3, 4, 8, 18, 19, 20, 21, 22, 28, 40, 108, 114, 119, 123, 148, 153. (Ту су полакрстаци, обични крстаци, двоструки, задарске покрстнице, једиоличнице). Пошавин вез: сл. 6, 7, 25, 30, 34, 36, 44, 47, 60, 68, 79, 80, 83, 90, 99, 102, 106, 109, 111, 115, 116, 133, 134, 140, 141, 147, 149, 150, (конавски измет, подлазно, ложевина попуњена, врбез, вез на даншницу, мрки старин- ски, конавски вез бројем (жутница, бјелница). Четверак сл.: 42, — прекрштенице сл.: 10 и 11, — исписара сл.: 31, — веревца сл.: 37, — правац и кривац сл.: 56, — чворнице сл.: 64, тиница 151, 164.

Вез по писму, сл.: 5, 9, 12, 13, 29, 39, 46, 49, 50, 54, 58, 67, 70, 73, 75, 76, 77, 78, 83, 85, 93, 96, 103, 104, 105, 112, 132, 146, 159, 165, 167, 169, 172, 173, 177. (бијели вез, гајтанаш, лозица, прошив, шарени вез, зврковање, шлоке, златовез, обамет (ракам), бобице, сусма, редак, ланац, верижница, златовез-ракам, шупљика, гајтаном вез 177 и 188.

Читме и кере, сл.: 24, 32, 62, 66, 117, и т. д. (Мрешка, кишићи једноставни, расплит, (163 бисер кера, Reticella).

Вез ћирицама (рло старински само Јужним Славенима познати вез у засебној техници, сл. 82 и 180. Ова се је техника одржала описана и у народној пјесми: „цура узме иглу од биљура — она гради мрежу од бисера“.

Везиља, која је вјешта свима техникама, посједује лијеп капитал у рукама, особито у ово наше данашње доба, кад се умјетнички вез особито цијени. Да је питање народне ношње и народног везива уједно и питање економско, морално, и поврх свега еминентно патриотично, увјерени су данас сви. А ипак се томе питању још не даје онолико пажње колико заслужује. Један од најбољих да- нашњих српских пјесника пјева Војводином (а то се скоро тиче и других српских крајева).

„Навукла си тешку, неукусну свилу,
натукла си шешир са седам детлића,
ујујучеш, танцаш на пандурском крилу,
подбулих очију од штрике и пића.

Циганин те голица, у лик ти се цери,
дукате ти с врата у егеде скида,
чикоши ти љубе и одводе кћери,
— Војводино стара, зар ти немаш стида?“

Вељко Петровић. (Родол. песме, Београд 1912.).

Сл. 189. Вез по писму. Мотив из народне пјесме.

Сл. 190. Грана. Ори.: шипак. Вез по писму из Баната (врло стари цртеж). Ово је природна величина потписа за покривали, хаљине, засторе и т. д. Ова се слика може и умањено вести. Добра везица треба да знаде величину орнаменту преудесити по потреби. Српске сељанке више везу бројем, него по писму, али везу и тако. То су им грађе по ризи, но за ове им потписа не треба, оне то радо „из главе“. У Срему и Банату везу обамет и шупљаку, а потпису помоћу оловне кашике, којом тару преко новог платна положеног по готовом везу. Најновија је потпис посве модеран са калупима, са цртежима, на којима су од игле избушене јаме за проуштање плаве боје, те са плавим папиром (Pauspapier).

Учитељице из Далмације Јелка Миш, Нике Баларин и Лина Бијелић-Богдан учиниле су много за очување народне везилачке умјетности, (многе наше слике цртала је вриједна рука г. Јелке Миш) сабирајући и везујући марљиво. Нека су осталима за примјер! Како наша везиља у своје цртеже меће обиле симбола покажемо на једном примјеру

(слика 146). Ту су два пупољка, која се љубе, дјетелина од четири листа, доста листова (Baumseelenzauber), прсталија (од урока), класови, бобице, ренићи, цвјетови, гранчице, знак сваза (окрећуша), метлице, жирови, зунци, двије гујавице и двије окружене птице. Embarras de richesses! Петнаест

разних облика сложено у цјелину, на још једну руку дјетета! Ја сам до сада уз своје радње (стр. 31.) штампом приказала преко 1200 разних шара, а још их имам нештампаних 270. Тиме ипак још није све скупљено, што има у народу! Особито сликарнице треба да посвете велику пажњу нашим народним шарама. Лијеп примјер даје у том гђица Јованка Марковић*), те Руд. Валић.

Наши везови то су документи старог нар. богатства, то су старе листине, на којима је исписана народна опорукa старијих генерација за новије; али којима се ове нове на жалост не умију служити, не умију водити из њих живе капитале. Народна везиља лијено казује називе својих шара:

Ајмо сејо, да пођемо,	На кланцанце поквасице,
Да пођемо на сајмове	На прегачу колашницу,
Загледати дјевојнице:	На каницу перјашницу,
На обојке истригаше,	На ткашцу кукашницу!
На чаране нијавице,	(Далмација).

*) Гђица Јованка Марковићова сестра земљинског градоначелника дра. Пера Марковића наложила је на међународној изложби женских умјетника у Турину (Esposizione internazionale femminile di belle arti) три слике: „Жито“, „Рат“ и „Бара“, које су привукле много пажње на себе. „Жито“ је откупила италијанска краљица Јелена. Млада је сликарка добила прве импудсе за сликање од свога брата, а радила је у Београду, у Загребу и Бечу, у Минхену; сада вриједно наставља своје студије. Желимо младој сликарници најљепши успјех. (Види чланак: Уметнице [Сликарство] стр. 89.)

У новије доба почели су и школски кругови увиђати потребу његовања народне текстилне умјетности. У Србији се то ради врло лијепо, а у другим крајевима има још увијек више добре воље, но рада. Велики Просвјетни Савјет у Сарајеву послао ми је још прије неколико година службени допис, гдје ме позивље, да сложим албум (прегледалицу) од народних орнамената за српске школе у Босни. Ја сам се томе одлично позиву радо одазвала и скупила сам лијене везове и слике (ове, које доносимо сада у „Српкињу“), но ниједан српски штампар није хтио, да се прими накладе са субвенцијом од 1500 круна, коју је обећао Велики Просвјетни Савјет. Сlike би само за клиширање прогутале ту своту, а гдје је још штампање? Тако су те слике чекале на „Српкињу“, да их она унесе у наше школе, па се је надати, да ће наша књига и као прегледница моћи лијепо користити. Већина слика цртана је руком, те се добро виде бодови и техника, код фотографованих

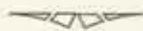

Сл. 197. Са прве скупштине Савеза Добротворних Задруга Српкиња за Босну и Херцеговину држане у Сарајеву, 10. септембра 1912. Новонабрана предједница је гђа Роксанди Бесаровић.

(н. пр. сл. 80. и 115.) оригинала обично се нераспознаје, како се везу. Свака је слика прештампана управо милуцијозном тачношћу и квалификована стручњачки, што ће учитељицама — у ту струку обично неупућенима — добро доћи. До њих стоји, да се те слике лијепо расцвату на хаљинама модерних Српкиња! Била је наша жеља, да због колористичке љепоте наших везова донесемо и шарене слике, али из финансијских разлога остаје та жеља за сада пуста. Нека ју што скорије испуне наше напљеднице!

Не могу и не ћу никако љепше да завршим ову своју чедну студију, него са ријечима идејалне Српкиње*), наше презаслужне госпође Савке Суботићке:

Аманет Вам српска жена из народа и њезина привреда!

ЈУЛКА СРДИЋ-ПОПОВИЋ:

О ЖЕНСКИМ КЊИГАМА.

Кад би ме неко упитао, шта читам са највећим интересом, ја бих одговорила: о женским књигама. Оцјене, што су о таквим радовима написали наши угледни професори и критичари и то само они, који пишу „ни по бабу, ни по стричевима“. Ја мислим, да такве оцјене највише побуђују на рад и из њих се много научи; за то нека наша „Српкиња“ без њих не прође. Нека нам и то донесе, што нас најмлађе толико занима и весели. У нашој књизи ето је изнешено књижевних података о раду неких 70 жена,**) али их има тек десетак, које су издале и самостална дјела, па

*) Види књигу: „Идеали Српкиње“ од проф. Ј. Живојиновића (5. св. Сл. Књ.).

**) Не знамо, јесмо ли биле срећне руке, што смо узели ријеч „књижевница“ за све жене, које пишу. Можда је било боље „писатељица“ — но и ово је некуд голема ријеч. „Женски писац“ још најбоље звони. Али све су то ситуације, ко ће у то забадати?

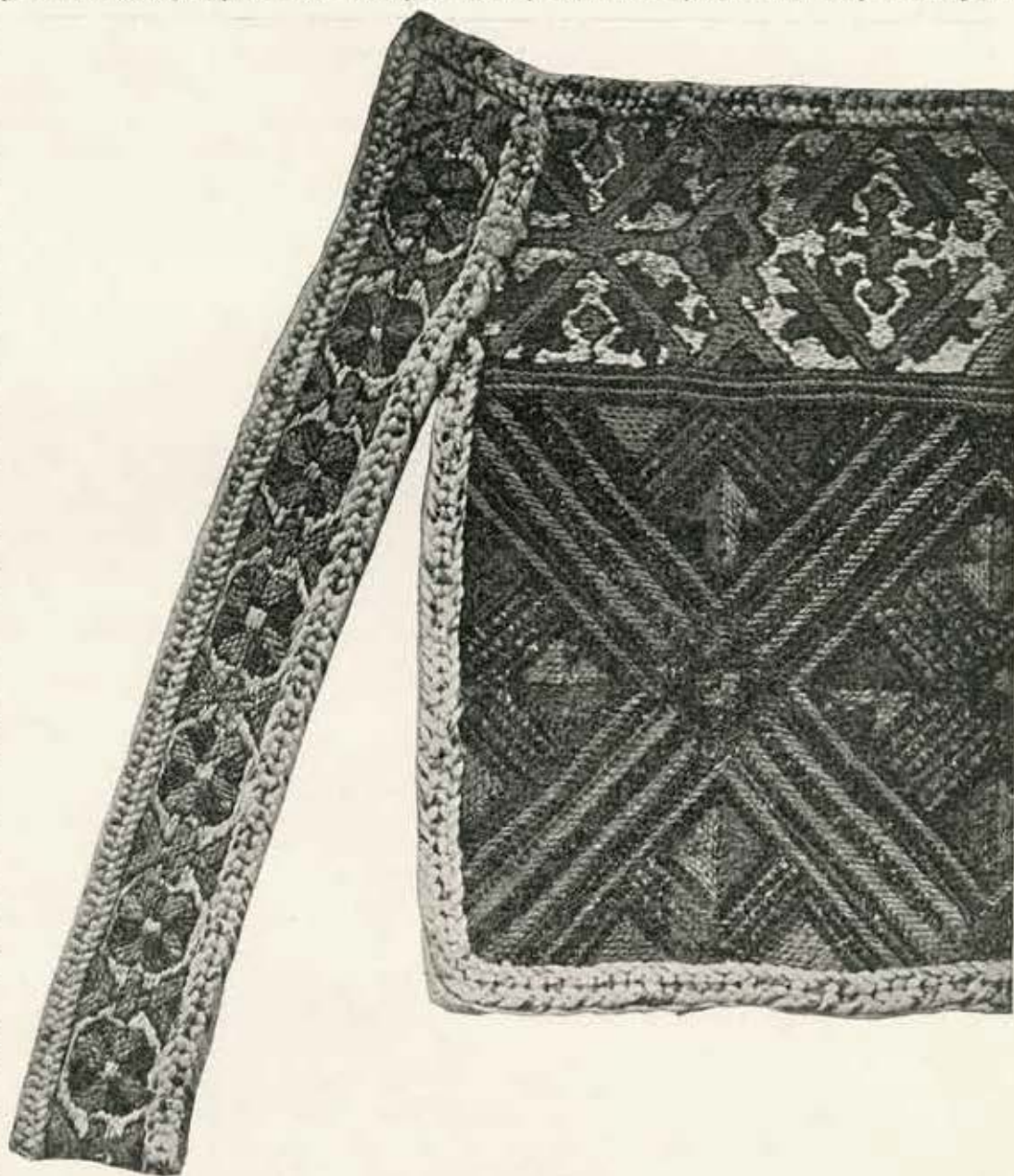
и од ових неки су пријеводи или прерађене ствари. Бар тих десетак женских књига треба да познаје свака данашња образована Српкиња, треба да умије о њима говорити, мислити, оцијенити их и вољети. Ево што се је о њима писало:

Дамјан п.л. Прерадовић о књиж. раду гђе Делфе Иванић (стр. 62. и 93.):

Леп глас је стекла гђа Иванићка и на лепој књижевности, а пуно признање као публициста. Г. Иванић је био у Цариграду као секретар српског посланства уједно и главни уредник „Цариградског Гласника“ и календара „Голуба“. И на том угледном листу, као и на „Голубу“ стално је сарађивала гђа Делфа; а кад јој је муж, по потреби службе своје, био одсутан и на путу, замењивала га је она у свему; њено је перо испуњавало лист од уводног чланка и подлистка, па до краја листа. За кратко време постала је душа томе листу. У онђе узевши њен рад и почиње у томе правцу

од доласка њеног у Цариград, а то ће рећи од 1903. године, и ако се она још из Скопља јавља својим леним преводима с француског језика нарочито у „Босанској Вили“. Сем „Цариградског Гласника“ суусрећемо се с њоме још и у „Женском Свету“ и у подлистку „Заставе“ (Н. Сад) као и у многим листовима у Србији. Нарочиту нажњу заслужује њен рад који је угледао света под насловом: „Из дневника једне туберкулозне“. За тај њен рад вели меродавна критика, да је од књижевне вредности и опредељује му одлично место у српској књижевности. Написала је овај лепи рад свој у Швајцарској у санаторијуму Leysin-у, где је она провела пуну годину дана тражећи

лека својој болести, а помоћу божјом и нашла га је тамо. Од јаког су замашаја њена јавна предавања, која је држала пред стотинама отмених слушаца по највећим српским местима као што су: Београд, Скопље, Нови Сад, Сентомаш, па онда, у Цариграду и онђе где је год стигла и где је потреба захтевала. И ако су сва та њена предавања од реда темељита и значајна, најјаче је ваљда оно „О српској жени“, које је држала на свесловенском конгресу женском у Прагу 1908. године. То предавање њено отштампали су многи чешки и српски листови. Госпођа Иванићка била је на том чувеном и значајном конгресу српски референт као делегат женских друштава из краљевине Србије. Та предавања њена, која су штампана по разним српским часописима („Застава“, „Српској

Сл. 198. Ошма са конавске конузле. Новији посао, који и данас раде. Свилонез у пет или у три боје. Полакрестулице (Halbkreuzstiche).

Ријечи“, „Женском Свету“, „Домаћици“ и другим часописима у краљевини Србији, а многа су и засебно отштампана), прибавила су јој глас одличног женског конференсијера у народу нашем. Јако су запажена њезина предавања: „О љубави према књижи“ и „Положај српске жене“ и уопће њени радови о феминистичком покрету на страни са правилним схватањем тога покрета код српског женскиња. Њени радови заузимају место у првим редовима у томе правцу. У тим радовима нема фразерија, него су пуни духа, мисли и пројеката. И лепа српска књижевност очекује још много од опробаног и сважног пера вредне ове Српкиње. Цео културни рад њен већ је истакао гђу Делфу Иванкићу међу прве у нежној половини српскога народа, којима се цео народ с правом може поносити и поносити се. Покрај оваких раденика може српски народ с поносом гледати у своју будућност. У „Колу Српских сестара“ (садања председница гђа Љубица Луковић) то су сјајни примери.

Проф. Јован Грчић о књигама **Даринке Буље**: Међу Српкињама, које се свом душом одаде тому, да са своје стране својски потпомогну интелектуални напредак свог народа, војујући

Сл. 199. Слово за вез.

пером против предрасуда и жигосући неподопштине нарочито у т. зв. средњем друштву, заузима једно од најодличнијих места госпођа Даринка Буља. Од дела већих и мањих, којима је та честита Српкиња изразила своје лене и родољубиве интензије, одвајају широким, а поузданим погледом на живот две књиге, које је Матица Српска издала о трошку задужбине Петра Коњевића, из које се од двадесет и седам година амо издају одабрана дела народу на поуку. Та два дела госпође Даринке Буљине имају наслове: „Кроз трије и цвеће“ и „О домаћем васпитању“. О књижевном раду даровите Српкиње Даринке Буље рођ. Косићеве нећемо се овом приликом опширније позабавити. Довољно ће бити ако напоменемо, да је она својим радовима, а нарочито књигом у два дела са насловом: „Последице домаћег васпитања“ начинила сензацију у нашој књижевности. Намера ми је, да упозорим цео српски, нарочито женски интелигентни свет наш, да не жали мало новца, па да набави ову красну српску књигу, да ју чита и старо и младо, јер у њојзи ће наћи златна зрна о васпитању, наћи ће лене, искрене и богате савете, како треба да се влада млада девојка, како треба да живи честита домаћица, па да она кућа, коју она буде кућила, буде сретна и задовољна. Загребачки календар „Србобран“ за идућу, 1914. годину украсиће једна њена подугачка прича, којој је предмет узет из српског друштва и у којој се по заслуги велича пожртвованост праве Српкиње као жене у несретну браку. Као узорна домаћица и свом војну свим срцем одана љуба доспева госпођа Даринка Буља, да вољно и орно ради и за просвету свог рода. Завредила је, и да јој се каже искрена хвала и да се друге Српкиње угледају у њен одлични пример.

Др. Лаза Марковић о књизи **Исидоре Секулићеве**: „Сапутници“. Једна лепа књига, доста лепа, јако занимљива, но ситна и мала књига, ситних и малих вештина, ситнога и малог рада, ситнога и малог литерарног поколења садашњости наше. Шта је то, откуда то неподударане? Одкуда толико тих малих и шарених цвркутавих сеница, врапчића, косова, са тананим грлом и малим крилима, мишијих очница, пролазна, трошна и њежна костура, одкуда ових животињца за кавезе толико, одкуда данас баш, кад насупрот треба орлова крила и соколових панђи, високог узлета, божанског поноса, и ока што никада не трепће?!... Једна занста ленушкаста књижица, — без димензија, без композиције, без структуре, једно лепо дело без дела, један леп рад без рада, као они мали мајмуни од порцулана код моје тетке на стелажу... Зашто све то, нашто све то? да ли се мора тисућа предаваца да изговори пре него што ће један прави човек, да нам почне говорити? Зашто све то? Зашто та узбуђеност за мозак и срце, који томе узбуђењу нису дорасли? Зашто вештина слабиручницама? Зашто разумевање малој главници? Зашто то страшно разбијање снаге наше у сто милијона комадића и кривица? Зашто свакоме талента, да се догура до оно мало писмености, да може лепо да пише, да може лепо да говори, да може да дотера до оцене „довољно“? Зашто свакоме осећаја? Зашто толико силне сличности у продуцирању наших „најбољих“?... Ко је ишао пред Мештровићем?... — У гомили наших најбољих „лених“ списатеља машира и госпођица Исидора. Управо иде, ситно везе, поскакује дражесно, међу првима и међу најбољима, једнака њима, ништа мања од њих и ништа већа од њих. Сви они иду и нико се не истиче од њих у вис, нико у напред, сви су једнаки, окретни, вешти, говорљиви, писмени, доста угодни, доста пријатни, сви једнаки, једнако узбуђени, а особито сада узбуђени, када сваки мамлаз српски види и уверен је да треба да буде узбуђен, али сви једнако узбуђени, у малој пропорцији, у безопасном замаху, у ситном стварању. И у тој групи корача и иде и госпођица Исидора... Али узмимо мало мерило, столицу из дечије собе, гледиште из бурета, уђимо у тај неспоразум жеља и моћи, тежња и снаге, и потапшимо,

Сл. 203. Монограм.

погладимо по подвацићу то хотење. Оно је занста велико, и њему ваља да се дивимо... Па ако се ту у том задовољству зајазимо, и сити, попустљиви, добро расположени приђемо ономе, што је то хотење створило и дало, бићемо у оцени пријазни, и мораћемо са лажном замишљеношћу, да признамо, и занста нећемо бити далеко од истине ако признамо, да дела Исидоре Секулићеве стоје уредо са свима најбољим делима наших најбољих и најмлађих невезаног слога. Што је Исидора Секулићева исписала, то је једнако ономе, што се данас код нас најбоље пише тако. Какви су сви први, таква је и она... Но она има и своје одлике и разлике од осталих, разуме се мале као и остали. Она воли замршености, особенаштво, чудноватости, загонетности, из чега никада не може да се исплете. Н. пр. изабрала је овакове натписе за својих шеснајст глава садржаја књиге: лутање, питање, проија, растанак, чежња, туга, самоћа, умор, мучење, главобоља и носталгија, (то су једанајст натписа, а после ћу набројати осталих пет); човек би по овим натписима судио, да се овде ради о једној болно жалосној исповести, једном песимизму, или тако нешто; но то није тако, ти натписи стоје у врло лабавој вези са садржајем, скоро да немају везе, то је она само тако хтела, то је само с поља, да нас плаши малко, а после се већ види да је тако намештено. Али избор тих натписа показује њезину наклоност екстраваганцијама. Још су куријознији — и безопаснији — осталих пет натписа: 1. буре, 2. литургија, 3. глечер, 4. новембар и 5. круг. Колико би се ради првих натписа ражалостио, толико би се ради последњих одобривољно. Види се, да су екстраваганције, — али чисто женске, непојмљиво фино лажне, невероватно превртљиве и несталне, плитке, — чисто женско особенаштво, апсолутно безопасно... Осим тога она има наклоности крвопијске, — али према речима и реченицама. Она просто тера немилосрдно речи и реченице да плове, премече их, кињи их, злоставља и мучи, сецка и кадицад заковитла у вртлог. Но при томе ипак постоја вешто, — као што је цела књига једна одлична вешина, — и јело може да се свари, ма да је од модерне куварнице... О госпођици Исидори Секулићевеј мисли се код нас лепо, некако кавалерски уљудно, књижевничка вредност њезина изгледа да је од „највећих“ критичара наших добила одличну оцену, чини се скоро, да је она једина женска од пера у нас*). Све се то може и овом приликом поновити и потврдити. Имаде у њезиним сапутницима одломака, с којим се збиља можемо забавити. И пожелити би се могло, да госпођица Исидора Секулићева засуче једаред озбиљно рукаве, и место тих малих ствари покуша напоскон нешто озбиљније, крупније и веће, — кад се већ у њу надамо. („Бр. Коло“, св. XI. 1913.).

Проф. Др. Зора Прица о истој књизи гђице Секулићеве изриче свој суд, у кратко овај: Огромно знање, стил веома углађен, пристојна искреност, то је све што читалац добија, а тражи: непосредност, оригиналност и целину у композицији. Страни утицај у делу је: Горки, О. Wilde, и неки омањи енглески писци, који траже у сензационалним поређењима успеха. — Један овдашњи млади књижевник, без књижевне културе, налази да у Сапутницима има много душе, а мало талента, — а ја опет тражим и душу!

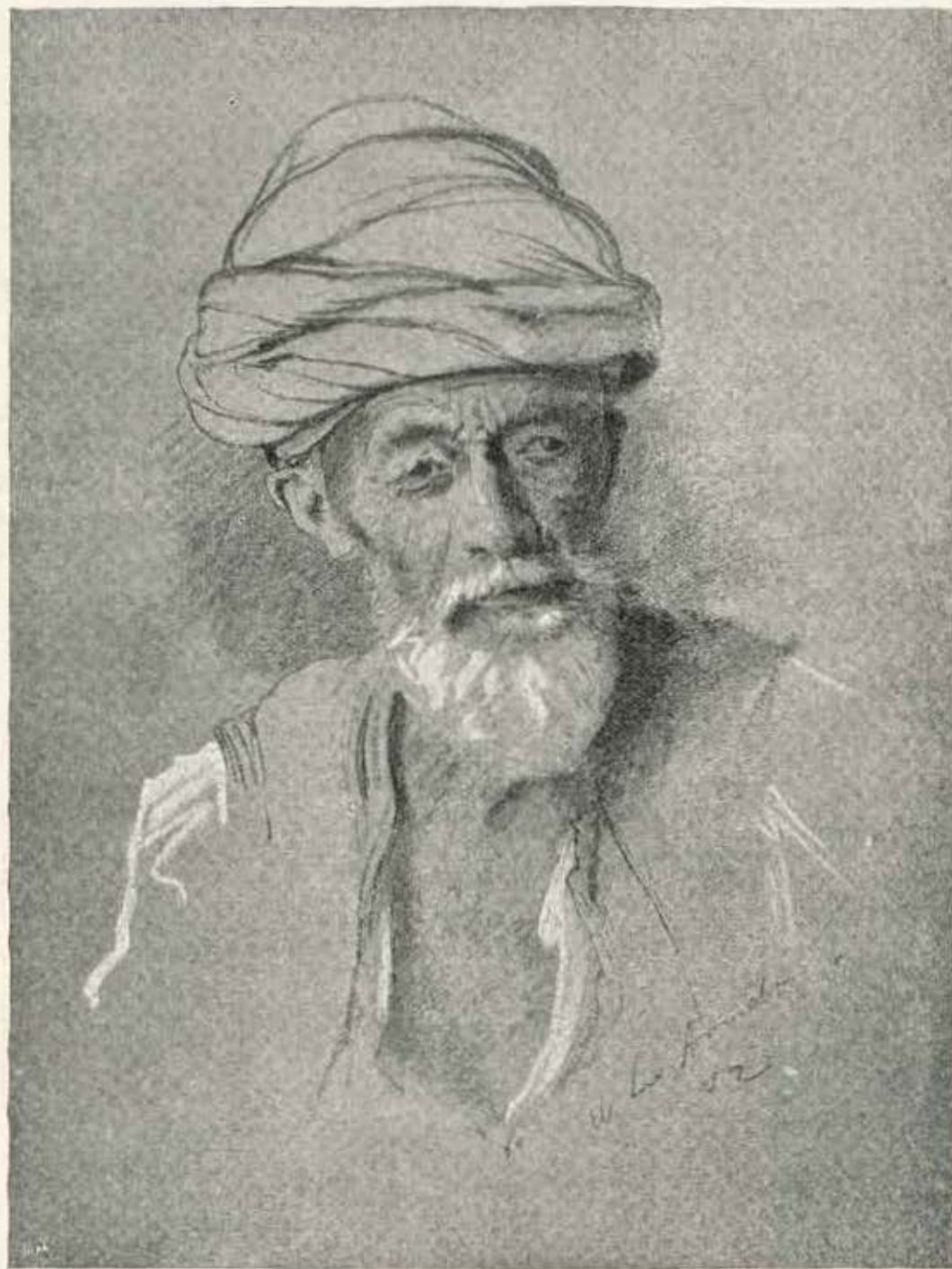
Проф. Др. Тихомир Остојић о радовима Јелице Беловић-Бернаджиковске: Име гђе Јелице Беловић-Бернаджиковске није непознато у нашој књижевности. Али то је уједно и све, чиме јој се је наш народ одужио за њезин дуготрајни и поштени рад. На жалост је то врло мало. Она заслужује, да јој име буде међу интелигенцијом и мушкиња и женскиња врло добро познато, нарочито, да се њезини књижевни радови читају, да се њезине идеје о студији народног веза и текстилне орнаментике прихвате, а тако исто, да се њени предлози о практичној примјени тих идеја у школи и на дому приме. Ако бисмо хтјели, да означимо карактер поменуте госпође у нашој науци неким

*) Ово се чини ономе, ко не познаје радове осталих. Од белетристичких радова г. Данице Марковићке и г. Јелене Димитријевићке (да и не помињем остале) не заостају за онима г. И. Секулићеве.

Сл. 21. Босански сељак из околине Плиње.

популарним и пластичним поређењем, могли бисмо рећи: што је Вук Караџић за нашу народну усмену књижевност, што је др. Богинић за обичајно право, што је Станковић за црквену музику, а Кухач за народне пошјевке, што је др. Цвијић за антропогеографију, то је гђа Беловић-Бернадџиковска за традиционалне ручне радове и њихову орнаментику. А то много значи. Она је ово народно благо открила и изнијела на видјело! С пуно одушевљења и разумијевања она се је бацила на проучавање народних женских рукотворина. Видећи, да су данас европски музеји сви редом накићени нашим везонима, који се називају туђе туђим именом (перзијски, оријентални); видећи тако, да велики

Сл. 202. Ношња из Босне. (Штудија).

културни народи у пуном смислу ријечи отимају народну умјетност слабијега народа, користе се њоме, прицјепљују и капама на њу своју јалову индустрију, а заглађују име онога, коме су отели добар дио душе народне, ова фанатично родољубна жена заклела се у себи: „Ту ћу радити, док ме траје, ту ћу посветити све силе своје!“ Читав низ важних дјела о нашим народним текстилима плод је њезина досадањег труда. Кроз та дјела бацила је она у нашу књижевност и у друштво наше много оригиналних идеја о значају и љепоти народне орнаментике и показала пут, којим треба у проучавању и примјењивању њени ићи. Синтезу свих њених посматрања, истраживања и резултата изнијела је већ у неколико великих, строго научних издања, која

њој и нашој књизи служе на част. Госпођа ауторица има сасвим модеран поглед на ове производе руку и духа наше жене из народа, њено је одушевљење оправдано, њени предлози сасвим умјесни, те заслужују потпуну пажњу нашег друштва“. Ту критичар цитира њезина дјела појединце опширно... А затим наставља: „И за проучавање народне поезије могу њезине студије бити од користи. У народним пјесмама, особито у дирекним веома се често спомињу везени јаглуци и орнаменти на њима. Зато се може стручним познавањем народног женског ручног рада помоћи и разумјевању текста

народне поезије. Навести ћу један примјер из горе напоменуте расправе. У познатој пјесми: „Вјетар душе, алкатмер мирише“ долази и стих: „Пошљи мени душе у памуку“, којег је смисао мени свагда био нејасан. Госпођа Јелица Беловић-Бернадџиковска преводи овај стих: „Schick in Baumwolle mir von deiner Seele“, на тумачи то „у памуку“ са памучним од танка беза јаглуком, фино везеним (рунцем). И то ће бити тачно. Тежиште истраживачког рада гђе Ј. Б.-Б. лежи у прибирању орнаментског градива и народне терминологије и у стручној анализи и класификацији, мање у археолошком проучавању о тумачењу културних свеза. Ова последња питања треба свакојачко још оставити за касније, док се из свих крајева покупи материјал“. (Опет цитира мјеста из дјела гђе Ј. Б.-Б. (Љет. М. Ср.).

Dr. Friedrich S. Krauss: О немачким радовима **Љубе Т. Даничића** у своме дјелу „Japanbuch“ (на стр. 82.): „Die weiblichen Genies Japans, die ihres Vaterlandes Grösse vorbereiteten die warteten nicht erst die Gründung einer Frauenuniversität ab, so wenig als Frau Daničić (T. Ljuba), die einer ähnlichen chrowotischen oder serbischen Kulturwahnzuchtanstalt, um etwas für die

Anthropophyteia zu leisten. Wenige diplomirte Südslaven kommen ihr gleich“.

Мага Магазиновић о роману „Нове“ гђе **Јелене Димитријевић** (у „Делу“, Београд 1913. стр. 466., књ. 66.): „Емир-Фатма, јунакиња овог занимљивог романа дражесно је створење, те читаоца

Сл. 203. Сељациња (околица Бихаћ) из Босне.

сасвим заплени. Нашла се у похлепном животу једне вароши, разривене реформним покретом, препуном свих страсти, у чијем кисеонику све ствари брже, пламеније згоревају, богаством гурнута у разблудну хуку својих племенитих другарица, које се свете својим обичајима, жури она, очајна странкиња, међу овим категоризираним људима, за ослојцем ма у каквој вери. Али осуђена да позна само сујету њену, а неспособна да сноси то сазнање, долази она само до срамне свесности о пози тамо где друге, с пуно поштења, налазе садржаја и израза. Две личности, два света у исти мах, неразумљива и непомирљива међу собом, отимају се о њу: мајка њена и њена васпитачица, Францускиња из Париза. — Емир-Фатма постала је права Европљанка, и у блаженој опијености од хучне борбе љубави и слобода су јој једно исто. А како је тек красно насликана Ариф-Ханум, еманципована, „женски Хилми-паша“! Ариф — разумна! Вечно незадовољна, она се растрзала све више и више, распала душу своју на жене, на „туђинке“, на Францускиње, на Бога и слободу, а вазда узалуд. Чудне су борбе ове жене! Заљубљена је у жену као што се то „незадовољенима“ често дешава. Диференцирана у почетку, обузimana често напраситом чудном чежњом за безукусном угодном буржоаској скучености, истеривана одатле на шарени немилосрдни дан у реформне идеје (Нове), она помаже да се објави једна револуција, чију корупцију већ види у даљини, а ипак одана свеопштој мистици оријенталског фатума; заплашена њиме жртвује се опет новој борби и постаје и најзад и против воље вођом покрета за слободу, на који је сама друге побунила, а чију је лаж у души већ осетила. Па лепу Мерсије, подложну наследној сухој болести харемског живота, како је нежно и мило описао перо госпође Јелене! Из Мерсије, једине европски васпитане пријатељице Емир-Фатмине, вапије згажена, опљачкана оријенталка, која тражи спасења, и последњи зрак среће, љубави, права. Мерсије и Емир-Фатма доживеле су бол, обе с истог човека. Оне немају једно: увиђавности шта су оне у ствари. Њихова фанатична воља, пуна пожртвовања, слепа је. На овим сликама лежи сенка Шопенхауерове неутешености као што из неких слика из мајсторског пера госпође Јелене избија сјај Ничеовог духа. Ипак песничкиња вера у ведрину живота и овде је ненадмашна. Она је уверена да слобода човечанства побеђује сву потмулост нагона, да човек, ма како у души био заузет игром живота, ипак може остати способан да бира и да премисља. Карактеристично је што она ову племенитост придаје баш жени.

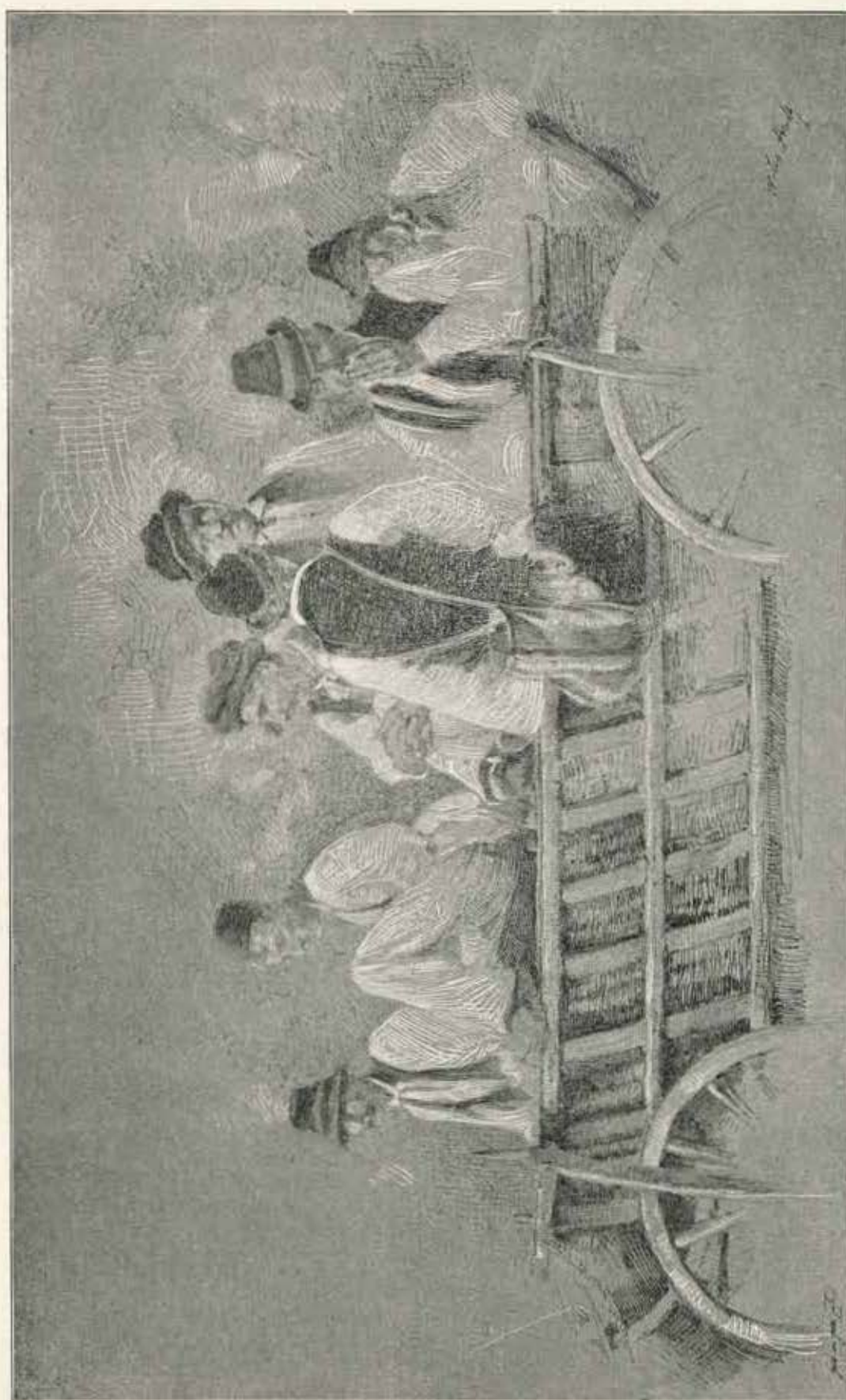

Сл. 204. Вез по песму из Бавата.

Госпођа Димитријевић познаје врло добро душу оријенталке, рално низак човечуљак искорнићује за себе. Све што ово изврсно женско перо слика, јесте права стварност, али коју ипак обасјава чаробна игра неземаљске светлости. Прва Метерлинкова дела потицла су из сличног расположења. Само што код њега вео нестварности сакрива целу слику. Код госпође Димитријевић је пак све обилна стварност. Па како је богато насликан овај свет, нама Словенима тако близак („па ипак тако далек“)! Бујно је нијанство снаге и среће, које избија из љубавних сцена. Пуне хумора су слике мушкобања (поборница за женско право) заљубљених у свој властити род. *Tout, tout comme chez nous!* И ове жене израђене су тако пластично, и с такм пуноћом, да подсећају на Хауптманова створења. Да госпођа Јелена није рођена у српској варошици већ горе у земљама високе културе, н. пр. у завичају Карине Михаелис, данас би се овај красни роман читао на свима европским језицима, а злато и слава наградили би труд њене чисте, уметничке и човечанске снаге, која је створила ово дело. Из њега бије једна изванредна животна топлина у пуном слислу: по уметничком осећању за сваку реч, као и по великом и добром смеру, који носи целину дела. Запад је један други свет, други зато што је форма живота друкчија. И тамо као и овде може бити истих жуди и страсти, исте обдарености и утиска у човеку, али Оријент воли друкчије и Запад му је још врло далек. Али ми, Југословени, још смо дубоко у Оријенту и у његовим појмовима у пркос свој политурни културе, којом се тако поносимо. Књига Нове роман је наших муслиманских сестара, чију интимну сродност с нама не можемо порећи. Гђа Јелена умела нас је загрејати и за лепоту домовине Балканаца — (који су сад у сред општег интереса) — од прве главе до последње. И ту се показала потпуна уметница.

(По једној немачкој рецензији од Ј. Б.-В.).

Аркадије Варађанин о књизи **Данице Бандићке**: Њезини монолози (из Ж. Св.) за младе девојке, врло су омиљени и траже се са више страна за поједине забаве. У Летопису од 1895. књига 182. изашла је лепа шаллива игра у једном чину, под насловом: „Еманципована“, у којој се

Сл. 203. Ночные на Посадине.

критикује еманципација женскиња, која се састоји само у пушењу цигарети, облачењу у мушко одело, одлажење у лов и т. д. а препоручује се еманципација у раду и самосталној заслуги. Од засебних књига знамо само за једну и то: „Тетка Данина књига“. У тој књизи има осам прича за децу: Буба Мара, — Златно влаће, — Босиљак, — Прича о рањенојласти, — Наша сапутница, — Врабац ко врабац, — Прича о морсковачи, — „Браца“. Све су ове приче кратке и намењене су ђацима из основних нар. школа. Свака прича иде за тим да поучи децу у разговору са буба-маром, врапцем, мувом морсковачом, босиљком. Но канда је најбоље погодила пут за поуку у причи: Златно влаће и Прича о рањенојласти. У тим двома причама не говоре мртве ствари и животиње, него људи и у првој се доказује, како је сопствена мука најслађи залог, а у другој: како не ваља мучити животиње, а особито ласте, које су нам од велике користи. Све су приче лепе, али нису све педагошки оправдане. Књига је изашла у штампарији Јована Радака у В. Кикинди пре 5—6 година*).

У свима редовима Данице Бандичке прелива се скоро једнако као и пр. у радовима гђе Делфе Иванићке њен велики патриотизам и силно занимање за социјална питања српска. Жанр писања им је сродан. Оне нити су фразерке, нити позерке. Оне нису ни сифражеткиње, нити егзалигиране феминисткиње. Оне, и ако су напредне, (а гђа Иванићка чак помало и социјалистичка по напорима), третирају сва женска питања стварно и према нарочитим потребама српског женскиња. Српкиње наше нису феминисткиње од курза, из моде, нити утописткиње. Оне су чисти реалисти, који своје закључке и предлоге оснивају на стварним потребама и према душевној снази женског дијела српског народа. Већина српских списатељица удате су жене, везане за породицу и децу. Ово је карактеристично**).

Др. Владислава Полит о књизи **Зорке Јанковић** „Женско питање“. (Прештампано из „Женског Света“), Нови Сад, 1911. Цена 1 круна.

Као што је врло добро познато, наша специјално женска литература је веома сиромашна. Још је сиромашнија литература о женском питању уопће, а литературе о женском питању у нас Срба и нема, јер на жалост нема ни женског покрета. Ми смо у том погледу на готово истом нивоу на коме смо били и пре скоро деценије година.

Не само што се ретко, веома ретко појављују добра дела из пера женскиња у српској литератури, већ се о женском питању не јављају ни рђава. Разуме се, да тиме нећемо да кажемо, како би требало издавати ма и најслабија дела, кад нема бољих, већ само констатујемо један факт неинтересовања нашег за женско питање.

Гђа Јанковићка је прва, која је покушала, да се озбиљно позабави тим питањем у јавности. Она је понесена тежњом: да двадесети век буде век ренесансе женског питања и испуњена жељом: да изведе што тачније упоређење женског питања код нас Срба према стању тог питања код осталих модерних народа. Гђа Јанковићка је у једној читавој књизи (од 170 страна) дала леп преглед стања женског питања прво у прастаром, класичном добу, затим у најновијем, савременом добу. Она је почела са историјатом развитка васпитања жене, наставила са положајем жене у Француској, за женским организацијама и разним покретима у Швајцарској, Италији, Белгији, Португалској, Шпанијској, Холандској, Шведској, Норвешкој, Данској, Финској, Исланду, Енглеској и Њемачкој и, ту је свршила.

Други део свога задатка: да изведе што тачније упоређење женског питања код нас Срба према стању тог питања код модерних народа, није гђа Јанковићка извршила. То је велика штета. Она има студиозности и влада добро пером, верзирана је у том питању, започела је на њему радити,

*) Ма да смо писале кроз pune днје године на све стране, нијесу нам стигла дата о свима Српкињама, чија имена заслужују, да се изнесу у овој књизи. Тако и пр. о госпођи Даници Дачићка из Београда, жени проф. Ж. О. Дачића, која раме уз раме ради на перу и књизи са својим мужем, а осим тога и на пољу хум. ж. друштава, на о раду и књизи Милице Јанковићке (седам прича Л. Михајловића) из Београда, о интересантном женском магистру фармације гђици Јелки Дивјак (Ст. Назова), о жене, инжињеру гђи Љубици Вучићеној (Београд), која је у Њемачкој као прва женска стекла диплому инжињерску, а ваљда још и о неким другима. Да је збиља била потребна ова наша књига, изједли смо ипак по великом интересовању за њу са свих страна за вријеме штампања, по лијеном одзиву на претплату, те из знаменитих чланица, с којима је наша дневна штампа поздравила (већ по више пута) ово наше издање. Да наведемо само лијене ријечи дра Баркиса: „Вриједност ове књиге велика је, јер јој је циљ узвишен: „Просвјета“! Паралелно са овим цивилизацијским корацима Срба креће се ето и Српкиња, да би могла соколове и рађати и ранити и васпитати. Онај је женски покрет нов (сад му се тек смер удара) ал, судећи по овој његовој чврстој основи и широком обиму, саградиће се висока кула светиља, чирета да присоји свим бурама живота, силна, да процре у сваки кут Српства и расветли мрак! Дај Боже успјеха!“

**) Госпођа Иванићка је много путовала са својим мужем и нема ваљда европске државне у којој није била. Тим путовањем својим умјела се она пуно користити, и пружити корист српском женскињу. На разноврсним међународним новинарским и феминистичким конгресима узимала је ова вриједна и образована српска жена живог учешћа и увијек је била на част српске жене. У Цариграду је била редован члан међународног књижевног и научног друштва. Осим тога је већ двије године редован члан новинарског одјељења главне управе интернационалног женског савеза у Лондону.

те би вероватно исто тако са успехом и вешто знала да нам прикаже развитак положаја жене како код Руса и осталих Словена, тако специјално код нас Срба. Јер нас би данас све понајпре занимало и питање: шта је узрок очигледној запостављености положаја жене код нас Словена и, откуда да се код нас тако дуго времена задржао лични однос између мужа и жене на начелу потчињености жене мужу, а не на начелу равноправности оба супруга? Према томе: какви појмови владају у животу нашег народа у извесној епоси о браку и личним односима супруга, како је наше и, пр. специјално српско законодавство у разним временима регулисало ове личне односе супружника. На којем од горе споменутих начела? (О том види радњу г. дра Т. Ђорђевића: „О српским женама“).

Код страних, западних народа начела социјалног живота нису била тако апсолутне природе, као што су она у Срба, те је онда сасвим појмљиво што се у тих народа налазе прописи и закони, који су израз компромиса између начела потчињености жене мужу и потпуне равноправности оба супруга. Погледамо ли на живот правничког народа *par excellence*, на живот старих Римљана, видећемо, да су код Римљана жене биле строго потчињене мужу. По старом римском праву не само да је мираз жени улазио у састав имовине мужевљеве, већ је и личност жене у свему била потчињена мужу: он је имао право продати је у робство, па и живот јој одузети. У познијем добу закључивани су међутим између римских грађана и такви бракови у којима су лични односи између мужа и жене почивали на начелу равноправности жене и мужа. После је шта више склапао се т. зв. слободан брак, за чије закључење нису биле прописане никакве формалности. Ту је жена већ била потпуно равноправна с мужем...

Ја сам то споменула, јер је тај исти основ од вајкада владао у српском народу, где су се лични односи између мужа и жене уређивали на основу начела потчињености и где се на жалост и данас још често и сувише строго и неправично потчињава жена мужу. Код Римљана се првобитни основ ублажио и жена је чак и код тих иначе сурових и строгих људи била равноправна, а код нас Срба чак ни у XX. веку не може начело равноправности мужа и жене, да се у животу и у погледима нашег народа укорени.

О равноправности између мужа и жене не може наравно бити ни говора у народу, у чијим извесним крајевима и данас старе жене љубе у руку дечаке већ од 15 година. О правом женском питању не може се, разуме се, расправљати у народу који уопште жене сматра као нека пифернорна створења...

Али са културом променуће се и код нас улога жене у социјалном раду и њезин положај у породици. И у нас женскиње нагло напредује, учи и образује се. И још коју годину, па ће и код нас Срба социјални покрет српских жена постићи успеха, јер се интелектуални развитак жене не може више ничим спречити. Ми идемо напред, јер имамо сопствену главу, која зна да мисли*). Наш се дух развија у књигама и између нас и живота нема више „кинеских зидова“, које су градили мушкарци, да нас одстрани од упознавања правог живота. Ми смо данас пребродили све тешкоће еманципације и наша идеја није више фраза. Ми не радимо више без подлоге, наш се покрет опажа, он расте и он је већ — угледан. Ми сасвим друкчије гледамо данас на свет и схватамо свој позив.

И кад исповедамо принцип свога бића у ономе: „дати живот другима“, уједно тражимо: „да би се могао добити живот“. Јер ми и кад одвојено од мушких тражимо већа права од живота и више културе за себе, чинимо то ради других...

*

Гђа Јанковићка је женско питање свестрано и темељно проучила, она је својим широким и проницавим погледом продрла у суштину питања и није се ограничила само на право описивање женских покрета на Западу, него је изложила борбу жене са светом и временом изванредном живошћу и темпераментно. Она пише импресивно и лепо.

Читајући ову изврсну работу, ја не могу, а да на крају опет не зажалим, што гђа Јанковићка није обрадила тачније и детаљније женско питање у Срба или бар у главним потезима код Словена. Али што није, може још бити!

Јер могу ли као одушевљена поборница феминизма желети што лепше, но да инспирисем о нама једно дело, које ће бити добро и створено вичном руком. Гђа Јанковићка дала нам је већ такову једну књигу и она ће користити и питању и покрету и литератури и народу, ако свој започети посао доврши.

*) Како је Српкиња свом душом заузета за свој мили народ, за свој језик и за народне светиње види се и у женским добротворним задругама Српкиња у Америци, којих имаде већ лијен број. Од Уреди.

ГДЈЕ ЈЕ ШТО?

(Бројеви означају стране).

- Агитаторске: 31.
 Адрија-изложба: 85.
 Албум: 4, 31, 115.
 Anthrophylitea: 31, 100, 108, 120.
 Аманет: 115.
 Афоризми: 86, 87, 94, 95.
 Аутобиографија: 57.
 Америчке срп. жон. задруге: 124.
 Антифеминизам: 60.
 Алогичност и аморалност жена: 40, 44, 50, 61.
 Архитекти жено: 82.
 Арсић Евстатија пл.: 18, 20.
 Барковић Катина: 57.
 Барике др.: 122.
 Baumseelenzauber: 114.
 Bernatowicz P.: 105.
 Бесаровић Роксанди: 115.
 Библиотекари: 49.
 Брунер Константин: 43.
 Бојни редови жена: 51, 120.
 Богдан др. Видовић: 106.
 Бошковић Стојан: 43.
 Боема: 48.
 Борота Јелисавета: 79.
 Braunschweiger Monatschrift: 85.
 Валић Рудолф: 114.
 Вучетић др. Прита Марија: 48.
 Вад Вулетић-Вукосавић: 85, 107.
 Везони из Босне и Херцеговине: 4, 7, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 28, 36, 40, 42, 44, 46, 48, 52, 54, 58, 76, 77, 93, 95, 96, 107, 110, 113.
 Везони из Далмације: 5, 10, 15, 16, 18, 23, 25, 30, 32, 34, 38, 42, 45, 49, 56, 57, 60, 62, 64, 65, 81, 84, 85, 87, 88.
 Везони из Србије: 3, 5, 6, 7, 9, 14, 15, 23, 25, 26, 33, 38, 41, 48, 52, 54, 58, 62, 69, 86, 96, 99, 111, 121.
 Везони из Војводине: 3, 4, 6, 11, 15, 17, 18, 22, 29, 30, 31, 33, 41, 42, 44, 57, 60, 65, 69, 83, 84, 84, 86, 93, 94.
 Везони из Црне Горе: 12, 19, 38, 48, 52, 57, 58, 112.
 Везони манастирска: 6, 108, 111.
 Везони у нар. пјесма: 104, 108, 111, 112, 114, 120.
 Вељко Петровић: 112.
 Вук Караџић: 9, 22.
 Виртуозкиње: 77, 78.
 Властита наклада: 18, 55, 56, 64.
 Вукашин Петровић: 26.
 Врач и Враченица: 39, 42.
 Weininger dr.: 45.
 Гусларске народне: 78.
 Ђа Груић: 16.
 Georg Sand: 93.
 Дучић Јован: 26.
 Дегенерација у везу: 6, 85, 112.
 Дискредитовање и критицизам: 83.
 Друштво Св. Саве: 88.
 Друштна хум. женска: 18, 99.
 Дашкић Зора: 72.
 Декадентција у везу: 6, 85, 112.
 Дашкић Т. Љуба: 31, 100, 120.
 Дамјан пл. Прерадовић: 93, 116.
 Дачића Даница Ж. О.: 122.
 „Dalmatien und seine Volkskunst“: 104, 107.
 Дечји цртежи: 146.
 Далматинци Ж.: 80.
 Декоративне цртачице (орнаментике): 71, 74, 82, 83.
 Жене против моде: 64.
 Женске седнице: 61.
 Женски свет: 36, 99.
 Женско питање: 16, 26, 48, 60, 64, 75, 99, 123, 124.
 Женске погрешке: 44, 47, 48, 61, 63, 75, 76, 83, 93.
 Женске стратегије: 83.
 Живковић Зорка: 57.
 Живојиновић Јован: 115.
 Журналисте: 18, 49, 70, 71.
 Запостављеност слов. женских: 124.
 Завод за васпитање ритмом: 80.
 Завод за српско-правосл. сирочад: 88.
 Задушница за књижевне цели: 88.
 Закон винодолски: 111.
 „Zeit“: 93, 106.
 Збирке везова: 82, 85, 110.
 Змај Јован Јовановић: 19, 53.
 „Зора“ — Моестар: 20.
 Пижињер женска: 122.
 Иво ките Војиновић: 66, 94.
 Изборно право: 50, 51, 69.
 Изложба у Прагу: 5, 6, 36, 85, 103, 110.
 Изложба у Београду: 82.
 Изложба у Бечу: г. 1837. 81.
 Изложба у Бечу г. 1913.: 85.
 Изложба жене. умјет. у Турину: 114.
 Изумле ношње: 35, 80.
 Идеали Српкиње: 115.
 Индивидуализам: 38.
 Инфериорност жена: 45, 124.
 Интернационализам: 50.
 Интернационални женски савез у Лондону: 122.
 Јелена Марковић: 85.
 Јелка Дивјак: 122.
 Јефимијин покров: 6.
 Јеремићева Зорка: 36.
 Јован Поповић: 22.
 Јован Грчић: 78, 117.
 Јован Скерлић: 12, 51.
 Karin Michaelis: 45, 121.
 Календари женски: 20, 21, 25, 36.
 „Кабуна“: 56.
 Karl von den Steinen: 102.
 Katarina de Medici: 107.
 Колоретика у текстилима: 109, 115.
 Конференцијери женски: 117.
 Кореспонденција жена: 17, 47, 57.
 Коста Херман: 81.
 Композиторке: 26, 77.
 Костић Олга: 19.
 Косић Михајло: 32.
 Клишеји: 115, 127.
 Критика уопште — о женама и од жена: 7, 62, 65, 73, 82, 83, 116, 117, 118, 119, 120.
 Krauss dr. S. Friedrich: 120.
 Класични везони из ренесансе: 107.
 Краљичина црква у Београду: 82.
 Курпешки Бенедикт: 110.
 Кутеж-Мужковска: 102.
 Куварница српска, домазлук: 63, 68, 66.
 Културни рад српских жена у Далмацији: 57, 64, 114.
 Културни рад српских жена у Босни и Херцеговини: 6, 15, 16, 31, 38, 48, 64, 65, 72, 73, 87, 95, 96, 118, 119.
 Културни рад српских жена у Црној Гори: 66.
 Културни рад српских жена у Србији: 15, 16, 20, 28, 29, 37, 43, 47, 51, 53, 57, 58, 60, 62, 69, 73, 75, 76, 77, 79, 80, 82, 92, 93, 115, 121.
 Културни рад српских жена у Хрватској и Угарској: 5, 7, 14, 15, 20, 22, 25, 28, 31, 32—36, 39, 49, 52, 59, 63, 69, 73, 74, 77, 78, 83, 85, 86, 122.
 Књижевнице за драмску уметност: 36, 49, 50, 57, 68, 70.
 Dr. Kehr: 23.
 Dr. Kehler: 23.
 Л. Михајловић: 122.
 Лагерлеф Селма: 110.
 Dr. Louis Leger: 31.
 Lula Thürheim: 85.
 Laquet George: 85.
 Lippertheide (збирка југосл. везова): 85.
 Љубица Вучић: 122.
 Љубица Луковић: 117.
 Магистер фармације жена: 122.
 Мати и материнство: 19, 29, 31, 45, 54, 64, 94, 95, 96, 97, 102.
 Матица Српска: 24, 33, 56, 88.
 Mis Pankhurst: 51, 65.
 „Мира“: 64.
 Милица Јанковић: 122.
 Милетић др. Светозар: 35, 39.
 Минијатуре: 107.
 Милић Вукосава: 101.
 Милан др. Савић: 24, 26, 33, 56.
 Марковић Јелена: 85.
 Мађарска литература: 34.
 Манастир Рман: 108.
 Манастир Високи Дечани: 111.
 Манастир Раваница: 6.
 Манастир Путна, Драгомирна, Сучавица: 106.
 Марковић др. Лаза: 117.
 Марковић Јованка: 114.
 Миш Јелка: 114.
 Монограм: 117.
 Монолози за позориште: 121.
 Mademoiselle Duchesnois: 104.
 Музичке школе: 77.
 Милош Грабовачки: 22.
 Мушкобање: 48, 121.
 Милчићева Живана: 22.
 Милоградске госпоње: 32, 54, 55, 63.
 Музеји: 31, 85, 106.
 Народне ношње женске: 7, 17, 23, 26.

- Народне рукотворине: 4, 5, 6, 29, 31, 85, 111, 120.
- Народне кралевине: 102, 111.
- Најбоља pjesma Милце Стојадиновић-Српкиње: 12.
- Називље за орнаменте: 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 54, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 69, 70, 76, 77, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 93, 94, 95, 98, 107, 111, 114, 120.
- Натошевић Ђорђе: 67.
- Natalie Bruck v. Auffenberg: 85, 104, 107.
- Немачки листови о срп. жени: 16, 17, 31, 34, 85, 120, 121.
- Непријатељи жена: 9, 17, 40, 41, 42, 44, 45, 50, 60, 61, 62, 105, 121.
- Нина Петровићка: 85.
- Nietzsche dr. Fr.: 45, 121.
- Новинарско одјељење главне управе интернационалног женског савеза: 122.
- Олга пл. Јагодићка: 85.
- Оптимизам жене песника: 56.
- О песничству и песме: 25, 54, 75, 83, 84, 90, 91, 97, 103.
- О приповедачима: 57—62, 116, 117, 118.
- Осамдесетгодишњица гђе. Самке Суботић: 1, 83, 115.
- Ocotympanum cervicorne: 107.
- Остојаћ др. Тихомир: 118.
- Orzeszko Eliza: 106.
- Псеудоними: 31, 64, 56.
- Патриархалне и полупатриархалне жене: 89.
- Паришке модне фирме: 107.
- Пешки Јован, вајар: 80.
- Печати стари: 22, 93.
- Поштено књижевно име: 54.
- Попис старијих српских списатељица: 20.
- Попис данашњих срп. списатељица: 74.
- Положај жене код разних европских народа: 123.
- Почетнице: 54, 55.
- „Провјетла“: 87.
- Превађачи жене: 72, 121.
- Привредник: 98.
- Недагошње књиге Српкиња: 31, 54, 122.
- Политика и жене: 54, 62, 109.
- Полуинтелигенција: 105.
- Поморска школа у Србији: 88.
- Путеви еманципације: 48, 50, 64.
- Председнице Ж. Задруга: 88, 99, 115.
- Преудељивање, препртавање, умањивање и повећавање шара: 115.
- Пријатељи женске просјете: 14, 19, 29, 33, 43, 52, 53, 55, 58, 81, 82, 106.
- Прва срп. pjesnikinja: 18.
- Преплатишце: 42, 122.
- Points: 107, 109.
- Романсијерке српске: 30, 31, 121.
- Романтика у љубави: 99.
- Романтичари: 25.
- Руске књижевнице: 38.
- Руски везови: 107.
- Revue Slave: 85.
- Реклама књижевна: 60.
- Рецензије: 116, 117, 118—122.
- Равноправност жена: 51, 64, 121.
- Сајденфелд Ева: 93, 96.
- Самарија Јелена: 79.
- Самостална ж. дјела: 115.
- Сарајевска државна школа за вез и ткање: 82.
- Свога у раду: 37, 62, 76.
- Социјалистичке: 122.
- „Српска везица“: 82, 115.
- Српски писци о српским женама: 14, 15, 17, 20, 22, 23, 26, 27, 53, 54, 82, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122.
- Символ евастике: 114.
- Sapho: 48, 121.
- Schopenhauer: 44.
- Suttner Berta (баруница): 79.
- Српски женски типови: 59, 93.
- Сјатнице: 89.
- Сепаратизам: 38.
- Сексуални живот: 44.
- Сентименталност: 65, 76.
- Спиритичке: 73.
- Сликарице: 81, 82, 114.
- Српкиње полиглоти: 31, 46.
- Странице и књижевни рад Српкиња: 9, 61, 64, 72.
- Strzygowski J.: 106.
- Срп. жен. читалачка публика: 71.
- Селанска српска: 5, 11, 79, 115.
- Слава књижевница: 72.
- Символи у везицама, орнаментима: 5, 104, 110, 112.
- Слободан брак: 124.
- Сифражетице: 51, 65, 122.
- Српкиње преведене у инострану литературу: 28, 31, 59.
- Српкиње сараднице страних листова: 16, 31, 35, 120.
- Госп. Срећковић (генералица): 93.
- Српкиње сараднице на хрватској књижевности: 43, 64.
- Српкиње у рату: 43, 56, 58, 62.
- Shaw Anna (парох): 100.
- Свесловенски женски конгрес у Прагу 1908.: 116.
- Технике везица: 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 54, 53, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 69, 70, 76, 77, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 93, 94, 95, 96, 107, 111, 114, 120, 121.
- Терминологија за нар. вез: 120.
- Текстилна орнаментика и срп. вез: 31.
- The Gypsy Lore Society: 85.
- Трговина: 88, 89, 115.
- Thallóczy dr. Ludwig: 102.
- Havelock Ellis: 100.
- Хрватске књижевнице и уметнице: 64, 82.
- Хрватски женски листови: 64.
- Хрватске женске задруге: 64.
- Хоровође жене: 77.
- Хиперпродукција жене. књига: 56.
- Elsass-Lothringische Frauenzeitung: 16.
- Еманциповане: 121, 121.
- Феминизам: 49, 50, 51, 60, 65, 91, 117, 121, 122, 124.
- Фонд за удају девојка: 88.
- Фотографије: 81.
- Фразе: 47, 54, 62, 117, 124.
- Frauen und Modenwelt: 16, 31.
- Писце: 81.
- Школа Исидоре Дункан: 40.
- Швафра: 54.
- Школе женске: 99.
- Школа гђе. Beiman: 49.
- Шабачко Женско Патриотско Друштво: 89.
- Умјерени феминизам: 49, 50, 98, 117.
- Уми рад и телесна лепота: 36, 48, 98.
- Учитељице: 67, 74, 83, 114.
- Учено друштво у Београду: 81.
- Учитељски конвент: 24, 88.
- Утопистичке: 122.
- Ђорђевић др. Тихомир: 15, 17, 89, 110, 124.
- Ђорђевић др. Владан: 43.
- Чедра др. Марјановић: 26.
- Чешке књижевнице: 36.
- Cesari grof. Colonna della Rocca: 31.
- Цариградско међународно књижевно и научно друштво: 122.

НАСЛОВИ ЧЛАНАКА.

Посвета	стр. 1	4. Даринка Була	стр. 32
Предговор	„ 4	5. Милица Јаше Томића	„ 35
„Српска жена“ у Прагу	„ 5	6. Зорка Ховориса	„ 35
О Милице Стојадиновић-Српкињи	„ 7	7. Катарина Холенцова	„ 37
Жене и књижевност	„ 15	8. Стоја Кашиковић	„ 38
Пријатељи женског образовања	„ 23	9. Зорка Лазић	„ 39
Заслужне жене на перу:		10. Др. Драга Љочић	„ 43
1. Самка Суботић	„ 28	11. Исидора Секулићева	„ 43
2. Јелена Димитријевић	„ 29	12. Даринка Николићева	„ 45
3. Јелица Беловић-Бернадзиковска	„ 31	13. Др. Зора Прица	„ 46

14. Др. Милица Богдановић	стр. 47
15. Јелена Ђорговић	" 48
16. Др. Корнелија Ракић	" 48
17. Др. Вучетић-Прита Марија	" 48
18. Мага Магациновић	" 49
19. Др. Владислава Полит	" 50
20. Даница Марковић-Татић	" 51
21. Кристина Ристић	" 52
22. Јулка Ј. Стратимировић	" 52
23. Милена Миладиновић	" 52
24. Јела Спасић	" 53
25. Милица Влатковић-Хипатија	" 55
26. Каја Вуковић	" 56
27. Аница Савић	" 56
28. Милка Алексић-Гргурова	" 57
29. Даница Бастић	" 59
30. Делфа Иванчић	" 62
31. Зорка Јанковић	" 64
32. Софија Пунић-Плетикосић	" 64
33. Олга Кериш-Пелешова	" 64
34. Јулка Поповић-Срдић	" 65
35. Викторија Југовић-Рисаковић	" 65
36. Ђена Војновић	" 66
37. Јелена Остојић	" 66
38. Зорка Бабић	" 66
39. Љубица Попара	" 66
40. Зорка Ковачевићева	" 66
41. Милева Симићева	" 67
42. Катарина Миловић	" 69
43. Персида Пантеронићева	" 70
44. Савка Главић	" 70
45. Косара Цветковићева	" 71
46. Цвета Бингуљчева	" 71
47. Митра Морачина	" 72
48. Милена Вуловићева	" 73
49. Даринка Нерадић-Браниванова	" 73
50. Катина Крајићева	" 73
51. Јеленавета Павловић	" 74

Жена (пјесма)	стр. 75
Наше женско образовање	" 75
Наше жене и музика:	" 77
52. Милица пл. Прерадовић	" 77
53. Јелена Докић	" 77
54. Вида Вулко-Варађанин	" 78
55. Олга Ковачевић	" 78
Ритмичка гимнастика	" 70
Уметнице:	" 81
56. Катарина Ивановићева	" 81
57. Надежда Петровићева	" 81
58. Бета Вукановић	" 82
59. Полекеија Теодоровић	" 82
60. Џаја Начић	" 82
61. Мана Јанковић	" 82
Савремена невест (пјесма)	" 83
Разговор са музом	" 83
Народне ношње	" 85
Прв и последњи пут са Милицом-Српкињом	" 86
Др. Тихомир Ђорђевић о српским женама	" 89
Пред спомеником Милице Стојадновићеве (пјесма)	" 90
Света сјена	" 90
Српкиња у рату	" 91
Српска мајка	" 94
Културне установе Српкиња	" 95
О култу иртанах код Срба	" 100
Ратар (пјесма)	" 103
Српска марамица	" 103
О женским књигама	" 115
Гдје је што	" 125
Наслови чланака	" 126
Портрети и групе:	
Портрети 44 слике,	
Групе 7 слика,	
Орнаменти 118 слика,	
Ношње 42 слика. — Свега 211 слика	

ПОРТРЕТИ:

Др. Владислава (Беба) Политова, сл. 92., Викторија Рисаковић-Југовић, сл. 115., Др. Драга Љочић, сл. 81., Даница Бастић, сл. 157., Даринка Була, сл. 65., Делфа Иванчић рођ. Мусић, сл. 176., Зорка Ховоркова, сл. 52., Др. Зора Прица, сл. 84., Зорка Јанковић, сл. 35., Вукосава Мишић, сл. 178., Зорка С. Лазић, сл. 74., Јелена Беловић-Бернадзиковска сл. 181., Јелена Ј. Димитријевић, сл. 61. и на стр. 75., Јулка Поповић-Срдић, сл. 33., Катарина Холецова, сл. 71., Каја Вуковићева, сл. 98., † Катарина Миловић, сл. 122., Косара Цветковићева, сл. 124., † Катина Крајићева, сл. 127., † Милица Стојадновић-Српкиња, сл. 16. и 29., Милица Ј. Томић, сл. 69., Мага Магациновићева, сл. 89., Милева Симићева, сл. 118. и 155., Милена Миладиновићева, сл. 95. и 125., Милка Гргур Алексић, сл. 138., Олга Пелеш Кериш, сл. 161., † Персида Пантеронићева, сл. 53., Савка др. Јов. Суботића, сл. 50., Цвета Бингулац, сл. 41.

ПРИЈАТЕЉИ ЖЕНСКЕ ПРОСВЕТЕ:

Аркадије Варађанин, сл. 51., Јован Пенић, сл. 138., Стеван Радић, сл. 57., Милан Петко Павловић, сл. 128.

ГРУПЕ:

Женска Добротворна Задруга Српкиња у Пригу, сл. 91., Женска Добротворна Задруга у Митровици, сл. 107., Раденичка школа у Мостару, сл. 126., Школа за кућарство у Сарајеву, сл. 170. и 171., Рад. школа у Вршцу, сл. 130., Скупштина Савеза у Сарајеву, сл. 197.

ОДЛИЧНЕ ПАТРИОТНИЊЕ:

Јелена Самарџија, сл. 136., Зорка Живковић, сл. 101., Катина Барковић, сл. 100.

УМЕТНИЦЕ И МУЗИЧАРНЕ:

Бета Вукановић, сл. 142., Вида Вулко Варађанин, сл. 134., Милица пл. Прерадовић, сл. 55., Мана Јанковић, сл. 144., Џаја Начић, сл. 143.

САРАДНИЦИ:

Г. Аркадије Варађанин, (Нови Сад); гђица Др. Владислава (Беба) Политова, (Нови Сад); гђа Даница Марковић, (Београд); гђа Даница Бастић, (Вел. Кисинда); гђа Зорка Ховорика-Калић, (Праз); гђа Зорка С. Лазић, (Нови Сад); гђа Зорка Јанковић, (Војска); гђа Јелена Димитријевић, (Београд); гђа Јела Спасић, (Београд); гђа Јулка Срдић-Поповић, (Варцар-Вакуф); гђица Катарина Холец, (Београд); гђица Милева Симићева, (Нови Сад); гђа Милка Алексић-Гргурова, (Београд); гђа Олга Кериш-Пелеш, (Тробиње); гђа Савка Др. Јов. Суботића, (Београд); г. Стеван Радић, (Праз); гђица Цвета Бингулац, (Берут).

УРЕДНИЧКИ ОДБОР:

Гђа Јелена Бернадзиковска-Беловић, (Сарајево); гђица Др. Зора Прица, (Београд); гђица Мага Магациновић, (Београд); гђа Даринка Була, (Вилово).

Књига је штампана у Сарајеву, јер смо већину књижеја добили од гђе Јелене Беловић-Бернадзиковске, која их је стручњачки распоредила и обилежила.

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ.

На стр. 26. четврти став гдје стоји „године 1910.“ треба да се чита: „године 1900.“

На стр. 62. „о Богичевићу“ — Михајло М. Богичевић био је директан унук прослављеног војводе српског Богичевић Анте, од којег господства царев везир није смислио кроз Лозницу проћи „цару на диван“ — како приказује српски пјесник. Жена Михајлова је Катарина рођ. Константиновић, блиска рођака Кнезу Михајлу.

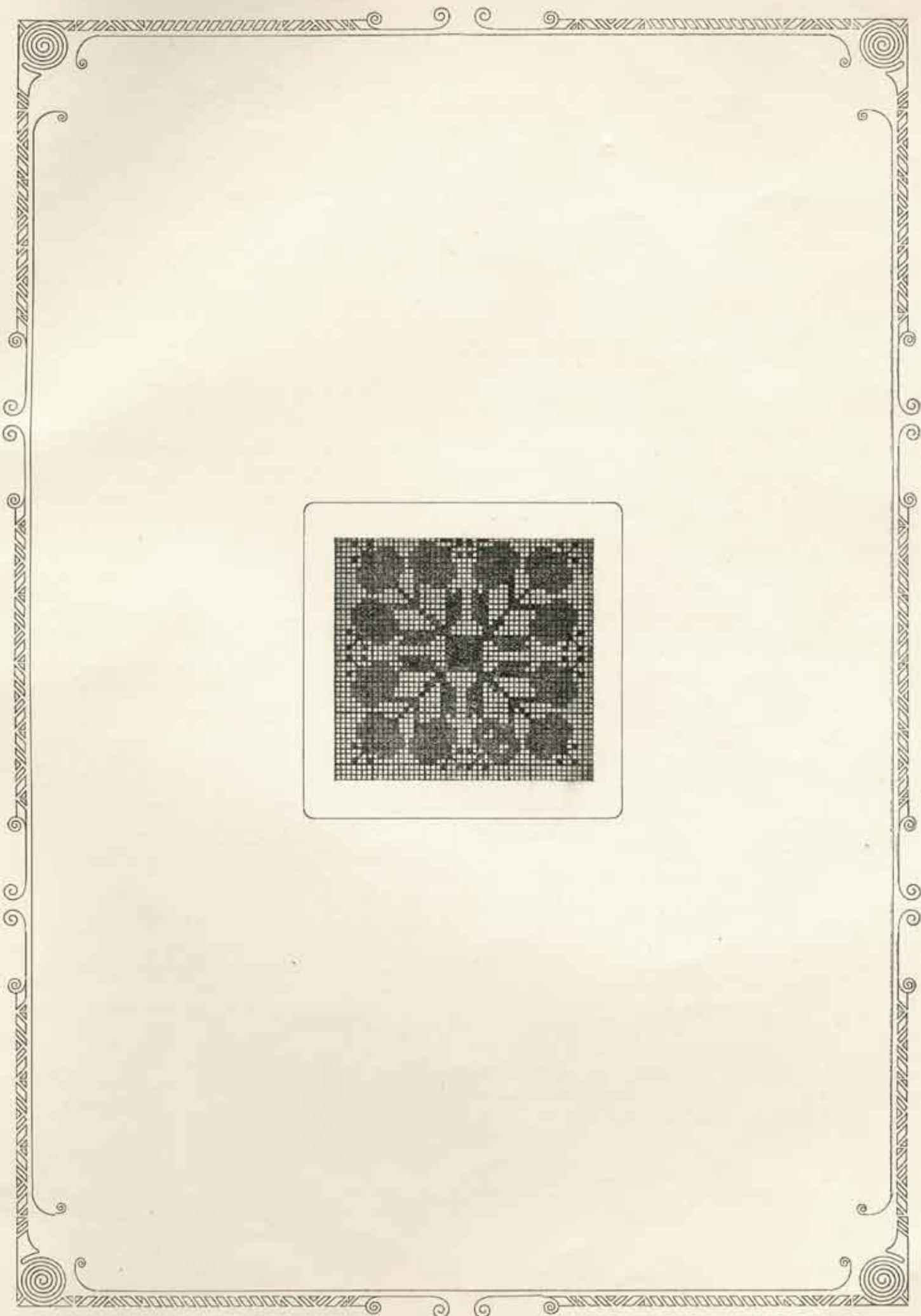
На стр. 79. испод слике 136. треба да се чита Савеза и Женске Задруге.

На стр. 86. четврти ред одозго треба да се чита 1874. год., а не 1974.

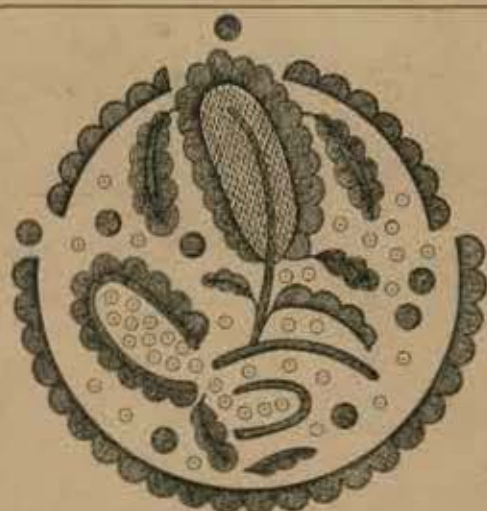
На стр. 88. последњи ред треба да се чита „породиљама“, а не „породицама“.

Јер смо имали намјеру, да оставимо сваки чланак у оном дијалекту, у ком га је аутор написао, дакле (Јужним и источним дијалектом), то су се поткрале и неке омање језичке погрешке, које ће читаоци и сами лако исправити.

ЧИСТ ПРИХОД У ДОБРО-
ТВОРНЕ СВРХЕ.

СА 211 СЛИКА.

ЦИЈЕНА КРУНЕ.